

**TÜRKİYE’DEKİ BELEDİYELERDE ELEKTRONİK VE DİJİTAL
KATILIM: TEORİK BİR MODEL ÖNERİSİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı**

Burcu DEMİRDÖVEN

Danışman: Doç. Dr. Umut BEKCAN

Haziran, 2025

DENİZLİ

Bu tez çalışması YÖK 100/2000 programı kapsamında “Bilgi ve Belge Yönetimi” öncelikli alanında hazırlanmıştır.

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza
Burcu DEMİRDÖVEN

ÖNSÖZ

Bu tez, uzun bir akademik yolculuğun ve yoğun bir düşünsel çabanın ürünüdür. Tamamen teorik bir zeminde kurgulanan çalışmamda, dijital katılım kavramını çok yönlü bir biçimde ele alarak, belediyeler bağlamında yeni bir tartışma alanı açmayı hedefledim ve bunun sonucunda da teorik bir dijital katılım modeli geliştirdim. Araştırmam boyunca, literatüre katkıda bulunma ve kavramsal derinlik kazandırma amacıyla hareket ettim.

Bu süreçte bana yol gösteren, eleştirel bakış açısıyla katkıda bulunan, beni özgür bırakarak bana ne denli güvendiğini gösteren ve daima destekçi olan değerli danışmanım Doç. Dr. Umut BEKCAN'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, değerli jüri üyelerinden Prof. Dr. Murat OKCU'ya, tezimle ilgili kaynak paylaşımı ve uzun, verimli sohbetleriyle bana kattığı vizyon için özellikle müteşekkirim. Prof. Dr. Halim Emre ZEREN'e, hem tez jürimde yer alarak hem de çalıştığım üniversitede bölüm başkanı olarak sunduğu destek, gösterdiği anlayış ve bana her zaman bir abi gibi samimi rehberlik ettiği için şükran borçluyum. Doç. Dr. Mısra CİĞEROĞLU ÖZTEPE'ye, çalışmam boyunca sergilediği güdüleyici yaklaşımıyla bana ilham verdiği için teşekkür ederim. Prof. Dr. Pınar Savaş Yavuzçehre'ye ise jüri üyeliğiyle bu süreci tamamlamama katkıda bulunduğu için teşekkür ederim. Tez yazım sürecimde bana destek vermesinin yanında savunmama katılarak varlığıyla onurlandıran konuğumuz Prof. Dr. İbrahim KUŞÇU'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerimi tamamladığım Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nün tüm değerli öğretim üyelerine de içtenlikle teşekkür ederim.

Heyecanımı paylaşan can dostlarım Arş. Gör. Ali Can TONKA'ya ve Rukiye YAVUZ ACAR'a, yanımda oldukları ve anlamlı çiçekleriyle mutluluğumu çoğalttıkları için minnettarım, onlara sevgilerimi sunarım. Psikolojik desteğiyle ve her durumda her anda yanımda oluşuyla Hasan Tarık YILDIZ'a sonsuz minnettarım.

Ve sahnenin görünmeyen yüzü... Beni yüreklendiren, bana daima destek olan, tezimi tekrar tekrar okuyan, adeta ikinci ailem gibi hissettiren bölümümüzün biricik üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Hilal YÜCEYILMAZ'a, Dr. Öğr. Üyesi Ali Arda YÜCEYILMAZ'a, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Bora TARHAN'a, Doç. Dr. Belgin

TARHAN'a, Doç. Dr. Eren Alper YILMAZ'a, Dr. Öğr. Üyesi Murat YILMAZ'a, Prof. Dr. İlyas KARABIYIK'a özellikle şekil düzenlemelerinde çok destek olan Arş. Gör. Fikret TOPAL'a sonsuz teşekkür ederim.

Duaları ve iyi dilekleriyle beni yalnız bırakmayan biricik öğrencilerimize şükranlarımı ve sevgilerimi sunarım. Üniversitenin ilk günlerinden beri yanımda olan ve elimi hiç bırakmayan canım arkadaşım Dilara ALKAN SAY'a sonsuz sevgi ve minnetlerimi iletiyorum!

Son olarak BAM Takımı! Barbaros, Arif ve Mahir YÜCEYILMAZ üçlüsü! Belki de son anda bana verdiğiniz ilhamla en büyük teşekkürü hak ettiniz! Yaşattığınız aile sıcaklığı için minnet doluyum. Canlarım, sizleri çok seviyorum!

Ve canım kedim Jane... Tez yazım sürecinde bana sabırla eşlik ettiğin, sevgini ve pozitif enerjini hiç esirgemediğin çok teşekkür ederim! Sen benim her şeyimsin! Bu tezi birlikte yazdık!

İsmi burada tek tek anamasam da katkılarıyla, varlığıyla veya iyi dilekleriyle bu yolculukta bana eşlik eden herkese gönülden teşekkür ederim. Son olarak, bu çalışmanın dijital katılım konusundaki akademik tartışmalara yeni bir perspektif sunmasını ve ilerleyen araştırmalara temel oluşturmasını temenni ediyorum.

Bu tezi, kendi yolculuğumda olduğu gibi, akademik alandaki zorluklara ve haksızlıklara rağmen umudunu kaybetmeyen, adalet arayışını sürdüren ve hukuki mücadele veren herkese ithaf ediyorum...

ÖZET

TÜRKİYE’DEKİ BELEDİYELERDE ELEKTRONİK VE DİJİTAL KATILIM: TEORİK BİR MODEL ÖNERİSİ

Demirdöven, Burcu

Doktora Tezi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Umut BEKCAN

Haziran,2025 IX+203 sayfa

Bu doktora tezi, dijital katılım olgusunu yerel yönetimler düzeyinde ele almakta ve bu alana özgü bir kavramsal çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır. Dijital katılım, kamu yönetimi literatüründe giderek daha fazla dikkat çekmesine rağmen, yerel yönetimler bağlamında kuramsal olarak yeterince netleştirilememiş ve uygulamaya yönelik sistematik yaklaşımlarla derinlemesine incelenmemiştir.

Bu çerçevede tez, belediyelerde dijital katılımın neyi ifade ettiğini açıklığa kavuşturmayı, kavramın sınırlarını analitik biçimde belirlemeyi ve yerel düzeyde işlerlik kazanabilecek özgün bir model geliştirmeyi hedeflemektedir. Araştırmanın ilk aşamasında yürütülen kapsamlı literatür incelemesiyle, dijital katılımı oluşturan temel bileşenler ayrıntılı biçimde analiz edilmiş; bu analizler doğrultusunda, vatandaşların karar alma süreçlerine daha bilinçli, etkin ve sürdürülebilir katılımını destekleyecek bir model önerilmiştir.

Söz konusu model, yalnızca dijitalleşme süreçlerini yönetim anlayışıyla bütünleştirilmesiyle değil, aynı zamanda belediyelerin dijital katılım kapasitelerini artırmaya yönelik somut ve uygulanabilir politika önerileri sunmasıyla da özgünlük taşımaktadır. Geliştirilen model, yalnızca dijitalleşme süreçlerini yönetim anlayışıyla bütünleştirilmesiyle değil, aynı zamanda belediyelerin dijital katılım kapasitelerini artırmaya yönelik somut ve uygulanabilir politika önerileri sunmasıyla da özgünlük taşımaktadır. Ayrıca model, dijital katılım literatüründe henüz kuramsal olarak yeterince ele alınmamış bir aktörü, makineleri, karar alma süreçlerine etkide bulunan aktif bir bileşen olarak sürece dahil etmesiyle yenilikçi bir yaklaşım sunmaktadır.

Bu yönüyle çalışma, yalnızca kuramsal bir boşluğu doldurmakla kalmamakta, aynı zamanda uygulamaya dönük geliştirilebilir bir dijital katılım modeli sunarak hem akademik literatüre hem de yerel yönetim pratiklerine somut ve özgün katkılar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Katılım, Elektronik Katılım, Belediye, Dijitalleşme, Yönetişim, Türkiye.

ABSTRACT

ELECTRONIC AND DIGITAL PARTICIPATION IN MUNICIPALITIES IN TÜRKİYE: A THEORETICAL MODEL PROPOSAL

Burcu DEMİRDÖVEN

Doctoral Thesis

Political Science and Public Administration Department

Political Science and Public Administration Programme

Adviser of Thesis: Assoc. Prof. Dr. Umut BEKCAN

June, 2025 IX+ 203 Pages

This doctoral dissertation examines the phenomenon of digital participation at the level of local governments and aims to develop a conceptual framework specific to this field. Although digital participation has increasingly attracted attention in the public administration literature, it has not yet been adequately conceptualized within the context of local governments, nor has it been systematically analysed through practice-oriented approaches.

Accordingly, the study seeks to clarify what digital participation entails in the context of municipalities, to analytically define the boundaries of the concept, and to propose an original model that can be operationalized at the local level. In the first phase of the research, a comprehensive literature review was conducted to identify and analyse the fundamental components of digital participation. Based on this analysis, a model was developed to support more informed, effective, and sustainable citizen engagement in decision-making processes.

The proposed model is distinctive not only in its integration of digitalization processes with the principles of governance, but also in its provision of concrete and applicable policy recommendations to enhance the digital participation capacities of municipalities. Furthermore, the model introduces a novel perspective by incorporating an actor that has not yet been sufficiently addressed in the digital participation literature, machines, as active components influencing decision-making processes.

The dissertation also offers a comprehensive examination of the impact of information and communication technologies on participation, and critically evaluates the distinctions and intersections among related concepts such as e-participation, digital participation, e-government, and digital government from an interdisciplinary perspective.

In this regard, the study not only addresses a significant theoretical gap, but also presents a practical and adaptable digital participation model, offering concrete and original contributions to both academic literature and local government practices.

Keywords: Digital participation, Electronic Participation, Municipality, Digitalization, Governance, Türkiye.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TABLolar DİZİNİ	viii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR	10
1.1. Araştırma Yaklaşımı ve Metodoloji	10
1.1.1. Tezin Yazılış Amacı	10
1.1.2. Araştırma Soruları	11
1.1.3. İzlenen Araştırma Yönteminin Seçim Gerekçesi	13
1.1.4. Sistematik Literatür Analizi- Nitel Meta-Analiz	14
1.1.5. Kelime Bulutu	18
1.2. Veri Toplama Yöntemi ve Araçları	19
1.2.1. Literatür Taraması için Kullanılan Kaynaklar ve Veri Tabanları	19
1.2.2. Kelime Bulutu Oluşturmak için Kullanılan Araç ve Teknikler	22
İKİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	24
2.1. Kamu Yönetiminde Dijital Dönüşüme İlişkin Genel Tartışmalar ile Kavramsal ve Teorik Çerçeve	24
2.2. “Elektronik” ve “Dijital” Kavramlarına Dair Kamu Yönetimi Bağlamında Temel Tanımlamalar ve Kavramlar Arasındaki Temel Ayrımlar	26
2.2.1. E-Katılım Kavramı	31
2.2.2. D-Katılım Kavramı	38
2.2.3. Evrimsel Süreç: E-Katılımdan D-Katılıma	60
2.2.4. E-Katılımın Önündeki Engelleyicilerin ve Etkinleştiricilerin Literatür Üzerinden Okunması	64
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: D-KATILIMA İLİŞKİN MODEL TASARIMI	101
3.1. Dijital Katılımın Dönüştürücü Dinamikleri	101
3.1.1. Veri Ekosistemi	101
3.1.2. Açık Veri	104
3.1.3. Büyük Veri	107
3.1.4. Makine Öğrenmesi	117
3.1.5. Teknolojik Yakınsama/ Dijital Yakınsama	119
3.1.6. Dijital Uçurum	124

3.1.7. Kamu Güveni.....	127
3.1.8. Rıza, Bilinç ve İkna.....	129
3.2. İlgili Yan Kavramlar	134
3.2.1. Dijital Vatandaşlık	134
3.2.2. Algokrasi	139
3.3. D-KATILIMA İLİŞKİN MODEL ÖNERİSİ	142
3.3.1. Vatandaş Perspektifli Dijital Katılım	143
3.3.2. Belediye Perspektifli Dijital Katılım.....	151
3.3.3. Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli	161
TARTIŞMA.....	166
SONUÇ	172
KAYNAKÇA	181
ÖZGEÇMİŞ.....	203

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Katılım Sürecinin Etki Alanına Göre Görselleştirilmesi	30
Şekil 2: E-Katılıma İlişkin Kelime Bulutu	32
Şekil 3: Veri Toplama Biçimine Göre Dijital Katılım.....	123
Şekil 4: Vatandaş Perspektifinden Dijital Katılım.....	143
Şekil 5: Belediye Perspektifinden Dijital Katılım	153
Şekil 6: Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli	161
Şekil 7: Vatandaş-Belediye-Makine Döngüsü (Üç Aktörlü Döngü).....	165

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: E-Katılım Kavramının Ele Alınış Biçimine İlişkin Literatür Taraması.....	34
Tablo 2: D-Katılım Kavramının Literatür Üzerinden Ele Alınışı	39
Tablo 3: D-Katılımın Bileşenleri.....	53
Tablo 4: E-Katılımın Engelleyicilerine ve Etkinleştiricilerine İlişkin Formülasyon.....	65
Tablo 5: E-Katılımın Önündeki Engelleyici Faktörler -Sistematik Literatür Analizi	67
Tablo 6: E-Katılımı Etkinleştiren Faktörler-Sistematik Literatür Analizi	91
Tablo 7: Gelişmekte Olan Ülkelerin Karşılaştığı Engelleyiciler.....	98

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ALMP	Active Labour Market Policies
AR	Augmented Reality
BDAG	Bilgisayar Destekli Argüman Görselleştirme
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BM	Birleşmiş Milletler
CSAV	Computer Supported Argument Visualization
DIPAS	Digital Participation System
DPI	Digital Participation Index
e-Devlet	Elektronik Devlet
d-Devlet	Dijital Devlet
e-Dilekçe	Elektronik Dilekçe
EGDI	e-Government Development Index
GSBR	Golija-Studenica Biyosfer Rezervi
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IoT	Internet of Things
e-Katılım	Elektronik Katılım
d-Katılım	Dijital Katılım
GDPR	General Data Protection Regulation
GIS	Geographic Information System
GSYİH	Gayri Safi Yurt içi Hasıla
KVKK	Kişisel Verilerin Korunması Kanunu
ML	Machine Learning
OECD	Organisation for Economic Co-Operation and Development
OED	Oxford English Dictionary
e-Posta	Elektronik Posta
RFID	Radyo Frekansı ile Tanımlama
RPI	Russian Public Initiative
SINCO	Sistema de Integración Comunal – Communal Integration System
SLA	Sistematik Literatür Analizi
SLT	Sistematik Literatür Taraması
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜRKSAT	Türksat Uydu Haberleşme Kablo TV ve İşletme A.Ş.
T.Y.	Tarih Yok
UN	United Nations
Vb.	Ve Benzeri
Vd.	Ve Diğerleri
VR	Virtual Reality
WCAG	Web Content Accessibility Guidelines

WoS
YZ
Yy

Web of Science
Yapay Zeka
Yüzyıl

GİRİŞ

Toplumsal dinamikler incelendiğinde, yaşamsal alışkanlıkların, iş yapış biçimlerinin, ekonomik ve kültürel yapılanmaların teknolojik ilerlemeler doğrultusunda sürekli bir gelişim ve dönüşüm içinde olduğu görülmektedir. İnsanlık tarihindeki teknolojik gelişmeler değerlendirildiğinde özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) daha keskin bir ivmeye sahiptir. Dijitalleşme kavramı, gelişmeler neticesinde özellikle son on yılda alanyazında kendine geniş yer bulmaya başlamıştır.

Dijital devrimin esasen 20. yüzyılın sonlarında gerçekleştiği genel kabul görse de BİT'lerin evrimi, köken itibarıyla 20. yüzyılın başlarına, hatta Endüstriyel Devrim'e kadar geri götürülebilir. Telefon, telgraf, radyo gibi iletişim araçlarının ortaya çıkması ve gelişmesi bilgi akışının artmasını ve hızlanmasını sağlamıştır. Bu, aynı zamanda iletişim teknolojilerinin toplumları birbirine yakınlaştıracı gücünün anlaşılmasında da önemli bir dönüm noktası olmuştur.

20. yüzyılın sonlarında ise kişisel bilgisayarların, internetin ve diğer bilgi iletişim teknolojilerinin toplumlar tarafından hızlı benimsenmesi ve kullanımının yaygınlaşması dünyanın algılanışından, kültürel dinamiklere, iş yapış biçimlerinden tüm yaşamsal dinamiklere ciddi değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Özellikle internet kullanımının askeri kullanım sahaları dışında bireylerin kullanımına açılması küresel bir ağ oluşmasını sağlamıştır. Küresel bir ağ oluşmasıyla BİT'lerin gücü bireyler arasındaki ilişkileri değiştirme özelinden çıkmış ve şirketlerin, devletlerin, toplumların yapılarını da tam anlamıyla dönüştürmüştür.

Günümüze odaklanıldığında dijitalleşme sürecinin kapsamının ne denli geniş olduğu açıkça görülmektedir. Yapay zeka, bulut bilişim, büyük veri, nesnelerin interneti, makine öğrenmesi, büyük dil modelleri ve daha pek çok yenilik dijitalleşme süreci kapsamında değerlendirilmektedir. Her ne kadar bu teknolojiler beraberinde pek çok endişeyi getiriyor olsa da bu endişeler akıllı şehir tasavvurlarının hayata geçirilmesi, otomasyon alanındaki gelişmeler gibi çeşitli düzlemlerde yoğun olarak yer bulmasının önüne geçememiştir. BİT'lerde gerçekleşen bu ciddi ve yoğun gelişimi insanlık tarihinin en önemli dönüşümlerinden biri olarak nitelendirmek abartı olmayacaktır. Toplumsal, siyasal, iktisadi ve kültürel olmak üzere çok yönlü bir değiştirme potansiyeliyle kökten değişiklikler yaratan BİT'ler hem geleceğe yönelik türlü belirsizlikler barındırmakta hem de önemli fırsatlara ev sahipliği yapmaktadır. Bu bağlamda, dijitalleşmenin yönü ve

derinliği, yalnızca teknolojik bir ilerleme değil; aynı zamanda kamusal alanda yeni bir yönetim mantığının doğuşuna da işaret etmektedir. Dolayısıyla BİT'lerin gelişimi ve akabindeki dijitalleşme süreci günümüzün toplumsal, ekonomik ve siyasi dinamiklerini analiz etmek, yorumlamak ve geleceğe dönük kurgularda öngörü oluşturabilmek adına mübrem perspektifler sunmaktadır.

Kamu yönetiminde BİT'lerin etkisi incelendiğinde söz konusu gelişim ve dönüşümlerin kamu hizmetlerinin sunumundan yönetim süreçlerine geniş yelpazeli bir etki alanının olduğu tespitinde bulunmak mümkündür. BİT'ler ve sonrasındaki -hala devam eden- dijital dönüşüm süreçleri geleneksel yönetim anlayışının kökten değişmesine sebep olmuştur. Bu kökten değişikliğin, demokratikleşme süreçlerini pozitif etkilemesinin yanında birtakım riskleri de beraberinde getirdiği konularında belirgin fikir ayrılıkları mevcuttur. Fakat bu konulara tezin ilerleyen bölümlerinde bölüm içlerinde yer alan tartışma kısımlarında değinilmektedir.

BİT'ler ve dijital dönüşüm süreci sayesinde kamu kurumları ile vatandaşlar arasındaki görünmez duvarların günden güne kalkmaya başladığını söylemek mümkündür. Kamu kurumları bu teknolojik değişim ve dönüşümler sayesinde vatandaşların ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunumu verebilme yetisine sahip olmuş; vatandaşlar da bu ihtiyaçları dile getirme noktasında daha görünür hale gelmiştir. Bu, atanmışların da seçilmişlerin de başarı oranını artırıcı potansiyelinin yanı sıra siyasal istikrarın sağlanması hususunda da belirgin katkılar barındırmaktadır. Paydaşlar katılımlarını sosyal medya platformları, e-hizmet sunan portallarda yer alan e-dilekçe sunma, vergi ödeme, ruhsat alma vb. hizmetler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Hali hazırda bu sistemler paydaşlar kanadında -kabuldeki zorunluluk hali ayrıca değerlendirilmelidir- kabul görmüş ve aktif kullanılmaya başlanmış; hizmet sağlayıcı tarafında ise hizmetlerin sunumunda belirgin bir profesyonelliğe erişilmiştir.

Yönetişim ilkeleri bağlamında değerlendirildiğinde BİT'lerin pekiştirici gücünü vurgulamak gerekmektedir. Şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık, demokratiklik, eşitlik için dijital platformların, araçların kullanılması pek çok avantaj sağlamaktadır. Bu araçlar tüm paydaşların etkin katılımını mümkün kılarken karar alma mekanizmalarına doğrudan etki edebilme imkanı da sunmaktadır. Dolayısıyla geleneksel yönetim anlayışlarındaki tek yönlülük ortadan kalkmakta ve karşılıklı etkileşim prensibi devreye girmektedir. Bu etkileşimlilik hali, karar alıcılar, vatandaşlar ve paydaşlar arasında çift

yönlü olarak ilerlerken öte yandan karar alıcıların kendi içindeki, vatandaşların vatandaşlarla, vatandaşların diğer paydaşlarla olan etkileşim kapasitesini maksimize etmektedir. Tüm bunlar kamuda paydaşların iş birliği yapma yetisini artırmaktadır. Böylesi bir yönetim modelinde, bilgi sadece yukarıdan aşağıya akan bir unsur olmaktan çıkmakta; yatay ve çok aktörlü bir etkileşim ağı içinde anlam kazanmaktadır. İletişim sürecinde geleneksel alıcı-verici modelinin ötesinde, yapay zekanın (YZ), yani makinenin üçüncü bir aktör olarak değerlendirilmesi mümkündür. YZ, iletişimin yönünü ve etkinliğini etkileme potansiyeline sahip olup, veri analizi, bilgi işleme ve tahmin yetenekleri ile karar alma süreçlerinde kritik bir rol üstlenebilmektedir. Bu bağlamda, yönetim süreçlerinde daha kapsamlı analizlerin yapılabilmesi ve daha rasyonel kararların alınabilmesi sağlanmaktadır.

Etkileşimlilik esasının paydaş katılımını artırmanın yanında getirdiği bir diğer katkı da “kamu güveni”dir. Doğrudan etkileşimliliğin kamu güveninin artmasındaki tek etken olduğunu iddia etmenin konunun ele alınışını kısırlaştırdığı düşünülmektedir. Ancak bu etkinin paydaşların yeni teknolojileri benimseme (adoption), kullanma, sağladıkları geri bildirim ve verilerin dönütünün ihtiyaçlarına cevap verir nitelikte olması kamu güvenliğini artırarak bu sürecin daha etkin kullanılmasını sağlamaktadır. Bu yüzden etkileşimlilik ve kamu güveni arasında diğer değişkenleri de hesaba katarak dolaylı bir ilişki kurmak mümkündür. Hem sosyal bilimlerin hem de dijitalleşme sürecinin kompleks doğasının gerekliliği olarak pek çok kavramın bir arada değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda güven, yalnızca teknik bir mesele değil; aynı zamanda kamusal değerlerin, katılımın niteliğinin ve yönetişimin kapsayıcılığının bir yansımasıdır.

Dijitalleşme sürecinde, iyi bir yönetim, kurum içi ve kurumlar arası işbirliğini teşvik etmekte, bilgi paylaşımını artırmakta ve karar alma süreçlerini daha şeffaf hale getirmektedir. İyi bir dijital yönetim, karar alma mekanizmalarının karmaşıklığıyla başa çıkmak ve çoklu senaryoları etkili bir şekilde ele almak için kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, yönetim, dijitalleşme sürecinde de etkili karar alma için vazgeçilmez bir unsurdur. Bu yönetim anlayışı yalnızca mevcut yapıları iyileştirmekle kalmaz; aynı zamanda dijital çağın belirsizliklerine uyum sağlayan esnek bir kurumsal zemin de oluşturur.

Buraya kadar anlatılan kısım üzerinden değerlendirildiğinde BİT’ler ve dijitalleşme sürecinin yönetim ilkeleri ile bağdaştığını söylemek mümkündür. Ancak

bilindiği üzere inovasyon salt iyilik üzerine kurgulanamamaktadır. Dolayısıyla avantajların yanında madalyonun diğer tarafı daima hesaba katılmalı dezavantajlar ve riskler de göz önünde bulundurulmalıdır. Veri güvenliği ve gizliliği günümüzün önemli bir mücadele alanı olarak konumlandırılmakta ve artık ulusal güvenliğin de bir parçası olarak ele alınmaktadır. Dijital uçurum ve erişim sorunlarından kaynaklanan eşitsizlikler -ki bu demokratikleşme süreçleri ve yönetim ilkeleri ile doğrudan çatışma yaratmaktadır- algoritma ve yapay zeka hataları, yapay zekada ön yargı (bias) hususu - yine doğrudan eşitsizliğe sebep olan uygulamaların doğmasına sebep olmaktadır-, kamu güveninin zedelenmesi sonucu katılım araçlarının kullanımının terk edilmesi ve küçük bir uzman grubun karar alıcıları etkilemesi riski, teknoloji ve yapay zekanın hayatta kendine haddinden fazla yer bulması kaynaklı bireylerin yaşamsal becerilerini kaybetmesi gibi pek çok riskten bahsetmek mümkündür. Etkin ve verimli bir dijital kamu yönetişimi yaklaşımının oturtulabilmesi, risk yönetimi stratejilerinin uygulanması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Bu noktada, dijital yönetim yalnızca fırsatlar değil; aynı zamanda etik sorumluluklar ve denetim mekanizmaları ile birlikte düşünülmelidir.

Bunlarla beraber aslında etkileşim ve katılım hususlarının yeniden değerlendirilmesi, yeniden kurgulanması elzem hale gelmektedir. Her etkileşimin katılım olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği, bilinç meselesinin katılımının neresinde konumlandırıldığı, doğrudan katılım bilinciyle oluşturulmamış verilerin, veri hasadı sonrasında katılım bağlamında ne kadar değerlendirilebileceği bu tezde özellikle gündeme alınacak tartışma hususlarından biridir. Katılım hususu, dönemin ruhuna uygun olarak yeniden ele alınmalı ve yeni bir kavramsallaştırmaya gidilmelidir. Bu doğrultuda, çalışmanın temel çıkış noktalarından biri, dijital katılımın yalnızca platform temelli etkileşim değil; aynı zamanda bilinçli, çok düzlemli ve dönüşümsel bir yönetim süreci olarak yeniden tanımlanması gerektiği varsayımdır.

Özellikle e-devlet hususunda katılım süreci değerlendirildiğinde bunun elektronik hizmet sunma çerçevesinde kaldığı anlaşılmaktadır. İlk çalışmalar merkezi yönetim kanadında başarı sağlamış elektronik hizmet sunma sürecinin yerel yönetimlere nasıl taşınmakta olduğu ve taşınacağı, yerel yönetimlerde nasıl kullanılıp faydalanılacağı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda belediyeler, internet ve bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) kullanarak daha nitelikli, verimli ve etkili hizmetler sunabilme gayesiyle çeşitli uygulamalar geliştirmiş ve bunları hayata geçirmiştir. Bu süreci salt

dijitalleşme gibi nitelendirmek mümkün olmayacağı gibi yönetim dinamikleri de göz önünde bulundurulduğunda yetersizlik açıkça anlaşılmaktadır. BİT tabanlı uygulamaların hayata geçirilmesi, dijitalleşmenin yalnızca basamaklarından biri olabilir. İçinde bulunulan koşullarda dijitalleşme elektronik hizmet sunmanın ötesini de kapsayan geniş bir bakış açısı sunmalıdır. Somut katkılar için de birkaç örnek vermek yerinde olacaktır: e-Devlet uygulamaları aracılığıyla resmi işlemlerin yerden, zamandan ve mekandan bağımsız olarak sürdürülebilmesinin olanaklı hale gelmesi, sosyal medya platformlarının paydaş etkileşimine izin vermesi ve karar alıcıların bu etkileşimlerden beslenmesi. Ancak tüm bu örneklerin ötesinde, dijital katılımın yerel düzeyde (belediyeler kastedilmektedir) nasıl kurumsallaşabileceği ve kuramlaştırılabileceği konusu, mevcut literatürde hala açık bir sorun alanı olarak durmaktadır. İşte bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı ve d- katılım kavramına hem teorik hem de pratik düzeyde özgün bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

Artık karar alma mekanizmaları, tek bir çözümü olmayan çok sayıda olası senaryoyu ve sonucu göz önünde bulundurmak zorundadır. Bu nedenle, geleneksel birkaç bilinmeyenli denklemlerden ziyade, karar alıcılar artık sonsuz olasılıkları ve hipotezleri barındıran matrislere dayalı yaklaşımlara ihtiyaç duymaktadır. Bu tür matrisler, farklı değişkenler arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmeyi ve belirsizlik altında etkili kararlar almaya yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, modern karar alma süreçleri, daha geniş bir bilgi tabanına dayalı olarak, esneklik, çeşitlilik ve uyum sağlama yeteneği gibi pek çok değişkene aynı anda odaklanmak zorundadır. Bu şekilde, karar verme süreçleri, karmaşık ve değişken koşullar altında kamu politikaları sürdürülebilir başarı ve rekabet avantajı elde etme yolunda ilerleyebilir.

Dijitalleşmeyle, özel sektördeki işletmeler ve kamu kurum ve kuruluşları artık büyük miktarda veriye erişim sağlamak ve bu veriyi işlemek durumunda kalmaktadır. Ancak, bu veri miktarı, karar vericilerin işlemesi gereken bilgi yükünü baş edilemez düzeylerde artırmaktadır. Farklı kaynaklardan, farklı paydaşlardan gelen çeşitli veri türleri ve kalitesi, her bir karar için tek bir doğru çözüm yerine bir dizi olası senaryoyu gündeme getirmektedir. Dolayısıyla, karar alma mekanizmaları, bu farklı veri kaynaklarından gelen bilgiyi anlamak, sınıflandırmak, analiz etmek, değerlendirmek ve bu değerlendirme sonucu kamu politikalarına yön vermek durumundadır.

Dijitalleşme; aynı zamanda özel sektör işletmelerinde ve kamu kurum ile kuruluşlarındaki paydaşlarıyla olan etkileşim biçimlerini değiştirmiştir. Artık, müşteriler, paydaşlar ve çalışanlar, çeşitli dijital platformlar aracılığıyla doğrudan katılım gösterme imkanına sahiptirler. Bu durum, karar alma mekanizmalarının çok çeşitli ve farklı tercihleri dikkate almak zorunda olmasına yol açmaktadır. Farklı katılımcılar arasında değişen beklentiler ve ihtiyaçlar, tek bir çözüm yerine yine, çok sayıda alternatif senaryonun dikkate alınması gerekliliğini beraberinde getirmektedir.

Bu çoklu senaryo yapısı ve katılımcı beklenti çeşitliliği, yalnızca karar alma süreçlerinde değil, katılımın kendisinde de daha esnek, çoğulcu ve katmanlı bir model ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda dijital katılım, sadece bir araç değil; aynı zamanda yönetim kapasitesini dönüştüren bir çerçeve olarak ele alınmalıdır.

Dijitalleşme bağlamında ve kamu yönetimi düzleminde değerlendirildiğinde e-devlet, e-katılım fenomenleri yerini son birkaç yıldır d-devlet ve d-katılım gibi kavramlara bırakmaktadır. Bu aslında dijitalleşme bağlamında bir üst aşama gibi değerlendirilebilir. Bu çalışma ilk aşamalarında doğrudan e-devlet ve e-katılım fenomenleri üzerinden kurgulanmışken dönemin dinamiklerinin hızlı değişiminin de verdiği etkiyle d-katılım ve d-devlet eksenine doğru kayma göstermektedir. Buradaki eksen kayması yalnızca kavramsal bir güncelleme değil; aynı zamanda dijital çağın yönetim anlayışına daha uygun teorik ve pratik modeller geliştirme ihtiyacının da bir yansımasıdır.

Bu eksen kayması ile yapılan öncü nitelikli bu çalışmanın anlaşılır ve başarılı olabilmesi için çerçeve çizme ve sınırlılıkları açıkça belirleme ihtiyacı kaçınılmaz bir biçimde hasıl olmuştur. Zaten çalışma kapsamında ele alınan ve aslında temel kurgu için güçlü besleyiciler olan d-devlet ve d-katılım kavramlarının tanımlaması literatürde kesin olarak yapılamamış ve sınırları kesin olarak belirlenememiştir. Literatürün yeni gözdesi olma niteliğindeki bu kavramların kullanımında derin bir muğlaklık ve karmaşıklık mevcuttur. Elektronikleşme ve dijitalleşme kavramlarının fütursuzca birbirinin yerine kullanılması bu kavramların anlaşılmasını ve araştırılmalarını güçleştirmektedir. İlaveten d-devlet, d-katılım gibi genç kavramlar üzerine yapılmış ciddi kavramsallaştırma çalışmaları yeterli düzeyde değildir. Alandaki bu boşluk söz konusu tez çalışmasını biricik kılmakta ve yazarın kavramların olgunlaşma evresine geçmesinde önemli katkılar sunma iddiasının da önünü açmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı da tam olarak bu noktada şekillenmektedir: Dijital katılım kavramını yerel yönetimler özelinde kuramsallaştırmak ve belediyelere özgü, çok boyutlu bir d-katılım model önerisi sunmaktır.

Günümüzde katılımcı ve etkili hizmet sunumu belediyeler bakımından giderek artan bir öneme sahiptir. Elektronik katılım (e-katılım) ve dijital katılım (d-katılım) gibi kavramlar bu sebeple alanda gittikçe önem kazanmaktadır. Bu kavramlar, geleneksel katılım biçimlerinin yanı sıra dijital teknolojilerin ve internetin kullanımıyla katılımı artırma ve yönetim süreçlerini iyileştirme amacını taşımaktadır. Özellikle yerel yönetimler kısmına odaklanıldığında e-devlet, e-katılım hem de d-devlet, d-katılım konularının kavramsallaştırılması hususunda hem Türkiye’de hem de dünyada önemli bir boşluk olduğu dikkat çekmektedir.

Tezin iki temel amacından birisi literatürdeki bu boşluğa dikkat çekerek yerel yönetimlerde bu kavramların konumlandırılması hususundaki ilk kapıyı açmak ve dijitalleşmiş bir yerel yönetim kurgusu oluşturarak aynı zamanda Türk Kamu Yönetiminin yapay zeka ekosistemini kurgulamasına katkı sağlamaktır. Ancak böyle bir konuya derinlemesine katkı sağlamak akademik tez yazım geleneklerinin de biraz dışına çıkma gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Özellikle teorik ve kavramsal olmak üzere kurgulanan çalışmada ansiklopedik ve yüzeyde salınan ve birbiri ile ilintisi net olarak kurulamayan bir yaklaşımdan ziyade tartışmacı ve analitik bir yazım geleneği benimsenmeye çalışılmaktadır. Teorik çalışmalarda tartışmacı yaklaşımların benimsenmesinin kümülatif bir entelektüalitenin oluşmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Sürekli olarak değişen, dönüşen ve kendini güncelleyen kamu yönetimi dinamiklerini temele alan bu çalışmanın da aynı değişim, dönüşüm ve güncelliği anlatım yöntemlerinde kullanması beklenmektedir. Dönemin ruhuna kulak veren bu çalışma, bilgi üretmeye yönelik yöntemlerin de revizyonunu içerisinde barındırmaktadır.

D-Katılım bağlamında teorik çerçeve çizmek bu çalışmanın temel amacıdır. Sistematik literatür analizleri gerçekleştirerek kavramın mevcuttaki resmini çekmenin yanı sıra tanımlamalar, modeller ve yaklaşımlar da ele alınarak kapsamlı bir teori inşa etmek için çaba gösterilmiştir. Çalışmanın ikincil amacı elde edilen ve yorumlanan teorik bilgiler ışığında geliştirilmiş kavramsal yaklaşımı pratik bir çerçeveye oturtarak belediyeler için uygulanabilir bir d-katılım modeli geliştirmektir. Bu model, yalnızca

vatandaş ve belediye arasındaki etkileşimi değil; bu etkileşimin teknik, sosyal ve kurumsal altyapılarını birlikte ele alan çok boyutlu bir yapı olarak tasarlanmıştır.

Bu çalışmanın en özgün katkılarından biri, dijital katılım süreçlerinde yalnızca insan aktörleri değil; aynı zamanda makineleri—özellikle algoritmalar, yapay zeka sistemleri ve karar destek teknolojilerini—epistemolojik birer aktör olarak konumlandırmasıdır. Makinelerin yalnızca veri işleyen araçlar olmaktan çıkıp, karar alma süreçlerinde anlam üreten ve yön belirleyen özneler haline gelişi, bu tezde geliştirilen modelin temel varsayımlarından biridir. Bu yaklaşım, klasik vatandaş-belediye eksenli katılım kurgusunu aşarak, dijital çağın gerektirdiği çok aktörlü yönetim anlayışına teorik bir temel sunmaktadır. Böylelikle, dijital katılım süreçleri salt teknik araç kullanımından ibaret değil; verinin üretimi, işlenmesi, yorumlanması ve yeniden toplumsallaştırılması gibi katmanlı süreçleri içeren bir etkileşimsel yapı olarak yeniden düşünülmektedir.

Bu araştırma metodolojik, teorik, pratik, zaman ve kaynak sınırlılıkları barındırmaktadır. Çalışmada belediyeler üzerinde deneysel bir çalışma ve doğrudan belediyelerden veri toplama evresi yer almamaktadır. Ancak teorik kurgu her ne kadar başka ülkeler için de yol gösterme niteliği taşıyor olsa da Türkiye özelindeki belediyeler baz alınarak gerçekleştirilmiştir. D-Katılım kavramının yeni ve gelişmekte olan bir kavram ve çalışma alanı olması literatürdeki boşlukların ve farklı yaklaşımların azlığının ister istemez kurguda ve teorik temellendirmede sınırlılıklara sebep olmaktadır. Pratik sınırlılıklar ise geliştirilmiş olan güçlendirilmiş d-katılım modelinin belediyelerdeki uygulanabilirliğinin, belediyelerin dijital altyapı durumlarına ve kaynaklarına bağlı olmasını içermektedir. Özellikle farklı belediyelerin dijital dönüşüme hazır bulunuşluk düzeyleri, teknolojik kapasiteleri modelin etkin kullanımında farklılıklar yaratabilir. Bununla beraber belediyelerde güçlendirilmiş d-katılımın başarıyla uygulanması, toplumun dijital katılım hususundaki bilgisi, ilgisi ve teknoloji benimseme düzeyi ile doğru orantılıdır. Bu durum da bölgesel düzeyde kültürel ve sosyal yapılanmaların modelin etkinliğini belirleyecek olan bir başka sınırlılık ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın sonuçlarının genellenebilirliği yerine, yerel bağlama yani belediyelere duyarlı teorik katkı üretmesi ve özgül modelleme önerisi sunması hedeflenmiştir.

Çalışma hedefinden sapmamak ve anlaşılabilirliği yitirmemek adına sade ve dört ana bölümden oluşacak şekilde kurgulanmıştır. İlk bölüm araştırma tasarımının açıklandığı

kısımdır. Çalışmada izlenen yöntem, metodoloji, gerekçeleriyle birlikte ortaya konulmuştur. Araştırma yaklaşımının ve metodolojinin okuyucuya takip etme kolaylığı sağlayacağı düşünüldüğünden ilk tezin bu aşaması ilk bölüme konumlandırılmıştır. İkinci bölüm kavramsal çerçeveyi içermesinin yanı sıra teorik bir tez olması sebebiyle zengin tartışmalara yer vermekte ve d-katılım kavramının olgunlaştırılmasına katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Üçüncü bölüm, literatürdeki teorik ve pratik deneyimlerden yola çıkılarak oluşturulmuş, güçlendirilmiş bir d-katılıma dair model önerisini içermektedir. Bu bölümde sunulan model hem vatandaş hem de belediye eksenlerini ayrı ayrı ele almakta; son aşamada ise bu iki yapıyı karar süreçlerine aktif biçimde dahil olan makinelerin de epistemolojik aktör (aktif karar ortağı) olarak yer aldığı etkileşimsel ve bütünlük bir sistem içerisinde birleştirmektedir.

Son bölümde ise çalışma boyunca elde edilen teorik ve kavramsal bulguların genel bir değerlendirmesi yapılmakta, model önerisinin taşıdığı pratik potansiyel, sınırlılıklar ve gelecekteki araştırmalara dönük öneriler yer almaktadır. Böylelikle hem kuramsal katkı hem de uygulamaya dönük açılımlar içeren çok katmanlı bir sonuç bölümüne ulaşılması hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1.1.Araştırma Yaklaşımı ve Metodoloji

1.1.1. Tezin Yazılış Amacı

Bu çalışma, dijital katılım kavramının belediyeler bağlamında kuramsal olarak konumlandırılması, derinlemesine anlaşılması ve uygulanabilir bir model önerisiyle somutlaştırılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Dijital devlet (d-devlet) ve dijital katılım (d-katılım) gibi yeni ve çok katmanlı kavramların literatürde henüz net sınırlarla tanımlanmamış olması, araştırmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Ayrıca, elektronikleşme ve dijitalleşme gibi kavramların sıklıkla birbirinin yerine kullanılması, bu alanlardaki kavramsal bulanıklığı daha da derinleştirmektedir. Hızla gelişen ve henüz olgunlaşmamış bu alanlarda yapılan teorik çalışmaların sınırlılığı, bu araştırmanın özgünlüğünü ve önemini pekiştirmektedir.

Bu bağlamda araştırma, belediyelerin dijital teknolojileri katılımcı ve etkili hizmet sunumu amacıyla nasıl kullanabileceğini incelemekte ve vatandaşların katılım dinamiklerini analiz ederek “Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli” adını taşıyan özgün bir model önermektedir. Çalışma, e-devlet ve dijital katılım kavramlarının hem teorik düzeyde netleştirilmesi hem de belediyeler bağlamında uygulanabilir hale getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Gerek Türkiye’de gerekse uluslararası ölçekte belediyeler düzeyinde bu alanlarda önemli bir teorik ve pratik boşluk olduğu tespit edilmiştir.

Tezin temel amacı, bu boşluğa dikkat çekerek belediyelerdeki dijitalleşme süreçlerini kuramsal bir çerçevede ele almak ve Türk kamu yönetiminin gelişen yapay zeka ekosistemine dijital katılım perspektifinden katkı sunmaktır. Bu doğrultuda çalışma, geleneksel tez yazım kalıplarının ötesine geçerek tartışmacı, analitik ve eleştirel bir yöntem benimsemiştir. Bu metodoloji, sürekli değişen kamu yönetimi dinamiklerine uygun olarak, entelektüel bir birikim oluşturmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın birincil hedefi, dijital katılım alanında kapsamlı ve bütüncül bir kuramsal çerçeve ortaya koymak; ikincil hedefi ise bu kuramsal temelleri esas alarak belediyeler için uygulanabilir bir model geliştirmektir. Önerilen modelin, yerel yönetimlerin dijital dönüşüm süreçlerini daha etkili yönetmelerine ve katılımcı yönetim anlayışını güçlendirmelerine katkı sunması beklenmektedir.

1.1.2. Araştırma Soruları

Araştırma sorusunun belirlenmesi, bilimsel araştırma sürecinin en önemli aşamalarından biridir (Toy ve Tosunoğlu, 2007: 4). Hem sosyal bilimlerde hem de fen bilimlerinde yürütülen çalışmalarda, araştırma sorularının doğru ve yerinde formüle edilmesi büyük önem taşır. Ağlargoğlu (2016: 518), özellikle sosyal bilimlerdeki araştırma sorularının sıklıkla tekdüze ve yüzeysel kaldığını, bunun da özgün ve yenilikçi yaklaşımların önünü tıkadığını belirtmektedir. Araştırma soruları, çalışmanın yönünü belirleyerek araştırmacıya bir yol haritası sunmakta; aynı zamanda araştırma sürecinin odak noktalarının netleşmesini sağlamaktadır (Gül, 2023: 27). Sosyal bilimlerde kavramların çok katmanlı ve girift yapısı nedeniyle araştırmacı zaman zaman konudan sapabilmekte veya bağlamsal bütünlüğü yitirebilmektedir. Bu nedenle araştırma sorularının, kuramsal çerçevenin sağlıklı biçimde inşa edilmesinde hayati rol oynadığı açıktır (Baltacı, 2019: 374). Bu bağlamda, iyi tanımlanmış ve sınırları netleştirilmiş araştırma soruları, araştırmacının odağını koruyarak sistematik bir ilerleme sağlamasına olanak tanımaktadır.

Üzerine iyi düşünülmüş, sınırları belirlenmiş, tanımlaması iyi yapılmış araştırma soruları çalışmanın teorik ve pratik katkılarının daha belirgin olmasına yardımcı olmaktadır. Bu, aynı zamanda okuyucu için de netlik sağlamak ve kurgunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu doktora çalışmasının temellerinin atıldığı 2019 yılında, katılım süreçlerinin dijitalleşmesi literatürde henüz yalnızca “elektronik katılım” kavramı çerçevesinde ele alınmaktaydı. Çalışmanın başlangıcında, belediyelerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak vatandaşla kurduğu etkileşim ve hizmet sunum biçimleri, bu çerçevede değerlendiriliyordu. Ancak zaman içinde teknolojik gelişmeler, yönetim anlayışındaki dönüşümler ve özellikle pandeminin etkisiyle, daha kapsayıcı ve dinamik bir kavram olan “dijital katılım” hem literatürde hem de pratikte sıklıkla kullanılmaya başlanmış ancak çoğunlukla bu kavramın “elektronik katılım” ın yerine kullanıldığı fark edilmiştir. Bu fark ediş, dijital katılım kavramının hem kuramsal düzeyde hem de uygulama bağlamında literatürde daha açık ve sistematik biçimde tanımlanması gerektiğini göstermiştir. Bu süreçte asıl mesele, yalnızca belediyelerin dijital araçları kullanıp kullanmadığı değil, bu araçların vatandaşların karar alma süreçlerine ne ölçüde ve nasıl entegre edildiğidir. Tezin çıkış noktası da tam olarak buraya dayanmaktadır: Belediyeler dönüşmeye çalışırken, vatandaşların katılımını artırmak ve bu katılımı “anlamlı” hale getirmek için ne

yapılmalıdır? Bu temel soruya yanıt ararken, dijital katılımın teorik sınırlarını çizen, yerel bağlamı gözeten ve uygulanabilir bir çerçeve sunan bir model geliştirme ihtiyacı doğmuştur.

Bu genel çerçeve doğrultusunda, tez çalışmasında bir temel araştırma sorusu olarak belirlenmiştir. Bu belirlenen araştırma sorusu ile daha bütüncül bir cevaba ulaşabilmek adına konuya ilişkin “kavram” ve “model” bağlamında iki kategoride alt araştırma soruları da belirlenmiştir.

Temel Araştırma Sorusu: *“Türkiye’deki belediyeler bağlamında “dijital katılım” nasıl kavramsallaştırılabilir ve dijital katılımı artırmak amacıyla nasıl bir model sunulabilir?”*

Kategori A¹- Alt Soru 1: Bilgi ve iletişim teknolojilerinin katılım süreçlerine etkisi doğrultusunda, dijital katılımın temel bileşenleri nelerdir ve bu süreç, vatandaşların katılım pratiklerini bilinç ve farkındalık düzeyleri açısından nasıl biçimlendirmektedir?

Alt Soru 2: Belediyelerin hizmet sunumlarında dijital teknolojileri kullanması vatandaşların katılım dinamiklerini ne yönde ve nasıl etkilemektedir?

Alt Soru 3: E-Katılım, d-katılım ve e-devlet, d-devlet kavramları arasındaki farklar ve örtüşen noktalar nelerdir?

Kategori B²- Alt Soru 1: “Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli” modeli nedir ve belediyeler ve vatandaşlar için bu model önerisi nasıl işler? Yaratabileceği muhtemel avantajlar ve dezavantajlar nelerdir?

Alt Soru 2: Önerilen dijital katılım modelinin temel bileşenleri nelerdir ve bu modelin uygulanabilirliği nasıl sağlanabilir?

Çalışma, yukarıdaki sorulara tek tek cevap verir nitelikte teorik kurgulanmıştır. Sonuç kısmında her bir soru elde edilen bilgiler ışığında çalışmayı özetler nitelikte cevaplanmıştır.

¹ **Kategori A:** Dijital katılımın kavramsallaştırılmasına ilişkin soruları kapsayacak biçimde sınıflandırılmıştır.

² **Kategori B:** Dijital katılımın belediyeler bağlamında artırılmasına ilişkin önerilen “Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli” isimli modele ilişkin soruları kapsayacak biçimde sınıflandırılmıştır.

1.1.3. İzlenen Araştırma Yönteminin Seçim Gerekçesi

Bilimsel araştırmalarda, odaklanılan konu ile alakalı olarak yeni bir kavram, model, yöntem vs. ortaya koyabilmek için öncelikle mevcut literatürün eksiksiz incelenmesi gerekmektedir. Literatür incelemeleri, araştırma metodolojisi olarak farklı alanların kavramsal, metodolojik ve tematik gelişimine yüksek oranda katkı sağlamaktadır. Özellikle bu çalışmada olduğu gibi teorik kurgulanan ve aslında yeni bir literatür ortaya koymayı amaçlayan araştırmalar için belki de en etkili yöntemidir.

Campbell vd. (2003) bu iddiayı destekler şekilde belirli bir tema etrafında bulguların bir araya getirilmesi olarak görülen nitel araştırma sentezinin, kavramsal açıdan her bir parçanın toplamından daha fazlasını sunduğunu ifade etmektedir. Yine aynı metinde nitel sentezin amacının çok daha derin bir anlayışa ulaşmak ve herhangi bir tekil ampirik çalışmanın ötesinde kavramsal veya teorik bir ilerleme gerçekleştirmek olduğu yazarlar tarafından belirtilmiştir.

Eleştirel değerlendirme içeren inceleme makaleleri özelinde bakıldığında bir alandaki önceki araştırmaların bulgularını karşılaştırmak amacıyla ilgili literatürün dikkatlice belirlenmesi ve sentezlenmesi gerekliliği hasıl olmaktadır. Bu sebeple de inceleme makalelerinin okuyuculara araştırma konusunun en kapsamlı anlayışını sunduğunu söylemek mümkündür. İnceleme makaleleri araştırma boşluklarını tespit eder ve gelecekteki araştırma yönlerini belirler. Başka bir deyişle, inceleme çalışmaları literatürü bütünleştirmekte, önceki çalışmaları sentezlemekte, bilgi eksikliklerini tespit etmekte ve yeni teorik çerçeveler geliştirerek belirli bir araştırma konusu hakkında eleştirel tartışmalar sağlamaktadır. Özellikle sistematik incelemelerin, birçok farklı disiplinde yaygın olarak tanınan bir araştırma yöntemi haline geldiği belirtilmektedir (Paul ve Criado, 2020).

Nitel araştırmalara dayalı meta-sentezler, sadece önceki bulguların kapsamlı bir özetini sunmakla kalmamaktadır; aynı zamanda, mevcut tüm verilerin basit bir şekilde bir araya getirilmesini de ifade etmemektedir. Bunun yerine, meta-sentezler, bilgi ve teorinin ilerlemesine katkıda bulunmak adına farklı nitel çalışmalardan elde edilen bulguları yorumlayarak “üçüncü düzey” bulgular oluşturur ve böylece konulara yeni perspektifler kazandırır (Nye vd., 2016).

Sandelowski vd. (1997) göre nitel araştırma bulgularının gerçek dünyada etkili olabilmesi için, bu bulguların daha geniş bir yorumlama çerçevesine yerleştirilmesi ve

pratik uygulamalar ile politika geliştirme süreçlerinde erişilebilir ve kullanılabilir durumda olması gerekmektedir. Benzer olarak Noah (2017) kanıta dayalı ve eyleme geçirilebilir olması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüş, model önerisi sunulan ve literatüre yeni bir bakış açısıyla yenilikçi katkılar yapmayı amaçlayan bu çalışmada nitel meta sentez kullanılmasını desteklemektedir. Çünkü nitel analizin amacının bilgiye katkı sağlamak olduğunu (Timulak, 2014) ve bunun da ötesinde daha farklı bilgilerin temelini oluşturmada kullanılabileceğini söylemek mümkündür.

Paterson vd. (2001) meta sentezdeki asıl gayenin araştırılan konu, kavram, olguyla ilgili literatürdeki benzerlikleri ortaya koymak veya yapıları araştırılmalarda, araştırmaların sonuçlarındaki benzer desenleri ortaya koymak, her birini orta bir potaya toplamak olmadığını belirtmektedir. Bunun ötesinde bir amaca hizmet eden meta sentezler mevcuttaki bilginin adeta “yüzey katmanlarını soyarak (Docherty ve Emden, 1997)”, kapsamlı bilgiler edinip yeni bir gerçeklik, yeni bir teori oluşturmayı mümkün kılmaktadır. Özellikle teorik araştırmaya dayalı metinlerin tasarımı ve yazımı için bu bilgiler oldukça kıymet taşımaktadır.

Teorik kurgulanmış olan ve buna istinaden şekillendirilmiş bir model önerisi içeren bu çalışma için de literatürdeki çalışmaları kaçırmamak, boşlukları tespit etmek ve yeni bir kavrayışa erişmek geleneksel derleme yerine sistematik literatür analizi birden çok kere uygulanmıştır. Sistematik literatür analizinin de birden çok türü bulunmaktadır ancak bu çalışma için nitel meta analiz usulünün kullanılması uygun görülmüştür.

1.1.4. Sistematik Literatür Analizi- Nitel Meta-Analiz

Literatürde sistematik literatür taraması (SLT), sistematik literatür analizi (SLA) veya sistematik derleme isimleriyle kendine yer bulan bu yöntem, belirlenen konuyla alakalı tüm bilimsel çalışmaları belirli bir patern, sistem izleyerek inceleme ve analiz etme imkanı vermektedir. Bir araştırma konusu ve sorusu belirlendikten sonra, konuyla ilgili sistematik literatür analizi yapmak ciddi önem arz etmektedir. İlgi alanı, konu belirlendikten sonra o konuda yapılmış olan çalışmaların taranması araştırmacıya, yazara mevcut durumun fotoğrafını çekme imkanı verir. Buradan hareketle de araştırmacı, yazar konunun nasıl ele alındığını eksik yönlerin neler olduğunu ve gelecekte nasıl evrileceğini açıkça görme imkanı bulur. Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, bilgiye erişimi kolaylaştırdığından aynı konuda farklı yöntemlerle yapılmış çalışma sayısı

da geçmişe göre oldukça fazladır. Bu sebeple de mevcut çalışmaların organize edilerek değerlendirilmesi önem kazanmaktadır (Torraco, 2016: 6).

Sistemantik literatür analizinin ilk kullanım alanının güncel bilgiye duyulan hızlı erişim ihtiyacının yoğunlaştığı sağlık bilimleri olduğu belirtilmektedir (Mangas-Vega vd., 2018; Toker, 2022:320). Crowther vd., (2010); Karaçam, (2013), sistemantik literatür analizinin özellikle doğa bilimleri, sağlık bilimleri tıpta kendine yaygın kullanım alanı bulunduğunu ifade ederken Yıldız vd., (2021); Yavuz (2022); Aksoy Kürü, (2021) bu yöntemin sosyal bilimler alanında da kullanımının arttığına dikkat çekmektedirler. Paul ve Criado (2020:1) ise literatür analizinin farklı alanlarda kullanılabileceğini ve bu farklı alanların da kavramsal, metodolojik ve tematik gelişimine katkı verebileceğini belirtmektedir. Benzer olarak (Kraus, vd. 2020: 1026) araştırma sorusu ve kriterleri belirlenmiş, bu kriterler doğrultusunda aralarında ilişki kurulabilen her konuda sistemantik literatür analizi yapılabileceği söylemişlerdir.

Snyder (2019: 339), geçmişteki bilgileri anlamadan yeni çalışmaların yapılamayacağını, bunun bir inşa süreci olduğunu ve bilgiler arası ilişkilendirmenin gerekliliğini açıklamakta ve sistemantik literatür analizinin tüm akademik araştırmalar için temel taş niteliğinde olduğunu altını çizmektedir.

Sistemantik literatür analizi hususunda, Çınar (2021: 310) yapılan araştırmanın geçerliliğinin değerlendirilmesi ile bilginin sentezlenip birleştirilmesi üzerinde dururken; Torraco (2016: 6), analizin şeffaf ve yeniden üretilebilir nitelikte olması gerektiğini savunmakta; Jesson vd. (2011: 12), düzenli ve önceden belirlenmiş bir yol haritasına bağlı kalınmasının önemini vurgulamakta; Tranfield vd. (2003: 210) ise konuya kanıta dayalı bir yaklaşımla yaklaşmaktadır.

Sistemantik literatür analizleri nicel araştırmalar ve nitel araştırmalar için belirgin bir yol sunmaktadır. Nicel araştırmalar için meta-analiz, nitel araştırmalar için ise nitel meta-analiz önerilmektedir. Noblit ve Hare (1988), nitel meta sentezin, nicel araştırmalardaki meta analizin karşılığı olduğunu belirtmişlerdir. Nicel araştırmalar için kullanılan meta- analiz “analizlerin analizi” olarak nitelendirilmektedir. Schreiber vd. (1997) nitel meta analiz teriminin ilk olarak 1985 yılında kullanıldığını ifade etmektedir. Meta-analiz yöntemi, nitel meta-analiz, nitel meta-sentez, meta-etnografi, biçimsel temellendirilmiş teori, meta-çalışma veya meta-özet gibi (Thorne vd., 2004) pek çok farklı kavram ile anılmaktadır. Ancak Timulak (2014) temel odağının, vurgu bakımından incelendiğinde bunlar arasında farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Nitel meta analiz de

nicel meta analizlerde olduğu gibi sağlık alanında gerçekleştirilen araştırmalarda yoğun olarak kullanılmakta fakat odağı bakımından kısıtlayıcılık içermemektedir (Padgett,2016). Son yıllarda nitel çalışmaların sayısı hızla arttığı için, Noblit ve Hare'nin (1988) çalışmalarıyla dikkat çeken ve birçok araştırmacı tarafından sürdürülen meta-sentezler, nitel araştırma bulgularını birleştirme girişimleri olarak giderek daha fazla kullanılır hale gelmiştir.

Toker (2022: 313), çalışmasında sistematik literatür analizlerini genel bağlamda “nicel araştırmaların sonuçlarının meta-analiz aracılığıyla birleştirilmesi” olarak ele almaktadır. Bu, araştırmacıların, benzer çalışmaların sonuçlarını tek bir potada toplayarak genel bir sonuç elde etmesine olanak sağlamak ve araştırmaların istatistiki gücünü artırmaktadır. Fakat yine Toker (2022: 313), nitel araştırmalar söz konusu olduğunda bu işlemin daha karmaşık hale geldiği vurgusunu yapmaktadır. Çünkü nitel araştırmalar doğası gereği derinlemesine ve bağlam odaklı sonuçları itibariyle nicel araştırmalarda olduğu gibi kesin bir yargıya götürmemektedir.

Kullanımı sosyal bilimler alanında daha yoğun olan nitel çalışmaların sonuçları insan faktörü sebebiyle aynı araştırma sorusuna dahi yoğunlaşsa farklı çıktılar verebilmektedir. Her araştırmanın ele aldığı temel sorunun farklı olduğu gibi elde edilen çıkarımlar da farklılık arz edebilmektedir. Bunda araştırmacının birikimi, arka planı gibi etmenler de hesaba katılmalıdır. Bu da nitel çalışmaların sonuçlarına ilişkin hangisinin doğru, güvenilir olduğuna ilişkin soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Şöyle ki aynı konuda yapılmış iki çalışmanın sonuçları bile taban tabana farklı çıkabilmektedir. Nitel meta analiz tam da bu noktada devreye giren ve nitel çalışmaların nasıl bir arada değerlendirildiğini, konuların nasıl ele alındığını, arka planında hangi tarihsel bulunduğunu, hangi dünya görüşlerinin baskın olduğunu, ne şekilde yorumlandığını açıklamaya çalışan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sandelowski ve Barroso (2002), tıpkı meta-analizde olduğu gibi nitel meta-analizde de elde edilen bulguların yeni kavramsallaştırmalarda kullanılabilmesi için şeffaf, tutarlı ve kapsamlı bir sürecin gerekliliğini belirtmişlerdir. Ancak yine de nitel araştırmalarda yapılan bu işlemlerin her çalışmanın ardında yer alan ideolojiler ve paradigmalar sebebiyle sonuçlarının benzersiz olacağı unutulmamalıdır. Buna istinaden de Saini ve Shlonsky (2012), nitel meta-analizin benzerlik içeren çalışmaları bir araya getirip belirli bir sistematikte sunmanın ötesinde “yorumlayıcı işlemlere sadık

kalınmasını sağlayan süreçleri de içermesi gerekliliğini” vurgulamışlardır. Finfgeld de (2003) destekler nitelikteki görüşünde nitel meta-analizin bireysel araştırmalar sonucu erişilen verilerden daha bütüncül ve yeni yorumlar ortaya konulması gerekliliği üzerinden tanımlamasını oturtmuştur.

Nitel meta-analizin işleyişi de meta-analizde (nicel) olduğu gibidir. Meta analizlerde belirli bir alanda yapılan ampirik çalışmaların sonuçları üzerinden çıkarımlarda bulunulurken; nitel meta-analizde de yine belirli bir alanda yapılan nitel çalışmalar ele alınmaktadır. Bu tamamıyla, elde edilen birincil nitel bulguların, ikincil nitel analizinin yapılması sürecini ifade etmektedir. Noblit ve Hare (1988) nitel meta-analizleri yorumlayıcı paradigma ile ilişkilendirerek ele almaktadır. Nye vd. (2016), nitel meta-analizlerin tıpkı yorumlayıcı paradigmanda olduğu gibi araştırmacıya iç görüler sunduğunu belirtmektedir. Her ne kadar yorumlayıcı paradigma ile nitel meta-analiz arasındaki ilişki açıkça ortada olsa da araştırmacılar yöntemsel süreçlerde şeffaflığı gözetmeli ve çalışmanın tekrarlanabilirliğini güvence altına almakla yükümlüdür.

Nitel meta-analizin aşamaları ise şu adımları içermektedir: Öncelikle araştırma için belirlenmiş olan araştırma sorularına bağlı olarak birincil düzeydeki çalışmaların seçilmesine dair protokol ortaya konulur. Sonrasında araştırma sorusuna ilişkin bir ön araştırma yapılarak anahtar kelimelerin neler olduğu tespit edilir. Tespit edilen anahtar kelimeler veri tabanlarında aratılır (Timulak,2014). Belirlenen veri tabanlarında, tespit edilen anahtar kelimesinde yapılan aramalar neticesinde çalışmayla ilişkili olan birincil çalışmalara ulaşılır. Böylece nitel meta-analize hangi çalışmaların dahil edilip edilmeyeceğine karar verilir. Hatta Jennings vd. (2008), analizin iki çalışma ile dahi gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır.

Schreiber vd. (1997) nitel meta-analiz sürecine ilişkin beş genel ilke önerisinde bulunmuştur. Buna göre bu beş genel ilke öncelikle amacın ve öngörülen sonuçların çalışmanın en başında açıkça belirlenmesini, gerek görüldüğünde bunların değiştirilmesini ve bunların dikkatlice raporlanmasını; ikinci olarak natüralist paradigmaya bağlılığın nitel meta-analizde de sürdürülmesini; araştırma sürecindeki tüm gelişmelerin (sınırlamalar, dışlamalar, kapsam gibi) sebepleriyle birlikte not alınmasını; amaca yönelik bakış açısının korunmasını; ele alınan her çalışma için bağlamla olan ilişkili noktaların ortaya konulmasını içermektedir.

1.1.5. Kelime Bulutu

Nitel veri analizi kapsamında kullanılan bir görselleştirme aracı olan kelime bulutu özellikle metin verilerinin görsel temsili ve bunun anlaşılır sunumu için kullanılan bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevimli Deniz (2022:99), kelime bulutlarının anlaşılabilirlik, basitlik ve kolay okunabilirlik özellikleri sebebiyle en sık başvurulanan teknik olduğunun altını çizmektedir.

Kulkarni ve Shivananda (2019) ile Depaolo ve Wilkinson (2014: 38-41) kelime bulutunun metin temelli verilerde kelimelerin tekrarlanma sıklığına dayalı bir görsel temsil olduğunu belirtmektedir. Bu görsel temsil kelime frekansına dayalı olarak büyüklük veya renk gibi özelliklerden faydalanılarak kolay anlaşılır hale getirilmektedir. Örnek olarak kelime frekansının artması ile yazı boyutunun artması, daha az sık tekrarlanan kelimelerin daha küçük fontlarla gösterilmesi, sıklığa göre daha koyu renk kullanılması veya kalın font kullanılması verilebilir Depaolo ve Wilkinson (2014:38). Yine Bateman vd. (2008) kelime bulutlarına yönelik yaptıkları çalışmalarında, yazı tipi boyutunun ve rengin araştırmacıların dikkatini en çok çeken özellik olduğunu fark etmişlerdir. Benzer olarak Rivadeneira vd. (2007) kelime bulutu kullananlara yönelik yaptıkları araştırma sonucunda yazı tipi boyutunun kullanıcıların dikkatini çekmede güçlü bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca, Bateman vd. (2008) ile Burch vd. (2013) kelime bulutlarında ortada yer alan terimlerin, sınır bölgelerinde bulunan terimlere kıyasla kullanıcıların dikkatini ortalama olarak daha fazla çektiğini belirlemişlerdir. Atenstaedt (2012) kelime bulutundaki terimlerin analizi yapılan metin içerisindeki yaygın kullanımına bağlı olarak söz konusu kelimelerinin boyutunun daha büyük olduğunu belirterek yukarıda verilmiş olan örnekleri desteklemektedir.

Sinclair ve Cardew-Hall (2008) kelime bulutlarının, metin içeriğinin genel bir özetini sunmada etkili bir görselleştirme tekniği olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kelime bulutu okuyucuya veri ile ilk karşılaşmasında ne ile karşı karşıya olduğunu göstermekte, okuyucunun zihin haritası oluşturmaya kolaylaştırmakta ve çalışmadaki asıl odağının nereye ve hangi kavramlara yoğunlaşması gerektiğini anlaşılır hale getirmektedir. Özellikle söz konusu çalışmada olduğu gibi teorik kurguya dayalı çalışmalarda ele alınan kavramların bu şekilde görselleştirilmesinin hem yazar hem de okuyucu için yol gösterici olduğu düşünüldüğünden nitel araştırma yöntemlerine mensup bu tekniğin destekleyici olarak kullanımı tercih edilmiştir.

1.2. Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

Veri toplama yöntemlerinin ve kullanılan araçların çalışmada açıkça ortaya konması, araştırmanın bilimsel geçerliliği ve güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Buna istinaden başlıkta, araştırmanın temelini oluşturan veri toplama sürecinde kullanılan yöntemler ve araçlar ayrıntılı olarak incelenmektedir. Araştırma sürecinde doğru ve güvenilir veriler elde etmek için çeşitli kaynaklardan ve tekniklerden faydalanılmıştır.

İlk olarak, literatür taraması aşamasında başvuru kaynaklar ve veri tabanları ile ilgili bilgi verilmektedir. Bu sayede çalışmanın teorik çerçevesinin nasıl oluşturulduğu ve hangi bilimsel temellere dayandığı açıklanmaktadır.

İkinci olarak, kelime bulutu oluşturma sürecinde kullanılan araçlar ve teknikler ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Ayrıca, bu kısımda kullanılan yazılımlar, metin işleme yöntemleri ve görselleştirme teknikleri üzerinde kısaca durulmaktadır.

Son olarak, veri analizinde kullanılan yöntemler ve teknikler detaylandırılmakta; nitel analiz yöntemlerinin hangisinin uygulandığı incelenmektedir. Bu bölüm, araştırmanın metodolojisini kapsamlı bir şekilde sunarak, bulguların nasıl elde edildiğini ve yorumlandığını açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır.

1.2.1. Literatür Taraması için Kullanılan Kaynaklar ve Veri Tabanları

Araştırma konusuna 2020 yılında karar verilmesi “d-katılım,” kavramının literatürde o tarihlerde henüz tartışılmaya başlanmamış olması ve “e-katılım” ve “d-katılım” kavramlarının birbirinin devamı niteliğinde süreçler olarak ele alınması sebebi ile söz konusu yılın dinamiklerine uygun olarak çalışma en başta “e-katılım” a odaklanarak kurgulanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın, başlangıçta Türkiye’de e-katılım araçlarının benimsenmesini, e-katılımın başarı oranının artırılmasını ve sürecin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesini sağlamanın nasıl mümkün olabileceği konuları üzerinden temellendirildiğini belirtmek gerekmektedir.

İlaveten yukarıda da kısaca belirtildiği üzere e-katılım ve d-katılım evrimsel bir süreç olup birbirinin devamı olarak görüldüğünden e-katılım dinamiklerinin ortaya konulması her koşulda elzemdir. Hala gelişmekte olan kısıtlı bir literatüre sahip d-katılım

kavramının anlaşılması için e-katılıma ilişkin deneyimlerin anlaşılması önem taşımaktadır.

Öncelikle e-katılımın başarıya ulaşmasının önündeki engelleyici ve tetikleyici faktörlerin tespitinin, doğru ve izlenmesi gereken stratejinin belirlenmesi bakımından yol gösterici olacağı düşünülmüştür. Bunun için de e-katılımın engelleyicilerinin ve tetikleyicilerinin neler olduğu literatür üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Olası engelleyiciler ve etkinleştiriciler için bir ön görüş, ilk bakış sağlamak adına gerçekleştirilen sistematik literatür analizinde temel olarak e-katılımı engelleyen ve tetikleyen (etkinleştiren-artıran) faktörlerinin neler olduğu, e-katılımı engelleyen faktörler üzerinden değerlendirildiğinde ülkelerin gelişmişlik düzeyinin herhangi bir etkisinin olup olmadığı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bakımından ele alındığında e-katılımın gündeminin farklılaşıp farklılaşmadığı sorularına yanıt aranmıştır.

15.09.2021 ile 22.09.2021 tarihleri arasında e-katılımın engelleyicileri ve tetikleyicilerine (etkinleştiricileri) yönelik olarak ortaya konulan çalışmaların ön analizi yapılmıştır. Bu yapılan bireysel ön analiz sonucunda hangi anahtar kelimelerin kullanılacağı belirlenmiştir. Buna istinaden e-katılımın engelleyicileri için “*e-participation * barriers*”, “*e-participation * obstacles*”, tetikleyicileri için ise “*e-participation * enablers*” arama terimleri belirtilen ikili öbekler biçiminde kullanılarak filtrelemenin ilk aşaması gerçekleştirilmiştir.

Arama sonuçlarında önceki paragrafta sözü geçen farklı ikili arama terimleri arasında tekrarlayan (ortak çıkan) çalışmalar tespit edilmiş, bunlar analizde bir kere yer alacak biçimde düzenlenmiştir. Filtreleme, İngilizce ve tüm zamanlarda çıkan makaleler olacak biçimde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada toplam altı makale, birinin filtrelemeye rağmen Fransızca olması, birinin tıbbi olduğundan alan dışı kalması, dördünün de doğrudan e-katılıma ilişkin bilgi içermemesi sebepleriyle çalışma haricinde bırakılmıştır. Ayrıca “açık erişim” niteliğinde olmayan çalışmaların sayılarına da ilgili bölümde yer verilmiş ve tüm bu bilgiler bir tabloda sunularak görselleştirilmiştir.

E-katılımın engelleyicilerine ve tetikleyicilerine (etkinleştiricileri) ilişkin gerçekleştirilen sistematik literatür analizinin alt kolu olan nitel meta analizinde kullanılan çalışmalara 23.09.2021 tarihinde erişilmiştir. Nitel meta analiz için yalnızca

Web of Science (WoS) multi-disipliner veri tabanında indekslenen çalışmalar kullanılmıştır.

Çalışmada gerçekleştirilen ikinci sistematik literatür analizi (nitel meta analiz) ise e-katılımın kavramsal olarak literatürde hangi yönleriyle ele alındığına odaklanmaktadır. Tez her ne kadar d-katılım kavramını geliştirmeye yönelik olsa da e-katılım kavramının öncelikli olarak anlaşılması gerektiğinden özellikle detaylı olarak bu analizin de yapılması uygun görülmüştür. Yine bu meta analizde de tarama için Web of Science (WoS) multi-disipliner veri tabanında indekslenmiş olan çalışmalar ele alınmış ve yalnızca “Kamu Yönetimi” ile “Siyaset Bilimi” alanı ile sınırlandırılmıştır. Tarama için kullanılan anahtar kelime “e-participation” dır. Söz konusu anahtar kelime kullanılarak gerçekleştirilmiş olan tarama sonucunda 269 adet çalışmaya ulaşılmış ancak yalnızca 10 ve üzeri atıf alan çalışmalar araştırmaya dahil edilmiş geri kalanlar ise araştırmadan dışlanmıştır. Alıntılanma sayılarına ilişkin verilerin elde edildiği tarih 28.12.2021 olup ikinci kez kontrol edildiğinde bu verilerin değişmiş olması sebebiyle 16.05.2022 tarihinde tekrar atıf sayıları güncellenmiştir. Kullanılan kaynaklara dair detaylı bilgi ve almış oldukları atıf sayıları ilgili bölümde bir tablo içerisinde gösterilmiştir.

Tezin asıl odağı daha önce de belirtildiği üzere d-katılım’dır. Bu sebeple de d-katılım için de nitel meta-analiz gerçekleştirilmiştir. Tarama e-katılım kavramında gerçekleştirildiği gibi WoS üzerinden yapılmıştır. Yine çalışmalar arası bütünlük sağlanabilmesi açısından yalnızca “Kamu Yönetimi” ve “Siyaset Bilimi” alanlarındaki çalışmalar ile tarama sınırlandırılmıştır. Fakat sınırlandırma gerçekleştirildiğinde “Siyaset Bilimi” alanında konuyla ilgili hiçbir çalışmanın olmaması sebebiyle tarama “Kamu Yönetimi” alanındaki çalışmalar ile sürdürülmüştür. Tarama 10.06.2024 tarihinde yapılmış olup “*digital participation*” anahtar kelimesi kullanılarak tamamlanmıştır. Önceki taramalarda olduğu gibi konuya dayalı olarak filtrelenen araştırmada toplam 16 çalışmanın var olduğu tespit edilmiştir. Elde edilmiş olan 16 çalışmanın detayları yine bir tablo oluşturularak ilgili bölümde verilmiştir. Alanda genç bir kavram olan d-katılım ile alakalı çalışma sayısı şu anda az olduğu için e-katılım kavramında olduğu gibi herhangi bir atıf sayısı veya farklı bir kriter ile ekstra bir sınırlandırmaya gidilmemiş, bütünlüğün bozulmaması ve alandaki bu kavrama olan ilginin açıkça görülebilmesi için çalışmaların almış olduğu atıf sayılarına tabloda yer verilmiş, tüm çalışmalar araştırmaya dahil edilmiştir.

1.2.2. Kelime Bulutu Oluşturmak için Kullanılan Araç ve Teknikler

Kelime bulutu önceki alt bölümlerde ele alındığı üzere nitel araştırmaların veri analizi söz konusu olduğunda başvurulacak kullanışlı, anlaşılabilirliği artıran bir veri görselleştirme aracı ve yaygın kullanılan bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma teorik kurguya dayalı olduğundan kavramsal çerçeve oluşturulurken ele alınan kavramların bu teknik aracılığıyla görselleştirilmesine, konunun anlaşılabilirliğinin hem okuyucu hem de yazar kanadında artırmak, veriyi tanımayı kolaylaştırmak adına destekleyici olarak bu tekniğin kullanılması uygun görülmüştür.

Kelime bulutu oluşturulurken MaxQDA isimli nitel ve karma araştırmalarda kullanılmak üzere tasarlanmış olan veri analizi yazılımından faydalanılmıştır. Sosyal bilimlerden, eğitim bilimlerine, sağlıktan pazarlamaya pek çok disiplinde kullanılabilen MaxQDA, araştırmacılara metin, görüntü, ses gibi farklı veri türlerini sistematik bir şekilde analiz etme imkanı sunarken; verilerin organizasyonu, kodlanması, kategorizasyonu, içerik analizi yapılması ve veri görselleştirilmesi için zengin araçlar sunma yetisine sahip bir yazılımdır.

Bu çalışma için MaxQDA Nitel ve Karma Araştırmalar Programı'nın 2022 sürümünden faydalanılmış ve e-katılıma ilişkin yapılan nitel meta-analizde çalışmaya dahil etmeye karar verilen çalışmalar bir nevi ön analize tabi tutulmuştur. Bunun için dahil edilen çalışmaların özetleri, program aracılığıyla analiz edilmiştir. Bunu yaparken de sıklıkla tekrarlayan bağlaç ve edat grupları dışarıda tutularak bir kelime bulutu oluşturulmuştur. Böylece e-katılım ile sıklıkla birlikte ele alınan kavramların, konuların hangileri olduğuna dair bir ön görüş sağlamak hedeflenmiştir. Konuyla ilgili detaylara ilgili bölümde yer verilmiştir. Bu bölümde, dijital katılım olgusunun kuramsal temelleri kamu yönetimi perspektifiyle ele alınmış; dijital dönüşümün kamu hizmetleri üzerindeki etkileri kavramsal bir bütünlük içinde tartışılmıştır. Öncelikle, elektronik katılım (e-katılım) ve dijital katılım (d-katılım) kavramlarına yönelik temel tanımlar yapılmış; bu iki kavram arasındaki benzerlikler ve ayrımlar açıklığa kavuşturulmuştur. Ardından, e-katılımdan d-katılıma doğru evrilen sürecin dinamikleri değerlendirilmiş ve belediyeler bağlamında bu kavramların nasıl somutlaştığı incelenmiştir. Bu doğrultuda, gelişmekte olan ülkelerde e-katılımın önündeki engelleyici ve etkinleştirici faktörlere odaklanılarak, dijital katılımın çok katmanlı yapısına ışık tutulmuştur. Literatürdeki teorik yaklaşımlar

doğrultusunda oluşturulan bu kavramsal çerçeve, üçüncü bölümde sunulacak olan model önerisinin epistemolojik ve analitik zeminini oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kamu Yönetiminde Dijital Dönüşüme İlişkin Genel Tartışmalar ile Kavramsal ve Teorik Çerçeve

Sosyal bilimlerde kavramlar üzerinde kesin bir uzlaşa sağlamak güçtür. Bu nedenle, bir araştırmada kullanılan kavramların nasıl ve hangi bakış açısıyla ele alındığını net bir şekilde belirtmek, araştırmanın sağlam temellere dayanması ve anlaşılabilir olması açısından büyük önem taşımaktadır.

Kavramsal çerçeve, teorik kurgunun belki de en önemli bir bileşenidir, çünkü araştırmanın yönlendirilmesini ve odaklanmasını sağlayıcı niteliktedir. Bununla ilgili olarak Çepni (2021:212) kavramsal çerçevenin bir nevi “araştırmanın dili” olduğunu belirtmiştir. Kavramsal çerçeve araştırmacıya odaklandığı soru ile ilgili bir yol haritası sunmakta ve çalışmanın seyrini takip etme imkanı vermektedir. Bu yol haritası, araştırmada ele alınan kavramların açıkça tanımlanmasını sağlayarak ilgili literatürdeki, terminolojideki, belirsizliklerin tespit edilmesine ve tespit edilen bu belirsizliklerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmaktadır. Tüm bunlar araştırmanın anlaşılabilirlik düzeyini artırmakta ve gelecek çalışmaların hangi noktaya evrileceğine dair bir öngörü yaratmaktadır. Mevcut teorik yaklaşımların incelenmesini içeren kavramsal çerçeve oluşturmak yeni teorilerin ve model önerilerinin ortaya atılması için ciddi önem taşımaktadır. Çünkü doğru bir kavramsal çerçeve oluşturmak araştırmanın kalitesini ve geçerliliğini artırırken elde edilen bulguların yorumlanmasını, boşlukların tespitini ve yeni yaratımların önünün açılmasını sağlamaktadır. Tez yazarının bu düşüncelerini destekler nitelikte Adom vd. (2018) çalışmalarında, doğru ve sistematize edilerek belirlenen kavramsal çerçeve, araştırma bulgularını daha anlamlı ve güçlü kılmakta ve sonuca giden yolda genelleştirilebilirliği artırdığını belirtmektedir.

Bu bölümde, kavramsal çerçevenin ne olduğu, ele alınış biçimi, konunun temel dinamikleri etrafında nasıl şekillendirildiği ele alınmaktadır. Araştırmanın hangi doğrultuda ilerleyeceğini de belirleyen kavramsallaştırma, araştırma için yol haritası oluştururken vazgeçilemeyecek bir bileşen olmasına rağmen özellikle ülkemizde yeterince üzerinde durulmamaktadır. Bu sebeple kavramsal çerçevenin ne olduğuna ve önemine yer verme ihtiyacı duyulmaktadır. Sonrasında, söz konusu çerçevelendirmenin teze sağlayacağı katkılara yer verilmekte, kullanılan kavramların birbiri ile nasıl

etkileşime girdiğine değinilmekte ve aynı zamanda okuyucu ile yazar arasında konunun ele alınış biçimine dair ortak bir dil, bir kavram ağı geliştirmek hedeflenmektedir.

Kavramsal çerçeve oluşturma sürecini (Aurini vd., 2016) “*bir problemi araştırmaya değer kılacak biçimde formüle etme*” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca literatürdeki genel tartışmalara ve bakış açılarına yer veren kavramsal çerçeve, araştırmacının kendisinden öncekilerle ne denli görüş birliği ya da ayrılığı içerisinde olduğunu, konuyu ele alış biçiminin alana nasıl bir katkı sağlayacağını daha açıkça ortaya koyabilmesine imkan vermektedir (Evans, 2007). Bir araştırmada, çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilen alan araştırması ve elde edilen verilerden daha fazlasına, öncelikli olarak bir metodolojiye, gerekçeye ve arka plana ihtiyaç duyulduğunu belirten Rocco ve Plakhotnik (2009), salt verilerin araştırmanın anlaşılması için tek başına yeterli olmayacağına ve literatürdeki geçmiş ve güncel tartışmalar ışığında oluşturulmuş belirli kavramlar çerçevesinde ele alınması gerektiğine değinmektedir. Kavramsal çerçeve, araştırmayı anlamlı ve izlenecek doğrultuyu belirgin kılmak adına titizlikle işlenmelidir.

Araştırmacının iddialarının altını dolduran kavramsal çerçevenin gereken özenden yoksun olması halinde araştırma dayanaksız görünecek ve bilgiye ulaşmadaki, anlamlandırmadaki yolculuk da eksik kalacaktır (Adom vd., 2018). Rossman ve Rallis (2011) araştırmanın en sancılı ve en özen gerektiren bölümünün kavramsal çerçeve tasarımı kısmı olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü kavramsal çerçeve araştırmanın bir nevi bel kemiğidir (Merriam, 2001: 45). Miles ve Huberman (1994) çalışmalarında kavramsal çerçevenin özellikle sosyal bilimlerde yani tek bir kuramın olayları açıklamakta yetersiz kalması sebebiyle çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Adom vd. (2018), Maxwell (2004) ile Imenda (2014) konusu kavramsal ve kuramsal çerçeveye ilişkin yapmış oldukları çalışmalarında kavramsal çerçevenin araştırmanın yol haritasını oluşturduğuna, belirgin bir araştırma çerçevesi çizme görevi gördüğüne, araştırmacının kendi modelini geliştirmesini sağladığına, kavramların ilişkili olduğu diğer kavramların ortaya çıkarılmasına yardımcı olduğuna değinmişlerdir.

Bu çalışmada, her ne kadar yola e-katılım kavramını çalışmak maksadıyla çıkılmış olsa da dönemin hızlı değişen dinamikleri sebebiyle çalışmanın temel taşı “d-katılım” kavramına evrilmiş ancak genç bir kavram olan d-katılıma dair kavramsallaştırma henüz gerçekleştirilmediğinden temel kurgu e-katılım ve d-katılım üzerinden seyretnmiştir. D-Katılım, e-katılım kavramının devamı, bir sonraki aşaması

olarak ele alındığı için önce e-katılım sonra da d-katılım kavramları üzerinden çalışma şekillendirilmiştir. Çalışmanın ikincil düzeydeki kavramları ise yönetim, veri yönetimi, yapay zeka ve makine öğrenmesidir. Bu kavramlar, kendilerini detaylıca tanıtmak ve anlatmak gayesi gütmemekte, d-katılım ve belediyeler üzerinden değerlendirilmektedir. Bununla beraber yapılan okumalar neticesinde ve geliştirilen modelin önemli bileşenlerini oluşturması sebebiyle şu kavramlara yer verilmiştir. Söz konusu kavramlar; “*veri ekosistemi*”, “*makine öğrenmesi*”, “*büyük veri*”, “*açık veri*”, “*teknolojik yakınsama*”, “*dijital uçurum*”, “*kamu güveni*”, “*rıza ve bilinç*”, “*dijital vatandaşlık*” ve “*algokrasi*”dir. Bu kavramların da yukarıda belirtildiği üzere d-katılım ve belediyeler perspektifi ile sınırlandırıldığı akılda tutularak okunması önem taşımaktadır.

2.2. “Elektronik” ve “Dijital” Kavramlarına Dair Kamu Yönetimi Bağlamında Temel Tanımlamalar ve Kavramlar Arasındaki Temel Ayrımlar

Pek çok sosyal bilim kavramında olduğu gibi katılım kavramı üzerinde de mutlak bir uzlaşa sağlanamamıştır; çünkü katılımın işlerliğinin, ülkenin gelişmişlik düzeyine ve demokrasi sürecinin hangi noktasında konumlandığına göre farklılaştığı düşünülmektedir. Ayrıca katılım kavramının, her ne kadar çıkış noktası belirli bir kavram olsa da hangi perspektiften bakıldığına bağlı olarak özelleşen bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Siyaset Bilimi perspektifinden bakınca katılım konusunun çoğunlukla demokrasi tartışmalarının çevresinde konumlandırıldığını Kamu Yönetimi penceresinden ise halkın, hizmetlerin planlanması ve yürütülmesine katkı sağladığı, pratik bir süreç olarak görüldüğünü söylemek mümkündür.

Teknolojik gelişmeler bağlamında son yıllardaki ivme göz önüne alındığında pek çok akademik metinde “elektronik” ve “dijital” kavramlarının kolaylıkla birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Üzerine yeni kavramlar inşa edilen elektronik ve dijital kavramlarının arasındaki farkların açıkça ortaya konulması, literatürdeki anlam kargaşasını giderecek ve yeni kavramların anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu kavramların doğru bir şekilde tanımlanması, e-katılım, d-katılım, e-devlet, d-devlet gibi kavramların da netlik kazanmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu, süreçlerin zihinlerde doğru bir şekilde konumlandırılmasına da yardımcı olacaktır. Dolayısıyla, e-katılım ve d-katılım kavramlarının tanımlanmasından önce “elektronik” ve “dijital” kavramlarının neye tekabül ettiğinin açıkça ortaya konulması önemlidir.

Türk Dil Kurumu'nun (TDK) "Güncel Türkçe Sözlük"ünde (TDK, t.y.) "elektronik" kelimesinin anlamı "*serbest elektronların etkisiyle oluşan olayları inceleyen bilim dalı*" iken "dijital"³ kelimesinin anlamı da "*sayısal*" olarak verilmektedir. Yine TDK'nın "Türkçe'de Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü"nde "elektronik" kelimesi, "*Elektron temeline dayanan*" "dijital" kelimesi ise "*verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi*" olarak tanımlanmaktadır.

Oxford İngilizce Sözlük ise (OED, t.y.) "elektronik" kelimesinin bilinen ilk kullanımının 1902 yılına tekabül ettiğini ve sıfat olarak kullanıldığını belirtmektedir. "Elektronik" kelimesinin bu sözlükteki tanımı ise "*transistör, mikroçip veya elektron tüpü gibi elektronların prensiplerine veya yöntemlerine göre çalışan*" şeklindedir. Yine Oxford İngilizce Sözlüğü'nde yer alan "dijital" kelimesinin ilk kullanımının 1450 yılına dayandığı belirtilmekte; bu erken tarih, kelimenin tarihsel olarak ne kadar köklü olduğunu ve zaman içinde nasıl evrildiğini göstermektedir. Söz konusu kavram, "dijital verileri içeren; dijital bilgisayarlar veya cihazlardan faydalanan teknolojiler, medya vb. ile ilgili ya da bunlara ilişkin" şeklinde tanımlanmaktadır.

Atan vd. (2020:30)'nin yayımlanmış olan ders kitabında yer verdikleri üzere elektronik; elektronların davranışlarının ve kontrol edilebilirliğinin incelenmesi üzerine kurulmuş bir teknoloji alanıdır. Bu alan, haberleşme, bilgi ve iletişim teknolojileri ile günlük yaşamda yaygın olarak kullanılan birçok cihazın temelini oluşturmaktadır.

Elektronik ve dijital kavramlarındaki farkı ortaya koymak adına literatürdeki elektronik devlet (e-devlet) ve dijital devlet (d-devlet) tanımlamalarına başvurmak da iç görü oluşturmak için yol göstericidir. Buna göre, Türkiye'nin e-Devlet Kapısı'nın sıkça sorulanlar kısmında e-devlet, "*vatandaşlara devlet tarafından verilen hizmetlerin elektronik ortamda sunulması demektir. Bu sayede, devlet hizmetlerinin vatandaşa en kolay ve en etkin yoldan, kaliteli, hızlı, kesintisiz ve güvenli bir şekilde ulaştırılması hedeflenmektedir.*" şeklinde açıklandığı görülmektedir (T.C. Dijital Dönüşüm Ofisi, t.y.).

Saebo vd. (2008: 402), "elektronik (e-)" ön ekinin yalnızca teknik bir ifadeden ibaret olmadığını; BİT'lerin kullanıldığı tüm disiplinleri kapsayan bir alanı temsil ettiğini vurgulamaktadır. e-Katılım ve d-katılım kavramlarını daha sağlam temellere oturtturarak

³ "Dijit", İngilizce'de "digit" sayı, rakam anlamına gelmektedir.

açıklayabilmek adına elektronik ve dijital kavramlarını kamu yönetimi bağlamında yeniden ele almak gerekmektedir.

Tez yazarına göre, kamu yönetimi bağlamında “elektronik” kavramı; *BİT’lerin kullanılması yoluyla devletin işleyişini, hizmet sunumunu ve vatandaşlarla etkileşimini iyileştirmeyi amaçlayan bir alan* olarak tanımlanabilir. Bu tanım, elektronik kavramını daha çok altyapı ve araçlar düzeyinde ele almakta; teknolojinin kamu süreçlerini hızlandırma ve etkileşimi kolaylaştırma yönlerine odaklanmaktadır. Elektronik kavramı, aynı zamanda elektronik cihazlar ve sistemler aracılığıyla verilerin toplanması, işlenmesi ve iletilmesi gibi süreçleri de kapsamaktadır. Kamu hizmetlerinin dijital ortamda sunulması, yönetilmesi ve denetlenmesi için gerekli olan teknik altyapının oluşturulmasında da elektronikleşme temel bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede, elektronikleşme yalnızca bir dönüşüm süreci değil, aynı zamanda vatandaşların bu yeni ortama uyum sağlamasını hedefleyen bir geçiş aşaması olarak değerlendirilebilir.

Özellikle e-devlet uygulamaları, elektronik sistemlerin kamu sektöründe kullanıma sunulmasının somut örnekleri arasında yer almaktadır. Bu tür uygulamalar, vatandaşların kamu hizmetlerine daha hızlı, kolay ve etkin biçimde erişimini sağlamanın yanı sıra, işlemlerin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmesine katkı sunmaktadır. Bu bağlamda tüm e-hizmet portallarını, kamu yönetimi literatüründe elektronik kavramı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

Kamu yönetimi bağlamında “dijital” kavramı, tez yazarının kendi tanımlamasına göre; *“elektronik sistemlerin ötesine geçen, veri yönetimi, dijital katılım, çevik yönetim yaklaşımları ve yapay zeka gibi ileri teknolojileri kapsayan, geniş perspektifli ve sürekli gelişen bir yapı”*yı ifade etmektedir. Bu yapı, kamu hizmetlerinin ve yönetim süreçlerinin dijital dönüşümün sunduğu imkanlar doğrultusunda daha dinamik, şeffaf, esnek ve vatandaş odaklı hale getirilmesini hedeflemektedir. Aynı zamanda, karar alma süreçlerinin daha veriye dayalı ve yenilikçi yöntemlerle güçlendirilmesine olanak tanımaktadır. Kamu yönetimi bağlamında “dijital”, yalnızca teknolojik araçların bütünleşmesini değil, aynı zamanda yönetim biçimlerinin değişimini, bürokrasinin yeniden yapılandırılmasını ve vatandaş-devlet ilişkisinin yeni bir zemine taşınmasını da içermektedir. Bu nedenle dijital kavramı, kamu yönetiminde dönüşümün hem araçsal hem de kurumsal/örgütsel boyutlarını içeren çok katmanlı bir çerçevede ele alınmalıdır. Bu çerçevede dijitalleşme, yalnızca mevcut süreçlerin iyileştirilmesi değil; aynı zamanda

toplumsal ihtiyaçlara daha duyarlı, sürdürülebilir ve barışçıl çözümler üretebilen kapsamlı bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca dijitalleşme, yalnızca teknolojik araçların sunumu değil, bu sistemlerin içeriği ve tasarımının da vatandaşların beklenti ve ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesini gerektirmektedir. Çünkü planlama ve tasarım aşamasında sağlanacak katılım, yalnızca ortaya çıkacak ürünün niteliğini artırmakla kalmaz; aynı zamanda kullanıcı odaklılık sayesinde vatandaşların süreçlere katılımını da artırma potansiyeli taşır.

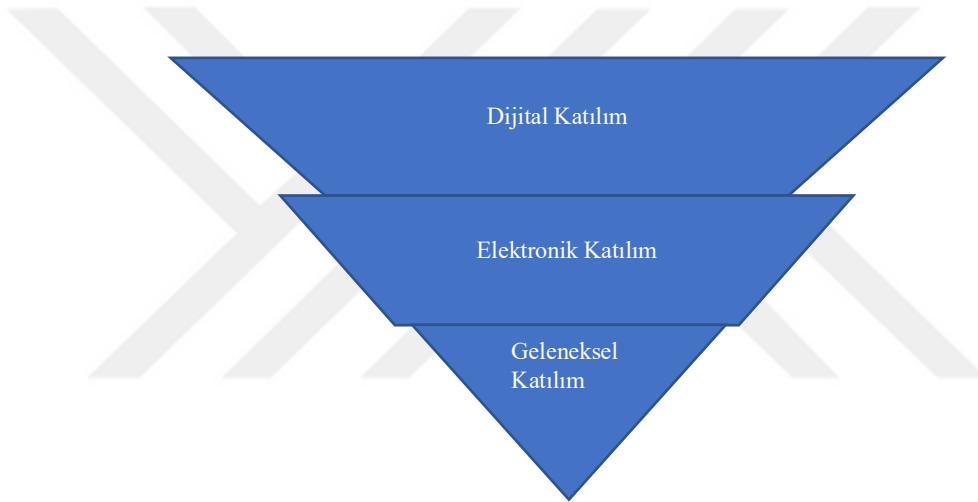
Bu kavram, devlet ve vatandaşlar arasındaki etkileşimlerin dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilmesini, böylece daha hızlı, güvenilir ve kullanıcı dostu hizmetlerin sunulmasını mümkün kılmaktadır. Dijitalleşme, kamu hizmetlerinin sunumunda yalnızca teknolojinin kullanımını değil, aynı zamanda süreçlerin dijitalleştirilmesi ve yeniden yapılandırılmasını da içermektedir. Bu, devletin daha esnek, uyumlu ve yenilikçi olmasını sağlarken aynı zamanda veri analitiği ve yapay zeka gibi ileri teknolojilerin kamu yönetiminde entegrasyonunu desteklemektedir.

Bu çalışmada elektronikleşme ve dijitalleşme kavramlarının, kamu yönetiminin dönüşümünde birbirinin yerine kullanılan kavramlar olmanın ötesinde birbirinin devamı olan evrimsel bir süreç olarak ele alındığını tekrar vurgulamak önemlidir. Elektronikleşme, temel BİT'lerin kullanılarak kamu hizmetlerinin elektronik sistemler ve cihazlar aracılığıyla sunulmasıyla başlamaktadır. Bu aşama, kamu hizmetlerinin hızını, verimliliğini ve erişilebilirliğini artırmaktadır, fakat genel anlamda mevcut süreçlerin elektronik ortamda yeniden oluşturulmasıyla sınırlı kalmaktadır.

Dijitalleşme, bu evrimsel sürecin daha ileri bir aşaması olarak değerlendirilmektedir ve elektronikleşmenin ötesine geçtiği, tez yazarınca savunulmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi tarafından “dijital devlet” kavramına ilişkin net ve açık bir tanım şu an için sunulmamıştır. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi’nin Dijital Devlet Stratejisi’ne ilişkin bağlantısının ilk cümlesi “*Türkiye’nin “e-devlet”ten “d- devlet”e geçişi aşamasında önümüzdeki dönem yol haritasını ortaya koyacak olan yeni Dijital Devlet Stratejisi hazırlık çalışmaları devam etmektedir*” şeklindedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, t.y.). Bu cümledeki “*e-devletten d-devlete geçiş*” ifadesi yazarın sürecin birbirinin devamı, aşamalı bir doğası olduğu iddiasını doğrudan güçlendirici niteliktedir.

Kamu yönetiminin dijital teknolojiler kullanılarak kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılmasını içeren dijitalleşme süreci, kamu hizmetlerinin ve vatandaş-devlet etkileşimlerinin dijital platformlar üzerinden sunulması, verilerin daha etkili bir şekilde yönetilmesi ve analiz edilmesi gibi unsurları kapsamaktadır. Dijitalleşme, kamu yönetiminin daha şeffaf, katılımcı ve hesap verebilir olmasını sağlamaktadır. Kamu yönetiminin tüm dinamiklerini değiştiren bu evrimsel sürecin vatandaşlar kanadına da beklentilerin ve taleplerin yeniden şekillenmesi olarak yansıdığını anlamak önemlidir. Bu sürecin gelecekteki yönetim modellerini de etkileyeceği ön görüşünde bulunmak yanlış olmayacaktır.

Şekil 1: Katılım Sürecinin Etki Alanına Göre Görselleştirilmesi ⁴

Katılım sürecinin ilk aşamasını oluşturan “geleneksel katılım”; seçimlerde oy kullanılmasını, yüz yüze toplantıları, kamuoyu yoklamalarını, referandumları, anketleri kullanarak vatandaşların görüş ve önerilerini sunmalarını içermektedir. Bu aşama, genellikle sınırlı bir katılım düzeyi ve erişim imkanı ile karakterize edilmektedir. Piramidin en dar kısmında yer verilmesinin sebebi de bu kısıtlı etki alanını sembolize etmektir.

Katılımda ikinci aşama olan “e- katılım” BİT’lerin kullanımıyla, vatandaşların çevrimiçi platformlar aracılığıyla katılımda bulunmasına olanak tanırken bunu, e-postalar, çevrimiçi anketler, kamu politikaları hakkında yorum yapma imkanları gibi araçlarla desteklemektedir. E-katılım, katılım sürecine yeni bir boyut ve hız kazandırmakta ve daha geniş bir kitlenin katılımını mümkün kılmaktadır.

⁴ Şekil, yazar tarafından geliştirilmiştir.

Katılımın şu ana kadarki son aşamasını ise aşamalı ters piramidin en tepesine konumlandırılarak en geniş etki alanına sahip olduğu gösterilmeye çalışılan “d-katılım” oluşturmaktadır. Bu aşama, vatandaşların dijital araçlar kullanarak karar alma süreçlerine doğrudan müdahil olmasını, kendi dijital araçlarını yaratmasını, bilgi paylaşımını ve geri bildirim mekanizmalarını içermektedir.

2.2.1. E-Katılım Kavramı

Literatürde e-katılıma ilişkin pek çok tanım bulunmaktadır. Saebo vd. (2008:402) bu kavramı biçimsel olarak ele almış ve “e-” (elektronik) ön eki ile “katılım” sözcüğünün birleşiminden oluşan bir yapı şeklinde tanımlamıştır. Macintosh (2008) ve Abu-Shanab (2013) ayrı ayrı ortaya koymuş oldukları eserlerinde e-katılımı, BİT aracılığı ile vatandaşların karar alma mekanizmalarına etki etmesi, kamu hizmetlerinin sunumuna dair süreçlerde aktif olması, kamu politikası üretme noktasında dahil olması noktalarıyla ilişkilendirmiş ve tanımlamışlardır. Medaglia (2012) ile Macintosh Whyte (2008) benzer görüşler çerçevesinde tanımlarını şekillendirmiştir. Bu doğrultuda Medaglia, e-katılımı BİT’lerin kullanımı ile hükümet ve vatandaş arasında etkileşim fırsatı yaratıyor olması açısından ele alırken Macintosh da e-katılıma, benzer olarak, vatandaşların diğer vatandaşlarla ve seçilmiş temsilcilerle BİT’ler aracılığıyla iletişim kurma imkanı bulması noktasından yaklaşmıştır. Welch, (2012) ve Le Blanc’ın (2020) çalışmaları incelendiğinde e-katılımı özellikle müzakere, karar alma gibi süreçlerde vatandaş katılımını önceleyen bir e-devlet dalı olarak ele aldıkları görülmektedir. Daha genel bir perspektiften konuya yaklaşan Örselli (2018:112) ise söz konusu kavramın, bir araya getirilmiş sözcüklerin ahenginin ötesinde e-katılımın, katılım şekillerinden biri olduğunun altını çizmiştir.

Basitçe e-katılım “*doğrudan paydaş katılımının özel ve çevrimiçi formu*” olarak tanımlanır (Karkın,2021:1). Ayrıca, geleneksel katılımın elektronik kanallarla desteklendiğine de işaret edilmektedir. Karkın (2021:1), e-katılım ile örgütlü katılım arasındaki farkı açıklarken, e-katılımın esas olarak bireysel düzeyde katılımı teşvik ettiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, dijital araçların sağladığı imkanlar sayesinde kolektif katılım biçimlerinin de bu süreçte kolaylıkla yer bulabileceğine dikkat çekmektedir.

Yukarıda sunulan tanımların ötesinde, evrimsel bir süreç olarak değerlendirilen dijital katılımın (d-katılım) önceki aşaması olan elektronik katılım (e-katılım), bu tezde temel kavramlardan biri olarak ele alınmış ve detaylı, sistematik bir biçimde incelenmiştir. Kavramsal çerçevenin oluşturulmasında, Web of Science veri tabanında “e-participation” anahtar kelimesiyle gerçekleştirilen literatür taraması temel alınmıştır. Bu tarama sonucunda toplam 269 çalışma tespit edilmiş; bu çalışmalar arasından 10 ve üzeri atıf alanlar teze dahil edilmiştir. Sadece “Kamu Yönetimi” ve “Siyaset Bilimi” alanındaki yayınlar değerlendirmeye alınmış, diğer alanlara ait çalışmalar analiz dışında bırakılmıştır. Dahil edilen kaynaklara ait bibliyografik bilgiler ve atıf sayıları aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Alıntılanma verileri ilk olarak 28.12.2021 tarihinde toplanmış; 16.05.2022 tarihinde güncellenerek son haline getirilmiştir. Sıralama, çalışmalara yapılan atıf sayısına göre düzenlenmiştir.

Şekil 2: E-Katılıma İlişkin Kelime Bulutu

Bununla beraber, MaxQDA Nitel ve Karma Araştırmalar programının 2022 sürümünden yararlanılarak aşağıdaki tabloda sözü geçen çalışmalardan elde edilen veriler ön analizlerden geçirilmiştir. Kelime bulutlarının, yayınları okuma evresine geçmeden önce, verileri tanımak adına ön çalışma verimliliğini arttırdığı düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle yine aşağıdaki tabloda ayıklanmış olan eserlerin özetleri, MaxQDA

2022 kullanılarak analiz edilmiş, “ve”, “-de, -da” gibi sıklıkla tekrarlayan bağlaç ve edat gibi gruplar hariç tutulmuş ve bunun sonucunda da bir kelime bulutu elde edilmiştir.

Aşağıdaki şekil, kavramın kabaca hangi boyutları ile öne çıktığını göstermektedir. Anlaşılacağı üzere e-katılım kavramının en çok “katılım”, “e-devlet”, “vatandaşlar”, “veri”, “yerel yönetim” “kamu”, “teknoloji” vs. konuları ile ilintili olduğu görülmektedir.

Tablo 1: E-Katılım Kavramının Ele Alınış Biçimine İlişkin Literatür Taraması

Yazar	Yıl	Çalışmanın adı	Atıf sayısı	Çalışmanın e-Katılım Hususunda Odaklandığı Konular
Gibson, R.ve Cantijoch M.	2013	Conceptualizing and Measuring Participation in the Age of the Internet: Is Online Political Engagement Really Different to Offline?	175	*Çok boyutluluk *Dijital uçurum
Kim, S. ve Lee, J.	2012	E-Participation, Transparency, and Trust in Local Government	175	*e-Katılımcı (kullanıcı) memnuniyeti *Kamu güveni (Hükümete duyulan) *Şeffaflık *Yerel yönetim
Shim, DC ve Eom, T.H.	2008	E-Government and Anti-Corruption: Empirical Analysis of International Data	134	*İyi yönetim *Kamuda yolsuzluk önleyici *Kamu çalışanları üzerinde denetim *Temsilci aracılığı olmadan etki edebilme
Conroy, M.M. ve Evans Cowley, J.	2006	E-Participation in Planning: An Analysis of Cities Adopting On-Line Citizen Participation Tools	88	*İş birliği planlama yaklaşımı *Yerel yönetim *Dijital uçurum *Etkileşimlilik
Shim, D.C. ve Eom, T.H.	2009	Anticorruption Effects of Information Communication and Technology (ICT) and Social Capital	65	*Etkileşim *Gözlemcilik *Denetleyicilik *Kamuda yolsuzluk önleyici *Kamu çalışanları üzerinde denetim
Lindner, R. ve Riehm, U.	2011	Broadening Participation Through E-Petitions? An Empirical Study of Petitions to the German Parliament	57	*Kamusalılık *Şeffaflık *Eşitsizliği arttırıcı
McNutt, K.	2014	Public engagement in the Web 2.0 era: Social collaborative technologies in a public sector context	54	*e-katılımın edilgenlik ve etkenlik esaslı olarak iki döneme ayrılması.
Royo, S., Yetano, A. ve Acerete, B.	2014	E-Participation and Environmental Protection: Are Local Governments Really Committed?	45	*Çok boyutluluk *Düşük maliyetli *Şeffaflık *Hesap verebilirlik *Verimlilik *Kamu güveni *Hükümet meşruiyeti *Sürdürülebilir kalkınmaya yardımcı
Saglie, J. ve Vabo, S.I.	2009	Size and e-Democracy: Online Participation in Norwegian Local Politics	43	*Belediye büyüklüğünün etkileri *Yerel kurumlar arası dijital bölünme *Yaşa bağlı dijital bölünme *Büyük-küçük belediyelerin çevrimiçi siyasal iletişimindeki farklılıklar
Robertson, S.P., Vatrappu, R.K. ve Medina, R.	2010	Online Video "Friends" Social Networking: Overlapping Online Public Spheres in the 2008 U.S. Presidential Election	41	*Çevrimiçi kamusal alan

Feeney, M.K. ve Welch, E.W.	2012	Electronic Participation Technologies and Perceived Outcomes for Local Government Managers	40	*Yerel yönetimlerin e-katılıma yönelmesi *E-devlet algısının e-katılımı etkilemesi *Yöneticilerin e-katılım girdileriyle ilişkili olumlu algıları *Demokratik yönetim *Karar alma mekanizmalarına etki *Paydaş çokluğunun yarattığı karmaşıklık
Jungherr, A. ve Jurgens, P.	2010	The Political Click: Political Participation through E-Petitions in Germany	34	*Her etkileşim hükümetler için “veri” anlamını taşıması
Zheng, Y.P.	2015	Explaining Citizens' E-Participation Usage: Functionality of E-Participation Applications	30	*Etkileşim *Uygulama işlevselliği
Baldwin, J.N, Gauld, R. ve Goldfinch, S.	2012	What Public Servants Really Think of e-Government	30	*Karar alma mekanizmalarına etki *Kamu girdilerini arttırması *e-demokrasiyi geliştirmesi.
Goodwin, M; Susar, D; (...); Jensen, CS	2011	Global Web Accessibility Analysis of National Government Portals and Ministry Web Sites	29	*İnternet erişimi *Uygulamaların ve bilgilerin kullanılabilirliği/kalitesi *Dijital bölünme *Engellilerin erişebilirliği
Ma, L. ve Zheng, Y.P.	2018	Does e-Government Performance Actually Boost Citizen Use? Evidence from European Countries	21	*Bilgi edinme *Devlet hizmetlerine erişme *Devletle ilişki kurma
Macintosh, A., Gordon, T.F. ve Renton, A.	2009	Providing Argument Support for E-Participation	21	*Argümantasyon sistemi *Ara yüz *Geliştiriciler, hükümet ve vatandaşlar arasında denge. *Kullanıcı gruplarının ihtiyacına göre sınıflandırma *Çevrimiçi danışmanlık uygulamaları
Van Wart, M., Roman, A. (...), Liu, C.	2019	Operationalizing the Definition of e-Leadership: Identifying the Elements of e-Leadership	20	*Çevrimiçi araçların ulaşılabilirliği
Lee, J. ve Kim, S.	2018	Citizens' E-Participation on Agenda Setting in Local Governance: Do Individual Social Capital and E-Participation Management Matter?	18	*Kamu güveni *Vatandaş girdilerine kaliteli geri bildirim *vatandaşların gündem karşısındaki duyarlılık seviyeleri, *sosyal sermaye
Wirts, B.W., Daiser, P. ve Binkowska, B.	2018	E-Participation: a Strategic Framework	18	*Hesap verebilirlik *Kararların sorumluluğunun paylaşımı *Şeffaflık *Paydaşlar *Teknoloji *Ara yüz *Talep grubunun teknik erişimi ve becerileri
Hellmeier, S.	2016	The Dictator's Digital Toolkit: Explaining Variation in Internet Filtering in Authoritarian Regimes	18	(Otokratik rejimler için) *Otorite yayma aracı *Modernite göstergesi *Meşruiyet kaynağı *Baskı unsuru

				*Bürokrasiyi genişletme aracı
Yetano, A. ve Royo, S.	2015	Keeping Citizens Engaged: A Comparison Between Online and Offline Participants	17	*Ağa dayalı bireycilik (Networked Individualism) ⁵ *Kamu güveni *Vatandaş katılımının ve ilgisinin sürdürülebilirliği.
Linde, J. ve Karlsson, M.	2013	The Dictator's New Clothes: The Relationship Between E-Participation and Quality of Government in Non-Democratic Regimes	17	*Yolsuzluk üzerinde kontrol sağlama *Karar alma süreçlerinde vatandaş aktifliği *Hükümet-vatandaş-STK etkileşimi *Şeffaflık artırıcı
Kubicek, H. ve Aichholzer, G.	2016	Closing the Evaluation Gap in e-Participation Research and Practice	16	Kitap bölümü olduğu için harifte bırakılmış, katılım kısmı yazılırken faydalanılmıştır**.
Tai, K.T., Porumbescu, G. ve Shon, J.	2020	Can E-Participation Stimulate Offline Citizen Participation: an Empirical Test with Practical Implications	15	*e-katılım oranı, çevrimdışı katılım oranında artmaktadır. *çevrimiçi dilekçe imzalamak. *siyasi ve sosyal konularda yorum yapmak. *politikacılarla etkileşim kurmak.
Ma L. ve Zheng, Y.P.	2019	National e-Government Performance and Citizen Satisfaction: a Multilevel Analysis across European Countries	14	*Arz ve talep yönü. *Vatandaş memnuniyeti. *Algılanan fayda. *Performans memnuniyeti e-katılım konusundan derin.
Marzouki, A., Lafrance, F., (...), Mellouli, S.	2017	The relevance of geo-visualization in Citizen Participation processes	14	*Karar alma süreçlerine katılımı güçlendirmesi *Görselleştirme araçlarının e-katılım üzerindeki pozitif etkisi (şeffaflık, güvenilirlik, erişilebilirlik, bilgi meşruiyeti) *Coğrafi görselleştirme e-katılım için vatandaşlara yardımcı çünkü üç boyutlu bir düzlemde aktif. *Bağlama dayalı muhakeme.
Kneuer, M. ve Harnish, S.	2016	Diffusion of e-government and e-participation in Democracies and Autocracies	14	*Ortaklığa dayalı bir ilişki *Karar alma mekanizmalarına etki
Moody, R.	2007	Assessing the Role of GIS in e-Government: a Tale of E-Participation in Two Cities	14	*GIS (Coğrafi Bilgi Sistemi)'in projelerin daha şeffaf olmasını sağlamasıyla vatandaşların güven düzeyinin artması, hükümet vatandaş arası çatışmaların azalması, *Hükümetlerin güç kaybı yaşarken uygulama tasarımcıları daha güçlü konuma yükseliyor. *Şeffaflık *Etkileşim
Park, S., Choi, Y.T. ve Bok, H.S.	2013	Does Better e-Readiness Induce More Use of e-Government? Evidence from the Korean Central e-Government	13	*E-bilgilendirme *Erişilebilirlik

Castells (2001), bilgi ve iletişim teknolojilerinin gündelik hayatın her alanına nüfuz etmesiyle birlikte, bireylerin birbirleriyle kurduğu etkileşim biçimlerinin önemli ölçüde değiştiğini ifade eder. Bu dönüşümü açıklamak üzere “ağa dayalı bireycilik” kavramını ortaya koymuştur. Ona göre bireyler artık, ihtiyaçlarını karşılamak için farklı bağlamlarda şekillenebilen, esnek ve kişiselleştirilmiş ağlar kurmakta ve bu ağlar üzerinden kendi kimliklerini yeniden tanımlamaktadır. Castells’in ifadesiyle bu durum, geleneksel toplumsal yapıların (örneğin mahalle ya da aile gibi) merkezde olmadığı, bireyin kendisinin etkileşim ve aidiyetin ana birimi haline geldiği yeni bir sosyallik modelini ortaya çıkarmaktadır.

				*Kamu birimlerindeki birime özgü etkiler *Geleneksel değerlendirmelerin yetersizliği (gerçek e-devlet kullanımı, e-katılımın anlaşılabilmesi) (Makalede e-katılımın yalnızca e-bilgilendirme indeksinin web sitesi kullanımı ile anlamlı bir ilişki gösterdiği belirtilmektedir. Erişilebilirlik indeksinin artık kritik bir faktör olarak değerlendirilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.)
Katz, J. ve Halpern, D.	2013	Political and Developmental Correlates of Social Media Participation in Government: A Global Survey of National Leadership Websites	13	*Sosyal medya vatandaş katılımına yardımcı olsa da iyimser düzeyde katkı vermiyor. *e-bilgilendirme ile sınırlı katılıyor. *vatandaş katılımı çok düşük düzeyde kalıyor.
Bright, J. ve Margetts, H.	2016	Big Data and Public Policy: Can It Succeed Where E-Participation Has Failed?	12	*Erişim sorunu *Teknolojik entegrasyonların negatif sonuçlar doğurma potansiyeli *Başarısız e-katılım projelerinin vatandaşlarda hayal kırıklığı yaratması ve vatandaşların uzaklaşmasına sebep olması *Büyük veri e-katılımın karşılaştığı sorunları ortadan kaldırılabılır. *Dijital uçurumu ortadan kaldırmak için hükümet müdahalelerinin gerekliliği.
Boudjelida, A., Mellouli, S. ve Lee, J.	2016	Electronic Citizens Participation: Systematic Review	12	*Karar alma süreçlerine vatandaşları dahil etme mekanizması ve süreçleri güçlendirmesi *Etkili e-katılım araçları arayışı
Ingrams, A. ve Schachter, H.L.	2019	E-participation Opportunities and the Ambiguous Role of Corruption: A Model of Municipal Responsiveness to Sociopolitical Factors	11	*Yasal ve sosyal meşruiyet kazanma aracı olarak e-katılımın kullanılması *Yolsuzluk algısını azaltmada belediyeler tarafından araç olarak kullanılması *Sosyal sermaye ve hesap verebilirlik *Çift yönlü etkileşim (kamu-vatandaş) *Kamu güvenini artırma aracı
Cordasco, G., De Donato, R., (...), Vicidomini, L.	2017	Engaging Citizens with a Social Platform for Open Data	10	*e-Katılım, açık veri kullanımı ve vatandaşların bu verilerle etkileşimi bağlamında ele alınmıştır. SPOD (Sosyal Açık Veri Platformu) adlı bir platform. *SPOD'da topluluk oluşturma *Vatandaşları veri odaklı tartışmalara dahil etme *Vatandaşların topluluklarına uygun ve faydalı veri üretmeye teşvik edilmesi *Yerel kaynakların ve yerel potansiyelin anlaşılmasında e-katılımın kullanılması

2.2.2. D-Katılım Kavramı

Literatür incelendiğinde e-katılım kavramına göre oldukça genç bir kavram olan d-katılım kavramı üzerine çok çalışma olmadığı görülmüştür. Tarama e-katılım araştırmasında gerçekleştirildiği üzere Web of Science veri tabanı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde çalışma Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi olmak üzere iki alanla sınırlandırılmak istenmiş ancak Siyaset Bilimi alanında konuyla alakalı çalışma olmadığı görüldüğünden Kamu Yönetimi alanı baz alınarak araştırma gerçekleştirilmiştir. Yukarıdaki kriterler göz önünde bulundurularak yapılan “digital participation” anahtar kelimeli konuya dayalı (topic related) araştırmada toplam 16 adet çalışmanın olduğu görülmüştür. Söz konusu çalışmalara yine tablo biçiminde yer verilmiştir. Konuyla alakalı çalışma sayısı oldukça az bulunduğu için bir önceki e-katılım araştırmasında olduğu gibi herhangi bir atıf sayısı sınırlandırmasına gerek duyulmamış ancak bütünlüğün bozulmaması adına atıf sayısına yine de yer verilmiştir.

Aşağıdaki tablo konuya genel bir akış sunması açısından oluşturulmuştur.

Tablo 2: D-Katılım Kavramının Literatür Üzerinden Ele Alınışı

Yazar	Yıl	Çalışmanın adı	Atıf sayısı	Çalışmanın d-katılımı ele alışı
Skill, K. ve Kaharevic, A.	2020	eHealth in the Hood: Exploring Digital Participation in a Swedish Suburb	0	*Dijital uçurum *Dijital okur-yazarlıkta eksiklik *Kamu güveninde eksiklik *Siber güvenlik problemleri *Dijital toplumdan dışlanmış hissinin yoğunluğu ile dijital katılım düzeyinin o derece düşmesi. *Dil engeli
Gilman, H.R. ve Peixoto, T.C.	2019	Digital Participation	7	*Kamu etkileşimi *İş birliğine ilişkin iyileştirmeler *Yönetişime ilişkin iyileştirmeler
Gower, A., Hotker, M. ve Grodach, C.	2023	Digital Participation Models as Public Engagement Tools in Planning: A Concept Exploration	0	*Dijital katılım modelleri *Dahil olma-dışlanma, erişilebilirlik perspektifinden ele alınmaktadır (Temsiliyet sorunları, sosyal eşitsizlikler). (Bu madde dijital uçurum ile de ilişkilendirilebilir.) *Şeffaflık ve veri şeffaflığı *Kentsel planlamada vatandaşların katılımını ve geri bildirimde bulunmalarını sağlaması.
Thoneick, R.	2020	Integrating Online and Onsite Participation in Urban Planning: Assessment of a Digital Participation System	13	*Geleneksel yöntemlere kıyasla daha geniş katılımcı yelpazesi *Dijital uçurum *Dijital + fiziksel = Hibrit bir sistemin benimsenmesi gerekliliği. *Kentsel planlama *Dijital katılımın yasal ve kurumsal süreçlerle entegrasyonu * Vatandaş katkılarının tavsiye olmasının ötesinde yasal bağlayıcılık düzenlemesi ile katılımının gücünün artırılması.
Nordheim, O. ve Huijts, T.	2023	Social functioning and personal development among individuals with low literacy skills; the role of active labour market policy	0	*Dijital teknolojileri kullanma becerisi ve erişimleri *Düşük okur-yazarlık seviyelerinin dijital katılımı seviyelerini de düşürmesi *Aktif iş gücü piyasası politikalarının etkisi *Yaşam boyu öğrenme
Pietilä, I., Kallio, J.,(...). Väänänen, K.	2021	Youths' Digital Participation in the Early Phases of COVID-19 Lockdown	1	*Gençlerin dijital katılımı daha çok tercih etmesi *Dijital katılım ve elektronik katılımın farklı yönleri *Toplumsal katılım
Potts, R., Riddle, J.,(...), Hartt, M.	2024	The online conversion framework: Understanding antagonism, planning theory, and social media	0	*Planlama süreçlerine katkı sağlayan bir araç *Dijital platformların çatışmayı artırıcı unsurlara sahip olması ve bunun uzlaşmacıya döndürülmesine yönelik model

Acolin, A. ve Kim, A.M.	2022	Teaching Data Justice: Algorithmic Bias and Critical Spatial Analysis in Urban Planning Education	0	ÇALIŞMAYA ERİŞİM SAĞLANAMAMIŞTIR!
Homburg, V.	2022	Institutional Trust and Social Media Use in Citizen-State Relations: Results from an international cross country vignette study	1	*Kurumsal güven *Sosyal medya üzerinden kamu katılımı dijital katılım olarak değerlendirilmiştir.
Pantić, M. ve Čolic, N.	2023	Digital Participation Framework for Mountain Areas in Serbia	0	*Erişilebilirlik düzeyi *Fiziksel mesafeyi ortadan kaldırması *Zaman ve para tasarrufu sağlaması *Özellikle yerel yönetimler ve vatandaşların (ve diğer çeşitli paydaşların) mekânsal planlama süreçlerine dahil olması *Grafik, sanal ve artırılmış gerçeklik gibi araçların kullanılması ve vatandaşların açıklayamadıklarını daha rahat ortaya koyabilmesi *Dijital uçurum
Nummi, P., Prilenska, V., (...), Tan, X.R.	2022	Narrowing the Implementation Gap: User-Centered Design of New E-Planning Tools	2	*Kullanıcı merkezlilik *Kullanıcı geri bildirimi *Planlamada paydaş katılımını destekleyen dijital araçlar *Hem teknik hem de iletişimsel işlevler
Fessler, F., Reinwald, F.,(...), Gebetsroither-Geringer, E.	2024	Digitally Supported Participation Processes and Tools to Promote Gender-Responsive Public Spaces	0	*Planlamada paydaş katılımını destekleyen dijital araçlar *Bilgilendirme, danışma ve iş birliği olmak üzere üç temel seviye üzerinden kurgulanması.
Fathullah, A. ve Willis, K.S.	2018	Engaging the Senses: The Potential of Emotional Data for Participation in Urban Planning	19	*Vatandaş-merkezli planlama *Katılım önündeki engelleri kaldırma *Vatandaşların pasif bilgi sağlayıcı olmak yerine kendi verilerini oluşturup paylaşabilme yetisine sahip olmaya dair dönüşmesi *Şehir planlama *Dijital araç ve uygulamaların kullanımı
Serdült, U., Hofmann, G. ve Vayenas, C.	2022	Introducing the DigiPart-Index Mapping and explaining digital political participation on the subnational level in Switzerland	0	*Görüş oluşturma, ortak yaratım ve karar alma boyutları. *Dijital katılım süreçlerinin politika döngüsü üzerindeki etkisi *Dijital araç sağlayıcının sadece devlet olmayabileceği, bu sunumun sivil toplum tarafından da yapılabileceği. *Katılımcı, kapsayıcı ve müzakereci.

				*Ekonomik güç (önemli bir faktör çünkü bu bölgeler dijital katılım araçlarına daha fazla yatırım yapabilmektedir.) *Yaş (Yaşlı nüfusun fazla olması dijital katılım araçlarına olan talebi düşürmektedir) (BUNUN İÇİN ÖNLEM ALINMALI YA DA DENGELİ GİDİLMELİDİR. BELEDİYELER GELENEKSEL YÖNTEMLERİ TAMAMEN TERK ETMEDEN AŞAMALI BİR GEÇİŞ SÜRECİ İLE VATANDAŞI RAHATLATMALIDIR) *Açık siyasi sistemler (Daha açık siyasi sistemler, dijital katılım araçlarını destekleyici rol oynamaktadır.) *Bilgilendirici araçların doğrudan dijital katılım olarak sayılmadığına *Dijital katılım geniş bir çerçeveyi kapsarken, elektronik katılım teknolojik altyapı ile ilişkilendirilmiştir.
Dobrolyubova, E.I.	2022	Evaluating Digital Government Performance Using Surveys: International Literature Review and Prospects for the Future Research	4	*Kamu güveni *Kamu değeri *Vatandaş memnuniyeti ve e-katılım *Dijital Kaçınma ve direnç (Çalışmada d-katılım değil e-katılım yer almaktadır.)
Falanga, R.	2024	Youth participation in environmental sustainability: insights from the Lisbon participatory budget	2	*Gençlerin katılımı *Katılımcı bütçeleme *Katılım erişilebilirliği *Dijital uçurum *Dijital araçların rolü (çevrim içi etkinlikler, çevrim içi atölyeler) *Katılımcı adaptasyonu *Katılımcı profili (yaş, eğitim düzeyi,

Gower vd.'nin (2023) dijital katılım modellerini⁶ kentsel planlama üzerinden ele aldıkları çalışmalarında dijital katılım kavramına ilişkin doğrudan bir tanımlamaya rastlanmamış; kavram, dijital katılım modelleri aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat çalışma yine de kavramsallaştırmayı güçlü kılacak kıymetli noktalara değinmektedir. Çalışma genel itibari ile üç ana eksen çevresinde konumlandırılmıştır. Bu doğrultuda dijital katılımın önündeki engeller olarak da tabir edebileceğimiz ilk husus dijital katılım modellerinin belli grupları dışlayabileceği endişesi ile ilgilidir. Çünkü esas itibariyle dijital katılım internet erişimine, teknik okur-yazarlık yetilerine sahip olma gibi birtakım yeterlilikleri gerektirmektedir. Çalışma özellikle kentsel planlama ve 3D teknolojilerin kullanımına odaklandığından bunlara ve ilgili altyapıya sahip ol(a)mayan vatandaşların etkili katılım sağlayamayacağı, sistemden tamamen dışlanacağı anlaşılmaktadır. Bununla beraber çalışma, dijital katılım modellerinin pozitif yönlerini vurgulamaktadır. Dijital katılım modelleri sayesinde vatandaşlar henüz planlama aşamasında dahi söz konusu kararların etkilerini açıkça görebilmekte ve eş zamanlı müdahale ve geri bildirimde bulunma fırsatları bulunmaktadır. Ayrıca, kent planlamacılarının teknik jargonunu vatandaşların anlayamaması sorunu, veri görselleştirme kullanılarak ortak bir dil geliştirilmesiyle çözülmekte ve bu da süreçlerin daha şeffaf yürütülmesini desteklemektedir. Şeffaflık dijital katılım için hayati önem taşıyan konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital katılım her ne kadar daha şeffaf bir anlayış sunma potansiyeli barındırıyor olsa da metinde “*keskin bir kılıç*” benzetmesi yapılmaktadır. Veri kaynaklarının güvenliğine ilişkin belirsizlikler ile verilerin nasıl kullanıldığına dair vatandaşların yeterince bilgilendirilmemesi, kamu güvenini zedeleme riskini beraberinde getirmektedir. Özetle çalışma, dijital katılımı vatandaşların planlama ve karar alma süreçlerinde aktif rol alabilmeleri için dijital araçların kullanımına odaklanmaktadır.

Gilman ve Pexioto (2019)'nun çalışmasının başlığı doğrudan “Dijital Katılım” olsa da dijital katılım kavramına ilişkin herhangi bir tanımlamaya ve konumlandırmaya

⁶ Gover vd. (2023), Avustralya'nın Sunshine West bölgesinde geliştirilen “Melbourne Digital City Model” adlı üç boyutlu, senaryo temelli dijital katılım aracını incelemiştir. Söz konusu model, “20 dakikalık mahalle” politikası çerçevesinde, vatandaşların yapı yoğunluğu ile hizmet düzeyleri arasındaki ilişkileri görsel olarak deneyimleyebilmesine olanak tanıyarak, kentsel planlama süreçlerine daha etkin biçimde katılım sağlamalarını hedeflemektedir. Ancak, bu çalışma, bizim araştırmamızda ele aldığımız anlamda, belediyeler ölçeğinde bütüncül ve kurumsallaşmış bir dijital katılım modeli sunmamaktadır. Bununla birlikte, iletişim, anlama ve şeffaflık ilkeleri üzerinden gerçekleştirdiği çözümlemeler aracılığıyla dijital katılım kavramına yönelik önemli açılımlar sağlamak ve konuya dair eleştirel bir perspektif geliştirmeye olanak tanımaktadır.

rastlanmamıştır. Çalışma temel olarak vatandaşların kamusal süreçlere katılımını artırma potansiyeline sahip olmak ile nitelendirilen “sivil teknoloji” kavramı etrafında şekillendirilmiştir. Özellikle bu teknolojilerin, yönetişimde halk katılımını artırmak amacıyla geliştirildiğini ve karar alma süreçlerine etki etmeyi kolaylaştırdığını vurgulamaktadır. Bahsi geçen çalışma ilk bakışta kavramsal bulanıklık yaratıyor hissi veriyor olsa da dijital katılımın sivil teknolojiler ile desteklenip beslendiği yorumu getirilerek perspektif netleştirilebilir. Dijital katılımı amaç, sivil teknolojileri ise bu amaca ulaşmayı sağlayan ve kolaylaştıran bir araç olarak yorumlamak mümkündür.

Thoneick (2021), çalışmasında Hamburg’da yapılan “DIPAS” kısaltmalı Dijital Katılım Sistemi isimli projesini incelemektedir. DIPAS, kentsel planlama süreçlerinde vatandaşların hem dijital hem de yüz yüze araçlarla entegrasyonunu hedefleyen bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Gower vd.’nin (2023) çalışmalarına benzer şekilde vatandaş katılımını artırıcı bir dijital sistemin geliştirilmesi kentsel planlama süreçleri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Thoneick, çalışmasında katılım süreçlerinde kullanılan, katılımcıların seçimi, iletişim yolları, otorite ve güç olmak üzere anahtar olarak nitelendirdiği üç unsuru değerlendirmiştir. Buna göre; katılımcıların seçimi aşamasında hem negatif hem de pozitif bir değerlendirmeye yer verildiğini belirtmek gerekir. Çalışma, dijital katılımın geleneksel yöntemlere kıyasla çok daha geniş bir katılımcı yelpazesine erişimi olduğuna ancak dijital katılımın herkes için (yaşlılar, düşük gelirli gruplar vb.) erişilebilir olmadığına dikkat çekmektedir. İkinci anahtar unsur olan iletişim yolları ise çalışmada DIPAS’ın sunduğu dijital araçlar üzerinden açıklanmakta ve bu dijital araçların vatandaşların mekansal verileri inceleme ve katkı verme fırsatı yarattığına değinilmektedir. Ancak sistemin yalnızca görüş bildirme odaklı olması, vatandaşlar arasında fikir alışverişini pekiştiricilik barındırmaması eleştirilen kısımlardandır. Bunun için de çözüm olarak hibrit sistemler (hem dijital hem de yüz yüze) gösterilmektedir. Otorite ve güç olarak belirlenen üçüncü anahtar unsur, her ne kadar vatandaşlar katılım göstererek planlama süreçlerinde aktif rol oynasalar da vatandaşların sunmuş oldukları önerilerin tavsiye olmaktan ileri gitmediği belirtilmiş ve bunun yasal bağlayıcılığının olması gerektiğinin altı çizilmiştir. Çünkü yasal bağlayıcılığın olmaması katılımın etkisini açıkça sınırlandırmaktadır.

Skill ve Kaharevic (2020) İsveç’in Linköping kentinde yer alan ve dezavantajlı olarak adlandırılan Skäggetorp Mahallesinde dijital katılım ve eSağlık (eHealth) kullanımına ilişkin bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Dijital katılıma dair herhangi bir

doğrudan tanımlama ve kavramsallaştırma içermeyen bu çalışma, mahalle sakinlerinin eSağlık hizmetlerine ne ölçüde erişim sağlayabildiklerine dijital teknolojilere karşı tutumlarına odaklanmaktadır. Makale, eSağlık hizmetlerine erişimdeki dijital eşitsizliklerin altını çizmekte ve bu tür dezavantajlı topluluklarda dijital katılımı artırmanın yollarının araştırılması gerektiğini vurgulamaktadır. İsveç'in marjinal, dezavantajlı gibi sıfatlarla nitelendirilen bir bölgesinde gerçekleştirilen araştırmada söz konusu dijital topluma aidiyet hissiyatı düşük olan grupların, özellikle kadınların ve yaşlıların bu hizmetlerden fayda elde etmekte zorlandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Güven konusunda ise ilginç bir araştırma sonucu ile karşılaşılmıştır. Tahmin edildiği üzere yaşlılar arasında söz konusu e-sağlık uygulamalarına karşı güvensizlik düzeyi hayli yüksektir. Öte yandan genç katılımcıların uygulamaları kullanma noktasında istekli olduğu görülmüştür. Çalışmanın bir diğer ilginç tespiti ise Somalili katılımcılar uygulamayı kullanma hususunda yüksek isteklilik düzeyine sahipken İsveçli katılımcıların şüpheciliğinin yüksek olmasıdır. Bütün bu bulgulardan hareketle, kamu güveninin ve kültürel kodların dijital katılımı doğrudan etkilediği noktasına ilerlenebilir.

Nordheim ve Huijts (2023)'in makalesinde de öncekilerde olduğu gibi dijital katılıma ilişkin herhangi bir tanımlama veya kavramsallaştırma mevcut değildir. Makalede dijital katılım, bireylerin dijital teknolojileri kullanma becerileri ile bu teknolojilere erişimleri üzerinden tartışılmakta ve hatta bireylerin internet, e-posta kullanımı gibi günlük dijital araçlara erişimi ve bunları etkin şekilde kullanabilmeleri pencerelerinden ele alınmıştır. Çalışmanın temel iddiası ve bulgusu düşük okur-yazarlık becerilerine sahip bireylerin sosyal işlevsellik ve kişisel gelişim açısından önemli dezavantajlarla karşı karşıya olduğu; aktif işgücü piyasası politikaların rolünün (ALMP) bu bireyler üzerindeki etkisinin karmaşık olması üzerinedir. Bazı alanlarda (iş tatmini, dijital katılım, yaşam boyu öğrenme) pozitif etkiler gözlemlenirken, diğer (iş gücü piyasasına katılım) belirgin bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır.

İncelenen önceki çalışmalardan farklı olarak Pietilä vd.(2021)'in çalışmasında dijital katılıma ilişkin spesifik bir tanımlama yer almaktadır ve bununla beraber e-katılımdan farkının ne olduğu da açıklanmaktadır. Çalışmanın temel amacı, dijital teknolojilerin ve hizmetlerin, özellikle toplumsal katılım ve sosyal etkileşimler üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Çalışmada “*e-katılım, dijital ortamda gerçekleşen ve toplumsal katılımı ilişkili faaliyetlerden oluşurken, dijital katılım ise dijital alanlarda gerçekleşen daha geniş bir faaliyet çerçevesi*” Pietilä vd. (2021: 3) olarak görülmektedir. Yine

ilaveten çalışmada, günümüz dünyasında gençlerin dijital faaliyetlere katılımlarının yaygın olduğu ve bu faaliyetlerin bazılarının toplumsal katılım kavramı ile ilişkilendirilebileceği anlatılmaktadır. Ayrıca çalışmada bu tez için de önemli bir vurgu yapılmaktadır şöyle ki: “*e-Katılım terimi altında yer almayan ve yine de katılımcı nitelikte olan dijital faaliyetler, dijital katılım kavramını oluşturur*”. Bu doğrultuda makalede dijital katılım “*çevrimiçi ortamda politik ya da toplumsal meseleler hakkında tartışmalar yapma, elektronik oylamaya katılma, çevrimiçi anketleri yanıtlama ve dijital içerik tüketimi gibi faaliyetleri kapsayan bir faaliyet alanı*” olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal katılım ile kastedilen ise toplumsal süreçlere dahil olma, oy verme ya da politik meseleler hakkında tartışmalara katılma gibi çeşitli faaliyetlerdir. Yine aynı metinde toplumsal katılımın sürdürülebilir toplumsal gelişimde aktif rol oynamakla da ilişkilendirilebileceğine ilişkin ifadeler dikkat çekmektedir. Teknolojik gelişmelerin ve toplumların bu gelişmelere ayak uydurma hızı göz önüne alındığında toplumsal katılım faaliyetlerinin daha çok dijital ve çevrimiçi ortamlara doğru kayma eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle genç nüfusa odaklanan çalışma, gençlerin dijital ve çevrimiçi ortamları geleneksel toplumsal katılım biçimlerine kıyasla daha tercih edilesi bulduklarına dair bir iddiada da bulunmaktadır.

Potts vd. (2024)’ın çalışması dijital ortamların, özellikle sosyal medya platformlarının planlama süreçlerinde nasıl bir rol oynadığı ve bu süreçlerde ortaya çıkan çatışmaların nasıl ele alınması gerektiği üzerine odaklanmış ve bu fikir neticesinde Online Conversation Framework (Çevrimiçi Dönüşüm Çerçevesi) isimli bir model önerisi getirmiştir. Makalede dijital katılım kavramına ilişkin bir kavramsallaştırma veya tanımlamaya rastlanmamıştır. Her ne kadar bunlara rastlanmasa da dijital katılımın çeşitli çevrimiçi araçlar ve sosyal medya platformları aracılığıyla kamu katılımının nasıl yeniden şekillendiği bağlamında ele alındığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Özellikle planlama süreçlerine katılımda sosyal medya platformlarının etkisi ve bu süreçlerin çevrimiçi ortamlarda nasıl değiştiği üzerinde durulmuştur. Sosyal medya, kamusal tartışmaları kolaylaştıran bir araç olarak kabul edilmekle birlikte, çatışma ve antagonizmin (karşıtlık) bu platformlarda yoğun bir şekilde yer aldığı belirtilmiştir. Çalışma önermiş olduğu model ile sosyal medyada antagonistik (düşmanca) davranışların agonistik (mücadeleci ama yapıcı) eyleme nasıl dönüşebileceğini açıklamaya odaklanmıştır. Makalede, dijital katılımın ve sosyal medyanın planlama süreçlerine olan etkisi detaylı bir şekilde ele

alınmış ve planlamacılara antagonizmi yönetmek yerine, bunu agonistik bir diyalog geliştirme fırsatına dönüştürme önerisi sunulmuştur.

Homburg (2022)'un çalışmasında “dijital katılım” kavramı iki kez geçmesine rağmen bu kavram ile ilgili herhangi bir tanımlama, diğer kavramlar karşısında konumlandırma veya kavramsallaştırmaya rastlanmamıştır. Dijital katılımın özellikle sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla kamu katılımını nasıl dönüştürdüğü ve kolaylaştırdığı tartışılmaktadır (2022:3). Dijital katılımın, vatandaşların planlama süreçlerine daha geniş bir ölçekte katılımını sağladığı, düşük maliyetli ve erişilebilir bir mekanizma sunduğu vurgulanmaktadır. Çalışma genel itibarıyla değerlendirildiğinde, vatandaş-devlet ilişkilerinde sosyal medyanın kullanımının ve bunun kurumsal güven üzerindeki etkisinin temele alındığı görülmektedir. Bu doğrultuda 4 farklı ülkede anket yapılarak vatandaşların sosyal medya kullanımını güven ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmada, sosyal medya kullanımının demokratik katılımı artırabileceği, ancak bunun vatandaşların sosyal medya altyapısına duyduğu güvene bağlı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Pantić ve Čolic (2023)'in özellikle Sırbistan'ın dağlık alanlarında, mesafe ve eğitim problemi yaşanan bölgeleri için dijital katılım çerçevesini oluşturmaya yönelik gerçekleştirdikleri araştırma oldukça dikkat çekici ve yüksek oranda katkı sağlayıcıdır. Temel olarak bu dağlık bölgelerin dijitalleşme sürecine olan ihtiyacına ve bu sürecin etkilerine odaklanan araştırma Golija-Studenica Biyosfer Rezervi'ne (GSBR) odaklanarak, dijital katılımın bölgedeki zorluklarını ve fırsatlarını anlamayı amaçlamıştır. Çalışma, dijital katılıma ilişkin tanımlamaya ve kavramsallaştırmaya yer vermiştir. Buna göre dijital katılım “*özellikle kamu karar alma süreçlerinde vatandaşların teknolojiyi kullanarak katılım sağlaması*” şeklinde tanımlanmaktadır. Çalışma, dijital katılımın kamu yönetimi süreçlerinde fiziksel mesafe engelini ortadan kaldırdığı veya azalttığı için daha geniş bir katılımcı kitlesine ulaşmayı mümkün kıldığını belirtmektedir. Özellikle dijital araçların kullanılması, vatandaşlar ve yerel yönetimler nezdinde mekânsal planlama süreçlerinin daha aktif bir dahil olmayı sağladığına değinilmektedir. Yine, dijital katılımın süreçlerin daha esnek hâle gelmesini sağladığı ve zaman ile maliyet tasarrufu sunduğu vurgulanmaktadır. Zaman, mekan ve maliyet kısıtlılığının olmamasının katılımı daha erişilebilir kıldığı ve paydaş katılımı çeşitlendirerek mekansal planlama süreçlerine dahil olmalarını kolaylaştırdığı iddiaları da mevcuttur. Ayrıca sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik ve grafik gibi dijital sunum araçlarının, planların daha net

anlaşılmasını sağlayarak katılım sürecine katkıda bulunduğu ifade edilmektedir. Dijital katılıma ilişkin bir diğer üzerinde durulan konu ise sıklıkla karşılaşıldığı üzere dijital uçurumdur. Kırsal veyahut dağlık bölgelerde yaşayanların, yaşlıların ve düşük gelir grubuna mensup vatandaşların teknolojik altyapıya ve dijital yetkinliğe ilişkin eksiklikler sebebiyle dijital katılım konusunda dezavantajlı olmakla nitelendirilmekte ve süreçten dışlanma tehdidi ile karşı karşıya oldukları belirtilmektedir.

Nummi vd.(2022), kullanıcı merkezli tasarımların geliştirilmesindeki zorlukları ve fırsatları GreenTwins isimli proje ışığında kent ve yeşil alan planlamasında yeni dijital araçların kullanımı üzerinden ele almıştır. Çalışma temel olarak kısıtlı insan ve zaman kaynaklarına rağmen kullanıcı merkezli yaklaşımların dijital araçların geliştirilmesinde büyük fayda sağladığını açıklamaya odaklanmıştır. Çalışmada dijital katılım ve kamu katılımı kavramlarının sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığı görülmüştür. Yine de dijital katılımın kavramsallaştırılmasına yönelik katkısı dijital katılımın hem teknik hem de iletişimsel işlevleri olduğu, bu araçların kent sakinlerinin planlama süreçlerine katılmasını sağlayan bir işlev görmesine dair bir iç gözü sunmasıdır (2022:3).

Fessler vd. (2024) makalelerinde cinsiyete duyarlı planlama çerçevesinde dijital katılım araçlarının, toplumsal gereksinimlere uygun kamusal alanların oluşturulmasına nasıl katkıda bulunabileceğine odaklanmışlardır. Dijital araçlar, açık alan kullanımına dair verilerin toplanması ve analizinde önemli bir rol oynamakla birlikte, çoğunlukla grup veya cinsiyete özgü gereksinimleri göz ardı etmektedir. Bu eksiklikten hareketle, makale, bu tür gereksinimlerin dijital araçların kullanımına ve katılımcı süreçlerin tasarımına nasıl entegre edilebileceğini ele almaktadır. Çalışmada dijital katılım kavramına ilişkin herhangi bir doğrudan tanımlamaya rastlanmamıştır fakat dijital katılım hususunun seviyelere ayrılarak ele alındığı görülmüştür. İncelenen önceki planlama süreçlerinin bilindik aşamaları üzerinden kurgulanan çalışma, dijital araçların kullanımındaki yoğunluk üzerinden katılımı açıklamaya gayret etmiştir. Makale, dijital katılım süreçlerini bilgi aktarımı, danışma ve iş birliği olmak üzere üç ana seviyede ele almaktadır. Bilgi aktarımı tek yönlü iletişime dayanırken, danışma süreci çift yönlü bir bilgi alışverişi içermekte, iş birliği ise karşılıklı diyalog ve ortak karar alma süreçlerini kapsamaktadır. Her seviyeye uygun dijital araçlar da tanımlanmıştır: bilgi aktarımı için e-posta, haber bültenleri ve sosyal medya; danışma için online haritalar ve sanal turlar; iş birliği içinse forumlar ve dijital tartışma platformları gibi katılımcıların aktif katkısını teşvik eden araçlar kullanılmaktadır.

Fathullah ve Willis (2018)'in kaleme aldıkları çalışmalarının dijital katılım, dijital araçların kullanımı hususlarına yukarıda bahsi geçen çalışmalarda olduğu gibi şehir planlama süreçleri perspektifinden yaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Çalışma genel olarak duygusal verilerin paylaşımı, vatandaşların şehri anlama ve şehir planlama kararlarını etkileme süreçlerine katılmalarını sağlayan yeni bir model sunarak dijital teknolojilerin şehir planlama vatandaş katılımını artırma potansiyeli ele almaktadır. Özellikle geleneksel katılım yöntemleri ile kıyaslandığında dijital araçların katılım engellerini azaltıcı nitelikte olduğunu vurgulayan çalışmada dijital katılım kavramına ilişkin doğrudan bir tanımlamaya ve kavramsallaştırmaya yer verilmemiş ancak dijital katılım konseptine ilişkin kavramsal unsurlar ve uygulamalı bağlamlar tabloda gösterildiği biçimde tartışılmıştır.

Serdült vd. (2022), çalışmada İsviçre'nin kantonlarındaki dijital siyasi katılım düzeyini ölçmek ve açıklamak amacıyla geliştirilmiş DigiPart-Index (DPI)'i anlatmışlardır. İsviçre'nin federal yapısının, dijital katılım araçlarının gelişimi açısından hem bir avantaj hem de bir dezavantaj oluşturduğunu belirten araştırmacılar, federal yapının, kantonlara kendi dijital çözümlerini geliştirme esnekliği sağlarken aynı zamanda bölgesel farklılıklara ve parçalanmaya yol açabildiği sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmanın bu tez açısından dikkat çekici yönü yalnızca “dijital katılım” kavramı değil, “dijital siyasi katılım” kavramı üzerine kurgulanmış olmasıdır. Söz konusu dijital siyasi katılım yöntemlerinin geleneksel katılım yöntemlerini tamamlayıcı bir rol üstlendiğine dair ifadeler de yine çalışmadaki dikkat çekici ifadelerdendir. DPI'ya göre dijital siyasi katılım üç boyut üzerinden ölçülmektedir. Bunlar; görüş oluşturma (opinion formation), ortak yaratım (co-creation), karar verme (decision making) boyutlarıdır. Çalışma, ilginç sonuçlara ev sahipliği yapmıştır ve buna göre ekonomik güç, yaş, nüfus büyüklüğü ve siyasi sistemin açıklığı dijital siyasi katılımı belirleyen faktörler olarak öne çıkmıştır. Bu araştırma dijital katılıma ilişkin bir tanımlama da içermektedir ancak d-katılım ve e-katılım için belirgin bir kavramsal ayrışma yaratılamadığı görülmektedir. Metinde dijital siyasi katılım, BM'nin e-katılım tanımıyla uyumlu olarak ele alınmıştır. Bu tanıma göre dijital katılım, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla vatandaşların politika tasarımı, karar alma ve uygulama süreçlerine dahil olmasıdır. Amaç, bu sürecin katılımcı, kapsayıcı ve müzakereci bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktır. Doğrudan kategorize edilmemiş olsa da metinde dijital katılım geniş bir çerçeveyi kapsarken, elektronik katılım bu çerçevenin teknolojik altyapısını ifade eder nitelikte kullanılmıştır. İlaveten, dijital

siyasi katılımı ölçerek ileride yapılacak kıyaslamalı analizlere ve politika öğrenmelerine katkı sunan bu araştırma, aynı zamanda bu tür çalışmaların belediye seviyesine genişletilebileceğini önermektedir.

Dobrolyubova (2022)'nın dijital hükümet performansını değerlendiren ve 50'den fazla ülkeyi kapsayan 216 makaleyi analiz eden araştırmasında dijital katılım kavramına ilişkin herhangi bir tanımlama veya kavramsallaştırma yer almamaktadır. Ayrıca d-katılıma ilişkin bir kullanıma da rastlanmamıştır. E-Katılım ve d-katılım kavramlarının iç içe geçmişliği durumu burada da söz konusudur. Makale temel olarak dijital hükümetin topluma sağladığı kamu değerini ölçmenin, gelecekteki çalışmalar için önemli bir araştırma alanı olduğunu vurgulamaktadır. Vatandaşların katılımı, dijital araçlar üzerinden geri bildirim verme ve karar alma mekanizmalarına dahil olma düzeyi olarak kavramsallaştırılmıştır.

Falanga'nın (2024) çalışması dijital katılıma ilişkin herhangi bir tanımlama ya da kavramsallaştırma içermemekle beraber dolaylı olarak dijital katılım ile ilişkilendirilebilecek konulara değinmiştir. Çalışmanın genel odağı gençlerin çevresel sürdürülebilirlikteki rolünü katılımcı bütçeleme süreçleri aracılığıyla açıklamak ve gelecekte bu süreçlerin daha kapsayıcı ve etkili hale getirilmesi için önerilerde bulunmaktır. Dijital katılım hususu çalışmada genel olarak, erişim engeli, kısıtlılıkları, dijital uçurum gibi pek çok faktör üzerinden ele alınmıştır.

Dijital katılım, bireylerin dijital araçlar ve platformlar kullanarak toplumsal, politik veya ekonomik süreçlere katılımını ifade eder. Teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte, bu kavram özellikle kamu yönetimi, kentsel planlama ve topluluk bazlı projelerde kritik bir rol oynamaktadır. Ancak d-katılımın yaygınlaşmasını etkileyen bazı önemli faktörler ve temalar öne çıkmaktadır. Bu noktada yukarıdaki araştırmadan ve tablodan hareketle beş ana tema belirlenmiştir.

Bu temalardan ilki “dijital uçurum” bir diğer deyişle de “katılım eşitsizliği”dir. Dijital katılımın önündeki en büyük engellerden biri dijital uçurumdur. Dijital erişim olanaklarının eşitsiz dağılımı, bireylerin teknolojiye erişimini sınırlayarak katılım süreçlerini sekteye uğratmaktadır. Özellikle düşük dijital okuryazarlık, dil engelleri ve güven eksikliği bu uçurumu derinleştirmektedir. Skill ve Kaharevic (2020)'in çalışması dijital uçurumun topluluklarda dijital katılımı düşürdüğünü ve bireylerin dijital toplumdan dışlanmış hissetmesine neden olduğunu vurgularken benzer olarak Pantić ve

Čolic (2023)'in çalışması ise fiziksel mesafeleri kaldıran dijital araçların, dağlık bölgelerde yaşayan bireyler için erişilebilirlik sunduğunu belirtmektedir.

Öne çıkan ikinci tema “kentsel planlama ve hibrit modeller”dir. Dijital katılım, özellikle kentsel planlama süreçlerinde vatandaşların daha aktif bir rol almasını sağlamaktadır. Planlama projelerinde kullanılan dijital araçlar, vatandaşların yalnızca bilgi almasını değil, aynı zamanda geri bildirimde bulunmasını ve karar süreçlerine katılımını teşvik etmektedir. Bununla birlikte, hibrit sistemler (geleneksel ve dijital yöntemlerin entegrasyonu), kapsayıcı katılım için önemli bir model olarak öne çıkmaktadır. Thoneick (2020) ve Nummi vd. (2022)'nin çalışmaları da doğrudan bu hususlara odaklanması ile dikkat çeken çalışmalardan olmuştur.

Sıklıkla tekrar eden konulardan hareketle belirlenen üçüncü tema “dijital okuryazarlık ve eğitim” olmak üzere karşımıza çıkmaktadır. Dijital katılım süreçlerinde bireylerin dijital okuryazarlık seviyeleri belirleyici bir faktördür. Özellikle düşük eğitim düzeyine sahip gruplarda dijital araçların kullanımı sınırlı kalmaktadır. Bu durum, katılımı sadece belirli kesimlerin tekelinde tutarak sosyal eşitsizlikleri artırmaktadır. Örneklendirmek gerekirse, Nordheim ve Huijts (2023), düşük okuryazarlık seviyelerinin dijital katılım düzeyini düşürdüğünü ve yaşam boyu öğrenme politikalarının bu sorunu çözmeye önemli bir rol oynayabileceğini öne sürmekte; Falanga (2024) ise gençlerin katılımcı bütçeleme gibi süreçlerde dijital araçları tercih ettiğini, ancak erişilebilirlik sorununun devam ettiğini belirtmektedir.

Dördüncü tema ise “dijital araçların rolü ve yenilikçi teknolojiler” olarak belirlenmiştir. Dijital katılımı desteklemek amacıyla geliştirilen teknolojik araçlar ile katılım süreçleri daha erişilebilir ve kullanıcı dostu hale getirilmektedir. Sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik gibi yenilikçi çözümler vatandaşların katılım süreçlerinin daha etkili olmasını sağlamaktadır. Bu tema için öne çıkan örnekler ise Pantić ve Čolić (2023)'in, grafik ve artırılmış gerçeklik araçlarının kullanılmasıyla vatandaşların görüşlerini daha rahat ifade edebildiğini ortaya koyan çalışma ile Fathullah ve Willis (2018)'in, vatandaşların pasif bilgi sağlayıcılar olmaktan çıkarak kendi verilerini üreten ve paylaşan aktif katılımcılara dönüştüğünü belirten çalışma olmuştur.

Son olarak beşinci tema “politik ve kurumsal etkiler” temasıdır. Dijital katılımın politik süreçler üzerindeki etkisi, özellikle kurumsal güven ve açık siyasi sistemlerle yakından ilişkilidir. Dijital araçlar, vatandaşların karar alma süreçlerine dahil olmalarını

sağlarken, bu katılımın kurumsal düzeyde güven oluşturan mekanizmalarla desteklenmesi gerekmektedir. Serdült vd. (2022) çalışmasında, dijital katılımın yalnızca bilgilendirici araçlarla sınırlı kalmaması gerektiği, bunun yerine karar alma süreçlerine doğrudan katkı sağlayacak şekilde tasarlanması gerektiği ifade edilmektedir. Homburg (2022) ise sosyal medya üzerinden yürütülen kamu katılımının dijital katılım olarak değerlendirildiğini ve bu süreçte güven faktörünün kritik olduğunu ortaya koymaktadır.

Dijital katılım, toplumların daha kapsayıcı, şeffaf ve demokratik bir yapıya kavuşmasını sağlayabilecek önemli bir araçtır. Ancak bu süreçte karşılaşılan dijital uçurum, dijital okuryazarlık eksiklikleri ve erişilebilirlik sorunları gibi engellerin aşılması gerekmektedir.

Dijital katılımı güçlendirmek amacıyla geleneksel katılım yöntemlerinin dijital araçlarla entegre edilmesi, katılımın daha geniş ve heterojen kitlelere ulaşmasını sağlayarak toplumsal kapsayıcılığı artırabilir. Dijital okuryazarlık düzeyinin eğitim politikalarıyla sistematik olarak yükseltilmesi, teknolojik araçlara erişimde yaşanan eşitsizliklerin azaltılmasında kritik bir rol oynayacaktır. Katılım süreçlerinin etkinliğini artırmak adına, kullanıcı merkezli yaklaşımlarla geliştirilen yenilikçi dijital çözümler, vatandaşların ihtiyaçlarına ve beklentilerine doğrudan yanıt verebilen mekanizmalar sunmalıdır. Bununla birlikte, dijital katılımın sürdürülebilirliğini ve meşruiyetini sağlamak için kurumsal güveni pekiştiren ve yasal bağlayıcılık kazandıran düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Bu çerçevede, dijital katılımın çok boyutlu doğasını dikkate alan bir yaklaşım, gelecekte bu alanda geliştirilecek politika ve uygulamalar için bütüncül ve etkili bir yol haritası sunmaktadır.

1.2.2.1.D-Katılımın Bileşenleri

Dijital katılım, günümüzde yalnızca teknolojik erişimle sınırlı bir mesele olmaktan çıkmış; toplumsal kapsayıcılıktan yönetim biçimlerine, güven ilişkilerinden politik temsil yapılarına kadar uzanan çok katmanlı bir sürece evrilmiştir. Bu çalışmanın önceki bölümünde incelenen akademik kaynaklar, dijital katılımın farklı bağlamlarda çok çeşitli boyutlarıyla ele alındığını ortaya koymuş, bununla birlikte bazı ortak temaların sürekli tekrarlandığı da gözlemlenmiştir. Ancak bu çeşitlilik, kimi zaman kavramsal belirsizliklere ve analitik tutarsızlıklara yol açmaktadır.

Bu sebeple hem literatürdeki bu kuramsal dağınıklığı toparlamak hem de ilerleyen bölümlerde sunulacak model önerisine sağlam bir teorik zemin oluşturmak amacıyla,

dijital katılımı şekillendiren temel bileşenlerin sistematik biçimde yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda, literatürde yer alan çalışmalar içerik analizi yöntemiyle incelenmiş; tekrar eden temalar belirlenerek yedi ana bileşen altında toplanmıştır. Bu bileşenler, dijital katılımın yalnızca nasıl gerçekleştiğine değil, aynı zamanda kimler tarafından, hangi koşullarda, hangi araçlar ve kurumsal yapılar aracılığıyla, ne tür sosyal ve politik etkilerle sürdürüldüğüne dair bütüncül bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Erişim eşitliği, dijital okuryazarlık, güven ve şeffaflık gibi başlıklar ise, yalnızca teknik gereklilikler olarak değil; katılımın niteliği, sürdürülebilirliği ve meşruiyeti açısından da hayati önemde olan boyutlara işaret etmektedir.

Önceki bölümdeki temalardan hareketle yapılan sınıflandırma, hem dijital katılımı etkileyen çok boyutlu dinamikleri hem de bu dinamiklerin pratikte nasıl karşılık bulduğunu anlamaya yönelik olarak kurgulanmıştır. Literatürdeki tekrar eden temalar doğrultusunda oluşturulan bu gruplandırma, dijital katılımın yalnızca bir teknoloji meselesi değil; aynı zamanda sosyal adalet, eğitim, güven, yönetim, temsil ve kurumsal kapasite gibi birbirine bağlı bileşenler bütününden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, dijital erişim eşitsizliklerini ele alan “erişim ve katılım eşitliği”, dijital yetkinlikleri vurgulayan “dijital okuryazarlık ve kapasite gelişimi”, sürecin şeffaf ve güven temelli olması gerektiğini savunan “güven, şeffaflık ve meşruiyet”, katılımın niteliğini belirleyen “katılımın biçimi ve derinliği”, teknolojik araçların etkisini inceleyen “teknolojik altyapı ve yenilik”, sürecin politik/kurumsal boyutunu öne çıkaran “politik ve kurumsal bağlam”, ve son olarak katılımcı profiline dair sosyal farklılaşmaları dikkate alan “katılımcı profili ve demografik duyarlılık” olmak üzere yedi temel bileşen altında bir araya getirilmiştir. Bu yedi başlık, dijital katılımın anlaşılması ve modellenmesi açısından kavramsal bir çerçeve işlevi görmektedir.

Tablo 3: D-Katılımın Bileşenleri

Bileşenler	Bileşenlerin İçerikleri
1. Erişim ve Katılım Eşitliği	Dijital uçurum, sosyo-ekonomik eşitsizlikler, teknolojik alt yapıya erişim sorunları.
2. Dijital Okuryazarlık ve Kapasite Gelişimi	Dijital araçların etkin kullanımı, teknik yeterlilik, dijital okuryazarlık ve öğrenme politikaları.
3. Güven, Şeffaflık ve Meşruiyet	Veri güvenliği, hesap verebilirlik, kamu güveni, şeffaflık ve rıza.
4. Katılımın Biçimi ve Derinliği	Katılımın düzeyleri (bilgilendirme, danışma, iş birliği), yasal bağlayıcılık, etkililik.
5. Teknolojik Araçların Rolü ve Yenilik	Yenilikçi teknolojilerin (AR, VR, kullanıcı merkezli tasarım) katılım üzerindeki etkisi.
6. Politik ve Kurumsal Bağlam	Siyasi sistemin açıklığı, kurumsal irade, çok aktörlü yönetim, yasal altyapı.
7. Katılımcı Profili ve Demografik Duyarlılık	Yaş, cinsiyet, eğitim, kültürel farklılıkların dijital katılım pratikleri üzerindeki etkisi, katılımcıların farklılaşması ve erişim stratejileri.

Erişim ve katılım eşitliği d-katılım bağlamında ilk bileşen olarak ele alınmıştır. Erişim ve katılım eşitliği ile burada kastedilen bireylerin dijital teknolojilere fiilî olarak erişebilme koşullarına sahip olmasıdır. Ancak burada söz konusu olan erişim, yalnızca teknik altyapının varlığıyla sınırlı değildir. Yaş, gelir düzeyi, coğrafi konum, eğitim seviyesi ve kültürel bariyerler gibi çok katmanlı toplumsal etkenler, dijital araçlara ve platformlara katılımı doğrudan şekillendirmektedir. Bu nedenle, erişim ve katılım eşitliği yalnızca teknik bir mesele değil; aynı zamanda yapısal eşitsizliklerle iç içe geçmiş toplumsal bir sorundur.

Bu durum, önceki bölümde de görüleceği üzere, çalışmalarda sıklıkla “dijital uçurum” (digital divide) kavramı çerçevesinde konumlandırılmaktadır. Örneğin Skill ve Kaharevic (2020), İsveç’te düşük gelirli mahallelerde yaşayan bireylerin dijital ortamlara katılım süreçlerinde dışlandıklarını hissettiklerini ve bu dışlanmanın katılım motivasyonlarını ciddi ölçüde azalttığını göstermektedir. Benzer biçimde, Pantić ve Čolić (2023), dağlık bölgelerde yaşayan bireylerin fiziksel mesafe engelini dijital olanaklarla aşma potansiyeline sahip olmalarına rağmen, altyapı yetersizlikleri ve teknik eksiklikler nedeniyle bu araçlardan eşit şekilde yararlanamadıklarını ortaya koymuştur.

Erişim ve katılım eşitliği bileşeni, dijital katılımın yalnızca belirli sosyal grupların ayrıcalığı haline gelmesini engellemek açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Bu çerçevede, “herkes için eşit katılım koşullarının sağlanıp sağlanmadığı” sorusu, dijital katılımın demokratik yapısını ve toplumsal kapsayıcılığını belirleyen temel meselelerden biridir. Dijital dışlanmayı azaltmaya yönelik bütüncül ve kapsayıcı politikalar

geliştirilmemesi durumunda, dijital katılım süreçleri mevcut toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretme riskini barındırmaktadır.

Dijital okuryazarlık ve kapasite gelişimi, dijital katılım bağlamında ikinci bileşen olarak belirlenmiştir. Buna göre, başarılı bir dijital katılımdan bahsedebilmek için dijital katılımın yalnızca teknik altyapıya erişimle değil, bu altyapının etkin ve etkili bir biçimde kullanılması ile ilişkili olduğunu da söylemek gerekmektedir. Bireylerin dijital platformlar aracılığıyla kamusal süreçlere etkin biçimde katılım gösterebilmeleri, yalnızca bir dijital cihaza sahip olmaları ya da internete erişebilmeleriyle sınırlı değildir. Bu tür bir katılım, dijital araçları eleştirel, bilinçli ve üretken biçimde kullanabilmeyi gerektiren bilgi ve becerilerin varlığını zorunlu kılar. Bu çerçevede, “dijital okuryazarlık”, bireylerin dijital ortamda anlamlı etkileşim kurabilmeleri ve kamusal alanda aktif yurttaşlar olarak yer alabilmeleri için temel bir yetkinlik alanı olarak öne çıkmaktadır.

Nordheim ve Huijts (2023), bireylerin dijital teknolojilere erişimlerinin yanı sıra bu teknolojileri etkili biçimde kullanabilme becerilerinin de dijital katılımın düzeyini belirleyen önemli bir unsur olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle düşük dijital okuryazarlık seviyeleri, bireylerin sosyal işlevselliğe ve toplumsal gelişim süreçlerine aktif olarak katılmalarını sınırlandırmakta; bu durum ise dijital katılımın yalnızca belirli sosyal grupların erişebildiği bir ayrıcalık haline gelmesine yol açmaktadır. Öte yandan, Falanga’nın (2024) gençler üzerine gerçekleştirdiği araştırma, dijital okuryazarlık düzeyinin çevresel sürdürülebilirlik ve katılımcı bütçeleme gibi konularda dijital platformların etkin kullanımında belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda dijital okuryazarlık yalnızca bireysel yetkinlik düzeyiyle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda kamu politikalarının yönlendirmesiyle geliştirilen yaşam boyu öğrenme süreçlerini, eğitim sisteminin dijitalleşme hızını ve dijital beceri eğitimlerinin yaygınlaştırılmasını da kapsamaktadır. Dolayısıyla bu bileşen, bireylerin dijital ortamlarda yalnızca izleyici değil, aktif katılımcı ve üretici birer özneye dönüşmelerini mümkün kılan kapasite inşasına odaklanmaktadır.

Dijital katılımın etkili ve sürdürülebilir olabilmesi açısından belirleyici bir diğer unsur olan üçüncü bileşen, güven, şeffaflık ve meşruiyet ekseninde şekillendirilmiştir. Bu süreçlerin başarısı yalnızca teknik altyapının mevcudiyetine ya da dijital araçlara erişim

olanaklarına bağılı değildir; aynı zamanda sürecin şeffaf yürütülmesi, veri yönetiminin güvenilirliği ve kurumlara duyulan kamusal güven düzeyi gibi sosyo-politik faktörleri de içermektedir. Dijital ortamda gerçekleşen katılım pratikleri, bireyin yalnızca katkı sunma isteğiyle değil, aynı zamanda bu katkının nasıl değerlendirileceği, kimler tarafından işleneceği ve hangi amaçlarla kullanılacağı konusundaki güven algısıyla da şekillenir. Bu yönüyle güven ve şeffaflık, dijital katılımın kurumsal meşruiyetini oluşturan temel dayanaklardandır.

Gower vd. (2023), dijital planlama süreçlerinde vatandaşların veri güvenliği konusundaki endişelerini “keskin bir kılıç” metaforuyla tanımlayarak, bu tür belirsizliklerin kamusal güveni zedeleme riski taşıdığını vurgulamaktadır. Özellikle teknik jargona dayalı ve karmaşık planlama süreçleri, vatandaşlar için erişimi güç hale getirerek katılımın yalnızca sembolik düzeyde kalmasına yol açmaktadır. Buna karşılık, şeffaf veri sunumu ve etkili görselleştirme teknikleri, bu bariyerleri aşmak ve daha kapsayıcı bir katılım ortamı yaratmak adına önemli araçlar sunmaktadır. Benzer biçimde, Homburg (2022), sosyal medya üzerinden yürütülen dijital katılım süreçlerinin demokratikleşme potansiyelini kabul etmekle birlikte, bu potansiyelin hayata geçmesinin bireylerin sosyal medya platformlarına ve bu platformlarda yer alan kurumlara duyduğu güvenle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma, dijital katılımın gücünün yalnızca teknik erişimle değil, aynı zamanda bireylerin sürecin meşruiyetine dair algılarıyla beslendiğini göstermektedir. Skill ve Kaharevic’in (2020) çalışması ise, özellikle marjinal topluluklar arasında dijital hizmetlere yönelik yaygın bir güvensizlik olduğunu ortaya koymakta; kültürel uyumsuzluklar ve aidiyet eksikliği, bu güvensizliği daha da pekiştirmektedir. Çalışmada, Somalili katılımcıların yüksek düzeyde katılım arzusu ile İsveçli katılımcıların görece daha şüpheli yaklaşımları arasındaki fark, yalnızca teknik değil, aynı zamanda kültürel güven dinamikleriyle ilişkilendirilmektedir. Bu doğrultuda Gilman ve Peixoto (2019), sivil teknolojilerin vatandaş-kurum etkileşiminde bir “güven köprüsü” işlevi görebileceğini savunmakta; bu tür araçların şeffaflığı artırarak kamu süreçlerine yönelik güveni pekiştirme potansiyeline sahip olduğunu ileri sürmektedir.

Güven, şeffaflık ve meşruiyet temelli bu bileşen, dijital katılımın yalnızca teknik ya da işlevsel bir işlem değil; aynı zamanda toplumsal güvene dayalı bir meşruiyet inşa süreci olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Geri bildirim mekanizmalarının

işlerliği, veri kullanımına dair açık ve anlaşılır bilgilendirme pratikleri ile platformların hesap verebilirliği, bu sürecin sürekliliği açısından temel bir öneme sahiptir.

Dijital katılımın yalnızca teknik bir süreç olmadığı; hangi aşamalarda, hangi yöntemlerle ve ne düzeyde gerçekleştirildiğine bağlı olarak anlam kazandığı, literatürde sıklıkla vurgulanan bir yaklaşımdır. Katılımın düzeyi, çoğu zaman “bilgilendirme”, “danışma” ve “ortak karar alma” gibi kademelendirmelerle analiz edilmekte; bu çerçevede katılımın biçimi yalnızca kullanılan teknolojik araçlarla değil, bu araçların bireyleri sürece ne ölçüde etkin biçimde dahil edebildiğiyle de yakından ilişkilendirilmektedir. Bu minvalde belirlenen dördüncü bileşen katılımın biçimi ve derinliğidir. Fessler vd. (2024), dijital katılımı üç aşamalı bir yapı içerisinde değerlendirmektedir: bilgi aktarımı (tek yönlü), danışma (çift yönlü geri bildirim) ve iş birliği (ortak karar alma). Bu sınıflama, yalnızca dijital araçların iletişim işlevini değil, aynı zamanda vatandaşların karar süreçlerine ne denli entegre edilebildiğini de merkeze alır. Benzer şekilde Serdült ve arkadaşları (2022), İsviçre kantonlarında geliştirdikleri DigiPart-Index aracılığıyla dijital katılımı “görüş oluşturma”, “ortak yaratım” ve “karar verme” olmak üzere üç boyutta değerlendirmiş; özellikle karar süreçlerine katılımın, meşruiyet açısından kritik bir unsur olduğunu ortaya koymuştur.

Thoneick (2021), Hamburg'da uygulanan DIPAS sistemi örneğinden yola çıkarak, vatandaşlardan alınan katkıların yalnızca tavsiye niteliğinde kalmasını eleştirmekte ve bu durumun dijital katılımın etkinliğini sınırlayan yapısal bir eksiklik olduğunu ileri sürmektedir. Katılımın yasal bir bağlayıcılığa sahip olmaması, uygulamanın görünürde bir katılım yaratırken, gerçekte etkisiz kalmasına yol açmaktadır. Bu bulgu, birçok dijital katılım örneğinde sürecin yüzeysel kaldığını ve derinleştirilemediğini göstermektedir.

Öte yandan, Potts vd. (2024), dijital katılımı sosyal medya bağlamında ele alarak, çatışma içeren kamusal söylemlerin nasıl daha yapıcı ve anlamlı etkileşim biçimlerine dönüştürülebileceğini incelemektedir. Bu yaklaşım, katılımın yalnızca niceliksel varlığına değil; aynı zamanda içeriğin niteliği ve etkileşim biçimlerinin karakterine de odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu bileşen, dijital katılımın yalnızca var olup olmadığına değil ne kadar kapsayıcı, ne denli etkili ve hangi ölçüde bağlayıcı olduğuna ışık tutmaktadır. Literatürden elde edilen bulgular, dijital katılımın derinleştirilebilmesi için sadece teknik altyapıların değil,

aynı zamanda kurumsal yapıların ve etkileşim modellerinin de yeniden ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Dijital katılımın uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği açısından belirleyici olan beşinci bileşen, teknolojik araçların rolü ve bu araçlardaki yenilikçi yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Kullanılan teknolojik araçların niteliği, kullanıcı deneyimine sunduğu olanaklar ve farklı toplumsal grupların ihtiyaçlarına ne ölçüde yanıt verebildiği, dijital katılım süreçlerinin etkinliğini doğrudan etkilemektedir. Bu araçlar yalnızca iletişim ya da veri toplama işlevi görmekle kalmaz; aynı zamanda bireylerin sürece nasıl, ne zaman ve hangi düzeyde dahil olacağını belirleyen temel altyapılar olarak işlev görür. Bu nedenle kullanıcı merkezli tasarım, erişilebilirlik ve kapsayıcılık bu bağlamda kritik öneme sahiptir.

Nummi vd. (2022), dijital araçların geliştirilmesinde kullanıcı merkezli tasarım anlayışının belirleyici bir rol oynadığını vurgulamakta; katılımın niteliğinin doğrudan bu araçların arayüz tasarımı ve etkileşim kapasitesiyle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Pantić ve Čolić (2023) de benzer olarak, artırılmış gerçeklik, grafik tabanlı görselleştirme ve sanal sunum gibi yenilikçi teknolojilerin, özellikle mekansal planlama süreçlerinde vatandaşların karar alma süreçlerine etkisini artırdığını belirtmektedir. Fathullah ve Willis (2018), kullanıcıların duygusal deneyimlerini ve kişisel tepkilerini paylaşabilecekleri dijital araçların, bilgi iletiminin ötesine geçerek daha anlamlı ve derinlemesine katılım biçimlerine alan açtığını ileri sürmektedir. Bu tür araçlar, geleneksel yöntemlerin erişemediği deneyim temelli geri bildirim döngülerini mümkün kılarak katılımı daha insan merkezli bir yapıya dönüştürmektedir. Thoneick (2021) ise yalnızca görüş bildirimi sunan dijital araçların, kullanıcılar arasında fikir alışverişine olanak tanımadığı sürece katılımı yüzeysel bir düzeyde bıraktığını savunmakta; bu noktada fiziksel ve dijital yöntemleri bir araya getiren hibrit modellerin daha kapsayıcı ve etkili çözümler sunabileceğini öne sürmektedir.

Bu bileşen, dijital katılımın yalnızca “ne kadar mevcut” olduğuna değil, aynı zamanda “nasıl işlediğine” de odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Teknolojik araçların yenilikçi, erişilebilir ve kullanıcı odaklı biçimde tasarlanması; yalnızca etkileşimin kalitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda katılımın sürekliliğine, meşruiyetine ve kapsayıcılığına doğrudan katkı sunmaktadır.

Altıncı bileşen olarak belirlenen politik ve kurumsal bağlam ise d-katılım bakımından yine hayati öneme sahiptir. Dijital katılımın demokratik meşruiyet kazanabilmesi, yalnızca bireylerin sürece dahil olmasıyla değil; aynı zamanda bu katılımın nasıl yönetildiği, hangi kurumsal yapılara dayandığı ve siyasi sistemin ne ölçüde açıklık ve kapsayıcılık sunduğuyla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda dijital katılım, teknik bir işlem olmanın ötesinde, toplumsal bir pratik olarak nasıl kurumsallaştığına ve hangi yapılar tarafından desteklenip sınırlandırıldığına göre şekillenir.

Serdült vd. (2022), İsviçre’de geliştirdikleri DigiPart-Index üzerinden yürüttükleri araştırmada, dijital siyasi katılımın düzeylerinin yalnızca dijital araçların mevcudiyetiyle açıklanamayacağını; aynı zamanda federal yapının esnekliği, yerel kurumların dijital kapasitesi ve karar alma süreçlerindeki açıklık gibi faktörlerle de belirlendiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, dijital katılımı etkileyen temel değişkenlerin çoğunlukla bireysel değil, kurumsal düzlemde şekillendiğini açık biçimde göstermektedir. Benzer şekilde Homburg (2022), dört farklı ülkeyi kapsayan karşılaştırmalı analizinde, vatandaşların kamu kurumlarına ve bu kurumların sosyal medya üzerinden yürüttüğü katılım uygulamalarına duyduğu güvenin, doğrudan bu kurumların şeffaflık düzeyiyle bağlantılı olduğunu saptamıştır. Bu bulgu, dijital teknolojilere sahip olmanın tek başına yeterli olmadığını; asıl farkı yaratanın, bu teknolojilerin katılıma nasıl dönüştürüldüğünü belirleyen yönetim yapıları olduğunu göstermektedir. Gilman ve Peixoto (2019) ise dijital katılımın yalnızca kamu kurumlarının sorumluluğunda değil; aynı zamanda sivil toplum kuruluşları, bağımsız yazılım geliştiriciler ve vatandaş inisiyatifleri gibi farklı aktörlerin katılımıyla şekillenen çok aktörlü bir yönetim modeli çerçevesinde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, dijital katılımın yalnızca yukarıdan aşağıya gelişen bir süreç olmadığını; aynı zamanda aşağıdan yukarıya doğru şekillenen taban inisiyatiflerinin de sürece dahil edilmesi gerektiğini vurgular.

Yani bu bileşen, dijital katılımın yalnızca teknik donanım veya dijital araçlarla sınırlı olmadığını; bu araçların nasıl kullanıldığına dair politik vizyon, yönetsel açıklık, hukuki çerçeve ve kurumsal irade ile anlam kazandığını ortaya koymaktadır. Bu noktada dijital katılımın sürdürülebilirliği, yalnızca bireysel yeterliklere değil; aynı zamanda güçlü, açık ve katılımcı bir kurumsal kapasiteye bağlıdır.

Yedinci ve son bileşen ise katılımcı profili ve demografik duyarlılıktır. Dijital katılım uygulamaları, teknik olarak tüm bireylerin erişimine açık olsa da katılımcı

profillerinde gözlemlenen çeşitlilik, katılımın niteliğini doğrudan etkilemektedir. Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir seviyesi, etnik köken ve kültürel aidiyet gibi demografik değişkenler, bireylerin dijital platformları kullanım biçimlerini ve bu platformlara duydukları güven düzeyini belirleyici şekilde şekillendirmektedir. Bu bağlamda, dijital katılım politikalarının ve araçlarının, kullanıcı kitlesinin farklılaşan ihtiyaç ve beklentilerine duyarlı biçimde tasarlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Pietilä vd. (2021), özellikle genç bireylerin dijital ortamlarda daha aktif olduklarını ve geleneksel toplumsal katılım biçimlerine kıyasla çevrimiçi platformlara daha fazla yöneldiklerini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, dijital katılım araçlarının tasarımında yaş gruplarına özgü kullanıcı davranışlarının dikkate alınmasının önemine işaret etmektedir. Skill ve Kaharevic'in (2020) İsveç'te dezavantajlı gruplar üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada ise yaşlı bireylerin ve kadınların dijital sağlık uygulamalarına karşı daha yüksek düzeyde güvensizlik geliştirdikleri tespit edilmiştir. Bu durum, söz konusu grupların dijital katılım düzeyini sınırlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca çalışmada, göçmen kökenli bireylerin dijital katılım araçlarını kullanma eğilimleri ile yerli bireylerin daha temkinli ve şüpheli yaklaşımları arasındaki fark da dikkat çekmektedir. Bu bulgular, kültürel kodlar ile dijital aidiyet düzeyinin katılım davranışı üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Dolayısıyla, dijital katılım süreçlerinde “herkese eşit araç sağlamak” ilkesi, “her bireyin bu araçları eşit ölçüde kullanabilme kapasitesine sahip olması” anlamına gelmemektedir. Bu durum, dijital kapsayıcılığın yalnızca teknik erişim düzeyiyle değil, aynı zamanda sosyo-demografik farklılıklara duyarlılık temelinde ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yukarıda detaylandırılan yedi temel bileşen, dijital katılımın yalnızca teknik erişim ya da bireysel tercih düzeyinde değil; çok boyutlu bir dönüşümün, kurumsal düzenin ve toplumsal eşitsizliklerin kesişiminde şekillendiğini açıkça göstermektedir. Bu bileşenler, birbirinden bağımsız görünen birçok faktörün aslında dijital katılım olgusunu nasıl birlikte inşa ettiğini ortaya koymakta; dijital katılımı hem bireysel yeterlilikleri hem de kurumsal ve politik çerçeveyi içeren karmaşık bir süreç olarak tanımlamaya olanak sağlamaktadır.

Söz konusu bileşenler, yalnızca teorik birer yapı taşı değil; aynı zamanda literatürde farklı örnek olay ve uygulamalarla da desteklenen, dijital katılımın işleyişine doğrudan etki eden alanlardır. Özellikle planlama, kamu hizmetleri, siyasi katılım ve yerel yönetim gibi alanlarda yapılan çalışmalar, bu bileşenlerin neredeyse tüm dijital katılım pratiklerinde ortak zemin oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu sınıflandırma, alandaki kuramsal çeşitliliği kavramsal bütünlük haline getirme çabası olarak da değerlendirilebilir.

2.2.3. Evrimsel Süreç: E-Katılımdan D-Katılıma

Her ne kadar uzak bir geçmişi olmasa da e-katılım konusunda bulunduğumuz noktayı açıkça tespit edebilmek ve gelecekle ilgili ön görülerde bulunabilmek için, e-katılımın tarihsel gelişim sürecini ortaya koymak oldukça önemlidir. E-katılımın geçmişinin 1960'lı yıllara kadar dayandırılabilceği belirtilmiş; bu eğilimin 1980-1990 yıllarında giderek yukarı yönlü hareket ettiği bildirilmiş; 2000'li yıllara gelindiğinde ise kamu yönetiminde BİT kullanımının dönüştürücü işlevinin harekete geçtiğine değinilmiştir (Karkın, 2012: 49). Margetts (2003: 368), 1950-2000 arasındaki 50 yıllık dönemde BİT'lerin OECD ülkeleri genelinde kamu yönetiminin her köşesine yayıldığını ifade etmiştir.

1950'li yıllarla beraber bilgi ve iletişim teknolojileri hızla gelişim göstermeye başlamıştır. Bu hızlı gelişim insan ilişkileri, kültür, iktisat, siyaset, yönetim, iletişim iş yapış biçimlerinde ciddi farklılıklar yaşanmasını sağlamıştır (Kaypak, Yılmaz ve Bimay, 2017: 1800). Hatta bu değişim, etkililik bakımından geçmişteki tarım devrimi ve sanayi devrimi ile eş değer, kimi bakımlardan daha da etkili bulunarak “üçüncü sanayi devrimi” (Yeşildal, 2019: 884) veya “enformasyon devrimi” olarak adlandırılmıştır. Yine Yeşildal (2019: 884), üçüncü sanayi devrimi olarak gördüğü bu değişimi, “*analog, mekanik ve elektronik teknolojiden dijital teknolojiye geçiş*” dönemi olarak sınıflandırmış, dijital teknolojileri ise “*türetilmiş teknolojiler*” olarak açıklamıştır.

Detaylandırılrsa, 1960 ve 1970'li yıllarda bilgisayarlar devlet kurumlarında kullanılmaya başlanmıştır. Kamu çalışanları ve akademisyenler tarafından bilgi teknolojilerinin kamu yönetimi için yeni bir soluk getireceği fark edilmiştir. Öktem ve Aydın (2005: 265)'in da belirttiği üzere, 1980'ler ve 1990'larda BİT'ler tüm kurum ve kuruluşlarda varlığını göstermeye başlamıştır ve uygulamalar artık sistemlidir (Öktem ve

Aydın, 2005:264). 1999-2000'lerin başı ise internet kullanımının giderek yaygınlaştığı bir patlama noktası olarak algılanabilir. (Wolcott, 1999) kullanımın yaygınlaşmasında Türkiye'deki cep telefonu piyasasının da büyük rolü olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple siyasetçiler de yatırımlarını bu yeni, bilgi ve teknolojiye dayalı hükümet biçimi eğilimini yakalayabilmek için finansal kaynak arayışına girmişlerdir. Bu kamu yönetiminin güncel tutulması için tek yol olarak görülmüştür (Margetts, 2003: 365). Destekleyici nitelikte BİT'lerin gelişiminin vatandaşların bilgi edinme ve iletişim yönlerini kuvvetlendirdiğine değinen Pektaş (2011: 66) bunu yönetsel süreçlere katılım boyutuyla değerlendirerek bu yeni dönemin önemini altını çizmektedir. Gerçekleşen değişimlerle birlikte, yönetim mekanizmaları da dönüşmüş ve beraberinde verimlilik, hız, etkinlik, hesap verilebilirlik, şeffaflık gibi değerlere ve bürokrasinin gücünün azalması gibi noktalara yoğunlaşan bireysel ve toplumsal taleplerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Yıldırım ve Şerif, 2004: 49). Söz konusu talep ve beklentilerin de etkisiyle vatandaş-hükümet etkileşiminin, vatandaşların kararlardan yalnızca etkilenenler olan pasif pozisyonu değişerek politika yapım süreçlerine aktif olarak etki eden bir niteliğe büründüğü anlaşılmaktadır. Çevrimiçi uygulamalar da bu ihtiyaç ve taleplere cevap verme suretiyle etkileşimliliğe imkan verecek biçimde dönüşmektedir (Durna, 2008: 4). Böylece vatandaşlar edilgenlikten, etkenliğe; pasif vatandaşlıktan aktif vatandaşlığa terfi etmiş, Karkın'ın (2012: 57) deyimiyle, vatandaşlar "paydaş"lar olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Margetts'dan (2003) farklı olarak, 1980-1990 yılları arasında kayda değer biçimde kamu yönetiminde teknoloji konusunun ABD dışında pek fazla gündemde olmadığı belirtilmiştir. Çünkü o dönemde, kamu yönetimi alan yazınında kamu yönetiminin disiplin mi, yoksa sanat mı olduğuna, kamu yönetiminin yeni kamu işletmeciliğine dönüşüp dönüşmediğine odaklanıldığına ve bunların daha revaçta tartışma konuları olduğuna değinilmiştir (Atmaca, 2009: 32). Ayrıca yeni kamu işletmeciliğine dönüşümün de iyi ve faydalı olup olmadığı da o dönemin farklı bir tartışma konusudur.

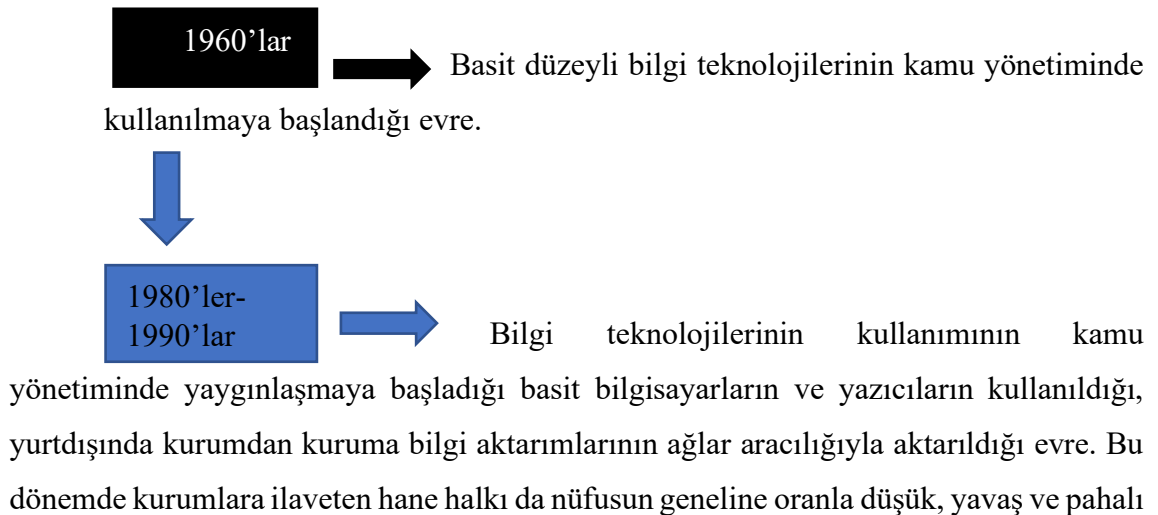
2000'ler öncesinde söz konusu teknolojiler kamu yönetimi özelinde varlığını göstermeye başlasa da bugünkü anlamda etkileşim esaslı, Yulu ve Kapan (2020)'a göre karar alma mekanizmalarına etki eden, çift yönlü bir iletişimin varlığından bahsetmek mümkün değildir. 2000'lerin başlarını dönüşümün başladığı yıllar olarak kabul edersek, 1960 ve 2000 arasındaki dönemde gerçekleşen bilgi teknolojileri kullanımı, vatandaşın sürece dahil edilemediği (Web 1.0 teknolojileri, etkileşime imkan sağlamamaktadır),

kamu kurumları açısından bir alışma evresi olarak değerlendirilebilir. Tarihsel bakış açısı ile ele alındığında 1990'lı yılların başının Web 1.0 dönemi olarak adlandırıldığı ve bu dönemde sunucunun yalnızca bilgi sağlayıcısı olduğu anlatılmaktadır. Bilgi üzerinde değişiklik yapmak, tartışmak, bilgiyi karşılıklı etkileşimli süreçlerle yeniden yapılandırmak mümkün değildir. Hatta web sitelerinin de günümüz web sitelerinden çok daha basit tasarımlara sahip olduğundan bahsedilmektedir. Web 1.0 döneminde yalnızca belirli web sitelerinin var olduğu belirtilmektedir ve kullanıcıların da bu bilgilerin pasif konumlu tüketicileri olduğuna değinilmektedir. 2000'li yıllarla birlikte Web 2.0 teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, kullanıcılar pasif bilgi ve veri tüketiciliğinden kurtularak aktif olarak içerik üretebildikleri, veri oluşturabildikleri bir noktaya yükselmişlerdir. Böylece yukarıdan aşağı doğru olan tek yönlü iletişim, karşılıklı iletişime yani etkileşime evrilmiştir (Yulu ve Kapan 2020;2-3).

2000'li yıllarla beraber bilgi teknolojileri artık iletişimin de sürece dahil olduğu dijital bilgi ve iletişim teknolojileri haline gelerek çift yönlülüğe ve politika yapım süreçlerine vatandaşların da katılım sağlayabileceği bir boyuta evrilmektedir.

Türkiye özeline bakıldığında ise dünyadaki eğilimlerle paralel olarak 2000'li yıllarda bilgi teknolojilerini ele alan akademik çalışma sayısının arttığı görülmektedir, Türkiye Bilişim Derneği, TÜBİTAK, TÜRKSAT gibi kurumlar öncülüğünde konferans, seminer, çalıştay gibi teknoloji temelli etkinlikler düzenlenmektedir (Atmaca, 2009: 32).

Aşağıda kamu yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı görsel olarak da ifade edilmektedir.

da olsa internete erişim elde etmiştir. Ancak burada çift yönlü bir etkileşimden bahsetmek henüz mümkün değildi. Ayrıca mobil teknolojilerin de yaygınlaşmaya başladığı (cep telefonu) dönem 1990'lara tekabül etmektedir.

Web tabanlı teknolojilerin dünya genelinde yaygınlaşmasıyla birlikte kamu yönetiminde BİT'lerin (Bilgi ve İletişim Teknolojileri) aktif olarak kullanılmaya başlandığı ve vatandaş merkezli kamu yönetimi tartışmalarının yoğunlaştığı bir evreye geçilmiştir. Türkiye'de 2008 yılında e-Devlet Kapısı kullanıma açılmış olup, West'e (2005) göre bu gelişme, e-devletin üçüncü aşamasına tekabül etmektedir. E-Devlet Kapısı portalının kullanıma açılmasıyla birlikte hem sunulan hizmet sayısı hem de kullanıcı sayısı yıllar içinde artış göstermiştir. Portal incelendiğinde, günümüz itibarıyla e-devlette sunulan hizmet sayısı 6000'in üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca her 10 kullanıcıdan 9'unun en az bir hizmete e-Devlet Kapısı üzerinden ulaştığı belirtilmektedir. Güncel kayıtlı kullanıcı sayısı ise 67,8 milyondur ve her yeni kayıtlı kullanıcı ile güncellenmektedir. Ancak kayıtlı her kullanıcının hizmetleri aktif bir biçimde kullandığını söylemek mümkün değildir. Çünkü çoğu kurum bilgi, belge edinmek, başvurularda bulunmak vs. için e-Devlet Kapısı'na kayıtlı olma zorunluluğu getirmiştir. Bu da kullanıcı sayısının nicel olarak artmış görünmesine ancak nitel bakımdan kullanım sıklığı ve katılım faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmadığına işaret etmektedir (Dijital Dönüşüm Ofisi, t.y.).

Türkiye'de, hükümetler açısından demokratikliğin belirlenimcileri niteliğinde olan, şeffaflık, hesap verebilirlik, cevap verebilirlik, büyük veri kullanımı ve kamu politikalarının buna göre şekillendirilmesi konusundaki çabalar devam etmektedir. e-Devlet gelişimi ve e-katılım noktasında gelişmekte olan ülke emsalleri ile kıyaslandığında ülkemiz oldukça iyi durumda olsa da çabaların devam ettiğini belirtmek gerekmektedir.

E-devlet, vatandaş-merkezliliği temele alarak işbirlikçi yaklaşımıyla, kesintisiz, çok merkezli, modern yönetişimin kilit etkinleştiricisi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca e-devletin hükümetin üretkenliğini, verimliliğini, güvenilirliğini arttırmak için bir araç olarak da görülmektedir (Pappa ve Stergioulas, 2006: 1).

2.2.4. E-Katılımın Önündeki Engelleyicilerin ve Etkinleştiricilerin Literatür Üzerinden Okunması⁷

E-Katılım, Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) aracılığıyla ve bunların gelişmesiyle (Sanford ve Rose, 2007: 406-407), vatandaşların karar alma mekanizmalarında aktif olarak rol alabilmelerini ifade etmektedir. Ancak e-katılımın gelişimi tahmin edilebileceği üzere dünyanın her yerinde aynı hızda ve seyrinde gerçekleşmemektedir. E-katılım sürecinin başarısı ülkeye, hükümet sistemine, alt yapısal yatırımlara, kültüre ve daha pek çok değişkene bağlı olarak farklılık göstermektedir. Aksayan her sistemde olduğu gibi öncelikle sorunun kaynağını belirlemek esastır.

Bu kısımda, e-katılımın engelleyici ve etkinleştirici faktörleri literatür temelli olarak analiz edilmiştir. Türkiye’de e-katılımın başarı oranını arttırmak, sürecin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesini sağlamak için öncelikle bu engelleyicileri ve etkinleştiricileri tespit etmenin gerekli olduğu düşünülmüştür. Olası engelleyiciler ve etkinleştiriciler için bir ön görüş, ilk bakış sağlamak adına sistematik literatür analizi gerçekleştirmek uygun görülmüştür ve şu sorulara cevap aranmıştır:

- i. E-katılımı engelleyen ve etkinleştiren faktörler nelerdir?
- ii. E-katılımı engelleyen faktörler ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
- iii. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde e-katılım konusunda gündem farklılaşması mevcut mudur?

Sistematik literatür analizi için kullanılan dokümanlar 23.09.2021 tarihinde gerçekleştirilen erişim sonucu, Web of Science (WoS)’ta indekslenen çalışmalardan oluşmaktadır. Kullanılan arama terimleri engelleyiciler için “e-participation* barriers”, “e-participation* obstacles”, etkinleştiriciler için “e-participation* enablers” olarak belirlenmiştir. Arama sonuçlarında farklı arama terimleri arasında ortak çıkan (tekrarlayan) çalışmalar ayıklanmış, arama filtrelenirken, İngiliz dili ve tüm zamanlarda çıkan makaleler seçilmiştir. Aşağıdaki mini tablonun beşinci sütununda hariçte tutulan makale sayılarına yer verilmiştir. Söz konusu altı makalenin hariçte tutulma sebepleri ise

⁷ Çalışmanın bu kısmı Nobel Akademik Yayıncılık’tan Doç. Dr. Halim Emre ZEREN ve Dr. Ecem Buse SEVİÇ ÇUBUK editörlüğünde “Türkiye’de Kamu Yönetimi’nin Geleceği” isimli kitapta 2022 yılında, “E-Katılımın Geleceği” bölüm başlığı ile 341 ve 356. sayfalar arasında kitap bölümü olarak yayımlanmıştır.

filtrelenenden farklı olarak Fransız dilinde bir makalenin gelmesi, alana ait olmayan makaleyle (tıbbi) karşılaşılması ve kalan dört çalışmanın da doğrudan e-katılıma değinmemesidir. Erişilemeyenler sekmesinde ise, bazı çalışmalara açık erişim özelliği taşımadığı için ulaşılamamış, bazılarının da tam metnine ulaşamadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4: E-Katılımın Engelleyicilerine ve Etkinleştiricilerine İlişkin Formülasyon

Arama Terimi	İncelenen	Erişilemeyen	Toplam	Hariçte Tutulan	Asıl Toplam
“e-participation*barriers”	39	+ 9	= 48	- 2	= 46
“e-participation*obstacles”	11	+ 0	= 11	- 3	= 8
“e-participation*enablers”	12	+ 2	= 14	- 1	= 13

Türkiye’de, hükümetler açısından demokratikliğin belirlenimcileri niteliğinde olan, şeffaflık, hesap verebilirlik, cevap verebilirlik, büyük veri kullanımı ve kamu politikalarının buna göre şekillendirilmesi konusundaki çabalar devam etmektedir. e-Devlet gelişimi ve e-katılım noktasında gelişmekte olan ülke emsalleri ile kıyaslandığında ülkemiz oldukça iyi durumda olsa da çabaların devam ettiğini belirtmek gerekmektedir.

E-devlet, vatandaş-merkezliliği temele alarak işbirlikçi yaklaşımıyla, kesintisiz, çok merkezli, modern yönetişimin kilit etkinleştiricisi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca e-devletin hükümetin üretkenliğini, verimliliğini, güvenilirliğini arttırmak için bir araç olarak da görülmektedir (Pappa ve Stergioulas, 2006: 1).

2.2.4.1. E-Katılımın Önündeki Engelleyiciler⁸

E-katılım uygulamalarının yaygınlaşması, kamu yönetiminde şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık ilkelerinin güçlenmesine katkı sunmaktadır. Ancak, bu potansiyele rağmen e-katılım süreçlerinin etkin bir şekilde işlemlerini engelleyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Literatürde sıkça vurgulanan bu engelleyiciler; yasal ve kurumsal eksikliklerden dijital okuryazarlık sorunlarına, teknolojik altyapı yetersizliklerinden toplumsal güvensizlik ve kültürel direnç gibi sosyo-psikolojik engellere kadar geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Bu bölümde, söz konusu engelleyici unsurlar literatür bulguları ışığında detaylı biçimde incelenmiştir. Sistematik literatür

⁸ Çalışmanın bu kısmı Nobel Akademik Yayıncılık’tan Doç.Dr. Halim Emre ZEREN ve Dr. Ecem Buse SEVİÇ ÇUBUK editörlüğünde “Türkiye’de Kamu Yönetimi’nin Geleceği” isimli kitapta 2022 yılında, “E-Katılımın Geleceği” bölüm başlığı ile 341 ve 356. sayfalar arasında kitap bölümü olarak yayımlanmıştır.

analizi ile incelenen çalışmaların içeriğiyle alakalı detaylı bilgiler ilerleyen paragraflarda yayınlanma yılı sırası gözetilerek verilmektedir.

Tablo 5: E-Katılımın Önündeki Engelliyici Faktörler -Sistematiik Literatür Analizi

Ana temalar	Alt temalar	İçerikler	Bunları ele alan çalışmalar
Yönetmel	Finansal	*Finansman, kaynak eksikliği, *İnternet özellikli cihazların eksikliği, yüksek maliyet *Üretim ve katılım maliyetleri *Dijital uçurumun giderek artması *Nüfusun sosyo-ekonomik düzeyi *Bütçe, maliyet ve eğitim eksikliği- yoksulluk *Mali, idari ve teknik kapasite eksikliği *Ekonomik kalkınma seviyesinin düşük olması	Mezzomo, Luciano, Wiedenhöft ve dos Santos, (2018); Chen ve Hartt (2021); McNutt (2014); Pina, Royo ve Torres (2016); Rumbul (2016); Shahab, Bagheri ve Potts, (2021); Steinbach, Sewee ve Süß (2019); Fashoro ve Barnard (2017); Warf (2014); Martins ve Nielsen (2020)
	Hukuki	*Paylaşılan normlar *Mevzuat eksiklikleri *Yasal kısıtlamalar *Mevcut politikaların, mevzuatların BİT’ler için yeterli olmaması *Yasal ve idari işler arasındaki geleneksel yargısal ayrım *E-devlet araçları için kapsamlı bir bilgi politikası olmaması *BİT politikalarını uygulamaya sokacak merkezi bir kuruluşun olmaması. *Kalkınma planında eksiklik	Toots (2016); Vídiasova, Trutnev ve Vídiasov (2017); Mezzomo, Luciano, Wiedenhöft ve dos Santos (2018); Hussain (2019); Karkın (2014); Sánchez-Tortolero, Márquez-González ve Vérnaez-Hernández (2019); Gulati, Yates ve Tawileh (2010); Ndiege (2020)
	İnovasyon Kültürü	*Değişime direnç *Statik web siteleri *Çevrim içi hizmetlerin sınırlı düzeyde kalması *Engeller net bir biçimde belirlenmelidir. *Bazı belediyelerin katılıma izin verecek imkanı sağlamaması. *e-Katılım platformlarının amaç ve özelliklerinin vatandaşlara açıklanmaması (bilgilendirme eksikliği) *Teknolojinin etkileşimlilik esası yerine bilgi yayma işleviyle kullanılması *Vatandaş-hükümet etkileşimine yer vermemesi	Shalini (2009); (Wagner, Vogt, Kabst,2016); (Toots, 2016); (Mezzomo, Luciano, Wiedenhöft ve dos Santos, 2018); (Kassen, 2018); (Zepic, Dapp ve Krcmar,2017); Ndiege (2020)
	Danışmanlık boyutu/Cevap verebilirlik boyutu	*e-katılım ve danışma için fırsatların eksikliği *Rehberlik eksikliği (yetersiz bilgi ve yetersiz geri bildirim) *Vatandaş girdilerine gereken önemin verilmemesi *Vatandaşların cevap verebilirliğe dayalı memnuniyet düşüklüğü, yetkililerin cevap vermemesi *E-katılım kılavuzlarının olmaması	(Shalini,2009); (Chen ve Hartt, 2021); (McNutt,2014); Royo, Pina ve Garcia-Rayado (2020); Ndiege (2020)
	Güven	*Güvensizlik, problem durumunda muhatabın belli olmaması, güven-güvenlik sorunları (kimlik bilgilerinin güvenliği), özel bilgilere ilişkin mahremiyet/güvenlik kaygıları * Devlet kurumlarına ve yetkililere yönelik vatandaş güveninin düşüklüğü	Shalini (2009); Zubaidi-Polli ve Verdezoto (2018); Vídiasova, Trutnev ve Vídiasov (2017); Mezzomo, Luciano, Wiedenhöft ve dos Santos (2018); Hussain (2019); Karkın (2014); Rumbul (2016); Vídiasova, Trutnev ve Vídiasov (2017); Vídiasova, Tensina, Vídiasov (2017); Royo, Pina ve Garcia-Rayado (2020); Chugunov, Kabanov ve Zenchenkova (2016); Fashoro ve Barnard (2017); Gulati, Yates ve Tawileh (2010); Warf (2014); Manda ve Backhouse (2019); Hashim, İsmail ve Anuar (2015)

		*Siyasal güvensizlik (hükümetlerin veriyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanacağı ya da paylaşımlar yüzünden işsiz kalmacağı gibi endişeler) *Vatandaşların kimlik güvenliği ve kimlik doğrulama konularına yetersiz dikkat, *Şeffaflığın sağlanamaması *Bilginin kullanılabilirliği ve doğruluğu *Hükümet-vatandaş etkileşiminin henüz çevrim dışı evredeyken geliştirilmemiş olması *Devlet kurumlarının kendi arasındaki güven eksikliği *Sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen e-katılımın, paylaşımlar bakımından geçerliliği ve güvenilirliği sorunları.	
	Uzmanlık	*İşle ilgili bilgi ve beceriler, yaratıcılık ve kendini işine adanmış görevlilerin eksikliği *Yaş ve cinsiyet, *Riskten kaçınma derecesi/öğrenme alanı, *Personel ve teknik beceri eksikliği, kamu çalışanlarının BİT'leri benimsememesi *Kamu sektörünün risk faktörü algısı. *Personel sayısının eksikliği *Kamu çalışanlarının veri sağlama, paylaşma konusundaki isteksizlikleri. *İkna edicilikte zorlanmalar *Çevrimiçi ortamları yönetecek uzmanların olmaması *Eğitimsizlik *BİT konusunda yetkin personelin olmaması	Toots (2016); Mezzomo, Luciano, Wiedenhöft ve dos Santos (2018); McNutt (2014); Pina, Royo, Torres (2016); Rumbul (2016); Steinbach, Sewee ve Süß (2019); Fashoro ve Barnard (2017); Ndiege (2020)
	Liderlik	*Çalışan özerkliği, *Örgütsel konum, *Liderlik stilleri ve yönetim anlayışında eksiklik * Liderlerden ve politikacılardan direniş yöneticilerden ve üst yönetimden destek eksikliği ve teknolojik kısıtlamalar. *Kamu görevlilerin hükümet bilgileri üzerindeki kontrolü koruma istekleri. *Liderlik stillerinin geleneksel olması, politika yapıcılarının teknolojiye olan bakış açılarının güncel olmaması.	Toots (2016); Mezzomo, Luciano, Wiedenhöft ve dos Santos (2018); Rumbul (2016); Shahab, Bagheri ve Potts (2021); Fashoro ve Barnard (2017); Gulati, Yates ve Tawileh (2010); Manda ve Backhouse (2019)

Teknolojik	Alt yapısal	*Teknolojik tesislerin eksikliği, *Sınırlı bilgi ve beceri, zaman eksikliği *Bireysel kısıtlamalar (zaman eksikliği ve şehir planlama bilgisi ve ilgisi eksikliği) *Zayıf internet erişilebilirliği veya internet erişim engeli *İndirme sorunları, alınan uygulama hataları, mobil ve web ara yüzlerinin farklı olmaması *Bilgi yönetiminin zayıf ve bilgi teknolojisi kapasitesinin düşük olması *Altyapısal eksiklikler *Verimlilik eksikliği, *Zayıf organizasyon ve teknik destek, *Kullanıcı sayısının düşük olması *Kırsal alanlardaki düşük internet penetrasyonu *Birlikte-çalışabilirliğin (interoperability) sağlanmaması *Sistem bakımlarında özensizlik ve geciktirmeler	Mezzomo, Luciano, Wiedenhöft ve dos Santos, (2018); Chen ve Hartt, (2021); Ertiö, Ruoppila ve Thiel (2016); Hussain(2019); McNutt (2014); Shahab, Bagheri ve Potts (2021); Vidasova, Trutnev ve Vidasov (2017); Steinbach, Sewee ve Süß (2019); Chugunov, Kabanov ve Zenchenkova (2016); Fashoro ve Barnard (2017); Warf (2014); Traunmüller ve Leitner (2008);
	Bireysel	*Başlangıçtaki aşinalık seviyesinin düşüklüğü *Teknolojinin benimsenmemesi (benzer her şey reddedilir.) *İşbirlikçi faaliyetlere katılımda bilgi eksikliği *Günlük rutinlerde yenilikle entegrasyon eksikliği. *Paydaşların yeterli eğitimden yoksun olması, vatandaşlar arasında e-katılım ve dijital okur yazarlığının düşük olması, bilgi eksikliği ve bilgi kaybı, okuma yazma bilmeme *Elektronik sistemlerin iyi yapılandırılmış ve komplike olması (bilgi ve eğitim bakımından eksik durumdaki vatandaşlar için katılım engeli oluşturur.) *Elektronik cihazları kullanma zorluğu, *Sağlık sorunları *Farkındalık ve ilgi eksikliği *Vatandaşın engellilik durumu *Vatandaşların hükümetlere ait sosyal medya sayfalarını takip etmede ve kullanmada isteksiz olması, vatandaşların katılmaya isteksiz olması. *Vatandaşların katılmayı reddetmesi *Vatandaşların katılım fırsatlarından habersiz olması. *Katılım için ön koşulların sağlanmaması. *Sürekli aynı vatandaşların çevrimiçi süreçlere ilgi göstermesi (bunlar iyi eğitilmiş, genç ve göçmenlik geçmişi olmayanları içerir) *Dijital uçurum ve bu sebeple insanların tabakalaşması (hep aynı insanların e-katılım sürecine dahil olması olarak düşünülebilir, sosyal, eğitimsel, kültürel ve siyasal arka planlarla) (Dijital uçurumun, cinsiyet ve yaşa bağlı eşitsizlikleri güçlendirmesi) *Federal, bölgesel ve belediye düzeyleri arasında eşitsizlik *Teknoloji bağımlılığı	Shalini(2009); Toots, (2016); Zubaidi-Polli ve Verdezoto (2018); Mezzomo, Luciano, Wiedenhöft ve dos Santos, (2018); Loukis, Xenakis ve Tseperli (2009); Chen ve Hartt (2021); Hussain (2019); Loukis ve Wimmer (2012); Mabić ve Gašpar (2018); Zepic, Dapp ve Krcmar (2017); Pina, Torres ve Royo (2016); Sánchez-Tortolero, Márquez-González ve Vernaéz-Hernández (2019); Shahab, Bagheri ve Potts (2021); Vidasova, Trutnev ve Vidasov (2017); Vidasova, Tensina, Vidasov (2017); Staiou ve Gouscos (2010); Chugunov, Kabanov ve Zenchenkova (2016); Fashoro ve Barnard (2017); Grönlund, Hatakka ve Ask (2007); Warf (2014); Ndiege (2020); Traunmüller ve Leitner (2008)

	*Beceri eksikliği *Elektronik hizmetlerin geleneksel hizmetlere göre daha az yeterlilik gerektirse de (temel düzeyde bilgisayar okur yazarlığı gibi) bazı gereklilikler barındırması.	
Toplumsal	*İşbirlikçi faaliyetlerde bariz bir ilerleme olmaması (ilgi kaybı ile sonuçlanır). *Ortaklaşa üretilen içerikte anlaşmazlık *İş birliği süreci ilerleyip katılım amacına ulaştığında, kullanılan teknoloji herhangi bir fayda sağlamazsa bundan vazgeçilme ihtimali. *Algılanan faydada yetersizlik ve teknolojilere direnç. *(hükümet, vatandaş ve iş dünyası) arasında işbirliği olmaması *Vatandaşların kamu politikası sorunlarında aktif olarak çözüm sürecinde yer alabilmek için detaylı bilgiyi edinecek zamanlarının olmaması. *İnsanların esnek, dinamik; dijital sistemlerin, önceden tanımlanmış hedefler, görevler ve süreçlerle istikrarlı, statik olması. *Yaşlı yetişkinlerin uygulamaları kullanamaması, hastalık veya fiziksel engellilik durumları *Politika tartışma ortamları için gerekli olan eğitimin eksikliği *Vatandaşların motivasyon eksikliği *e-katılım kanallarının, dezavantajlı gruplarca çok düşük seviyelerde kullanılıyor olması (toplumun her kesiminin sesini duyuramaması) *Gelir eşitsizliği	Zubaidi-Polli ve Verdezoto (2018); Mezzomo, Luciano, Wiedenhöft ve dos Santos (2018); Adnan, Hidayanto, Purwandari, Kosandi, Fitriani ve Kurnia (2019); Loukis, Xenakis ve Tseperli (2009); Čakovská, vd. (2019); Chen ve Hartt (2021); Epstein, Newhart ve Vernon (2012); Smith (2008); Martins ve Nielsen (2020);
Tasarım/Planlama	*Kullanıcı odaklı tasarım önerisi, bu tasarım sürecinde paydaşların aktif yer alamamaları. *Sonuçların zayıf görselleştirilmesi *Paydaş dinamiklerinin anlaşılmasındaki yetersizlik *Aktif bir paydaş grubunun bu girişimlerin yönlendirilmesinde rol almaması. *Ara yüzün kullanıcılar için karmaşık olması, insanların ihtiyacına göre şekillenmemesi veya ara yüzün içeriğe uygun olmaması *Tasarım sürecinde ilgi dinamiklerini dikkate almamak ve uygulama tasarımlarının yetersizliği *e-Katılım uygulamalarını engelli vatandaşların kullanımı için uygun olmaması *Planlama sisteminin yapısı (yukarıdan aşağı yönlü yaklaşım, kullanıcıların geçmişe dair bir tecrübelerinin olmaması) kullanıcı merkezli olmaması *Planlama süreçlerine vatandaşların dahil edilmemesi	Barcellini, De'tienne ve Burkhardt (2009); Burkhardt, Nazemi ve Ginters (2015); Sæbø, Skiftenes Flak ve K. Sein (2011); Zubaidi-Polli ve Verdezoto (2018); Čakovská, vd. (2019); Ertiö, Ruoppila ve Thiel (2016); Salvio (2020); Shahab, Bagheri ve Potts (2021); Steinbach, Sewee ve Süß (2019); Fashoro ve Barnard (2017); Gulati, Yates ve Tawileh (2010); Ndiege (2020); Traunmüller ve Leitner (2008);

		*Kullanıcı ihtiyaçlarının dikkate alınmaması (planlama süreci), uygulamaların kullanıcı dostu olmaması (kullanımlarının zor olması) *Platformlarda hızlı değişim *İçeriklerin güncellenmemesi *Tasarımların engelli vatandaşları düşünerek yapılmaması *Dil engeli (sayfaların sadece İngiliz dilinde olması) *Yaşlı yetişkinlerin e-katılımın özellikle planlama sürecinin dışında kalması	
	Güvenlik	*Potansiyel siber riskler *Sisteme duyulan güvensizlik *Güven-güvenlik sorunları (kimlik bilgilerinin güvenliği) *Özel bilgilere ilişkin mahremiyet/güvenlik kaygıları *Gizlilik ve güvenlik *Güven ve itimat eksiklikleri *Güvensizlik, şüphencilik	Chen ve Hartt (2021); Epstein, Newhart ve Vernon, (2012); Hussain (2019); Karkın (2014); McNutt(2014); Shahab, Bagheri ve Potts (2021); Steinbach, Sewee ve Süß (2019)
Kültürel	Siyasi Kültür	*Temsilcilerin rolü *Çevresel baskılar (medyanın ilgisi, siyasi talepler, kamu talepleri) *Hükümetin olumsuz imajı, siyasi uyum ve istikrar eksikliği *Politik bilgilerin seyreltilmiş, dağınık olması, politik bilgilerinin kaynağının karmaşık olması, vatandaş için anlamlı veriler oluşturacak biçimde sunulmaması *Fazla bilgi yüklemesi veya bilgi kısıtı *Vatandaş problemlerine iktidar desteğinin düşük olması *Çağdaş siyasi kültürün benimsenmemesi *Sosyal karmaşıklık *Sözlü saldırganlık ve aşırı eleştirelilik *Yönetim okur yazarlığının eksik olması	Burkhardt, Nazemi ve Ginters (2015); Toots (2016); Mezzomo, Luciano, Wiedenhöft ve dos Santos (2018); Sun ve Cai (2017); Vidiassova, Tensina ve Vidiassov (2017); Staiou ve Gouscos (2010); Fashoro ve Barnard (2017); Warf (2014); Manda ve Backhouse (2019);
	Yönetmel Kültür	*Farkındalık eksikliği *Politika yapıcılarının güç kaybı yada güç kaymasından endişelenmeleri, güç mücadeleleri *Yeniliğin hükümetin sağlamlığını ve bürokrasiye bağlılığı zayıflatacağından korkmak *Paydaş dinamiklerinin anlaşılmasındaki yetersizlik ve aktif bir paydaş grubunun bu girişimlerin yönlendirilmesinde rol almaması *Ağlara katılım ve organizasyonlar arası ilişkiler *Örgütsel yapılar, *Teşvikler/ödülleri, *Çatışmalar, *Düzenleyici yönler, eş biçimlilik, diğer kuruluşlarla rekabet, *Vatandaşların karmaşık bürokratik süreçlerden uzak durması *Hükümet-vatandaş arası işbirliğinin gelişmemiş olması.	Shalini(2009); Wagner, Vogt, Kabst (2016); Sæbø, Skiftense Flak ve K. Sein, (2011); Toots, (2016); Mezzomo, Luciano, Wiedenhöft ve dos Santos (2018); Epstein, Newhart ve Vernon (2012); McNutt (2014); Rumbul (2016); Sánchez-Tortolero, Márquez-González ve Vernaes-Hernández, (2019); Shahab, Bagheri ve Potts (2021); Steinbach, Sewee ve Süß (2019); Staiou ve Gouscos (2010); Royo, Pina ve Garcia-Rayado (2020); Fashoro ve Barnard (2017); Gulati, Yates ve Tawileh (2010); Manda ve Backhouse (2019)

		*Kurumsal kültür ve engeller (alışılaceldik yöntem ve süreçlere bağlı kalınması) *Ulusal-idari kültür, örgüt kültürü *Uygun olmayan organizasyonel yapılar *Bürokratik engeller *Departmanlar arası işbirliği eksikliği *İletişimsizlik *Mobil uygulamalar, sosyal medya, büyük veri gibi e-karar verme süreçlerinin yerel yönetimlere yeterince entegre edilmemesi *Zayıf işbirliği	
	Coğrafi Kültür	*Farklı alanlardan paydaşların ortak noktada buluşamaması (örn. farklı yerel dillerin kullanılması) *Kültürel engeller *Ada olmanın getirdiği kısıtlılıklar	Burkhardt, Nazemi ve Ginters (2015); Aletdinova ve Elamiryan (2019); Martins ve Nielsen (2020);

Grönlund vd. (2007)'in farklı bir bakış açısıyla ele aldıkları makalelerinde geleneksel hizmetlerin yerini alan çevrim içi hizmetlerle birlikte vatandaşların sahip olması gereken bilgi ve becerilerin nasıl değiştiğine dair araştırmalarını ortaya koymuşlardır. Söz konusu gereksinimlerin “artma”, “azalma” ya da “sabit kalma” eğiliminde olup olmadığına cevap arayan araştırmada; yaygın olarak kullanılan on hizmetin geleneksel ve çevrim içi versiyonları karşılaştırılmaktadır. Bulgular, çevrim içi hizmetlerin kullanıcıları pek çok fiziki gereksinimden kurtardığı, bir çoğunu da dönüştürdüğü (sözlü anlatım becerilerinin çevrim içi bilgi arama becerisine dönüşmesi gibi), zaman ve para tasarrufu sağladığı yönündedir.

Smith (2008) e-katılımın bir alt dalı olarak ele aldığı çalışmada İngiltere, Çekya ve Slovakya'nın küçük şehirlerinden birer örnek seçerek tartışma forumlarının kapsayıcılığını ortaya koymayı hedeflemiştir. Sonuç olarak, yerel nüfusun bir kesitinin erişimi ile gerçekleştirilen e-katılımın başarılı olarak nitelenemeyeceği vurgulanmıştır. Her ne kadar dezavantajlı gruplar tarafından çok az kullanılıyor olsa da bu keşif çalışmasıyla birlikte forumlarda "sosyal olarak dışlanmış" seslerin duyulmasını sağlayan aracılık uygulamaları için önemli bir kapsam olduğunu göstermiştir.

Demokratik bir süreç olarak adlandırılan e-katılımın, herkesi kapsayacak hiçbir grubu dışlamayacak biçimde kurgulanmış olması gerekir. Bu sebeple e-katılımın başarılı sayılabilmesi için en önemli ölçütlerden biri dezavantajlı, kırılgan, dışlanmış grup ya da grupların süreçte yer almaması varsa da sürece eklemlenmelerini sağlayacak yatırım ve düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca, geleneksel katılım alışkanlıklarının modern, çevrimiçi katılım alışkanlıklarına evrileceği düşüncesi de umut vericidir. Her ne kadar bu evrilme süreci de herkes için aynı rutini izlemese de gereken ortam ve imkanların sağlanması, süreci hızlandıracaktır.

Shalini (2009) “e-hazır bulunuşluğu” e-katılım ve diğer hizmetlerin yaygınlaşması için temel gereksinimlerden biri olarak ele alınmıştır. Bu hazır bulunma durumunu Mauritius için etkinleştiren ve engelleyen faktörleri belirlemek amacıyla bir anket geliştirilmiş ve bunun üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre, alt yapısal olarak Mauritius her ne kadar çevrimiçi, elektronik sistemlere entegre olmaya hazır olsa da Mauritius halkı bu değişime hazır değildir. Çünkü arzın yüksek düzeyde olması çevrim içi kamu hizmetlerinin otomatik olarak yaygın ve yoğun kullanılacağı sonucunu getirmemektedir. Metin temel engelin e-hazır bulunuşluk olduğunu

vurgulamaktadır. Gelir, eğitim düzeyi gibi sosyo-ekonomik sorunların daima olacağını bu yüzden bu faktörlerin dışarıda tutulması gerektiğini savunmaktadır. Metinde sosyo-ekonomik sorunların göz ardı edilmesi araştırmanın sürdürebilmesi ve değişkenlerin azaltılması noktasında kolaylaştırıcı olarak görülse de bu ancak belli bir aşamaya kadar gerçekleştirilebilir. Çünkü e-katılımın doğası herkesin eşit biçimde, sosyal, etnik, finansal, yönetsel herhangi bir ayrımcılığa, engelle maruz kalmadan karar alma süreçlerine aktif biçimde kalabilmesini içermektedir. Kültürel olarak bir hazırlık sürecinin gerekli olduğunun da anlaşıldığı metinde, gerekli eğitimlerin vatandaşlara verilmesinin de önemli bileşenlerden biri olduğu ortaya konulmaktadır.

Barcellini vd. (2009), e-katılımın önündeki engellerin kaldırılması için “kullanıcılar tarafından yönlendirilen” ve üç etkileşim alanını (tartışma, belgeleme, uygulama) temel alan bir tasarım süreci önermektedir. Özellikle tasarım sürecine odaklanan araştırmacılar, e-katılımı arttırmaya yönelik ne kadar çaba gösterilse de vatandaşların başından sonuna kadar sürecin içerisinde aktif bir biçimde yer alması gerektiğinin altını çizmektedir. Çünkü kullanıcı ihtiyaçlarına cevap vermeyen ve onlar tarafından benimsenmeyen uygulamaların e-katılım için bir ön yargı ve ilgisizlik oluşturacağı belirtilmektedir.

Loukis vd. (2009) yalnızca e-katılıma özgü bir konu olmasa da kamu politikası sorunlarını heterojen görüşler içermesi, yüksek karmaşıklık düzeyine sahip olması ve paydaşlar arasındaki çatışmalar ile karakterize etmişlerdir. Bu sorunların çözümünün parçası olmak, çatışmalarda aktif biçimde rol almak isteyen vatandaşların anlamlı katkılar sağlayabilmesi için raporlar, planlar, yasalar, komisyon tutanakları gibi ilgili pek çok yasal ve yasal olmayan materyali incelemeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Vatandaşların belirtilen düzeyde detaylı ve kapsamlı çalışma yürütmek için yeterli zamanlarının olmaması, konuya aşinalığı ve gerekli eğitimlerden yoksun vatandaşların da bulunması katılım için çevrimdışı, e-katılım içinse çevrimiçi engeller yaratmaktadır. Çalışma, Bilgisayar Destekli Argüman Görselleştirme (BDAG) ve Computer Supported Argument Visualization (CSAV) kullanımının bu engelleri azaltabileceği iddiasındadır.

2009 yılı çalışmaları incelendiğinde, e-hazır bulunuşluğun önemine değinildiği, gerekli alt yapı ve yatırımlar sağlansa da e-katılımın arttırılamayacağı, bunun başarılabilmesi vatandaşların e-katılıma hazır olması gerektiği görülmektedir. Bu, e-katılım sürecinin başarılı olabilmesi için vatandaşların ve hükümetlerin belirli hazırlık

aşamalarından geçmeleri gerektiği (kamu çalışanlarının eğitilmesi, inovasyona olan bakış açılarının geliştirilmesi, vatandaşların dijital okur yazarlığının artırılması gibi) çıkarımı yapılabilir. Diğer çalışmalarda da vatandaş merkezliliğin ve tasarım/planlama süreçlerinde kullanıcıların yönlendiriciliğinin öncelendiği, çeşitli programların e-katılımın önündeki engelleri kaldırmakta faydalı olabileceği düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir.

Gulati vd. (2010), Orta Doğu'da (Bahreyn, Mısır) ve Kuzey Avrupa'da (Estonya, Finlandiya) olmak üzere Dünyanın farklı iki bölgesinde e-katılım ve etkili e-yönetişim için engelleyicileri ve etkinleştiricileri belirlemek üzere ortaya koyulan bu çalışmada özellikle farklı hükümet türlerine sahip örnekler seçmişlerdir. Birleşmiş Milletler verilerine göre bahsi geçen her bir ülke e-devlet yeteneklerini geliştirmeyi başardığı ancak, bu gelişmenin etkili e-katılıma dönüşme derecesinin, bu ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Araştırma ayrıca, siyasi sürece çevrimiçi vatandaş katılımını teşvik eden faktörlerin, hükümetin devlete bağlılığını, e-katılımı teşvik eden politikaları ve e-yönetişim ile bilgi ve iletişim teknolojisi (BİT) gelişimine yatırımı içerdiğini göstermektedir.

Staiou ve Gouscos (2010) yayınladıkları kitap bölümünde daha çok kavramsallaştırmaya giderken, e-katılımın önündeki engeller için de Macintosh (2007)'tan devşirdikleri beş faktörlü bir bakış açısı sunmaktadırlar. Bu beş faktör sosyal karmaşıklık, uygun olmayan organizasyon yapıları, e-katılım okuryazarlığı, teknolojik bağımlılıklar ve çağdaş siyasi kültür olarak sıralanmıştır. Sosyal karmaşıklık, paydaşların sayısının ne denli çok ve heterojen bir yapıya sahip olduğunu ifade etmektedir. Paydaşların, ihtiyaçları, yetenekleri ve ilgi alanları beklendiği üzere farklıdır ve tüm paydaşları kapsamak neredeyse imkansızdır. Ayrıca her paydaş farklı okuryazarlık seviyelerine, iletişim ve teknoloji kullanma becerilerine sahiptir. E-katılım sürecinin başarılı olarak addedilmesi için hem vasıflı hem de vasıfsız kullanıcılara eşit mesafeli olacak biçimde konumlandırılması gerekmektedir. Uygun olmayan organizasyon yapılarıyla anlatılmak istenen ise, kuruluşların e-katılım uygulamalarını, süreçlerini normal yapılarına, rutinlerine entegre etmesini ifade etmektedir. E-katılımın yaygınlaşması için, kamu kurumlarında katılımı ve yanıt vermeyi teşvik edecek yapılar ve kültürlerin inşa edilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. E-katılım okuryazarlığı en önemli engel olarak ele alınmıştır. Vatandaşların e-katılımının ne olduğu, neler sunabileceği ve sunamayacağı, neden gerekli olduğu, nasıl çalıştığı ve nihayetinde günlük

yaşamlarını nasıl kolaylaştırabileceği konusunda daha fazla bilgi sahibi olmaları bir zorunluluktur. Teknolojik bağımlılıklar, bir araç olarak görmekten çok çözüm olarak teknolojiye abartılı bir şekilde odaklanmakla ilgilidir. Teknoloji tek başına vatandaşların ve kuruluşların karşılaştığı sorunları çözme ve katılımcı süreçlerin başarısını garanti etme yetisine sahip değildir. Teknoloji bu noktada e-katılım girişimlerini kolaylaştırıcı araç ve yöntemlerin kaynağı olarak görülmelidir. Engelleri aşmayı garanti etmekten çok kolaylaştıracak e-katılım girişimleri için uygun araç ve yöntemlere ihtiyaç vardır. Çağdaş siyasi kültür genellikle siyasi kurumlara güvensizlik unsurlarını içermektedir ve katılımcının, bir girişimin ciddiye alınacağına ve politika yapımına katkıda bulunacağına dair bir güven eksikliğini işaret eder. Kamu yöneticilerinin ve siyasetçilerin vatandaşla kurdukları bağların yeterli düzeyde olmaması bunu tetiklemektedir.

Sæbø vd. (2011) e-katılım girişimlerinin başarısını etkileyen en önemli faktörlerden birinin bu girişimlerin çeşitli aşamalarında en az bir paydaş grubunun aktif yani yönlendirici olması gerektiğini belirtmişlerdir. Çalışmanın asıl konusunu oluşturan DemokratiTorget projesi yönetici (hükümet, belediye içerir) ve projenin satıcısı olmak üzere iki grubun üyelerinin ortak çabasıdır. Merkezi bir hükümet kurumu tarafından finanse edilen projede, yöneticiler kaynak konusunda yerel politikacılara bağımlı durumda olmamıştır. Sistemi uygulamak için güç, meşruiyet ve aciliyet niteliklerini ilk grup elinde bulunduran pozisyonda yer almıştır. Ancak yöneticilerin teknik konudaki bilgilerinin sınırlı olduğuna ya da hiç olmadığına değinilmiştir. Bu noktada satıcı avantajlı bir noktaya evrilmiştir ve daha belirgin bir paydaş haline gelmiştir. Satıcılar güç niteliğinden yoksundur ve bu sebeple bağımlı paydaş olarak konumlanmıştır. Ancak bu projede politikacılar ve vatandaşlar sürecin dışında tutulmuştur. Ancak projenin çıktısını yani uygulamayı kullanacak olan vatandaşlar ve politikacılarıdır. Dolayısıyla sacayağının bir parçası eksik olduğu için tam bir başarıdan söz etmek mümkün değildir. Tüm parçaların eşit derecede etki edebilmeleri gerekmektedir.

Epstein vd. (2012) politika yapım süreci açısından e-katılım önündeki engellere odaklanan ve bunlara çözüm önerileri sunan çalışma, dijital uçurumu doğrudan konu edinmez; ancak dijital uçurumun ötesinde var olan engelleri motivasyon uçurumu, erişim uçurumu, demokrasi uçurumu olarak adlandırmışlar ve açıklamışlardır.

Loukis ve Wimmer (2012), biri Yunanistan'da (daha basit ve daha az yapılandırılmış) diğeri Avusturya'da ("soruna dayalı bilgi sistemleri" çerçevesine dayalı

yüksek düzeyde yapılandırılmış) kullanılan iki e-danışma modelini incelemişlerdir. Bunun sonucunda elektronik istişarelerin yapılandırılmasının daha kaliteli odaklı tartışmalara yol açtığını, ancak katılım zorlukları ve daha az bilgili ve eğitilmiş vatandaşlar için engeller yaratabileceğini, dolayısıyla katılımın azalmasına ve bazı grupların dışlanmasına neden olabileceği ortaya çıkmıştır. Bunun, e-katılımın “niteliğini” artırabileceği, ancak aynı zamanda e-katılımın “niceliğini” de azaltabileceği belirtilmektedir. Söz konusu sistemlerin karmaşık ve yapılandırılmış olması daha az bilgili ve eğitilmiş olan vatandaşlar için belirgin katılım engellerinden birisini oluşturmaktadır. Dolayısıyla yapılandırılmış e-danışma sistemlerinin, yapılandırılmamış e-danışma sistemlerinden daha iyi olduğunu söylemek mümkün değildir.

Karkın (2014), her ülkenin farklı gelişmişlik düzeylerine ve farklı kültürlere sahip olduğunu belirtirken, e-katılımın önündeki potansiyel ve mevcut engelleri, Türkiye'deki idari, yasal ve yapısal boyutlara atıfta bulunarak detaylandırmaktadır. E-katılımın gelişimi ile ilgili genel bir bakış sunan çalışma, Türkiye'nin durumuna odaklanmaktadır.

McNutt (2014), çalışmasında, sosyal medyanın halkın katılımını arttırmak için nasıl kullanıldığını araştırmaktadır. Sosyal işbirliği teknolojilerinin e-katılımın doğasını ve kapsamını nasıl değiştirdiğini incelemekte, e-katılımın, sosyal medyanın benimsenmesinin önündeki temel engellerin teknolojik değil, daha çok örgütsel, kültürel ve idari olduğunu savunmaktadır. Örneğin, hükümetlerin kurumsal kültürü riskten kaçınmaya meyilli olduğu için kamu sektörü uygulamalarında temel zorluğun risk faktörü olduğunu belirtmektedir. Yine sosyal medyanın aktif kullanılmaya başlaması, hükümetlerin alışık olduğu iş yapma biçimlerinden olmadığından bir çeşit kontrol kaybı olarak anlamlandırılmaktadır. Elbette, hükümetlerin sosyal medya uygulamalarındaki paylaşımları bağlamında ele alınmamaktadır (çünkü paylaşımlar belli bir denetim sürecine tabiidir); kamu sektörünün kontrol kaybı olarak gördüğü nokta halkın tepkisidir. Büyüyen bir bilgi ekonomisi ve bilgi toplumunda dijital içermenin, vatandaşların dijital teknolojilerden yararlanmak için uygun becerilere sahip olmalarını sağlamak anlamına gelmekte olduğunu vurgulamıştır. Metinde izlenen yönetime dair bilgi verilmemiştir.

Warf (2014)'ın makalesi Asya için kapsamlı bir bakış ele almaktadır. BİT'lerin gelişmesiyle birlikte, hükümetler vatandaşlarla etkileşim kurmak mecburiyetindedirler. Makalenin iki temel amacı vardır: birincisi, e-devletin bölge genelinde istikrarlı kazanımlar elde ettiğini göstermeye çalışmaktadır. İkincisi, sosyal ve mekansal bağlamın

önemini göstermektedir. E-Devlete hazırlık aşamasının, uygulamaların, politikaların ve etkilerin Asya ülkelerinde oldukça dengesiz olduğuna değinilmektedir. Kısacası e-devletin coğrafyadan bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir. Genellikle düşük gelirli ülkelerde, değişimden korkan, yozlaşmış ve gizli bürokrasileri olan hükümetlerin e-devleti benimseme olasılığının en düşük olduğu (ör. Endonezya, Filipinler) net bir biçimde açıklanmaktadır.

E-Devletin en başarılı uygulamalarının, Güney Kore, Japonya ve Singapur gibi hükümetin yeterli finansman sağladığı, kararlı liderlik uyguladığı ve bürokratlara uyum sağlamaları için önemli baskı uyguladığı ülkelerde meydana geldiğine değinilmektedir. Açıkça belirtilen önceliklere sahip stratejik planlar ve gerekli insan sermayesine ve yasal nüfuza sahip iyi kadrolu ajanslar da dahil olmak üzere, bu görevi yerine getirmek için yeterli kurumsal kapasitenin oluşturulması da önemlidir. E-devletin uygulanmasının önündeki diğer engeller arasında, farklı devlet kurumları arasındaki güven eksikliği ve birlikte çalışabilirlik standartlarının oluşturulması yer almaktadır. Genellikle düşük gelirli ülkelerde, e-devleti benimseme olasılığının düşük olduğuna değinilmektedir (ör. Endonezya, Filipinler). İlaveten, Doğu Asya'da dijital uçurum devam ettiği sürece, çok sayıda insan e-devletin sunduğu fırsatlardan yararlanmaktan dışlanacağı bildirilmektedir.

Burkhardt vd. (2015), ortak gereksinimler ve geliştirme prosedürleri dizisi tasarlamak amacıyla, geliştirme sürecine ilişkin farklı bakış açılarının nasıl yönetileceğine odaklanır. Paydaşlar, karar alıcılar ve geliştiriciler arasında daima farklılıklar bulunur ve asıl önemli olan bunların ortak bir noktada buluşabilmesidir.

Ertiö vd. (2016) Finlandiya'da gerçekleştirdikleri çalışmada mobil uygulama kullanımı motivasyonunu anlamak için pasif kullanıcılarla görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Katılımcılar röportajlarında kullanımdan vazgeçmelerinin temel sebebinin teknik zorluklar olduğunu açıklamışlardır.

He vd. (2016) her ne kadar çalışmalarının araştırma sorularında e-katılımın önündeki engelleyicileri ele alacaklarından bahsetseler de çalışmanın sınırlılıkları sebebiyle bu gaye gerçekleştirilememiştir. Hatta daha çok e-katılımı güçlendiren konulara değinmişler; bu sebeple metin aşağıda etkinleştiriciler kısmında değerlendirilmiştir.

Rumbul (2016), Şili, Arjantin ve Meksika'da sivil teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanmasında yer alan hükümet yetkilileri, kamu görevlileri, aktivistler ve STK'lardan toplanan ampirik görüşme verilerini inceleyen, nitel yaklaşımla ele alınan bu makalede, bürokrasilerin sivil teknoloji uygulamalarına ve bunların kamu kullanımına nasıl tepki verdiğini göstermekte ve incelenen ülkelerde anlamlı açıklığı artırmanın önündeki kurumsal engelleri(tarihsel ve kültürel temelli olduğu belirtilmiş) vurgulamaktadır.

Toots (2016)'un, kamu yönetiminde BİT destekli girişimlerin önündeki engeller ve etkinleştiriciler için yaptığı sistematik literatür analizinde net bir ayrıma gidilmediği (Toots, 2016: 373) görülmektedir. Söz konusu belirleyiciler hem engelleyici hem de etkinleştirici olarak algılanabilir.

Chugunov vd. (2016) federal e-dilekçe portalı olan Russian Public Initiative üzerine yoğunlaştıkları çalışmalarında, bölgelerin karşılaştığı sosyoekonomik, teknolojik ve kurumsal sorunları ortaya koymayı hedeflemektedirler. Böylece e-katılımın önündeki itici güçler ve engelleyiciler net bir biçimde açığa çıkması beklenmiştir. Çevrimiçi dilekçe gönderimi ve oylamaların yerel dinamiklerini analiz edebilmek için “otomatik izleme sistemi (*automated monitoring tool*)” kullanmışlardır. Bulgular, e-dilekçe kullanımının yoğunlaştığı bölgelerde daha yüksek sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişimin yanı sıra demokratik kurumlar ve daha iyi e-devlet politikası ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Portalın aktif kullanımının önündeki en büyük engellerden biri, şu anda bölgelere farklı fırsatlar sunan ve katılım ayrımlarını güçlendiren kurumsal tasarım olarak belirlenmiştir. e-Dilekçenin dijital uçurumu arttırdığı gözlenmiştir.

Wagner vd. (2016), çalışmalarında kamu katılımının geleceğini politika yapıcılar perspektifinden ele almıştır. Yüz yetmiş bir politika yapıcı (belediye başkanları vs.) üzerinden gerçekleştirdikleri bu çalışma, halk katılımına farklı bir noktadan yaklaştığı için önemli görülmüştür. Belirlenmiş on farklı projeksiyon üzerinden kamu katılımının geleceğini, internet üzerinden bir anket aracılığıyla tartışmaları istenmiştir.

Fashoro ve Barnard (2017) çalışmalarında, dünya genelinde devlet kurumları tarafından vatandaş-hükümet etkileşimini yeni bir boyuta taşımak ve halk katılımını arttırmak için bir araç olarak benimsenen sosyal medyayı ele almışlardır. Güney Afrika'da tek bir belediyenin sosyal medyayı kullanım pratikleri üzerinden ilerleyen çalışmada karşılaşılan engeller olduğundan bahsedilmektedir. Bunun için tematik analiz

kullanılarak, beş zorluk kategorisi belirlenmiştir. Bunlar; bilgi, idari, hukuki, sosyal ve ekonomik ve teknolojik boyutlar olmak üzere sınıflandırılmıştır. Araştırma, belediyede “lider desteği” eksikliğinin değişimin önündeki en büyük engel olduğunu ortaya koymaktadır. Yine benzer engellerin görüldüğü makalelere referans veren çalışmada, sosyal medya kullanımının benimsenmesindeki deneyimlerin coğrafyadan bağımsız olduğunu iddia etmektedirler.

Pina vd. (2017), çalışma, bütün dünya için tehlikeli seviyelere ulaşan iklim değişikliğini önlemede e-katılımın rolünü üç ülke üzerinden (Avusturya, Almanya ve İspanya) ele almaktadır ve bu esnada da başarılı e-katılım süreçlerinin önündeki engelleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bunun için iklim değişikliği konusunda uzman olan yöneticilere farklı anketler kullanılmış ve bunların analizi ile sonuçlara ulaşılmıştır. Sonuçlar, e-katılımın yalnızca yurttaşların katılım süreçlerine katılımını sağlayan bir unsur olduğunu, ancak bu süreçlerin önündeki tüm engelleri aşmadığını doğrulamaktadır. E-katılımın artırılması ve sürecin başarıya ulaşması için yalnızca BİT’lerin tanıtılmasının yeterli olmadığına ve vatandaş katılımı için e-katılımın geleneksel çevrimdışı araçlarla entegrasyonunun gerekli olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Sun ve Cai (2017), karar alma süreçlerine aktif vatandaş katılımının gerçekleşebilmesi için, vatandaşların belirli bir kamu sorunuyla alakalı içgörüyü ve konuyla ilgili bilgilere sahip olmaları gerektiğini ancak bu tür bilgilere vatandaşların kolayca erişemeyeceğini belirtmiştir. Çünkü politika konusundaki bilgilere bakıldığında verilerin seyreltilmiş ve dağınık olduğu, kaynaklarının da oldukça karmaşık olduğu görülmektedir. Bu durumun, vatandaşların kamusal karar alma süreçlerine aktif biçimde katılmasını engellemektedir. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için araştırmacılar tarafından veriler noktasında, dağınık bilgi parçalarının iyi çerçevelenebileceği, kompakt ve vatandaşlar için güvenilir bir bilgi formuna kristalize etmeyi içeren bir yaklaşım sunulmaktadır.

Vidiasova vd. (2017) Rusya’da e-katılımın gelişimini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiş çalışmada, güvensizliğin en büyük engel olduğu ortaya çıkmıştır. Vatandaşlar e-katılım gerçekleştirmeye istekli olsalar da bilgilerinin aleyhlerinde kullanılabileceği korkusu buna engel olmaktadır. Hatta çalışmayı gerçekleştiren uzmanların görüşüne göre, bir karar alma süreci üzerinde gerçek etkilerine inanan iyi motive olmuş vatandaşlar, ciddi teknik ve idari engelleri kendi başlarına

aşmaya hazırdırlar. Mevzuatta iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi, e-katılım araçlarının yarattığı kamusal değerlerin iyileştirilmesi, güven ortamının sağlanması e-katılım engellerini ortadan kaldıracak faktörler olarak belirlenmiştir.

Vidiasova vd. (2017) makalelerinde Rusya'da e katılımın gelişimini etkileyen olumlu ve olumsuz faktörleri tespit etmeyi amaçlamaktadırlar. Bunun için yazarlar, hükümet görevlileri, uzmanlardan (iş dünyası, sivil toplum kuruluşları, bilim ve eğitim toplulukları ve şehir aktivistlerinden (campaigner) oluşan kırk bir kişilik bir grupta anketler gerçekleştirilmiştir. Uzmanlarla gerçekleştirilen bu anketlerde idari engeller, yetkililerin ve vatandaşların elektronik uygulamalarıyla çalışma prosedürlerini kapsayan bir yasal çerçevenin olmaması, e-katılım araçlarına düşük düzeyde güven, internet üzerinden yetkililerle iletişim kurarken motivasyon eksikliği ve mevcut hizmetlerin yetersiz kullanılabilirlik düzeyi, memurların ve vatandaşların taleplerine zamanında yanıt verme sorumluluğunun tesis edilmemesi, e-katılım araçlarının kullanılabilirliğinin yetersizliği e-katılımın önündeki en önemli engeller olarak ortaya çıkmaktadır.

Vidiasova ve Tensina (2017) uzmanlarla daha önce yapılmış anket içeren çalışmanın devamı niteliğinde olan makalelerinde, Rusya'da resmi bir e-dilekçe portalı olan "Russian Public Initiative (RPI)" i ele almışlardır. Buna göre e-katılımın amaçlarını ve özelliklerini açıklayan bir belgenin, olmaması bu mekanizmaların gelişmesine katkı sağlamamaktadır. RPI, ilk ortaya çıktığı dönemde, vatandaşların portala olan ilgilerinin yoğun olduğu ancak zaman içinde (ilk yıl dönümünde) bu ilgi ciddi düzeyde düştüğü belirtilmiştir. Yayınlanan şikayet ve dilekçelerin, talepler muhalefetten daha çok destek görmektedir. Bu da kullanıcıların yüksek düzeyde bir dayanışma geliştirmesini sağlamıştır. İktidar kanadının gerekli özeni ve cevap verebilirliği göstermesinin, portalı kullanım motivasyonunu arttıracak yönünde de bir ön görüşü mevcuttur. Çünkü yayınlanan dilekçeler incelendiğinde vatandaş memnuniyetinin verilen cevaplardan, söz konusu çözüm önerilerinden memnuniyetsiz olduğu görülmektedir. Yine bu vatandaşların güveninin düşmesine ve e-katılım oranının da azalmasına neden olmaktadır. "change.org" gibi hükümet dışı e-dilekçe platformlarının e-posta listeleriyle büyük kitlelere ulaşan başarısı izlendiğinde kitlelere hitap etmesi, somut bir çıktı elde edilmesinin vatandaş katılımını arttıracakını söylemek mümkündür.

Zepic vd. (2017) Katılımcı bütçeleme (public participatory budgeting), mali işlerde daha fazla şeffaflık ve siyasi katılım için dünya çapında vatandaşların artan

taleplerini karşılamak için uygun bir çözüm bulmayı amaçlamaktadır. Ancak Almanya'da, bu projelere halkın katılım oranının genellikle %10'un altında olduğu tespit edilmiştir. Katılım oranının beklenen düzeyde olmama sebebini anlamak ve söz konusu engelleri belirlemek adına, bilimsel dergileri, konferansları, monografları ve antolojileri de içeren, disiplinler arası bir literatür taraması yapılmıştır. Toplamda katılımcı bütçeleme bağlamında (e-katılımla ilgili aynı zamanda) yirmi engel tespit edilmiştir. Bu engellerin bazıları, güven sorunu, internet bağlantısına sahip olmama gibi altyapısal eksikliklerdir. Değişkenlerin fazla olması sebebiyle bulguları özetleyici beş kategori geliştirilmiştir.

Kassen (2018) e-katılım olgusunu kilit aktörlerin (kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, bağımsız geliştiriciler, sivil, iş, akademik ve gazeteci toplulukları) bakış açısından araştıran çalışma, ağırlıklı olarak Kazakistan gibi gelişmekte olan dijital toplumun çeşitli sosyoekonomik ortamlarından elde edilen ampirik verilerin analizine dayanmaktadır. Araştırma, söz konusu paydaşların e-katılıma nasıl katkıda bulunduklarını, kilit ortaklarının kimler olduğunu ve gelişen katılımcı platformlarında birbirleriyle nasıl bağlantılı olduklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Ancak araştırmacı, doğrudan bir engelden bahsetmemiş, var olan engellerin belirlenmesinin faydalı olacağını savunmakla yetinmiştir.

Mabić ve Gašpar (2018), makalelerinde Kosova, Karadağ, Sırbistan, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'nde (Batı olarak adlandırılan) ve AB üyesi olan Slovenya ve Hırvatistan devletlerinin sosyal medya alanındaki varlığını ve etkinlik düzeyini incelemektedirler. İlgili ülkelerin resmi profillerinin analiz edildiği çalışmada Twitter ve Facebook'un en çok kullanılan en çok kullanılan sosyal medya uygulamaları oldukları ortaya çıkmıştır. Her ne kadar araştırma yapılan ülkelerde yapılan çalışmalarla ilgili tanıtım bilgileri yayınlanıyor olsa da sosyal medyada arkadaş/takipçi/abone ve yorum/paylaşım/beğeni sayılarının az sayıda olduğu tespit edilmiştir. Bu da söz konusu ülkelerin çalışma görünürlüğünün düşük olmasına, şeffaflığı arttırmada başarısız olmasına, hükümet-vatandaş, vatandaş-vatandaş arası fikir ve bilgi alışverişlerinde istenilen düzeylere ulaşamamasına sebep olmaktadır. Bunun e-katılımın sosyal medya ayağının hakkıyla kullanılmasına ciddi engel olduğu ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla hükümetler, e-katılımı, halkı bilgilendirmek, vatandaş-vatandaş, vatandaş-hükümet etkileşimlerini arttırmak için çaba gösterse de alıcının (vatandaş) bu çabayı algılayıp

yanıtlaması gerektiği çıkarımını yapmak mümkündür. Hem hükümetlerin hem de vatandaşların bu dönüşüme hazır olmaları gerekmektedir.

Mezzomo vd. (2018), makalelerinde, Brezilya Dijital Yönetim Politikasında mevcut olan Brezilya Kamu Yönetimine sosyal katılımı ilgili stratejik hedeflerin önündeki engelleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Kamu kuruluşlarından BİT yöneticileri ile doküman analizi ve yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla gerçekleştirdikleri nitel keşif araştırmasında sosyal katılım için toplamda yirmi beş farklı engel tanımlanmış ve bunlar dört kategoride gruplandırılmıştır. Yapısal ve kültürel olarak ikiye ayrılan kategori, vatandaş ve hükümet bakış açılarına göre işlenmiştir. Ayrıca bu engeller bireysel, örgütsel ve stratejik olmak üzere üç boyuta dağıtılarak farklı bir sınıflandırma boyutuna da başvurulmuştur. Vatandaşların hükümet meselelerine katılımının olmaması ve hükümet girişimlerinin eksikliği en sık tekrarlayan engeller olmuştur.

Zubaidi-Polli ve Verdezoto (2018) e-katılımın önündeki engelleri dokuz başlıkta sıralamış olup tabloda belirtilen bu engeller şu şekilde açıklanmıştır: Kullanıcılar süregelen alışkanlıkları, aşına oldukları gelenekler sebebiyle yeni bir aracı ve teknolojiyi reddedebilir. Özellikle günlük uygulamalarda teknoloji kullanımına dair aşinalık yaratmak kaçınılmazın önüne geçebilir. Bir teknolojinin günlük hayatta kullanıcı kabulünün gerçekleşmemesi, kullanıcı tarafından reddedilmesi, sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan benzer teknolojiler için de aynı reddetme durumunu yaratabilir. Vatandaşların işbirlikçi faaliyetlere nasıl katılacağına veya katkıda bulunacağına dair bilgi eksikliği, katılımın azalmasına neden olabilir. Özellikle yeni bir uygulamada teknik deneyimin az olması sebebiyle vatandaş, kendini katılım sürecinden dışlanmış hissedebilir. Benzer şekilde işbirlikçi faaliyetlerde gözle görülür bir ilerleme kaydedilememesi de ilgi kayıplarına yol açacaktır. Ayrıca ortak içerik üretmekteki anlaşmazlıklar önemli engellerden biri olarak görülmektedir. Katılımcılar belli bir noktada uzlaşaı oluşturmayı başarsalar da daha sonra kimileri bu ortak versiyon konusunda hem fikir olmaktan vazgeçebilir. Hedeflenen katılım amacına ulaşılıp, daha fazla katılım ve kullanım herhangi bir fayda, zenginlik sağlamazsa o teknolojiden vazgeçilebilir. Bir diğer deyişle, işbirliği süreci çok ilerlediğinde ve katılım amacına ulaşıldığında, kullanıcılar aktif katılımı durdurabilir hatta teknolojiyi reddedebilir. Tasarım sürecinde kullanıcıların ilgi dinamiklerini dikkate almamak, söz konusu teknoloji kullanımının uzun soluklu olmasına engel olabilir. Kullanıcı ilgisi ve ihtiyacı sürekli değiştiği için kullanılan

teknolojinin de bu değişimlere paralel olarak güncelliğini koruması gerekmektedir; aksi takdirde yine söz konusu teknoloji reddedilmektedir. Güven konusu önemli bir engel olarak ortaya çıkarken, özellikle kullanıcıların bir mağduriyet veya kriz anında, herhangi bir zorlukla karşılaştıklarında nasıl, nereye ve kime başvuracaklarını net bir biçimde bilmek istedikleri anlaşılmıştır. Ayrıca kullanılan ara yüzün kullanım kolaylığı temele alınarak tasarlanmalıdır; çünkü kullanıcı karmaşık ara yüz ve uygulamalardan kaçınma eğilimindedir.

Aletdinova ve Elamiryan (2019), ülkelerdeki elektronik yönetişimin gelişiminin, kültürel özellikler, eğitim düzeyi ve bilgi iletişim altyapısı tarafından belirleneceğinin altını çizen makale, Ermeni ve Rus toplumlarının elektronik yönetişime hazır olma potansiyelini araştırmıştır. BİT'lerin uygulama başarısının kültürlere (siyasi, ideolojik, manevi, ahlaki, ekonomik ve sosyal) göre değiştii, toplumların yine bu kültürden kaynaklı olarak devlete farklı düzeylerde güven duydukları ve işbirliği yapma isteklerinin de farklılaştığı belirtilmiştir. İlaveten hükümet teknik, alt yapısal olarak ne kadar iyi durumda olsa da asıl belirleyicinin kullanıcıların kültürü olduğu ifade edilmiştir.

Čakovská vd.'nin (2019) çalışması bilgi teknolojisinin vatandaşlar için sunduğu yeni potansiyeller üzerinden ve tartışmayı kamusal alan bağlamında ve BİT'lerin gelişimi ile bunların bağdaşması temelinden hareket etmektedir. Kamusal alanın BİT kullanımıyla yeni bir platformda oluştuğu gerçeğini göz önünde bulundurarak, metodolojik yaklaşımlar ele alınmıştır. Böylece e-katılım, BİT kullanımı önündeki engellerin ne olduğu ve nasıl aşılabileceği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İnsanların esnek, dinamik, geleneksel, yaratıcı ve becerikli olduğu ifade edilirken, fiziksel ve dijital sistemlerin, önceden tanımlanmış hedefler, görevler ve süreçlerle istikrarlı, statik olma eğiliminde olduğuna değinilmiştir. Bu, üzerinde durulması gereken önemli bir engel olarak ele alınmıştır.

Steinbach vd. (2019), inceleme e-katılım süreçlerini, hükümet bağlamlarında daha demokratik karar almanın yaygınlaştırılması sürecinde merkezi aktörler olan kamu idarelerine odaklanarak ele almaktadır. Ancak araştırmalar, kamu idarelerinin genellikle teknolojik ve organizasyonel değişikliklerle mücadele ettiğini göstermektedir, bu da e-katılım girişimlerinin kamu idareleri içindeki engeller nedeniyle başarısız olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Yöntem olarak literatür analizinin benimsendiği araştırmada mevcut e-katılım yayılım araştırması alanını haritalamak için e-katılım

yayılmının aşamaları (benimseme, uygulama ve kurumsallaşma) ve analiz seviyeleri (mikro, orta ve makro) ile ilgili literatürü yapılandırmak ve sistematize etmek amaçlanmıştır. Ülkeler arası araştırmalar, ulusal ve idari kültürler gibi kurumsal bağlamların, yerel ve ulusal düzeyde kamu idareleri tarafından e-katılımın benimsenmesiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Kullanıcı sayıları, nüfusun sosyo ekonomik ve vatandaşların planlama sürecine dahil edilme durumları da yine e-katılımın benimsenmesini ve yayılımını makro düzeyde etkileyen faktörlerdir. Dış paydaşlarla ilgili çalışmalar, siyasi aktörlerin ve vatandaşların, kamu yönetimlerinin e-katılım teknolojilerini ve projelerini uygulayıp uygulamamalarını ve kullanma şekillerini etkilediğini göstermektedir. Orta düzey faktörleri ele aldığımızda kamu idarelerinin e-katılım benimseme düzeylerinin hala bazı sosyal ağ hizmetleri dışında oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bunun düşüklüğünün sebebi olarak ise kamu idarelerinin kurumsal bağlamı gösterilmiştir. Dolayısıyla örgüt kültürü e-katılımın benimsenmesinde oldukça önemli bir role sahiptir. Kamu idarelerinin sembolik taahhütleri, gerçek anlamda e-katılım uygulamalarını ve BİT'leri benimsememeleri e-katılım için ciddi engeller oluşturmaktadır. Mikro düzey daha çok bireysel katılımı ile ilgili konuları ele almaktadır. Bunlar güvensizlik, sistemlere karşı geliştirilen şüphecilik olarak sıralanmaktadır.

Yine aynı metinde, vatandaşların hükümet aktörlerine olan güveninin azalması, kamu idarelerinde e-katılım uygulamasını olumlu yönde etkileyebileceği ancak vatandaşlar idari çevrimiçi kaynaklara güvenmedikleri ve dolayısıyla onları kullanmadıkları zaman bir engel de olabileceğine dair çalışmalara (Åström vd., 2013) da yer verilmiştir.

Dünya çapında e-yönetişimde sosyal medyanın itici güçlerini ve engellerini araştıran çalışmada (Hussain, 2019) e-katılım modelleri üzerinden inceleyen bir sistematik literatür analizi gerçekleştirilmiştir. E-katılım araçlarından biri olarak ele alınan sosyal medyanın; hem devletin hizmet ve bilgi sağlama şeklini hem de vatandaşla ilişkisini değiştirme konusunda büyük bir potansiyele sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Sánchez-Tortolero vd. (2019), makalelerinde, yönetim kavramının yeni politika oluşturma ve yönetme biçimlerinde, vatandaşların katılma biçimini yeniden tanımlamakta; bunu yaparken de temsili demokrasinin getirdiği bürokratik engelleri aşmayı hedeflemektedir. Temel engelin, hükümet ve toplum arasında daha fazla işbirliğine dayalı ilişkilerin geliştirilmesi olduğunu belirtmektedirler. Bu sağlayabilmek

için 2014 yılında faaliyete geçen, kurum ile topluluklar halinde örgütlenmiş vatandaşlar arasında bir iletişim köprüsü görevi gören Toplumsal Entegrasyon Sistemi'nin (İspanyolca kısaltmasıyla SINCO) kuruluş amacı budur. Başlangıçta bilgi ve proje yönetimi için bir araç olarak geliştirilen platform, kullanıcıların dinamikleri ve talepleri nedeniyle şeffaflık, ortak sorumluluk ve hesap verebilirlik ilkelerine de uyan bir doğrudan iletişim sistemi haline gelmiştir. Bu dönüşümde, sistemin geliştirilmesi, son kullanıcılar tarafından aracın sahiplenilmesi ve yetkilendirilmesini sağlamak için Vatandaş Merkezli Tasarım benimsenmiştir. Literatür incelemesi ve kullanılabilirlik araştırması içeren bu makale, SINCO'nun, toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak e-yönetişim kurmak için koşulları oluşturabilecek bir katılım ve vatandaş güçlendirme platformu olarak sınırlarını ve olanaklarını analiz etmektedir.

Martins ve Nielsen (2020), küçük ada devletlerini ele aldıkları makalelerinde, ekonomik kalkınma ve e-devlet olgunluğu arasında güçlü bir bağlantı olduğunu tespit etmişlerdir. Küçük ada ülkeleri gelir sınıflandırması ne olursa olsun, e-devlet bakımından gelişim seviyelerinin düşük olduğuna değinilmektedir. Küçük ada devletleri, özel ekonomik koşullar ve kısıtlamalarla karşı karşıya olduğu belirtilmiş ve bu durumun, kamu sektöründe teknolojinin benimsenmesi açısından olumsuzluklara sebep olduğu ortaya konulmaktadır.

Ndiege (2020), Kenya'da yönetim konusunun ne denli önemli olduğu 2010 anayasasında ve İlçe Hükümetleri Kanunlarında çeşitli şekillerde yer almasıyla da kendini göstermektedir. Her ne kadar vatandaş katılımını önceleyen ve düzenleyen politikalar yürürlükte olsa da Kenya'daki ilçelerde, hala vatandaş katılımının düşük düzeylerde seyrettiği belirtmektedir. Dünya genelinde BİT kullanımının vatandaş katılımını arttırdığıyla ilgili pek çok çalışma olmasına rağmen Kenya'da teknolojinin gücünden nasıl faydalanılacağı bilinmemektedir. Çalışmanın temel amacı, BİT'ler kullanılarak halk katılımını arttırmanın önündeki engelleri açığa çıkarmaktır. Çalışmada genç ve kıdemli ilçe yetkilileri (3 Bilgi teknolojileri personeli, 2 iletişim personeli ve 1 valilik basın servisi personeli) ile toplamda altı kişiyle yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar ve ilçelerin web siteleri ve sosyal medya hesapları üzerinden elde edilen veriler kullanılmaktadır. Buna göre, BİT kullanımının daha çok sosyal medya ile bağdaştırıldığı ve kullanımın sosyal medyada yoğunlaştığı tespit edilmiştir ayrıca vatandaşların bu katılımının da asgari düzeyde olduğunun altı çizilmiştir. Ayrıca ilçenin stratejik dokümanları incelendiğinde e-katılımın ilçe yönetimince de yeterince önemli görülmediği anlaşılmıştır.

Royo vd. (2020), Madrid şehir konseyinin ödüllü e-katılım girişimi olan DecideMadrid'in başarı faktörlerinin önündeki ana engelleri belirlemeyi hedeflemişlerdir. Bunun için yarı yapılandırılmış mülakat tekniğini içeren bir keşifsel vaka analizi yapılmıştır. Bağlamsal, organizasyonel ve bireysel olmak üzere üç faktörlü bir sınıflandırma içeren çalışma, engellerin girişimin gelişimindeki aşamalarda farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Vatandaşların bu girişimden beklentilerinin yüksek olması DecideMadrid'in ilk zamanlarında yüksek katılımın görülmesini sağlamış ancak şeffaflık boyutunun eksik kalması, BİT'lerle ilgili katılımcı faaliyetlerin örgütsel faktörler sebebiyle zayıf işleyişi, uygulamanın performansını negatif yönde etkilemiştir.

Salvio (2020) dünya genelinde BİT'lerin kullanımının, vatandaşların karar alma süreçlerine etkin katılımı siyasi ortamın dönüştürülmesi hususunda ciddi bir role sahip olduğunu vurgulamaktadır fakat bunun sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için erişilebilirliğin vatandaşların özel durumlarından bağımsız olması gerektiğinin altını çizmektedir. Çalışmada, Filipinler'de e-devlet hizmetleriyle engelli vatandaşlara erişilebilirlik araştırılmıştır. Buna göre, gerçekleştirilen ankette 12 e-devlet web sitesinin %77'sinin erişilebilir olmadığı, %18'inin ise farklı bölgelerden 15 engelli tarafından erişilebilir olarak algılandığı tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, e-devlet web sitelerinin çoğunun tespit edilen hatalar nedeniyle WCAG 2.0 yönergelerine uygun olmadığını gösterirken, bu uygunsuzluğun engelliler arasındaki ticari ve sosyal etkileşimleri kısıtlayıcı nitelikte olduğuna değinilmiştir. Tez yazarının konuyla ilgili kişisel görüşü kamu ya da özel fark etmeksizin, engelli vatandaşlarla ilgilenen kuruluşların, bireyin engeli her ne olursa olsun, bundan bağımsız olarak, herkesin erişebileceği, engelsiz e-devlet hizmetlerinin sunulabileceği platformların oluşturulması noktasında hassas davranması gerektiği yönündedir.

Chen ve Hartt (2021) yaşlı yetişkinlerin e-katılımın özellikle planlama sürecinin dışında kaldığını vurgulayan bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yaş, doğal olarak e-katılım önünde bir engel olarak kabul edilmiyor olsa da irdelendiğinde e-katılımın planlama sürecinde aktif olarak yer alamayan yaşlı yetişkinlerin ihtiyaçlarına yönelik yönlendirmelerde bulunamamaları nüfusu gittikçe yaşlanan bölgelerde e-katılım için önemli bir engel oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmada yaşa bağlı olarak ortaya çıkan engellere yukarıdaki tablo 3.1'de daha detaylı olarak yer verilmektedir.

Shahab vd. (2021) gelişmiş ülkelerin planlama sistemlerinde e-katılımın kullanımının giderek arttığını, gelişmekte olan ülkelerde uygulamasının çok sınırlı kaldığından yola çıkmışlar ve gelişmekte olan bir ülke örneği olan İran'ın planlama sistemi bağlamında e-katılımın önündeki engelleri ele almışlardır. Çalışma hem kamu hem de özel sektörden planlama aktörleriyle yarı yapılandırılmış mülakatlar yoluyla, açık uçlu sorular eşliğinde, kırk üç (on dokuzu kamu sektörü, on beşi özel sektör, dokuzu akademisyenler ile) katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda, İran'da e-katılımın önündeki başlıca engellerin katılıma yönelik tutumlar, planlama sisteminin yapısı ve kültürü ve e-katılım yoluyla halkın katılımını sağlamak için personel kapasitesi olduğunu göstermektedir.

Costopoulou vd. (2021)'in yerel yönetimler bazında gerçekleştirdiği çalışmada, vatandaşların yerel karar alma mekanizmalarında daha aktif rol almalarının beklendiği ve bunun da e-katılım girişimlerini arttırdığını belirtmektedirler. Çalışmanın amacı, e-katılımı Yunanistan bağlamında değerlendirerek yerel yönetimlerin değişim boyutunu ortaya koymaktır. Bunun için, 2017 ve 2018 yılları arasındaki katılım durumu incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Üç yüz yirmi beş Yunan belediyesinin web sitelerine bakılmış ve içerik analizi yapılmıştır. Çalışma bulguları, belediyelerin söz konusu dijital teknolojileri benimsemesi ile e-katılımın ilk etapta oldukça hızlı arttığı yönündedir. Her ne kadar küçük ve orta ölçekli değişiklikler vatandaş katılımını teşvik etse de Yunan belediyeleri özelinde kullanılan dijital teknolojilerin yeterince gelişmiş olmadığını, gelişmiş olanların ise yerel yönetime hala entegre olmadığını söylemek mümkündür. Söz konusu engeller ise tabloda belirtilmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde gerçekleştirilmiş olan literatür analizi, pek çok ülkede vatandaşların e-katılımının önünde bir dizi güçlü engel olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Tartışılan engeller arasında halkın katılımını desteklemek için yetersiz yasal ve kurumsal altyapılar, siyasi kültür ve irade, halkın katılımının maliyetleri ve topluluklarda katılım karşıtı kültür, güven problemleri, hükümetlerin güç kaybı endişeleri ön plana çıkmaktadır.

Gerek ülke gerek vatandaş bazında bakıldığında, tecrübeli ülkelerin görece e-katılım konusunda yeni olan ülkelere bilgi, teknik, finansal destek vermesinin de yine e-katılım için oldukça güçlendirici olduğu söylenebilir. Aslında dönüşüm bütünsellik gerektirmektedir. Bütünsel olarak, teknik, mali, ideolojik, siyasi, yönetsel vb. topyekun, koordineli dönüşümlerle başarı elde edilebilir.

Gelişmiş ülkelerin gündemleri incelendiğinde, e-katılımla ilgili endişelerin bir üst aşamada olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin çalışmalarında, engelli ve yaşlı vatandaşlar, göçmenler gibi katılım sürecinden dışlanan gruplar için neler yapılabileceği gibi konular tartışılmaktadır. Bunun dışında, şeffaflık ve hesap verebilirlik tartışmaları da bir sonraki boyuta taşınmış ve bunun nasıl arttırılabileceği, büyük verinin de kamu politikaları oluştururken nasıl kullanılabileceği gibi daha ileri bir tartışma evrenlerinin olduğunu görmek mümkündür.

Gelişmekte olan ülkelerde ise sıkıntıların, finansal, hukuki, siyasal, yönetsel olduğu, genel olarak vatandaş merkezlilik oturtulamadığı için, hükümetlerin de güç kaybı gibi endişeler taşıyarak süreç için engel oluşturabileceği gündemdedir. Yine, gelişmekte olan ülkelerde güven sıklıkla karşılaşılan bir engelleyicidir. Güvenin gelişmesi konusunda, hükümetlerin istikrarlılığından, siber güvenlik konusundaki duyarlılıklarına kadar geniş bir yelpaze karşımıza çıkmaktadır ve güvenin gelişmekte olan ülkeler için teknolojinin benimsenmesi konusunda oldukça önemli bir engelleyici olduğu anlaşılmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için bir diğer ve belki de aşılması gereken etkili faktör dijital uçurumdur. Dijital uçurumun aşılması, ülkenin ekonomik durumu ile de doğrudan ilişkilidir. Gerekli alt yapının nasıl oluşturulacağı, geçiş aşamalarında alınabilecek önlemlerin neler olabileceği gibi sorular ülkemizdeki e-katılımın geliştirilebilmesi için de cevaplanması gereken sorulardır. Ülkemizde de dijital uçurum ve yukarıda bahsedilen diğer konular aşılması gereken problemlerdir. Covid-19 pandemisiyle birlikte pek çok sektörde dijital uçurum sebepli eşitsizlikle karşılaşmıştır. Ancak ekonomik durumla doğrudan alakalı olan bu sorunları aşmak için belli geçiş aşaması planlarının hazırlanması önerilmektedir.

E-katılımın önündeki engelleyiciler tespit edildikten sonra sıradaki alt başlıkta etkinleştiriciler ele alınmaktadır. Ancak etkinleştiricilerin ele alındığı bu bölümde, engelleyiciler kadar zengin bir literatürle karşılaşılmadığını belirtmekte fayda vardır. Dünyanın hala bir dönüşüm aşamasında olduğu ve hiçbir yerinde bu dönüşüm sürecinin bütünüyle tamamlanmadığı gerçeği göz önüne alındığında akademik yazında engelleyicilere daha çok odaklanılmış olması makul görünmektedir.

2.2.4.2. E-Katılımı Etkinleştiren Faktörler⁹

Engelleyici faktörlerin sayısı ile kıyaslanınca etkinleştirici faktörleri ele alan çalışmaların sayısıca daha az olduğu görülmektedir. Literatür etkinleştiricilerden ziyade engelleyici faktörleri tespit etmeye odaklanmaktadır. Bu, tezin yazarı tarafından dünya genelinde hala yeni olan e-katılım sürecinin geçmesi gereken pek çok aşama olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Engelleyici faktörler ve etkinleştirici faktörlerin birbirinin tam zıddı olduğuna gibi bir algı uyanıyor olsa da sıradaki tabloda birbirinin zıddı olmayan faktörler de bulunmaktadır. Örneğin, düşük gelirli ülkelerin deneyimli ortaklarla koordineli çalışması, uluslararası bağışçıların yatırımları gibi faktörler, engelleyicilerde bulunmayan ve değinilmeyen faktörlerdir.

⁹ Çalışmanın bu kısmı Nobel Akademik Yayıncılık'tan Doç. Dr. Halim Emre ZEREN ve Dr. Ecem Buse SEVİÇ ÇUBUK editörlüğünde "Türkiye'de Kamu Yönetimi'nin Geleceği" isimli kitapta 2022 yılında, "E-Katılımın Geleceği" bölüm başlığı ile 341 ve 356. sayfalar arasında kitap bölümü olarak yayımlanmıştır.

Tablo 6: E-Katılımı Etkinleştiren Faktörler-Sistemik Literatür Analizi

Ana temalar	Alt temalar	İçerikler	Bunları ele alan çalışmalar
Yönetmel	Finansal	*Yüksek gelirli ülkelerin yenilikçi düşünceye önem vermesi ve bunlara yatırım yapması. *Düşük gelirli ülkelerin deneyimli ortaklarla koordineli çalışması *Kamu politikalarının sürekli kılınması ve sonuç üretme kapasitelerine yatırım yapılması *Uluslararası bağışçıların yatırımları *Hükümet-özel sektör iş birliğinin e-katılım için kilit faktörlerden olması. *Finansal yatırımların artırılması	Dias (2020); Martins ve Nielsen (2020); Agbozo (2020); Warf (2014)
	Hukuki	*Uygun yasal düzenlemelerin, gerekli politika ve mevzuat düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi	Shalini (2009); Manda ve Backhouse (2019);
	İnovasyon Kültürü	*Değişiklikleri yönetmeyi hedefleyen ve teşvik eden farkındalık kampanyaları. *Çevrim içi hizmetlerin geleneksel kamu hizmetlerine göre daha avantajlı olması. *Etkileşimlilik *Büyük verinin politika yapım sürecinde kullanılması. *İyi gelişmiş ve odaklanmış stratejiler *Entegrasyon ve işbirliği *Hükümetin bilgi yönetimi işlevini vatandaşa tavsiye vermenin ötesinde görmesi. *Stratejik planların hazırlanıp, uygulamaya konulması *Yeterli kurumsal kapasitenin oluşturulması	Shalini (2009); He, Boas, Mol ve Lu (2016); Zakzak (2019); Dias (2020); Manda ve Backhouse (2019); Traunmüller ve Leitner (2008); Warf (2014)
	Danışmanlık boyutu/Cevap verebilirlik boyutu	*Vatandaşların geri bildirimlerinin dikkate alınması *Uzaktan erişimle vatandaşlara yardım birimleri kurulması	Zakzak (2019); Traunmüller ve Leitner (2008);
	Güven	*Hükümetin güven inşa etmiş olması.	Shalini (2009); Manda ve Backhouse (2019);
	Uzmanlık	*Yüz yüze vatandaş etkileşimleriyle e-katılım düzeyinin artırılması *İlgili uzman personellerin istihdamı *Bürokratların yeni sisteme uyumlandırılması	Zubaidi-Polli ve Verdezoto (2018); Traunmüller ve Leitner (2008); Warf (2014)
	Liderlik	*Vatandaş-merkezlilik *Liderlik ve yönetişim *Kararlı liderlik	Zakzak (2019); Manda ve Backhouse (2019); Warf (2014)
Teknolojik	Alt yapısal	*Dijital iletişim noktalarının ülke genelinde artırılması (her kesimden vatandaşın katılımını sağlamak için) *Bilgi ve iletişim altyapılarının gelişmiş olması *Birlikte çalışabilirliğin (Interoperability) sağlanması *Kiosklar, halka açık ofisler, ev ve mobil erişim standları sağlanması	Zakzak (2019); Manda ve Backhouse (2019); Traunmüller ve Leitner (2008);
	Bireysel	DEĞİNİLMEMİŞTİR.	
	Toplumsal	*Daha tecrübeli ve bilgili kullanıcıların önderlik etmesi	Zubaidi-Polli ve Verdezoto (2018);
	Tasarım/Planlama	*Vatandaş ihtiyacına göre şekillendirme *Web sayfasının teması *Mobil cihazlar için optimize edilmiş web sayfası	Zubaidi-Polli ve Verdezoto (2018); Ertiö, Ruoppila ve Thiel (2016)
	Güvenlik	DEĞİNİLMEMİŞTİR.	
Kültürel	Siyasi Kültür	*Gençlerin siyasete katılımı için internet ve sosyal medyanın ana kolaylaştırıcılar olması.	Hashim, İsmail ve Anuar (2015)
	Yönetmel Kültür	*Siyasi ve bürokratik liderlerin bağlılığı (koordineli hareket etmeleri)	Martins ve Nielsen (2020); Martins ve Nielsen (2020);
	Coğrafi Kültür	DEĞİNİLMEMİŞTİR.	

Traunmüller ve Leitner (2008) 2007 yılında gerçekleştirilmiş olan “Avrupa e-Devlet Ödüülleri” yarışmasının sonuçlarından hareketle Avrupa’da e-devletin durumunu araştırmaktadırlar. Üç yüz başvurudan elli ikisi ödülleri için finalist olarak seçilmiş ve Lizbon Konferansı’nda sergilenmiştir. “Avrupa’da Herkesin Yararına e-Devletin Hızlandırılması” adı altında i2010 Hükümet Eylem Planı geliştirilmiştir. Bu eylem planında beş madde belirlenmiştir. Bunlar; geride hiçbir vatandaşın kalmaması: 2010 yılına kadar tüm vatandaşların güvenilir, yenilikçi hizmetlerden ve herkes için kolay erişimden yararlanabilmesi için e-devlet aracılığıyla katılımın geliştirilmesi, verimliliği ve etkinliği gerçeğe dönüştürmek: 2010 yılına kadar yüksek kullanıcı memnuniyetine, şeffaflığa ve hesap verilebilirliğe, daha hafif bir idari yüke ve verimlilik kazanımlarına önemli ölçüde katkıda bulunmak, vatandaşlar ve işletmeler için yüksek etkili kilit hizmetlerin uygulanması: 2010 yılına kadar, kamu alımlarının %100’ü elektronik olarak, %50 fiili kullanımla ve daha fazla yüksek etkili çevrimiçi vatandaş hizmetleri üzerinde işbirliği anlaşması ile mevcut olması, anahtar etkinleştiricileri devreye sokmak: vatandaşların ve işletmelerin 2010 yılına kadar Avrupa genelinde kamu hizmetlerine uygun, güvenli ve birlikte çalışabilir kimlik doğrulamalı erişimden yararlanmalarını sağlamak, katılımın ve demokratik karar almanın güçlendirilmesi: 2010 yılına kadar, etkili kamusal tartışma ve demokratik karar alma süreçlerine katılım için araçlar göstermek.

Shalini (2009)e-katılım düzeyinin artması için e-hazır bulunuşluğun artması gerektiğini net biçimde vurgulamaktadır. Her ne kadar sosyo-ekonomik faktörler bu çalışma için göz ardı edilmiş olsa da hükümet, Kalkınma Bankası işbirliğiyle vatandaşların yüksek maliyet sebebiyle erişemedikleri kişisel bilgisayarların satın alımında kredi konusunda destek vermektedir. Yine aynı şekilde kişisel bilgisayara sahip hane oranı arttıkça ev internetine sahip nüfusun da artması beklenmektedir. Bunlarla birlikte siber suçlar ve güvenlik ile alakalı olarak hükümet kendini doğru konumlandırırsa, çevrim içi kamu hizmetlerinden faydalanma oranının artacağına düşünülmektedir. Hükümete, alt yapıya, yasal düzenlemelere duyulan güven e-katılımı artırma konusunda öne çıkan faktörlerdir.

Zainon vd. (2017) makalesinin amacı Malezyalı gençlerin, özellikle de üniversite öğrencilerinin çevrimiçi politik (e-politik) katılımını ele almaktır. Mara Teknoloji Üniversitesi’nden beş yüz öğrencinin örneklem olarak alındığı çalışmada, kesitsel, nicel bir yöntem kullanılmıştır. %78’lik bir geri dönüş oranıyla, bulgular öğrenciler arasında

yüksek bir çevrimiçi siyasi katılım olduğunu göstermektedir Popüler ve kullanıcı dostu sosyal medya kanalları, öğrencilerin sosyal ağlar da dahil olmak üzere politik farkındalıklarını ve ilgilerini etkilediği belirtilmektedir.

He vd. (2016) makalede çevresel sürdürülebilirlik talepleri ve artan halk katılımı çağrıları sayesinde işbirlikçi yaklaşımın başarılı olduğunu ortaya koymuşlardır. BİT, sürdürülebilirlik konularının etkileşim yoluyla e-katılımı güçlendirdiği, teşvik ettiği sonuçlarına ulaşmışlardır. E-katılım, daha düşük yönetim maliyetleri ve daha hızlı geri dönüş alabilme kapasitesi nedeniyle, verilerin/bilginin kolay ve hızlı şekilde toplanmasına, yayılmasına ve iletilmesine ve en önemlisi, halkın harekete geçirilmesine ve etkili biçimde örgütlenmesine olanak sağlamaktadır.

Ertiö vd. (2016) çalışmalarına göre web sayfalarının vatandaşlar için kullanım kolaylığı sağlaması, mobil ve Web versiyonları için uygun ara yüzlerin tasarlanması e-katılımı olumlu etkileyecek, arttıracak faktörlerdir. E-Katılımı artıracak bir diğer özelliğin, içerik için daha iyi bir yapı oluşturulması olduğunu belirtmişlerdir.

Zubaidi-Polli ve Verdezoto (2018) Uygulamaların yüz yüze yapılan görüşmeleri, tartışmaları tamamen ortadan kaldırmak yerine, bir iletişim kanalı sağlaması, e-katılım için olumlu bir yaklaşım yarattığı anlaşılmıştır. Yüz yüze görüşmeler esnasında katılımcıların yeni teknoloji konusunda birbirlerini kullanmaya teşvik ettikleri ve teknolojiyi ihtiyaçları doğrultusunda, kendi başarılı buldukları şekilde uyarlama eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Kullanıcıların aktivitelerini ve bilgilerini arttırmak için kendilerinden daha bilgili ve tecrübeli kullanıcılara yöneldikleri fark edilmiştir. Dolayısıyla deneyimli kullanıcıların önceki aktivitelerini erişime açmak faydalı olabilir. Katılımcıların teknolojiyi ihtiyaçlarına göre şekillendirmeleri, onların daha sahiplenici ve işbirlikçi olmalarını sağlamaktadır.

Agbozo (2019) e-devlet gelişimi ve e-katılımın arttırılmasında yazarın kilit bileşen olarak gördüğü özel sektörün ele alındığı bu çalışmada Kamu-Özel Ortaklıkları ve Aktör-Ağ Teorisi kavramlarından yararlanmaktadır. Özel sektörün uygun ortamı yaratmada ve e-katılımı desteklemede kilit bir oyuncu olduğu önermesini doğrulamak için seçilmiş vakalara dayalı olarak kısa bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Manda ve Backhouse (2019) “Akıllı” ön adıyla yönetim, yönetişim, toplum gibi kapsamlı bir gündemi benimseyen örnek olay incelemesi, Güney Afrika’da gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın verileri belgeler, ilgili literatür ve yarı yapılandırılmış

görüşmeleri içeren birden fazla kaynaktan oluşmaktadır. Altı ulusal hükümet departmanından (İçişleri Bakanlığı, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, Bilim ve Teknoloji Dairesi, Yüksek Öğrenim ve Öğretim Dairesi, Kamu Hizmetleri ve İdaresi Dairesi ve Telekomünikasyon ve Posta Hizmetleri Departmanı) temsilciler içeren yarı yapılandırılmış görüşmelerde toplamda on üç yetkiliyle görüşülmüştür. Hükümetin uzun vadeli kapsayıcı sosyo-ekonomik dönüşüm hedeflerini desteklemek için akıllı yönetişimi güçlendirmek için uygulanan kurumsal mekanizmaları tartışan çalışma, akıllı yönetişimi güçlendirmeye yönelik politika, mevzuat, normlar ve yapılar gibi kurumsal mekanizmaların etkinliğinin, siyasi uyum eksikliği, güç mücadeleleri, kamu kurumlarına olan kamu güveninin kaybı ve zayıf işbirliği gibi kurumsal zayıflıklardan etkilendiğini ortaya çıkarmaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik dönüşümü amaçlayan politikaların kapsayıcılık bakımından toplumun her kesimi için eşit ve aynı anda gerçekleşmemektedir. Bu da Güney Afrika'da akıllı yönetim anlayışının hala yerleşme aşamasında olduğunu göstermektedir. Her ne kadar bu çalışma etkinleştiriciler için yapılan arama filtresine takılmış olsa da etkinleştiricilerden ziyade engelleyiciler üzerinde durmaktadır. Bu sebeple çalışmaya engelleyiciler tablosunda da yer verilmiştir.

Zakzak (2019)'ın makalesi "akıllı şehir"ler üzerinden vatandaş-merkezliliği ele almaktadır. Özellikle insan merkezli bir akıllı şehir gelişim yolu izlemenin, temel olarak halkın katılımını önceleyen bir yaklaşımı beraberinde getireceğini belirtmektedir. Akıllı şehirler genel olarak, şehrin refahının ve mutluluk oranının daha kolay ölçülebildiği yerler olarak anlatılmaktadır. Bunun da kamu politikaları aracılığıyla sağlandığı belirtilmektedir. Büyük veri kullanımının bu etkileşimleri arttırdığı ve kolaylaştırdığına da ayrıca değinilmektedir. Dubai'nin "Mutluluk Gündemi" örneği, vatandaş-hükümet etkileşimlerinde büyük veri odaklı araçlar ve daha geleneksel yaklaşımların bir karışımını uygulayan akıllı şehir girişiminin bir örneği olduğundan bahsedilmektedir. Dubai'nin dönüşüm planı, temel olarak kamu "mutluluğuna" odaklanan, Dubai'yi yaşanacak "en mutlu" yerlerden biri yapan dijital teknoloji ve verilerle desteklenmektedir. Akıllı şehir çerçevesinde böyle bir vizyon, mutluluğu ulusal politika hedeflerine dönüştürme ve bu vizyonu uygulamak için dijital teknolojiyi kullanma mücadelesini beraberinde getirmektedir. Çalışma, Dubai'nin Mutluluk Gündemi' nin tasarımının arkasındaki insanlarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin bulgularını bildirmektedir.

Dias (2020) bu çalışmada, ülkelerin göreceli zenginliğinin etkisini göz ardı ederek, politikaların e-devlet gelişimi için uygunluğunu gözlemlemenin mümkün olup

olmadığını araştırmayı amaçlamaktadır. Ülkelerin göreceli refahları dikkate alındığında beklenenden sapsmaları, bağımsız değişken olarak kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve bağımlı değişken olarak BM E-Devlet Kalkınma Endeksi kullanarak doğrusal bir regresyon kalıntıları kullanarak hesaplamıştır. Beklentilerin üstünde iyi veya altında kötü sonuçlara sahip ülkeler belirlendikten sonra ikincil kaynaklar olan, yayınlanmış örnek olay incelemeleri, vaka analizlerine başvurularak analiz edilmiştir. İkincil kaynaklar, Scopus, WoS ve Google Akademik veri tabanlarında gerçekleştirilen aramalar ile seçilmiştir. Resmi e-devlet stratejilerinin ve planlarının varlığı ve bunları uygulama kapasitesi, ülkelerin beklenenden daha iyi sonuçlar elde etmesine veya yokluğunda beklenenden daha kötü performans göstermesine yol açmaktadır. Ülkelerin, iyi geliştirilmiş ve odaklanmış stratejilere ve kamu politikalarının sürekliliğine ve sonuç üretme kapasitelerine yatırım yapmaları önerilmektedir. Düşük gelirli ülkeler için, dışarıdan deneyimli ortaklarla uzun süreli işbirliği çok önemli olduğu yüksek gelirli ülkeler için yenilikçi düşüncenin, önemli bir kolaylaştırıcı olduğunun altı çizilmiştir.

Martins ve Nielsen (2020)'nin oldukça özgün makalesi, küçük ada devletlerinin e-devlet gelişiminin nasıl etkilendiğini incelemektedir. Küçük ada devletlerinin kamu idaresi ve BİT geliştirme konusundaki temel zorluklarını özetlemeyen makalede 170' den fazla ülke için 2003 ile 2018 arasında değişen veriler kullanılmış, küçük ada devleti statüsünün yarattığı etki dikkate alınarak e-devlet gelişiminin ana belirleyicileri ampirik olarak araştırılmıştır. Küçük adaların diğer ülkelere göre Çevrimiçi Hizmet Endeksi puanlarının düşük olduğu saptanmış ve küçük bir ada devleti olmanın e-devlet gelişimi bakımından dezavantajlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Küçük ada devletleri için, ekonominin açıklık derecesi, e-devlet gelişiminin ilgili bir belirleyicisi olarak görünse de geri kalan ülkeler için aynı şeyin geçerli olmadığı tespit edilmiştir.

Etkinleştirici faktörleri belirlemek amacıyla incelenen çalışmalar genel olarak ele alındığında, finansal yatırımların oldukça ön plana çıktığı görülmektedir. Finansal yatırımların dışında kamu kurumlarının ve çalışanlarının da yeni sürece uyumlu olmaları gerektiği, alt yapısal yatırımların (finansal yatırımlarla bağlantılı olarak) önemli bir etkinleştirici olduğu, bunun yanında planlama ve tasarım aşamasında vatandaşın ihtiyaçları doğrultusunda uygulamaların geliştirilmesi gerekliliği, daha bilgili olanların diğerlerini yönlendiriciliği diğer önemli faktörlerdir. Ayrıca engelleyici faktörlerde çoğu çalışmada üzerinde durulan ve önemli bir faktör olan güven olgusuna, etkinleştirici

faktörlerde değinilmemiştir. Hepsinden öte tüm faktörlerin bulunduğu ortak payda vatandaş-merkezliktir. Yönetim anlayışı, finansal yatırımlar, kültürel yatırımlar ya da söz konusu kültürün yeniden şekillendirilmesi, teknolojik yatırımlar ile vatandaş-merkezlilik bir arada var olduğunda e-katılımın başarılı bir süreç olacağı yönünde çıkarım yapmak mümkündür.

2.2.4.3. Odaklanmış Bakış: Gelişmekte Olan Ülkelerin Karşılaştıkları Engelleyici ve Etkinleştirici Faktörler¹⁰

Özellikle Türkiye özelinde e-katılımı artırma hedefine giden yoldaki engelleri ve bunu etkinleştirici faktörleri belirlemek, anlayabilmek, ön görebilmek oldukça önemlidir. Tablo oluşturulurken şu aşamalardan geçilmiştir:

- i. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi,
- ii. Gelişmekte olan ülkelerin ayrıştırılması
- iii. Gelişmekte olan ülkelerin e-katılım konusunda karşılaştıkları engelleyici ve etkinleştiricilerin ortaya konulması.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyine özellikle yer verilmesinin sebebi, gelişmişlik düzeyi bakımından birbirine yakın ülkelere benzer sorunların olup olmadığını tespit etmektir. Ayrıca SLA gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerin de baş etmeye çalıştığı problemleri açıkça ortaya koymaya yardımcı olacağı için gelecekte ülkemiz özelinde karşılaşılabilecek sorunlar bakımından da bir öngörü elde edilecektir. Gelecek senaryoları tasarlanırken, geçmiş tecrübeleri göz önünde bulundurarak hamleler geliştirmek ise hem maliyet hem de zaman bakımından tasarruf sağlayacaktır.

Ülkeleri gelişmiş ülke veya gelişmekte olan ülke olarak sınıflandırmak, aralarındaki farkın en iyi nasıl ölçüleceğini net bir biçimde belirlemek oldukça zordur. Çünkü her ülke ele alınan kategoriler bakımından farklı özellikler barındırdığı için sıralamalar değişkenlik gösterebilmektedir. Ele alınan konuya göre, doğruluğu ve geçerliliği bakımından her birinin güvenilir olduğunu söylemek de yerindedir. Her ne

¹⁰ Çalışmanın bu kısmı Nobel Akademik Yayıncılık'tan Doç.Dr. Halim Emre ZEREN ve Dr. Ecem Buse SEVİÇ ÇUBUK editörlüğünde "Türkiye'de Kamu Yönetimi'nin Geleceği" isimli kitapta 2022 yılında, "E-Katılımın Geleceği" bölüm başlığı ile 341 ve 356. sayfalar arasında kitap bölümü olarak yayımlanmıştır.

kadar bir ülkenin gelişmişlik düzeyini belirlemek için başka ölçütler kullanılıyor olsa da gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH), yani ekonomik duruma göre değerlendirmek kullanılan ve bilinen en yaygın değer ve kategoridir. Bu çalışmada ülkelerin gelişmişlik düzeyi sınıflandırması GSYİH'e göre yapılmıştır (United Nations, 2020: 177-180). Bu sınıflandırmadan sonra gelişmekte olan ülkelerin de e-devlet gelişmişlik düzeyi indeksine göre konumlanışlarına da değinilmiştir.

Aşağıdaki tabloda, e-katılımın önündeki engelleyicilerin ve etkinleştiricilerin incelendiği çalışmalarda ele alınan ülkelerin gelişmişlik düzeyi bilgileri verilmiştir. Buradan hareketle gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı engellere ve etkinleştiricilere mercek tutmak hedeflenmekte ve gelişmekte olan ülke statüsünde bulunan ülkemiz için bir yol haritası çıkarmak istenmektedir.

Tablo 7: Gelişmekte Olan Ülkelerin Karşılaştığı Engelleyiciler

Çalışmanın Adı/ Yılı	Yapıldığı ülke ve Çalışmanın Türü	Karşılaşılan Engeller
Are Mauritians ready for e-Government services? / 2009	Mauritius- Örnek olay incelemesi	*Vatandaşların hazır bulunuşluk seviyesinin düşük olması. *Değişime direnç *e-katılım ve danışma için fırsatların eksikliği *Farkındalık eksikliği *Kamu kurumlarına güven eksikliği *Statik Web siteleri
Towards E-participation in the Middle East and Northern Europe/2010	Bahreyn, Mısır, Estonya, Finlandiya/ SLA+ Karşılaştırma	*Hükümete güven eksikliği *Hükümet-vatandaş etkileşiminin henüz çevrim dışı evredeyken geliştirilmemiş olması *BİT politikalarını uygulamaya sokacak merkezi bir kuruluşun olmaması.
Barriers for Sustainable e-Participation Process: The Case of Turkey/2014	Türkiye- SLA+ Örnek olay incelemesi	*Özel bilgilere ilişkin mahremiyet/güvenlik kaygıları *Yasal ve idari işler arasındaki geleneksel yargısal ayrım *Devlet kurumlarına ve yetkililere yönelik vatandaş güveninin düşüklüğü
Gauging e-political participation among university students/2015	Malezya- Örnek olay incelemesi	*Sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen e-katılımın, paylaşımlar bakımından geçerliliği ve güvenilirliği sorunları.
E-participation for environmental sustainability in transitional urban China/2016	Çin- Örnek olay incelemesi	*Çalışmanın sınırlılıklarının 2.araştırma sorusu olan e-katılımın önündeki engelleri belirleme konusunun ele alınmasına izin vermediği belirtilmiştir.
Tools for transparency? Institutional barriers to effective civic technology in Latin America/2016	Şili-Arjantin-Meksika-Karşılaştırmalı örnek olay incelemesi	*Kurumsal engeller *Dijital uçurumun giderek artması *Kamu çalışanlarının veri sağlama, paylaşma konusundaki isteksizlikleri. *Siyasal güvensizlik (hükümetlerin veriyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanacağı ya da paylaşımlar yüzünden işsiz kalınacağı gibi endişeler) *Kamu görevlilerinin hükümet bilgileri üzerindeki kontrolü koruma istekleri.
Russian e-petitions portal: exploring regional variance in use/2016	Rusya- Örnek olay incelemesi	*Katılımcıların sosyoekonomik düzeyi yüksek gruptan olması *Katılımcıların eğitim seviyeleri *Kırsal alanlardaki düşük internet penetrasyonu *Hükümet şeffaflığında aksamalar *Dijital uçurum
Challenges to the successful implementation of social media in a South African municipality/2017	Güney Afrika- Örnek olay incelemesi	*Gizli/hassas bilgiler *Bilginin kullanılabilirliği ve doğruluğu *Bürokratik engeller *Liderlerden ve politikacıardan direniş *İkna edicilikte zorlanmalar *Kendini işine adanmış görevlilerin eksikliği *Bütçe eksikliği *Maliyetler ve Eğitim *Beceri eksikliği *Departmanlar arası işbirliği eksikliği *İnternet erişimi engeli *Dil engeli *Sözlü saldırganlık ve aşırı eleştiri *Platformlarda hızlı değişim *İletişimsizlik
E-Participation Development Factors: The Results of an Expert Survey/2017	Rusya- Örnek olay incelemesi	*Güvensizlik *Mevzuat eksiklikleri
Measuring Progress in E-Participation in Russia: The Results of a Multi-method Case Study/2017	Rusya- Örnek olay incelemesi	*e-katılım platformlarının amaç ve özelliklerinin vatandaşlara açıklanmaması (bilgilendirme eksikliği) *Güvensizlik *Vatandaşların cevap verebilirliğe dayalı memnuniyet düşüklüğü *Vatandaş problemlerine iktidar desteğinin düşük olması
Promoting social participation through Digital Governance: Identifying barriers in the Brazilian Public Administration/2018	Brezilya- Örnek olay incelemesi	Yapısal (Vatandaş boyutundan) *Teknolojik tesislerin eksikliği, *sınırlı bilgi ve beceri, zaman eksikliği *günlük rutinlerde yenilikle entegrasyon eksikliği. - Kültürel *İlgi eksikliği, *Güvensizlik ve hükümetin olumsuz imajı, *Algılanan fayda yetersizlik ve teknolojilere direnç. Yapısal (Hükümet boyutundan)

		*Yasal kısıtlamalar, *finansman eksikliği, *personel ve teknik beceri eksikliği, *yöneticilerden ve üst yönetimden destek eksikliği ve teknolojik kısıtlamalar. -Kültürel *Değişime direnç, *Yeniliğin hükümetin sağlamlığını ve bürokrasiye bağlılığı zayıflatacağından korkmak.
E-participation actors: understanding roles, connections, partnerships/2018	Kazakistan- Örnek olay incelemesi	*Var olan engellerin belirlenmesi gerektiğini söylemiş ve spesifik bir noktaya değinmemiştir.
Smart Governance for Inclusive Socio-Economic Transformation in South Africa: Are We There Yet? /2019	Güney Afrika- Örnek olay incelemesi	*Normalde tetikleyicilerde ama ikisinde de bahsetmiş iki tabloya da eklendi. *Siyasi uyum ve istikrar eksikliği *Güç mücadeleleri *Kamu kurumlarına güven kaybı *Zayıf işbirliği *Yönetişim ve liderlikte eksiklik
The Level of Readiness for Electronic Governance: Comparative Analysis of Armenian and Russian Societies/2019	Rusya- Örnek olay incelemesi	*Kültürel engeller
Extending the Evaluation on Philippine E-Government Services on its Accessibility for Disabled Person/ 2020	Filipinler- Örnek olay incelemesi	*e-katılım uygulamalarını engelli vatandaşların kullanımı için uygun olmaması
ICT Development in the Public Sector and the Small Island States Context Evidence from across the World/2020	Karayipler, Faroe, Pasifik Adaları- Örnek olay incelemesi	*Mali, idari ve teknik kapasite eksikliği *Ekonomik kalkınma seviyesinin düşük olması *Gelir eşitsizliği *Yoksulluk *Finansal kaynakların kıtlığı *Ada ülkesi olmanın getirdiği coğrafi kısıtlılıklar
Promoting e-Participation in County Governments: A Case of a County Government in a Developing Country/2020	Kenya- Örnek olay incelemesi	*Kalkınma planında eksiklik *Vatandaşların teknoloji potansiyelleri hakkında farkındalığının gelişmemiş olması *Yetkililerce teknoloji potansiyellerinin kavranmamış olması *Tasarımların engelli vatandaşları düşünerek yapılmaması *Dil engeli (sayfaların sadece İngiliz dilinde olması) *Teknolojinin etkileşimlilik esası yerine bilgi yayma işleviyle kullanılması *Vatandaş-hükümet etkileşimine yer vermemesi *Yetkililerin cevap vermemesi *İçeriklerin güncellenmemesi *Çevrimiçi ortamları yönetecek uzmanların olmaması *Eğitimsizlik *BİT konusunda yetkin personelin olmaması
Planning for an Older and Digital Future: Opportunities and Challenges of Age-Friendly E-Participation in China/2021	Çin- Örnek olay incelemesi	*Yaşlı yetişkinlerin e-katılımın özellikle planlama sürecinin dışında kalması *Yaşlı yetişkinlerin uygulamaları kullanamaması, hastalık veya fiziksel engellilik durumları. *Rehberlik eksikliği (yetersiz bilgi ve yetersiz geri bildirim) *Elektronik cihazları kullanma zorluğu, yardım eksikliği, internet özellikli cihazların eksikliği, yüksek maliyet, potansiyel siber riskler ve ayrıca sağlık sorunları ve okuma yazma bilmeme ile ilgili erişilebilirlik dahil olmak üzere zayıf internet erişilebilirliği *Bireysel kısıtlamalar (zaman eksikliği ve şehir planlama bilgisi ve ilgisi eksikliği)
Barriers to employing e-participation in the Iranian planning system/ 2021	İran-Örnek olay incelemesi	* Planlama sisteminin yapısı (yukarıdan aşağı yönlü yaklaşım, kullanıcıların geçmişe dair bir tecrübelerinin olmaması) kullanıcı merkezli olmaması, *Kurumsal kültür (alışlageldik yöntem ve süreçlere bağlı kalınması) *Güven ve itimat, *Bilgi ve farkındalık, *İlgi alanları, *Altyapı, *Liderlik *Maliyetler

Her ne kadar Türkiye, 193 ülke içerisinde 53.sırada ve e-Devlet Gelişmişlik İndeksi (e-Government Development Index-EGDI)'ya göre en yüksek gelişmişlik düzeyine (0.7718) sahip (United Nations, 2020) ülkeler arasında olsa da e-devlet kullanımı ve benimsenmesi, e-katılım oranının arttırılması konusundaki zorluklarla baş etmektedir. Tablo 6, Türkiye'nin de içinde bulunduğu birtakım sıkıntıları net bir biçimde ortaya koymak adına tasarlanmıştır.

Vatandaşların hazır bulunuşluk seviyesinin düşük olması, eğitimleri konusunda eksiklikler bulunması, konuyla ilgili farkındalıklarının ve ilgilerinin yeterli düzeyde olmaması, yoksulluk, kamu kurumlarına ve BİT uygulamalarına yönelik güven, çevrim içi okur yazarlık seviyelerinin düşüklüğü öne çıkmaktadır. 1. ve 2. tablolarda bunlar yönetsel ana başlığın güven alt başlığına, teknoloji ana başlığının da bireysel alt başlığına yerleştirilmiştir. Bununla beraber, teknoloji ana başlığında konumlanan altyapısal eksikliklerin önemli bir engelleyici olduğu fark edilmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin sahip olduğu mali yoksunluklar, dijital uçurum gibi finansal kaynaklı problemlerin bu altyapısal sorunları arttırdığı anlaşılmaktadır. Kurumsal kültür ve de kamu çalışanlarının yeniliğe açıklığı noktasında da 1. ve 2. tabloda olduğu gibi 3.tabloda da belirgin bir yığılma ortaya çıkmaktadır. Kurumların ve kurum çalışanlarının kendilerini bu dönüşüme adapte etmesi oldukça önemli bir etkinleştirici olacaktır. Çünkü, her ne kadar alt yapısal yatırımlar maksimum düzeyde gerçekleştirilse de vatandaşlar ve kurumlar bunları aktif olarak kullanmadıkça/kullanamadıkça e-katılımın artmasını beklemek mümkün olmayacaktır. Ayrıca kurum çalışanlarının danışmanlık hizmetlerini yerine getirmesi, vatandaşların herhangi bir sorunla karşılaştıklarında karşılarında doğrudan bir muhatap bulabileceklerini bilmesi yine e-katılımın artması yönünde olumlu sonuçlar doğuracaktır. Vatandaş-merkezliliğin ön planda olması özellikle tasarım-planlama kısmında can alıcıdır. Çünkü uygulamalar kullanım kolaylığına sahip olmazsa yine e-katılım için tam bir entegrasyondan bahsedilemeyecektir. Planlama ve tasarım aşamasından kullanım aşamasına kadar vatandaşların istekleri, ihtiyaçları öncelenerek yatırımlar ve değişiklikler gerçekleştirilmelidir. Kullanım aşamasında da tüm geri bildirimler dikkate alınmalı ve sonraki adımlar da buna göre şekillendirilmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: D-KATILIMA İLİŞKİN MODEL TASARIMI

3.1. Dijital Katılımın Dönüştürücü Dinamikleri

Önceki bölümde gerçekleştirilen literatür incelemesi, dijital katılımın giderek önem kazanan bir araştırma alanı haline geldiğini ortaya koyarken; kavramın hala ortak bir tanıma kavuşturulamadığını, uygulama pratiklerinde parçalı biçimlerde ele alındığını ve teorik olarak derinleştirilmeye ihtiyaç duyduğunu da göstermiştir. Dijital katılım olgusu, çoğu zaman yönetim, şeffaflık, erişim ve temsiliyet gibi kamu yönetimi temelli eksenler etrafında ele alınmakta; ancak dijitalleşmenin yapısal etkileri çoğu çalışmada ikincil düzeyde kalmaktadır. Oysa dijital katılım, yalnızca bir demokratik katılım biçimi değil; aynı zamanda veriye dayalı karar alma, algoritmik etkileşim, dijital okuryazarlık, teknolojik altyapı ve toplumsal güven gibi çok katmanlı bir dönüşümün ürünüdür.

Bu nedenle, bu bölümde “Dijital Katılımın Dönüştürücü Dinamikleri” başlığı altında dijital katılımın sadece yönetim bağlamında değil, aynı zamanda veri teknolojileri, yapay zeka uygulamaları, dijital eşitsizlik, kurumsal meşruiyet ve vatandaş rızası gibi çağdaş dijital dönüşüm unsurlarıyla olan ilişkisi mercek altına alınmaktadır. Bu yaklaşım, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sunulacak olan model önerisinin yalnızca teorik değil, aynı zamanda teknolojik, etik ve yapısal temellerle güçlendirilmiş bir çerçeveye oturmasını sağlamak amacıyla bir geçiş işlevi üstlenmektedir.

3.1.1. Veri Ekosistemi

Literatürde “veri ekosistemi” kavramına ilişkin net bir tanım sunan çalışmaların sayısı oldukça sınırlı olup, birçok çalışmada bu kavram ya doğrudan tanımlanmamakta ya da önceki araştırmalardaki tanımlara atıfta bulunulmamaktadır (Oliveira & Lóscio, 2018:2). Buradaki ekosistem metaforu, farklı aktörler arasındaki karmaşık ve çok boyutlu etkileşimleri açıklamak ve belirli bir kaynağın oluşturulmasına, yönetilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlayan altyapı yapılarını tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır.

Veri ekosistemi, farklı aktörlerin veri üretimi, paylaşımı, analizi ve kullanımı süreçlerini kapsayan dinamik ve çok katmanlı bir yapıdır. Kavramsal bir çerçevenin açık ve tutarlı biçimde çizilmesi, ilgili alandaki akademik birikimi ortak bir terminolojiye oturtmak açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Veri ekosistemleri, organizmalar ve çevreleri arasındaki etkileşimleri sistematik olarak ele alan biyolojik ekosistemlerden esinlenerek geliştirilmiştir. Bununla birlikte, iş ekosistemi, dijital ekosistem ve yazılım ekosistemi gibi farklı alanlardan çeşitli kavramsal unsurlar ödünç alınarak şekillendirilmiştir. Genel olarak veri ekosistemleri; ağ yapısı, platform ve ortak evrim olmak üzere üç temel bileşenden oluşmaktadır. Bu yapı içerisinde, geliştiriciler, hizmet sağlayıcılar, veri araçlar ve altyapı sağlayıcıları gibi çeşitli aktörler yer almakta ve ekosistem içerisindeki değer akışına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, veri ekosisteminin işleyişi, belirli hizmetlerin, teknolojik araçların ve platformların varlığı ile şekillenmekte ve bu unsurların entegrasyonu ekosistemin etkinliği açısından kritik önem taşımaktadır. Veri ekosistemi, iş birliğine dayalı bir yapıya sahip olduğundan, ekosistemde yer alan aktörler farklı roller üstlenerek sağlayıcı, yenilikçi veya problem çözücü gibi işlevler üstlenebilmektedir.

Ancak veri ekosistemleri yalnızca veri üretimi ve tüketimi ile sınırlı değildir; iş süreçlerini optimize etmek, inovasyonu teşvik etmek, kamu yönetiminde şeffaflığı artırmak ve bilimsel doğrulama süreçlerini güçlendirmek gibi çeşitli amaçlarla da kullanılmaktadır. Veri ekosistemleri çoğunlukla birbirleriyle bağlantılıdır ve keskin sınırlarla ayrılmaları oldukça zordur. Konu üzerine yapılan akademik çalışmalar, veri ekosistemlerini farklı perspektiflerden ele almıştır. Örneğin, Pollock (2011), veri ekosistemlerinin döngüsel bir yapıya sahip olduğunu ve uygulama geliştiriciler ile veri işleyicilerin, ham veriyi işleyerek daha değerli bir hale getirebileceğini öne sürmektedir. Zubcoff vd. (2016), veri ekosistemlerinin çok sayıda küçük ölçekli organizasyon ve aktörlerden meydana geldiğini ve bu yapıların tüm taraflara fayda sağlayacak şekilde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Ding vd. (2011), veri ekosistemlerini çevrimiçi araçlar, hizmetler ve topluluklarla doğrudan bağlantılı bir yapı olarak değerlendirirken, bu sistemin verinin üretildiği, yönetildiği, arşivlendiği, yayımlandığı, yeniden kullanıldığı ve tüketildiği bir ortam sunduğunu belirtmektedir. Zuiderwijk vd. (2016) ise veri ekosistemlerinin internet üzerinden veri paylaşımı ve yayımına yönelik tüm süreçleri kapsadığını ve kullanıcıların bu ekosistem içerisinde veriyi arama, değerlendirme, analiz etme, görselleştirme ve yorumlama gibi işlemleri gerçekleştirebildiklerini ifade etmektedir.

Bu bağlamda, veri ekosistemlerinin oldukça geniş, heterojen ve dinamik bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Veri ekosistemleri, çok sayıda aktör, rol, ilişki ve

kaynaktan oluşmaktadır. Bu yapı içinde yer alan paydaşlar farklı yetkinliklere ve sorumluluklara sahip olabilirken, genellikle veri üreticisi, tüketicisi ve aracı gibi roller üstlenmektedirler. Ekosistemdeki veri paylaşım mekanizmaları, iş birlikleri ve aktörler arasındaki etkileşim dinamikleri, ekosistemin sürdürülebilirliği açısından büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda, veri ekosisteminin temel bileşenleri olan veri kümeleri, yazılım çözümleri, hizmetler ve altyapılar, ekosistemin işleyişinde belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Veri ekosistemi, bağımsız aktörlerin oluşturduğu ve doğrudan veya dolaylı olarak veriyle ilişkili kaynakların üretildiği, tüketildiği ya da paylaşıldığı bir ağ yapısı olarak tanımlanabilir. Ekosistemde yer alan her aktör, birden fazla rol üstlenebilir ve diğer aktörlerle kurduğu ilişkiler sayesinde sistemin işleyişine katkı sağlayabilir. Aktörler arasındaki iş birliği ve rekabet dengesi, veri ekosisteminin dinamik bir biçimde kendi kendini düzenlemesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, veri ekosistemi; aktörlerin, rollerin, ilişkilerin ve kaynakların birbirine bağlı olduğu, sürekli evrim geçiren ve değer yaratmayı amaçlayan bir yapı olarak öne çıkmaktadır.

Veri ekosistemi kavramı, verinin oluşturulması, toplanması, organize edilmesi, işlenmesi, saklanması ve analiz edilmesi gibi pek çok aşamayı içeren kompleks yapısıyla dikkat çekmektedir. Veri ekosistemini, çeşitli bileşen ve paydaşların birlikteliği ile ve tüm bu unsurların veriyi temele alarak değer üretme süreci şeklinde açıklamak da mümkündür.

Veri ekosistemi, kamu kurumları, özel sektör ve bireyler gibi farklı paydaşların veri üretimi, paylaşımı, analizi ve kullanımını kapsayan dinamik bir yapıdır. Veri ekosistemi kavramı, yalnızca akademik bir çerçeve değil, aynı zamanda kamu yönetiminde dijital dönüşüm süreçlerini destekleyen kritik bir araçtır. Bu bağlamda, belediyelerde dijital katılımın etkinliği açısından veri ekosistemlerinin nasıl işlediğini anlamak büyük önem taşımaktadır. D-Katılım çerçevesinde ele alındığında, bu ekosistemin vatandaşların belediyelerle olan etkileşimini güçlendirerek, yönetim süreçlerinde daha fazla şeffaflık ve katılımcılığı teşvik ettiği görülmektedir.

Veri ekosistemi kavramı, dijital katılım süreçleri açısından önemli bir rol oynamakta olup, belediyelerde etkin bir katılım mekanizmasının oluşturulabilmesi için yalnızca vatandaşların görüşlerini iletebileceği platformların varlığı yeterli değildir. Bu

sürecin, veriye dayalı bir yapı ile desteklenmesi gerekmektedir. Veri ekosistemi, belediyeler ile vatandaşlar arasındaki etkileşimi daha sistematik, şeffaf ve sürdürülebilir bir hale getiren bir çerçeve sunarak, dijital katılımın etkinliğini artırmaktadır.

Belediyeler, vatandaşların taleplerini, geri bildirimlerini ve önerilerini büyük veri, açık veri ve veri analitiği gibi veri yönetim mekanizmaları aracılığıyla işleyerek yönetim süreçlerine entegre edebilir. Bu noktada, veri ekosisteminin temel bileşenleri olan aktörler, roller, ilişkiler ve kaynaklar, belediyelerin dijital katılımı nasıl yöneteceğine dair stratejik bir çerçeve sunmaktadır. Etkin bir dijital katılım modelinin oluşturulabilmesi için yalnızca teknolojik altyapının sağlanması yeterli değildir; aynı zamanda bu altyapının veri paylaşımı, analiz süreçleri ve yönetim mekanizmaları ile desteklenmesi gerekmektedir.

Özellikle açık veri politikalarının belediyeler tarafından benimsenmesi, vatandaşların kamu hizmetlerine dair verilere doğrudan erişimini kolaylaştırarak karar alma süreçlerine daha aktif katılımlarını teşvik edebilir. Böyle bir yaklaşım, veri ekosistemini yalnızca bilgi yönetimi açısından ele almanın ötesine geçerek, belediyelerin hizmet sunum süreçlerini iyileştiren ve vatandaşlarla daha güçlü bir etkileşim kurmasını sağlayan bir araç olarak konumlandırmaktadır.

Bu bağlamda, veri ekosisteminin belediyeler düzleminde dijital katılım süreçlerine nasıl entegre edileceğini anlamak, çalışmanın temel araştırma çerçevesini güçlendirmektedir. Dijital katılımın sürdürülebilir ve etkili bir hale getirilebilmesi için, belediyelerin veri yönetimi stratejileri, açık veri politikaları ve veri ekosistemine dayalı yönetim modelleri geliştirmesi gerekmektedir. Önerilen modelin başarılı olabilmesi için, veri ekosisteminin yapısının iyi anlaşılması ve belediyelerin bu süreçleri nasıl yöneteceğine dair kapsamlı bir çerçevenin ortaya konması büyük önem taşımaktadır.

3.1.2. Açık Veri

Literatürde “veri ekosistemi” araştırıldığında sıklıkla “açık veri ekosistemi” ile karşılaşmaktadır. Dolayısıyla bu hususa da ayrıca değinmek icap etmektedir. Açık veri ekosistemi kavramı söz konusu ekosistem içerisindeki tüm aktörlerin verilere erişebilir olması durumunu ifade etmektedir (Karaca ve Özsalmanlı, 2022:126). Açık veri, herhangi bir telif hakkı, patent ya da diğer kısıtlayıcı mekanizmalara tabi olmaksızın, tüm bireyler ve kurumlar tarafından serbestçe erişilebilen, yeniden kullanılabilen ve

dağıtılabilen veri olarak tanımlanmaktadır (Kaya vd., 2020). Kamu yönetimi açısından açık veri, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin uygulanmasını sağlayan, katılımcı yönetim anlayışını destekleyen önemli bir araçtır. Açık veri politikaları, vatandaşların karar alma süreçlerine aktif olarak katılmalarına ve kamu yönetiminin hesap verebilirliğini artırmalarına olanak tanımaktadır (Ubaldi, 2013). Bu doğrultuda, açık veri, demokratik yönetişimin ve dijital katılım süreçlerinin geliştirilmesinde kritik bir rol üstlenmektedir.

Açık veri ekosistemi, çeşitli aktörlerin veri üretimi, paylaşımı, analizi ve kullanımına dayalı dinamik bir yapı olarak ele alınmaktadır (World Bank Group, 2015). Özellikle büyük miktarda veriye sahip kamu kurumları ve araştırma enstitülerinin, bilimsel çalışmaları desteklemek amacıyla açık veri platformları oluşturdukları görülmektedir (Mendi, 2023).

Açık veri platformları, kamu yöneticileri ve vatandaşlar tarafından kolektif olarak oluşturulan ham verilerin, izleme, müzakere ve katılımcı süreçleri kolaylaştıran anlamlı bilgilere dönüştürülmesini sağlar (Ruijter vd. 2017). Bu platformlar, kamu yönetiminin daha fazla kaynağı etkin bir şekilde kullanarak dijital hizmetler sunmasına olanak tanır. Teknolojinin kullanımı açısından açık veri platformları, vatandaşlara yenilikçi yollarla daha iyi hizmet verme amacına yönelik önemli bir öncelik alanı haline gelmiştir. Ayrıca, açık veri platformları, kamu tartışmalarında tüm katılımcılar için eşit koşullar sunarak vatandaş katılımını artırabilir ve müzakereci demokrasiyi güçlendirebilir (Meijer, 2012).

Dijital katılım bağlamında açık veri, kamu yönetimi ve belediyelerde vatandaşların yönetim süreçlerine etkin katılımını sağlamak için önemli bir araçtır. Açık veri sayesinde vatandaşlar, yerel yönetimlerin faaliyetlerine dair güncel bilgilere ulaşabilir, öneriler sunabilir ve şeffaf bir yönetim anlayışının gelişmesine katkıda bulunabilirler (European Data Portal, 2015). Açık veri politikalarının, yalnızca veri paylaşımı ile sınırlı kalmadığı, aynı zamanda verinin kullanımını teşvik ettiği ve kamu yönetiminde katılımın artırılmasına olanak tanıdığı görülmektedir (Ojo vd.,2015). Belediyeler açısından açık veri, sadece bilgiye erişim sağlamakla kalmaz; aynı zamanda hizmetlerin iyileştirilmesine, inovasyonun teşvik edilmesine ve toplumla etkileşimin artırılmasına yönelik fırsatlar sunar. Açık veri uygulamaları, vatandaşların belediyelerin sunduğu hizmetler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlayarak yerel yönetimlerin performanslarını daha şeffaf bir biçimde değerlendirmelerine olanak tanımaktadır.

Açık veri ekosisteminde, makineler arası haberleşmenin temel prensiplerinden biri, açık kodlu yazılımların ve açık veri meta-datalarının iyi tanımlanmış olmasıdır (Alav, 2019). Meta-data, verinin anlamlandırılmasını ve sınıflandırılmasını sağlayarak, bilgi erişim süreçlerini hızlandırmakta ve makineler arasındaki veri paylaşımını daha etkin hale getirmektedir. Açık veri sistemlerinde meta-data ne kadar kapsamlı ve detaylı tanımlanırsa, erişim sorgulamalarında ve makineler arası bilgi alışverişinde sağlanan veri akışı da o kadar hızlı ve sağlıklı olacaktır.

Ancak açık veri ekosisteminin gelişimi bazı yapısal ve kültürel engellerle karşı karşıyadır. Yasal ve teknik altyapının eksikliği, finansal kısıtlamalar ve açıklık kültürünün yeterince benimsenmemesi, verinin etkin kullanımını sınırlandırmaktadır (Eroğlu, 2022). Ayrıca, veri paylaşımı konusundaki farkındalık eksikliği, birçok kurumun elindeki veriyi açmasını geciktirmektedir. Tüm bu engellere rağmen, açık veri doğru yönetildiğinde sadece bireyler ve kurumlar için değil, tüm toplum için katma değer yaratan güçlü bir araç haline gelmektedir. Belediyeler açısından açık veri, vatandaşların geri bildirim sağlayarak hizmetlerin iyileştirilmesine doğrudan katkı sunmasına olanak tanımaktadır. Örneğin, belediyeler ulaşım, çevre, altyapı gibi alanlarda açık veri tabanlarını etkin kullanarak vatandaşların taleplerine dayalı karar mekanizmalarını oluşturabilirler.

Açık veri prensipleri doğrultusunda bilgi, dijital ağlarda dolaşıma girdiğinde çarpan etkisi yaratarak katlanarak büyümekte, yayılmakta ve yeni bilgilerin üretilmesine doğrudan katkı sağlamaktadır (Alav, 2019). Bu süreçleri destekleyen açık veri ekosistemi, bilimsel araştırmalardan ekonomik modellere kadar geniş bir çerçevede bilgi üretimini teşvik etmekte ve yenilikçi çözümlerin geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Açık veri, ekonomik büyümeyi desteklerken, kamu idarelerinde verimliliği artırmakta ve vatandaşların karar alma süreçlerine katılımını güçlendirmektedir (Eroğlu, 2022). Kamu yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini destekleyen açık veri, dijital katılım bağlamında belediyeler tarafından aktif olarak benimsenmesi gereken bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Açık veri belediyelerde dijital katılımın temel yapı taşlarından biri olarak değerlendirilmelidir. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, İstanbul, İzmir, Konya ve Gaziantep Büyükşehir Belediyeleri gibi birçok belediyenin açık veri platformları oluşturma yönünde çalışmalar yürüttüğü, ayrıca 2022 yılında kamuoyuna tanıtılan ve küresel erişime açılan “Şeffaf Ankara” projesinin bu sürecin somut bir örneği olduğu

ifade edilmektedir. Ancak, açık veri kaynaklarının erişime sunulması büyük önem taşıırken, sağlanan verinin manipülasyon ve tahribata karşı korunması, veri bütünlüğü ve güvenilirliği açısından kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır (Mendi, 2023).

Açık veri politikalarının etkin şekilde uygulanması, vatandaşların yönetime aktif katılımını sağlamanın yanı sıra, kamu yönetiminde şeffaflığı, hesap verebilirliği ve inovasyonu teşvik etmektedir. Belediyelerin açık veri kullanımını genişletmesi, toplumsal katılımı artırarak daha demokratik ve etkili yönetim modellerinin geliştirilmesine katkı sunacaktır.

Dijital katılım perspektifinden bakıldığında, açık veri bireylerin yerel yönetim süreçlerine dahil olmasını sağlayarak karar alma mekanizmalarına aktif olarak katkı sunmalarına imkan tanımaktadır. Belediyeler tarafından sunulan hizmetlerin etkinliği, ancak vatandaşların geri bildirimleri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirildiğinde artırılabilir. Bu bağlamda, açık veri sistemleri, kamu hizmetlerinde şeffaflığı artırarak vatandaşların bilinçli kararlar almasını, yerel yönetim süreçlerine katılımını güçlendirmesini ve yönetim süreçlerini denetlemesini kolaylaştırmaktadır.

Kavramın çalışma kapsamına alınmasının temel nedeni, belediyelerde dijital katılım süreçlerini daha sürdürülebilir ve etkin hale getirme potansiyelidir. Açık veri politikalarının yerel yönetimlerde benimsenmesi, vatandaş katılımını seçim dönemleriyle sınırlı tutmayıp, sürekli bir etkileşim alanı yaratma fırsatı sunmaktadır. Belediyeler, açık veri platformları aracılığıyla yalnızca hizmetlerin şeffaflığını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda vatandaşların doğrudan katkı sunmasını teşvik eden interaktif bir yönetim modeli geliştirebilir. Bu doğrultuda, açık veri ve dijital katılım arasındaki ilişki, yerel yönetimlerin demokratik, hesap verebilir ve vatandaş odaklı bir yönetim anlayışına geçişini destekleyen kritik bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle, bu çalışmada açık veri, belediyelerde dijital katılımı artıran bir modelin temel bileşenlerinden biri olarak ele alınmakta ve önerilen çerçevenin yapı taşlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

3.1.3. Büyük Veri

Dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte büyük veri, kamu yönetimi ve politika oluşturma süreçlerinde giderek daha kritik bir rol oynamaya başlamıştır. Dijital belediyeçilik uygulamalarının yaygınlaşması, kamu kurumlarının geleneksel veri yönetim sistemlerine dayalı karar alma anlayışından uzaklaşmasına ve bunun yerine

büyük veri analitiğine dayalı, daha esnek ve veri odaklı yaklaşımlar geliştirmesine olanak tanımaktadır. Özellikle nesnelerin interneti (IoT), sensör teknolojileri, sosyal medya etkileşimleri ve açık veri platformları aracılığıyla üretilen geniş çaplı veri kümeleri, kamu hizmetlerinin daha etkin ve verimli sunulmasına katkı sağlamaktadır. Ancak büyük verinin kamu sektöründe kullanımı, yalnızca teknik bir dönüşümle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda veri güvenliği, bireysel mahremiyet ve yönetim ilkeleri çerçevesinde yeni tartışmaları da gündeme getirmektedir.

Günümüzde veri üretimi ve çeşitliliği insanlık tarihinde görülmemiş bir hızla artmaktadır. Bireysel bilgisayar kullanımından nesnelerin interneti (IoT) gibi ileri teknolojilere geçişin hız kazanmasıyla, RFID (Radyo Frekansı ile Tanımlama), sensör teknolojileri, sosyal medya platformları, mobil uygulamalar ve web tabanlı sistemler gibi farklı kaynaklardan büyük miktarda veri üretilmektedir (Goes, 2014: iv). Bu süreç, sürekli büyüyen ve genişleyen büyük veri kavramını ortaya çıkarmıştır. Büyük veri, yapısal, yarı yapısal ve yapısal olmayan verileri içeren geniş kapsamlı bir veri bütünüdür. Sensörlerden gelen anlık veriler, sosyal medya paylaşımları, dijital metinler, görüntüler, blog gönderileri, CCTV kayıtları ve GPS verileri büyük veri ekosisteminin temel bileşenleri arasında yer almaktadır (Miah vd., 2017:772).

Büyük veri, en basit tanımıyla geleneksel yöntemlerle kolaylıkla işlenemeyen veya mevcut veri yönetim sistemleri tarafından yeterli düzeyde analiz edilemeyen büyük ölçekli veri kümeleri olarak tanımlanmaktadır (Fisher vd., 2012: 53). Daha geniş bir çerçevede değerlendirildiğinde ise büyük veri, tipik veri tabanı yazılımlarının kapasitesini aşan, depolama, yönetim ve analiz açısından karmaşıklık içeren veri setlerini ifade etmektedir (Manyika vd., 2011: 1). En kapsamlı biçimiyle büyük veri, "geleneksel yöntemlerle işlenmesi mümkün olmayan, farklı kaynaklardan gelen ve çeşitli yapısal özelliklere sahip, kurumsal veya toplumsal problemlerin çözümüne yönelik büyük ölçekli veri yığınları" şeklinde tanımlanmaktadır (Kamioka ve Tapanainen, 2014: 2).

Büyük veri kavramı, ilk kez Michael Cox ve David Ellsworth tarafından 1997 yılında IEEE Görüntüleme Konferansı'nda ortaya atılmıştır. Cox ve Ellsworth, aşırı büyük veri kümelerinin bilgisayar sistemlerinin bellek ve disk kapasitelerini zorladığını belirterek bu durumu "Büyük Veri Problemi" olarak tanımlamışlardır (Cox ve Ellsworth, 1997: 235). Daha sonra Francis X. Diebold, büyük veriyi yalnızca bilişim alanında değil, fizik, biyoloji ve sosyal bilimler gibi pek çok disiplinde karşılaşılan ve yönetilmesi

gereken devasa veri kümeleri olarak ele almıştır (Diebold, 2013: 115). Günümüzde büyük veri, “çağın ham maddesi” olarak adlandırılmakta ve çeşitli alanlarda kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Dijital teknolojilerin gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmesiyle birlikte, bireyler dijital ortamlarda sürekli olarak veri üretmekte ve bu süreçte dijital izler bırakmaktadır. Web siteleri, sosyal medya platformları, mobil uygulamalar, sensörler ve internet bağlantılı cihazlar aracılığıyla üretilen bu veriler hızla artış göstermekte ve çeşitli yazılımlar yardımıyla işlenerek anlamlı bilgilere dönüştürülmektedir. Büyük veri (big data) olarak kavramsallaştırılan bu olgu, yalnızca veri miktarının büyüklüğü ile değil, aynı zamanda bu verilerin analiz edilerek bilgiye ve değere dönüştürülmesi süreciyle de ilişkilidir (Öcal, 2019: 102). Büyük verinin en temel özelliklerinden biri, sürekli bir akış halinde olması ve çoğunlukla belirli bir yapıya sahip olmamasıdır. Özellikle son yıllarda dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte büyük veri, bilgisayarlar, akıllı telefonlar, GPS sistemleri, güvenlik kameraları ve otomatik veri toplayan cihazlar aracılığıyla sürekli olarak üretilmektedir. Moore Yasası, teknolojik gelişmelerin her yıl ikiye katlandığını öngörse de son yıllarda dijital ekosisteme bağlanan cihaz ve kullanıcı sayısındaki artış, veri miktarının beklenenden çok daha hızlı büyümesine neden olmuştur (Brynjolfsson ve McAfee, 2015: 60).

Büyük veri, temel olarak insan kaynaklı ve makine kaynaklı olmak üzere iki ana kaynaktan üretilmektedir. İnsan etkileşimlerinden doğan dijital izler, internet üzerindeki kullanıcı etkileşimleri, çevrim içi alışverişler, sosyal medya paylaşımları ve güvenlik kayıtları gibi geniş bir veri havuzunu içermektedir (Zadrozny ve Kodali, 2013: 2-3). Öte yandan, makine kaynaklı veriler sensörler, GPS sistemleri, güvenlik kameraları ve otomatik veri toplama sistemleri tarafından üretilmektedir. Özellikle Nesnelerin İnterneti (IoT) teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, makineler arasındaki veri paylaşımı hız kazanmış ve büyük veri ekosisteminin temelini oluşturan unsurlardan biri haline gelmiştir.

Büyük verinin kullanım alanları, bankacılık, iletişim, medya, eğlence, sağlık, eğitim, kamu hizmetleri, enerji sektörü, perakende ticaret ve ulaşım gibi birçok sektörü kapsamaktadır. Akıllı telefonlardan sensörlere, web trafik kayıtlarından sosyal medya etkileşimlerine kadar farklı kaynaklardan sürekli veri üretilmekte ve bu veriler analiz edilerek hizmetlerin iyileştirilmesi, maliyetlerin azaltılması, pazarlama stratejilerinin

güçlendirilmesi ve karar alma süreçlerinin hızlandırılması gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır (Schneider, 2012: 6). Kamu yönetimi bağlamında ise büyük veri analitiği, devlet hizmetlerinin etkinliğini artırmak, vatandaş memnuniyetini sağlamak ve politika üretme süreçlerini veri odaklı hale getirmek için önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Naik ve Joshi, 2017:120).

Mayer-Schönberger ve Cukier (2013: 22), büyük veriyi "bilgi ekonomisinin petrolü" olarak tanımlayarak, bu verinin ekonomik, ticari ve yönetim süreçlerinde giderek daha fazla stratejik bir değer taşıdığına dikkat çekmektedir. Büyük veri ekosistemindeki aktörler üç temel gruba ayrılmaktadır: veriyi toplayanlar, veriyi kullananlar ve veriyi üretenler. Veriyi toplayanlar, hangi tür verilerin toplanacağına ve bu verilerin nasıl değerlendirileceğine karar veren aktörlerdir. Veriyi kullananlar, büyük veri analizlerini belirli amaçlar doğrultusunda işleyerek anlamlı sonuçlar elde eden taraflardır. Veriyi üretenler ise, genellikle bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde dijital ortamda iz bırakan bireylerdir. Verilerin elde edilip kullanılabilir olduğu varsayılan kısmı, veri tabanlarında saklanarak işlenip erişilebilir hale getirilirken, özellikle büyük veri kavramının yaygınlaşmasıyla birlikte veri ambarları da büyük bir önem kazanmıştır (Doğan ve Arslantekin, 2016: 17). Okcu (2024: 18), SETA için hazırlamış olduğu raporda, daha dinamik ve dijital hale gelen kentsel ortamların, yerel yönetimler açısından “kentsel büyük veri”nin (urban big data) yalnızca bir bilgi kaynağı değil, aynı zamanda stratejik bir yönetim aracı olarak önem kazanmasına neden olduğunu belirtmiştir. Yine Okcu, aynı raporda, belediyelerin veriyi yalnızca toplamakla yetinmek değil; aynı zamanda bu verileri anlamlandırarak yönetsel süreçlere entegre edebilme kapasitesini geliştirmesini gerekliliğini de ifade etmiş ve bu sürecin “kentsel sosyal dinleme” olarak adlandırıldığından bahsetmiştir.

Büyük veri analitiği, geleneksel veri tabanı yönetim sistemleriyle işlenmesi zor olan hızlı, büyük ve çeşitli veri kümelerinin işlenmesini sağlayan analitik ve paralel hesaplama tekniklerine dayanmaktadır (Gahi vd., 2016: 952). Kamu kurumları, büyük veri analitiği sayesinde gerçek zamanlı veri işleme ve karar alma süreçlerini geliştirmekte, böylece yönetim süreçlerini daha verimli ve etkin hale getirmektedir. Ancak, kişisel verilerin gizliliği ve siber güvenlik gibi konular, büyük verinin etik ve hukuki boyutlarını gündeme getirmekte ve bu alanda ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlemelerin oluşturulmasını gerektirmektedir (Aktan, 2018:18).

Büyük veri kapsamında değerlendirilen veriler; yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç ana kategoriye ayrılmaktadır. Yapılandırılmış veriler, belirli bir format ve düzen içinde saklanabilen ve işlenebilen veri türlerini içerirken, yapılandırılmamış veriler metin, görüntü, video ve sosyal medya içerikleri gibi belirli bir yapıya sahip olmayan veri setlerinden oluşmaktadır. Yarı yapılandırılmış veriler ise hem belirli bir yapıyı içeren hem de esnek veri formatları barındıran XML dosyaları, işlem tabloları ve RSS verileri gibi unsurları kapsamaktadır (Holmes, 2017: 6).

Büyük veri kavramı, ilk kez Doug Laney (2001) tarafından “3V modeli” ile açıklanmış ve veri hacmi (Volume), veri hızı (Velocity) ve veri çeşitliliği (Variety) olmak üzere üç temel boyut üzerinden tanımlanmıştır. Daha sonraki çalışmalarda, bu modele doğruluk (Veracity) ve değer (Value) unsurları eklenerek büyük veri 5V modeli çerçevesinde ele alınmıştır (Lokke, 2018: 60-61). SAS Enstitüsü ise büyük verinin karmaşıklığını daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmek adına değişkenlik (Variability) ve karmaşıklık (Complexity) boyutlarını da modele dahil etmiştir. Değişkenlik, veri akışlarının belirli olaylara veya zaman dilimlerine bağlı olarak nasıl değişkenlik gösterdiğini açıklarken; karmaşıklık, büyük veri kümeleri arasındaki bağlantıların nasıl kurulduğunu ve işlendiğini ifade etmektedir.

Büyük verinin (Big Data) oluşumunda beş temel bileşen bulunmaktadır. Bu bileşenler; çeşitlilik (variety), hız (velocity), veri büyüklüğü (volume), doğrulama (verification) ve değer (value) olarak sıralanmakta olup, literatürde genellikle "5V" kavramı ile ifade edilmektedir (Aksoy vd., 2017: 1916). Büyük veri analizi üç temel aşamada gerçekleştirilmektedir: veri toplama, veriyi düzenleme ve veriyi yorumlama. Ancak gerek kamu gerekse özel sektörde bilgilerin depolanması, işlenmesi ve gerektiğinde erişilebilir olması süreçlerinde en büyük zorluklardan biri, veri bütünlüğünün korunması ve kişisel mahremiyetin güvence altına alınmasıdır (Dirin, 2014).

Büyük veri, geleneksel veri türlerinden farklı olarak hız (velocity), çeşitlilik (variety), geçerlilik (veracity), değer (value), kırılganlık (vulnerability) ve büyüklük (volume) gibi temel bileşenlerle tanımlanmaktadır (Avaner ve Çelik, 2021:5). Bu özellikler, büyük verinin kamu yönetiminde kullanımını hem teknik hem de yönetsel açıdan dönüştürücü bir unsur haline getirmektedir.

Büyük veri, yalnızca yüksek hacimli ve hızlı veri üretimi ile karakterize edilen bir olgu değil, aynı zamanda bu verinin anlamlandırılması ve değer yaratılması sürecini içeren, ileri analiz yöntemleri ve özel teknolojiler gerektiren bir sistem olarak da değerlendirilmektedir (Mauro vd., 2015: 97-100). Davenport (2014: 13), büyük veri yönetiminin etik boyutuna vurgu yaparak, bu süreçte uygulanacak politikaların ve denetim mekanizmalarının yetersiz olması durumunda çıkarıcılığa (venality) yol açabileceğine dikkat çekmektedir.

Büyük veri ve yapay zeka stratejilerinin özel sektör ve bireysel kullanıcılardan sonra kamu yönetiminde de benimsenmesi, kaçınılmaz bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Kamu yönetiminde büyük veri ve yapay zekanın entegrasyonu, hizmetlerin daha etkin, hızlı ve verimli bir şekilde sunulmasını sağlarken, kamu işleyişinin modernleşmesine de önemli katkılar sunmaktadır (Avaner ve Çelik, 2021: 1). Bu teknolojilerin geliştirilmesi ve ticari olarak kullanıma sunulması, ülkeler için ekonomik rekabet avantajı yaratmakta ve dijital dönüşüm sürecinde öncü konumda olmalarına imkan tanımaktadır (Avaner ve Çelik, 2021: 2). Bu nedenle, birçok devlet yönetimi büyük veri ve yapay zeka uygulamalarını kamu hizmetlerine entegre ederek yönetim süreçlerini dijitalleştirmeye yönelik adımlar atmaktadır.

Kamu yönetiminde hizmet sunum anlayışının dönüşümü, çeşitli faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir. Ancak, bu dönüşüm sürecinde en belirleyici unsurlardan biri dijital dönüşümdür. Yapay zeka ve büyük veri gibi yenilikçi teknolojilerin gelişimi, kamu hizmetlerinin daha hızlı, verimli ve vatandaş odaklı bir şekilde sunulmasını mümkün kılmaktadır (Karaca ve Öztürk, 2019:528). Bu dönüşüm, yalnızca merkezi yönetim seviyesinde değil, aynı zamanda yerel yönetimler düzeyinde de önemli bir değişimi beraberinde getirmektedir. Dijital belediyeçilik uygulamaları kapsamında, nesnelerin interneti (IoT), büyük veri, açık veri, bulut bilişim, artırılmış gerçeklik, robot teknolojileri, blok zincir, mobil teknolojiler, merkezi denetleme, kontrol ve veri toplama sistemleri gibi gelişmiş teknolojilerin entegrasyonu yaygınlaşmaktadır (Benli, 2018:23). Bu teknolojiler, kamu hizmetlerinin etkinliğini artırmanın yanı sıra, veri odaklı karar alma süreçlerinin güçlendirilmesine ve belediyelerde katılımcı yönetim anlayışının yaygınlaştırılmasına katkı sağlamaktadır.

Büyük veri, yalnızca bireylerin ve kurumların daha bilinçli kararlar almasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kamusal hizmetlerin iyileştirilmesi, demokratik

katılımın artırılması ve veri odaklı yönetim anlayışının yaygınlaşması açısından da önemli bir araçtır. Kamu kurumlarının, belediyelerin ve yerel yönetimlerin büyük veri analitiğini dijital katılım süreçleriyle entegre etmesi, vatandaşların yönetim süreçlerine daha aktif katılım sağlamasına olanak tanımaktadır (Aktan,2018:18).

Kamu yönetiminde büyük veri kullanımı, özellikle eğitim sisteminin iyileştirilmesi, işsizlik oranlarının azaltılması, emeklilik sistemlerinin düzenlenmesi, sosyal yardımların etkin dağıtımı, trafik yoğunluğunun yönetimi ve mobil sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi gibi alanlarda önemli katkılar sunmaktadır (Archenaa ve Anita, 2015, 408-410). Ayrıca akıllı şehirler kapsamında büyük veri, kent içi ulaşımın planlanması, enerji tüketiminin optimizasyonu, çevresel sürdürülebilirlik politikalarının geliştirilmesi gibi birçok noktada kritik bir rol üstlenmektedir (Zainal vd., 2016, s. 306).

Günümüzde büyük veri ile ilgili en önemli tartışmalardan biri, bu verinin bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik yenilikçi çözümler üretmek için mi, yoksa gözetim mekanizmalarını güçlendirerek mahremiyet ihlallerine neden olacak uygulamalarda mı kullanılacağı sorusudur (Boyd ve Crawford, 2012: 662). Dolayısıyla büyük veri, yalnızca teknolojik ve ekonomik bir fenomen olarak değil, aynı zamanda sosyal ve etik boyutlarıyla ele alınması gereken bir olgu olarak değerlendirilmelidir.

Büyük veri, yüksek hacim, hız ve çeşitlilik özellikleriyle öne çıkan bir veri yapısı olup, bu unsurlar veri analiz süreçlerinin teknik ve etik çerçevesini belirlemektedir. Dijitalleşmenin hızla artmasıyla birlikte, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla üretilen veri miktarı devasa boyutlara ulaşmıştır. Geleneksel veri yönetim sistemlerinin yetersiz kaldığı bu ortamda, büyük veri ekosistemi giderek daha büyük veri setlerini işleyebilmek için yeni teknikler geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Büyük verinin en belirgin özelliklerinden biri, verinin üretim ve işleme sürecindeki olağanüstü hızdır. Artık veriler yalnızca depolanmamakta, aynı zamanda gerçek zamanlı olarak analiz edilerek karar alma süreçlerine entegre edilmektedir (Ünal, 2015: 9). Özellikle siber güvenlik, finansal piyasa analizi ve akıllı şehir yönetimi gibi alanlarda büyük veri analitiği kritik bir rol üstlenmektedir (Lokke, 2018: 60). Büyük veri, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç farklı kategoride ele alınmaktadır. E-posta içerikleri, video ve metin dosyaları, sosyal medya paylaşımları, sensör verileri ve dijital medya unsurları büyük veri ekosisteminin bir parçasıdır (Lokke, 2018: 60). Veri çeşitliliğinin artması, bilgi işleme süreçlerini daha karmaşık hale getirmekte ve analitik yöntemlerin

çeşitlenmesini gerektirmektedir. Büyük verinin en önemli özelliği, ham veriden anlamlı bilgi üretebilme kapasitesidir. Günümüz dijital ortamında üretilen veriler analiz edilerek ticari, bilimsel ve yönetişimsel karar süreçlerine doğrudan katkı sağlayacak içgörüler elde edilmektedir. Bunun yanı sıra, büyük veri yalnızca geçmiş analizleri için değil, geleceğe yönelik tahminler ve öngörüsül modeller geliştirmek amacıyla da kullanılmaktadır. Büyük veri, yalnızca teknik bir olgu olmanın ötesinde, bireysel mahremiyet, veri güvenliği ve etik kullanım biçimleri gibi konular açısından da önemli tartışmalara neden olmaktadır. Dijitalleşme ile birlikte bireyler farkında olmadan çevrim içi ortamda iz bırakmakta ve büyük veri ekosistemi içinde kendi rızaları dışında takip edilmektedir (Uluk, 2018: 43-44). Kişisel verilerin toplanması, saklanması ve yönetsel ya da ticari amaçlarla işlenmesi, veri güvenliği açısından ciddi riskler barındırmaktadır. John Battelle, büyük veriyi "niyetlerin veri tabanı" olarak tanımlayarak, dijital ortamda üretilen verilerin ticari ve siyasi amaçlarla nasıl analiz edildiğine dikkat çekmektedir (Arthur, 2017: 63).

Büyük veri yalnızca teknolojik bir olgu olmanın ötesinde, bireylerin mahremiyet hakları, ekonomik sistemler ve yönetim mekanizmaları üzerinde doğrudan etkileri bulunan çok boyutlu bir yapıdır. Bu nedenle, büyük veri yönetimi ve analitiği yalnızca teknik becerilerle değil, aynı zamanda etik, hukuki ve sosyal sorumluluk çerçevesinde ele alınmalıdır.

Öte yandan, büyük veri gözetim mekanizmalarının yaygınlaşmasına da olanak sağlamaktadır. Günümüzde gözetim teknolojileri yalnızca devletler ve güvenlik birimleri tarafından değil, aynı zamanda özel sektör ve teknoloji şirketleri tarafından da kullanılmaktadır (Kubitschko, 2015: 79). Bu durum, sanayi toplumlarında ortaya çıkan “*panoptikon*” kavramının dijital çağda genişleyerek “*süperpanoptikon*” ve “*sinoptikon*” gibi yeni gözetim biçimlerine dönüşmesine yol açmıştır. Dolayısıyla, büyük veri yalnızca bireylerin mahremiyetini tehdit eden bir unsur olarak değil, aynı zamanda ekonomik güç dengelerini ve toplumsal yapıyı etkileyen bir olgu olarak değerlendirilmelidir (Özcan, 2021:22).

Büyük veri ekosisteminde yer alan tüm aktörler -veriyi üretenler, toplayanlar ve işleyenler- bu sürecin ayrılmaz parçalarıdır. Ancak, büyük veri kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte, etik ilkelerin ve veri gizliliği politikalarının güçlendirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu bağlamda, büyük veri yalnızca teknik bir yenilik değil, aynı

zamanda yönetim, bireysel haklar ve etik sorumluluklar açısından çok boyutlu bir dönüşüm süreci olarak ele alınmalıdır.

Büyük verinin etik boyutları dört temel çerçevede ele alınmaktadır: kimlik, mülkiyet, gizlilik ve itibar (Davis ve Patterson, 2012: 2-3). Bu çerçeve, bilgi teknolojilerinin bireyler üzerindeki etkilerini analiz ederken, büyük verinin etik sınırlarının nasıl belirlenmesi gerektiği sorusunu da gündeme getirmektedir. Büyük veri yalnızca devletler tarafından güvenlik politikaları doğrultusunda değil, aynı zamanda şirketler tarafından pazarlama stratejileri kapsamında da kullanılmaktadır (Özcan, 2021 :27). Ancak büyük veri, yalnızca gözetim ve denetim amacıyla değil; bilimsel araştırmaları desteklemek, toplumsal refahı artırmak ve demokratik katılımı güçlendirmek için de değerlendirilebilmektedir.

Kamu yönetiminde geleneksel hizmet sunumu, bürokratik süreçler, kırtasiyecilik, zaman kaybı ve yüksek maliyet gibi faktörler nedeniyle çeşitli aksaklıklarla karşı karşıya kalmaktadır. Büyük veri ve yapay zeka tabanlı uygulamaların bu tür sorunlara çözüm getireceği ve kamu hizmetlerinin daha hızlı, şeffaf ve etkin bir yapıya kavuşmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir (Tanrıverdi, 2021: 311).

Dijital dönüşümün temel bileşenlerinden biri olarak kabul edilen büyük veri, özellikle son yıllarda akademik ve yönetsel tartışmalarda giderek daha fazla yer edinmiştir. Kamu sektörü açısından büyük veri, politika geliştirme süreçlerinde ve kamu hizmetlerinin etkinliğinin artırılmasında önemli fırsatlar sunmaktadır (Altun vd., 2017). Büyük veri kaynaklarının erişilebilir, hızlı ve kapsamlı bir biçimde analiz edilmesi, kamu yöneticilerinin vatandaşların talepleriyle uyumlu hizmetler geliştirmesine olanak tanımakta ve böylece hizmet kalitesinin yükselmesine, uygulamaların anlık olarak izlenmesine ve gerektiğinde revize edilmesine katkı sağlamaktadır (Göçoğlu, 2020).

Bu çerçevede, kamu kurumlarının sunduğu dijital hizmetler sırasında üretilen veriler, özellikle nüfus, vergi, sağlık ve ulaşım gibi geniş veri setlerinin analizi açısından büyük bir önem taşımaktadır (Gül, 2018). Kamu sektöründe büyük veri kullanımına yönelik artan ilginin temel nedenleri arasında mevcut yöntemlerin daha yenilikçi yaklaşımlarla güncellenmesi, kurumsal verimliliğin artırılması, hizmet kalitesinin iyileştirilmesi ve kamu yönetiminde şeffaflığın güçlendirilmesi yer almaktadır. Büyük veri analitiği, ayrıca yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi gibi yönetsel problemlere karşı

çözüm üretme potansiyeli taşımaktadır. Bu gelişmelerin kamu yönetimine katkısı yalnızca yönetsel verimliliğin artırılmasıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda vatandaşların kamu hizmetlerinden duyduğu memnuniyeti de olumlu yönde etkilemektedir (Maciejewski, 2017).

Büyük veri, “veri depolama, işleme ve analiz uygulamalarının yetersiz kaldığı kadar geniş veya karmaşık veri kümeleri” olarak tanımlanmaktadır (Altun vd., 2017: 2027). Gartner (2017) ise büyük veriyi, “işlenmesi için yenilikçi çözümler gerektiren, yüksek hacimli, hızlı ve değişken veri” şeklinde açıklamaktadır. Büyük veri analitiğinin etkin bir şekilde kullanımı, hizmet kalitesinin iyileştirilmesine, rekabet avantajının sağlanmasına ve iş süreçlerinde verimlilik artışına olanak tanımaktadır (Akıncı, 2019: ii).

Büyük veri yalnızca büyük ölçekli veri setlerinin saklanması ve işlenmesiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda politika yapıcılar için stratejik bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu verilerin etkili bir şekilde analiz edilmesi, bireylerin farklı ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran hizmetlerin geliştirilmesine katkı sağlayarak kamu politikalarının daha etkin ve verimli bir hale gelmesine yardımcı olmaktadır (Azzone, 2018: 117). Studinka ve Guenduez (2018: 2), büyük verinin kamu politikalarının planlanması, tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi aşamalarında kapsamlı bir biçimde kullanılabileceğini ileri sürmektedir.

Büyük verinin kamu yönetiminde etkili karar alma ve politika geliştirme süreçlerine entegre edilebilmesi, yalnızca verilerin toplanmasıyla değil, aynı zamanda bu verilerin anlamlandırılması ve stratejik karar süreçlerinde kullanılmasıyla mümkündür (Erkek, 2024: 156). Veri odaklı kamu politikalarının yaygınlaşması, kamu sektöründe kanıta dayalı karar alma mekanizmalarının güçlenmesine katkıda bulunarak, politika uygulamalarının daha nesnel ve ölçülebilir bir çerçeveye oturtulmasını sağlamaktadır.

Sheng vd. (2017), büyük verinin yönetim araştırmalarında nasıl çok disiplinli bir bakış açısıyla uygulandığını incelemişlerdir. Türkiye’de de büyük veri analizinin etkin şekilde kullanılmasıyla, belediyeler, emniyet teşkilatı, karayolları, hastaneler ve bakanlıklar gibi çeşitli kamu kurumları, karşılaştıkları sorunlara daha hızlı ve etkili çözümler üretebilirler. Bu nedenle, ülkemizde büyük verinin sunduğu potansiyelin farkına varılarak, bu alandaki çalışmalara ivedilikle başlanması büyük önem taşımaktadır. Büyük veri, yapay zeka ve makine öğreniminin sağladığı belirgin toplumsal faydalar,

kamu sektörünün veri odaklı bir yapıya dönüşümünü hızlandırmıştır (Sevinç Çubuk vd., 2023).

Sonraki bölümde, belediyelerin sahip oldukları büyük ölçekli veri setlerini kullanarak hizmet süreçlerini daha verimli yönetebileceği ve vatandaş memnuniyetini artırabileceği ortaya konulmakta, bu doğrultuda makine öğrenmesinin belediyeçilik hizmetlerinin etkinliğini artırma potansiyeli ele alınmaktadır.

3.1.4. Makine Öğrenmesi

Son yıllarda, teknolojik gelişmelerle birlikte büyük veri analitiğinin ve yapay zeka uygulamalarının kamu yönetiminde daha fazla kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Özellikle makine öğrenmesi (ML), büyük veri setleri üzerinde örüntüler ve ilişkiler keşfederek bilgisayar sistemlerinin açık bir şekilde programlanmadan öğrenmesini sağlayan bir yapay zeka dalı olarak öne çıkmaktadır (Mitchell, 1997).

Geleneksel programlama yöntemlerinde, belirli kurallar önceden belirlenerek sistemler oluşturulurken, makine öğrenmesi teknikleri bu kurallar yerine verinin kendisinden öğrenme ve karar verme süreçlerini geliştirme üzerine kuruludur (Bishop, 2006). Böylece zaman içinde daha iyi tahminlerde bulunabilen ve karar alma süreçlerinde daha başarılı olan sistemler geliştirilmesi mümkün olmaktadır.

Makine öğrenmesi, genel anlamda üç temel öğrenme yöntemi üzerine inşa edilmiştir: denetimli öğrenme, denetimsiz öğrenme ve pekiştirmeli öğrenme (Shapiro, 2021). Denetimli öğrenmede, algoritmalar etiketlenmiş veriler üzerinde eğitilir ve girdiler ile çıktılar arasındaki ilişkileri öğrenerek yeni veriler üzerinde tahminlerde bulunabilir (Gökalp, 2021). Örneğin, belediyeler açısından bu yöntemin, vatandaş geri bildirimlerinin analiz edilerek belirli kategorilere ayrılması veya hizmet taleplerinin öngörülmesi gibi alanlarda kullanılması mümkündür.

Denetimsiz öğrenme yönteminde algoritmalar veriler üzerinde herhangi bir önceden belirlenmiş etiket olmadan çalışarak veri içerisindeki örüntüleri ve gruplamaları belirler (Yadav, 2020). Belediyeler için bu yöntem, farklı mahallelerde benzer şikayetlerin gruplanması veya vatandaşların ortak ihtiyaçlarının belirlenmesi gibi uygulamalar için oldukça faydalıdır.

Pekiştirmeli öğrenme, sistemin deneme-yanılma yöntemiyle en iyi sonuçlara ulaşmasını amaçlayan bir öğrenme modelidir (Jordan ve Mitchell, 2015). Özellikle dinamik trafik yönetimi, çöp toplama rotalarının optimizasyonu gibi şehir yönetimi uygulamalarında etkin olarak kullanılabilir.

Yerel yönetimler açısından makine öğrenmesi büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Belediyeler, büyük veri analizi ile kamu hizmetlerini iyileştirerek vatandaş memnuniyetini artırabilir (Atalay ve Çelik, 2017). Makine öğrenmesi algoritmaları, vatandaşlardan gelen şikayet ve önerileri analiz ederek belediyelerin daha bilinçli kararlar almasını sağlama potansiyelini barındırmaktadır. Veri madenciliği, duygu analizi ve doğal dil işleme yöntemleriyle vatandaşların memnuniyet düzeyi ölçülebilir ve öncelikli sorun alanları belirlenebilir (Atalay ve Çelik, 2017).

Makine öğrenmesi, belediyelerin hizmet taleplerini öngörmesini ve proaktif çözümler geliştirmesini sağlayabilir. Örneğin, belirli dönemlerde artan altyapı problemleri veya ulaşım talebi gibi durumlar, geçmiş verilere dayalı olarak analiz edilip önceden önlem alınabilir (Science-ML, 2015).

Belediyeler, veriye dayalı karar mekanizmalarını geliştirerek hizmet süreçlerini daha rasyonel ve etkin bir şekilde yönetebilir. Örneğin, trafik akışını optimize etmek, sosyal yardımları daha etkili dağıtmak veya çevresel değişimleri analiz ederek politika üretmek bu yöntemlerle mümkün olabilir (Machine Learning Trends, 2020).

Makine öğrenmesi, yerel yönetimler açısından büyük bir yenilik ve dönüşüm potansiyeli taşımaktadır. Belediyeler açısından, vatandaş geri bildirimlerinin analiz edilmesi, veri destekli hizmet planlaması ve kaynak yönetimi gibi alanlarda önemli katkılar sunmaktadır.

Makine öğrenmesi, dijital katılım süreçlerinin etkinliğini artıran önemli bir teknoloji olarak öne çıkmaktadır. Belediyeler, vatandaşların geri bildirimlerini daha sistematik bir şekilde analiz edebilmek, kamu hizmetlerini iyileştirmek ve toplumsal ihtiyaçlara daha hızlı yanıt verebilmek adına giderek daha fazla veri odaklı yaklaşımlar benimsemektedir. Bu doğrultuda, makine öğrenmesi algoritmaları, büyük veri kümeleri içindeki örüntüleri tespit ederek belediyelerin karar alma süreçlerini desteklemekte ve hizmet planlamasını daha verimli hale getirmektedir. Özellikle vatandaş şikayetlerinin sınıflandırılması, hizmet önceliklendirmesi ve akıllı öneri sistemleri gibi uygulamalar, yerel yönetimlerin dijital katılımı güçlendirmesine olanak tanımaktadır.

Bu çalışmada makine öğrenmesinin ele alınmasının temel nedeni, dijital katılım mekanizmalarının yalnızca vatandaşların görüşlerini iletmesine imkan tanıyan bir sistem olmanın ötesine geçerek, toplanan verinin etkin bir şekilde işlenmesini ve kamu yönetiminde somut karar süreçlerine entegre edilmesini sağlamasıdır. Belediyeler açısından bakıldığında, makine öğrenmesi sayesinde vatandaş geri bildirimleri daha hızlı ve objektif bir şekilde değerlendirilebilmekte; böylece yerel yönetimlerin daha şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı bir yapıya kavuşması mümkün olmaktadır. Aynı zamanda bu teknoloji, belediyelerin sunduğu dijital hizmetleri kişiselleştirmesine, katılım süreçlerini demokratikleştirmesine ve yönetim anlayışını güçlendirmesine katkı sunmaktadır.

Makine öğrenmesi, dijital katılım süreçlerinin yalnızca daha etkin bir biçimde yürütülmesini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda belediyelerin vatandaş odaklı hizmet sunma kapasitesini artırarak dijital dönüşüm sürecini hızlandırmaktadır. Bu bağlamda, belediyelerin katılım mekanizmalarını güçlendirmesi ve vatandaşlarla daha etkili bir iletişim kurabilmesi için yenilikçi teknolojilere dayalı, entegre sistemlere duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır.

Bu noktada öne çıkan bir diğer kavram da teknolojik yakınsamadır. Yapay zeka destekli sistemler ile dijital araçların uyum içinde çalışmasını mümkün kılan teknolojik yakınsama, belediye hizmetlerinin daha erişilebilir, şeffaf ve katılımcı bir yapıya dönüşmesine katkıda bulunmaktadır. Sonraki kısımda belediyelerde dijital katılımın artırılması hususunda önemli bir kavram olması sebebiyle teknolojik yakınsama kavramı ile devam edilmektedir.

3.1.5. Teknolojik Yakınsama/ Dijital Yakınsama

Teknolojik yakınsama kavramı, farklı teknolojik sistemlerin, platformların ve disiplinlerin zaman içinde birleşerek bütünleşmesi sürecini ifade etmektedir. Kamu yönetiminde dijitalleşmenin giderek hız kazandığı günümüzde, büyük veri, yapay zeka, nesnelerin interneti, açık veri ve dijital katılım gibi kavramlar, birbirinden bağımsız ele alınmaktan ziyade, karşılıklı etkileşim içinde gelişmekte ve kamu yönetimi anlayışını köklü bir biçimde dönüştürmektedir. Bu çerçevede, teknolojik yakınsama, özellikle belediyelerde dijital katılımın daha etkin ve verimli hale getirilmesi açısından kritik bir rol üstlenmektedir.

Teknolojik yakınsama kavramı, ilk olarak 1963 yılında Rosenberg tarafından teknoloji politikaları ve sanayi inovasyonu bağlamında ele alınmış, ancak özellikle internetin yaygınlaşmasıyla birlikte medya ve iletişim teknolojileri ekseninde daha geniş bir anlam kazanmıştır. Curran ve Lecker (2011) ile Kim vd. (2013) gibi araştırmacıların çalışmaları doğrultusunda, bu kavram, farklı teknolojilerin bir araya gelerek yeni bir teknoloji, ürün ya da işlevsel bir çıktı oluşturma süreci olarak tanımlanmıştır. Curran ve Lecker (2011), yakınsamayı başlangıçta bağımsız olan unsurların zaman içinde ortak bir noktaya yönelerek bütünleşmesi olarak açıklamaktadır. Öte yandan, Kim vd. (2013), teknolojik yakınsamayı, mevcut teknolojilerin birleşmesiyle ortaya çıkan ve yenilikçi işlevler sunan hibrit sistemlerin oluşum süreci olarak ele almaktadır. Kavrama diğerlerinden farklı olarak medya bağlamında yaklaşan Jenkins (2006:3) teknolojik yakınsamanın farklı medya işlevlerini tek bir cihazda buluşturan ve sürekli gelişen bir teknolojik süreç olduğunu düşünmektedir. Ona göre bu kavramın beş çeşidi bulunmaktadır. Sosyal veya organik yakınsama, bireylerin aynı anda birden fazla medya kanalını kullanarak içerik tüketebilmesine imkan tanırken; kültürel yakınsama, medya teknolojileri, sektör dinamikleri ve kullanıcı etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan yeni ve özgün yaratıcı türleri kapsamaktadır. Küresel yakınsama, medya içeriklerinin uluslararası dolaşımı sayesinde farklı kültürler arasındaki etkileşimi artırırken, ekonomik yakınsama ise eğlence endüstrisinin genişlemesiyle birlikte medya şirketlerinin çeşitli alanlarda faaliyet göstermesini mümkün kılmaktadır.

Borés vd. (2003:3), teknolojik yakınsamayı, herhangi bir terminalin farklı veri türlerine erişebilmesi ve bu verilerin herhangi bir iletim hattı üzerinden aktarılabilmesi olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede, teknolojik yakınsamanın temelinde internetin yanı sıra platform bağımsız veri iletimine olanak tanıyan IP protokolünün bulunduğu vurgulanmaktadır. Benzer bir yaklaşım benimseyen Avrupa Komisyonu (akt: Borés vd.,2003:3) ise teknolojik yakınsamayı, farklı ağ platformlarının benzer hizmetleri sunabilme kapasitesi ve telefon, televizyon ve kişisel bilgisayar gibi tüketici elektroniği cihazlarının bir araya gelmesi olarak açıklamaktadır.

Teknolojik yakınsamanın yalnızca teknik boyutta değil, politika üretme süreçlerinde de etkili olduğu vurgulanmaktadır. Uçkan (2011:112-113), BİT politikalarının, sektörel sınırları aşan bir bütünlük içinde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, politik yakınsama ve karar alma süreçlerine katılımı teşvik

eden etkileşim kavramları, yalnızca teknolojik ve ekonomik faktörler ile değil, aynı zamanda yönetişim dinamikleri ile de şekillenmektedir. Uçkan’a göre yakınsama, farklı teknolojilerin zamanla birbirine entegre olarak yeni teknolojik platformların ortaya çıkmasını sağlayan bir süreçtir. Kamu örgütleri, dijitalleşmenin etkisiyle “benzeşim” baskılarına gün geçtikçe daha fazla maruz kalmaktadır. Bu durum, literatürde “teknolojik yakınsama/dijital yakınsama” (technological convergence/ digital convergence) olarak tanımlanmakta ve kamu yönetimi alanında önemli dönüşümleri beraberinde getirmektedir (Bogers vd., 2019: 79; Berente ve Seidel, 2022: 203). Dijital yakınsama süreci, idari kapasitenin geliştirilmesi ve kamu değerinin artırılması açısından temel bir strateji olarak değerlendirilmektedir (Berente ve Seidel, 2022: 202). Bu doğrultuda, kamu örgütlerinin değişimi kurumsallaştırmaları ve yenilikçiliği içselleştirerek yönetim anlayışlarına entegre etmeleri gerekmektedir (De Waal vd., 2014: 1).

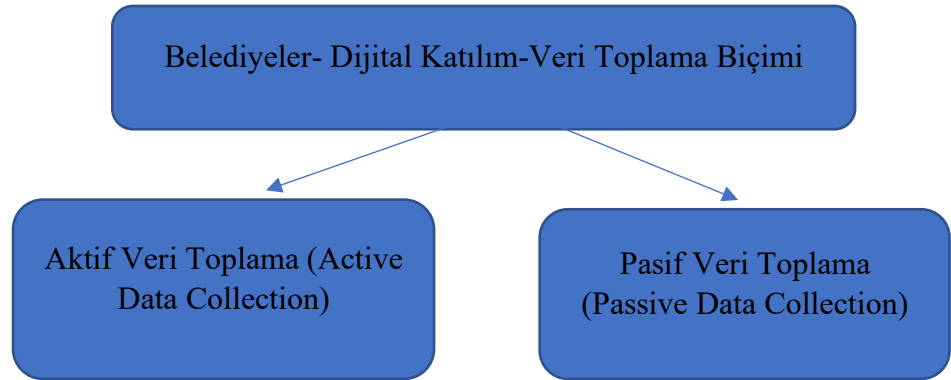
Geleneksel kamu yönetimi uygulamalarında dijitalleşme çoğunlukla belirli teknolojik çözümler üzerinden ilerlerken, günümüzde belediyeler yalnızca e-katılım sistemleri geliştirmekle kalmamakta, aynı zamanda büyük veri analitiği ile vatandaş taleplerini daha iyi anlamaya, yapay zeka destekli karar mekanizmaları oluşturmaya ve farklı dijital hizmetleri bütünleşik bir yapıya kavuşturmaya yönelmektedir. Bu durum, teknolojik yakınsamanın yerel yönetimler bağlamında somut bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Dijital katılım süreçlerinin etkinleştirilebilmesi için yalnızca tekil teknolojiler değil, farklı teknolojik unsurların entegre biçimde çalışması gerekmektedir.

Özellikle açık veri platformları, büyük veri analitiği, yapay zeka destekli geri bildirim mekanizmaları ve nesnelerin interneti tabanlı sistemlerin birbirleriyle uyum içinde çalışması, vatandaş odaklı ve etkin hizmet sunumu açısından önem arz etmektedir. Teknolojik yakınsama, yönetişim süreçlerini dönüştürerek vatandaşların yerel yönetimlerle olan etkileşimini çok kanallı ve dinamik bir yapıya dönüştürmektedir. Geleneksel yöntemlerde vatandaşlar belediyelerle yalnızca bireysel başvurular veya telefon görüşmeleri yoluyla iletişim kurarken, günümüzde sosyal medya platformları, akıllı şehir uygulamaları ve mobil çözümler gibi çeşitli dijital kanallar üzerinden doğrudan yönetimle etkileşime geçebilmektedir. Böylece dijital katılım, çok kanallı ve bütünleşik bir yapıya evrilmekte; yönetişim süreçlerine daha geniş bir katılım imkanı sunmaktadır.

Teknolojik yakınsama, belediyelerde dijital katılımın daha verimli hale getirilmesine yönelik çözüm arayışlarında önemli bir kuramsal çerçeve sağlamaktadır. Dijital dönüşüm sürecinde, tekil teknolojilere odaklanmak yerine, birbiriyle etkileşim halinde çalışan ve bütünleşik bir sistem oluşturan teknolojik çözümler ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, belediyelerin dijital katılım süreçlerini daha etkin kılabilmesi, ancak teknolojik yakınsama perspektifinde geliştirilen bütünleşik çözümler ile mümkün görünmektedir. Ancak bu bütünleşik sistemler söz konusu olduğunda da belediyeler bağlamında dijital katılımı kavramsallaştırdığımızda karşımıza aktif veri toplama ve pasif veri toplama ayrımı çıkmaktadır.

Şekil 3: Veri Toplama Biçimine Göre Dijital Katılım

Bu şema, belediyelerin dijital katılım süreçlerinde başvurdukları veri toplama yöntemlerini sistematik bir biçimde sınıflandırmaktadır. Aktif veri toplama, bireyin belirli bir eylem gerçekleştirerek — örneğin bir mobil uygulama üzerinden dilekçe oluşturması, şikayet bildirmesi ya da anket yanıtlanması gibi — katılım sağladığı süreçleri ifade eder. Bu yöntemde birey, veri üretim sürecine doğrudan ve bilinçli bir şekilde dahil olmakta, dolayısıyla rıza ve farkındalık düzeyi yüksek bir katılım biçimi ortaya çıkmaktadır.

Buna karşın, pasif veri toplama, bireyin doğrudan bir eylemde bulunmaksızın; sensör verileri, konum bilgileri veya kullanım alışkanlıkları gibi teknolojik araçlar aracılığıyla veri elde edilmesini kapsamaktadır. Bu tür veri toplama süreçlerinde bireyin bilgilendirilmiş rızası çoğu zaman belirsizdir ya da tamamen yoktur. Bu durum, katılımın bilinçlilik ve gönüllülük ilkeleri çerçevesinde ciddi etik ve demokratik sorunları beraberinde getirmektedir.

Bu bağlamda, dijital katılımın gerçek bir kamusal katılım olarak değerlendirilebilmesi için yalnızca elde edilen verinin niceliği değil, aynı zamanda verinin toplanma sürecinde bireylerin bilinç ve rıza düzeyi de dikkate alınmalıdır. Aksi halde, teknolojik yakınsama aracılığıyla elde edilen geniş veri setleri, vatandaşların gerçek iradesini yansıtmayan, dolayısıyla demokratik meşruiyet açısından tartışmalı politikaların temelini oluşturabilir.¹¹

¹¹ (bkz. Bölüm 3.2 Rıza ve Bilinç)

3.1.6. Dijital Uçurum

Dijital uçurum, dijital katılım süreçlerini doğrudan etkileyen ve bilgiye erişim eşitsizliklerini ortaya koyan kritik bir kavramdır. Teknolojik altyapı, sosyo-ekonomik durum ve eğitim düzeyi gibi faktörler, bireylerin ve toplumların dijitalleşme sürecine ne ölçüde dahil olabildiğini belirlemektedir. Bu nedenle, dijital uçurumun yapısal dinamiklerinin anlaşılması, d-katılım mekanizmalarının geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Dijital uçurum terimi, 1990'larda Bilgi İletişim Teknolojilerine (BİT) erişim eşitsizliklerini tanımlamak için ortaya çıkmıştır (Compaine, 2001). Dijital uçurum, yeni bir kavram olmasına rağmen, üzerine yapılan araştırmalar akademide kendine önemli bir yer edinmiştir (Wang vd., 2011: 323). Ancak bu terimin kimin tarafından ortaya atıldığı veya nasıl tanımlandığı konusunda bir netlik söz konusu değildir (Epstein vd., 2011; Stevenson, 2009).

İnternetin bilgi paylaşımındaki merkezi rolünü kavrayarak etkin bir biçimde kullanan toplumlar ile bu imkanı yeterince değerlendiremeyen toplumlar arasında yapısal farklılıklar bulunmaktadır. Bilginin tam ve eşit şekilde dağıtımı, hatta dağıtılmış olsa bile bireyler tarafından aynı düzeyde algılanması, toplumların sosyo-ekonomik yapılarına göre değişkenlik göstermektedir (Değirmen vd., 2016: 112). Özellikle ekonomik yetersizlikler nedeniyle bu dönüşüm sürecini tamamlayamayan ya da tamamlamış olsalar dahi aktif bir şekilde kullanamayan toplumlar, genellikle az gelişmiş olarak nitelendirilmektedir. Bu farklılaşma, literatürde dijital uçurum veya sayısal bölünme olarak adlandırılan olgunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim imkanı bulunmayan ya da bu imkana sınırlı ölçüde sahip olan toplumlar ile bu teknolojilere erişebilen ve hatta bunları üretebilen toplumlar arasındaki fark, dijital uçurum kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır.

Dijital uçurum (Digital Gap) olarak da adlandırılan dijital bölünme kavramı, farklı coğrafi bölgelerde sosyo-ekonomik koşullar açısından farklılık gösteren ticari işletmeler ve bireylerin, bilgi ve iletişim erişim düzeyi ile internet kullanım amaçlarını kapsayan geniş bir çerçevede ele alınmaktadır (Aytun, 2007: 50-51). Dijital uçurum en temel düzeyde telekomünikasyon erişiminin eksikliği olarak tanımlanmaktadır (Dasgupta vd., 2001). Rogers (2001), dijital uçurumu İnternet kullanımında avantajlı bireyler ile dezavantajlı bireyler arasındaki fark olarak tanımlarken, OECD (2001:4) dijital uçurum kavramını bilgi ve iletişim teknolojileri ile internet kullanımına yönelik farklı sosyo-

ekonomik düzeylere sahip bireyler, hane halkları, işletmeler ve coğrafi bölgeler arasındaki eşitsizlik olarak ele almaktadır. Gutierrez (2004) ise dijital uçurumu, dijital dünyada zengin ile yoksul arasındaki bilgiye erişim farkı olarak ele almaktadır.

Dijital uçurum kavramı, dijital altyapı ve hizmetlere erişimi olan toplumlarda gözlenen orantısız gelişim hızı ile ilişkilendirilmektedir. Van Dijk (2020) dijital uçurumu, bireyler, topluluklar ve ülkeler arasındaki bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve kullanım farklılıklarını ifade eden bir kavram olarak ele almıştır. Benzer olarak Mutula (2005), dijital uçurumun yalnızca bireyler veya gruplar arasında değil, aynı zamanda ülkeler arasındaki bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimdeki eşitsizlik ile de ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Dijital uçurum, dijital teknolojileri etkin bir şekilde kullananlar ile bu teknolojilere erişemeyenler arasındaki farklılığı ifade etmektedir (<http://www.digitaldivide.org>, 2015). Hem ülkeler hem de bölgeler arasında bilgi ve teknolojiye erişim konusunda belirgin bir eşitsizlik söz konusudur (Kılıç, 2011: 84).

Bilgiye erişim hızı ve bilginin paylaşılmasındaki sınırlılıklar toplumlar arasında farklılık göstermektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki dijital uçurum ya da dijital bölünme, toplumların bilgilenme süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Dijital uçurum, yalnızca ülkeler arasındaki farklılıkları değil, aynı zamanda daha elverişli koşullara sahip ülkeler ile daha sınırlı imkanlara sahip ülkeler arasındaki teknolojik kullanım farklarını da ifade etmektedir (Menou, 2001: 112; Seferoğlu vd., 2008: 17). Bu durum, toplumların sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişim süreçlerini eş zamanlı olarak deneyimleyemediklerini göstermektedir. Dijital uçurum, sadece ülkeler arasında değil, aynı zamanda bir toplum içerisindeki farklı gruplar arasında da gözlemlenebilmektedir (Seferoğlu vd., 2008: 17). Bagchi (2005) ise dijital uçurumun yalnızca bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip olup olmama değil, aynı zamanda bu teknolojileri etkin kullanabilme becerisi açısından da ele alınması gerektiğini vurgulayarak konuya başka bir perspektiften yaklaşmaktadır.

Dijital uçurum, bireylerin bilgisayar ve internet erişim becerilerindeki farklılıklar ile bu teknolojileri mesleki eğitim ve öğretime etkili bir şekilde entegre edebilme kapasitelerindeki eşitsizlik olarak tanımlanabilir. Benzer olarak Bagchi (2005) dijital uçurumun yalnızca bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip olup olmama değil, aynı zamanda bu teknolojileri etkin kullanabilme becerisi açısından da ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

James (2007), dijital uçurumu farklı ülkelerin bilgi teknolojilerinden yararlanma düzeyleri arasındaki farklılık olarak tanımlarken, Helbig, Gil-García ve Ferro (2009), bu kavramı üç farklı düzeyde incelemektedir:

- (1) teknolojiye erişimi olanlar ile olmayanlar arasındaki ayrım.
- (2) ekonomik fırsatlar, teknik beceriler ve gelişmiş ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkları içeren çok boyutlu yaklaşım.
- (3) bireylerin değerleri, inançları, zihinsel modelleri ve becerilerini kapsayan, aynı zamanda ırk, cinsiyet ve etnik köken faktörlerini de göz önünde bulunduran bir perspektif.

Hawkins ve Oblinger (2006), dijital uçurumu yalnızca bilgisayar sahipliği ile açıklamanın yeterli olmayacağını ve bu kavramın üniversiteler ile kolejlerde bağlantı, çevrimiçi beceriler, özerklik ve erişim özgürlüğü gibi faktörlerle birlikte ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Seçkin (2010) ise dijital uçurum kavramını ülkeler, coğrafi bölgeler, cinsiyet, yaş ve diğer demografik faktörlerle ilişkilendirmektedir. Çapar ve Vural (2013), dijital uçurum kavramını ekonomik eşitsizlik, kullanım eşitsizliği ve katılım eşitsizliği olmak üzere üç temel boyutta ele almaktadır.

Pick ve Nishida (2015), ülkeler arasındaki teknoloji kullanımı, teknolojiye erişim, ekonomik dengesizlikler ve hükümet destekleri açısından yaşanan farklılıkları dijital bölünme kavramı ile açıklamaktadır. Park, Choi ve Hong (2015) ise bilgisayar, internet ve mobil cihazların sahiplik ve kullanım oranları açısından ortaya çıkan eşitsizliklerin dijital bölünme olarak tanımlandığını belirtmektedir. Zillien ve Hargittai (2009), dijital bölünmenin sosyal eşitsizliğin yeni bir biçimi olduğunu ve bu eşitsizliğin ekonomik yönüyle birlikte daha da derinleştiğini vurgulamaktadır.

Dijital bölünme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımındaki eşitsizliklerin sosyal uyumun sağlanmasında önemli bir engel oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Park, Choi ve Hong, 2015). Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar, bilgi ve iletişim teknolojilerine yüksek düzeyde erişimi temel bir insan hakkı olarak değerlendirmektedir (UN, 2012). Dijital bölünme, dijitalleşmenin erken dönemlerinde altyapı ve erişim eksiklikleri bağlamında ele alınırken, zamanla odak noktası bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım kapasitesi ve üyelik temelli erişim farklılıklarına kaymıştır (Eastin, Cicchirillo ve Mabry, 2015; Park, Choi ve Hong, 2015; Pearce ve Rice, 2013).

Ancak bu kavram yalnızca fiziksel erişim eksikliğini değil, aynı zamanda dijital beceriler, kullanım sıklığı ve bu teknolojilerin toplumsal katılımındaki rolü gibi unsurları da içine alır. Dijital katılım (d-katılım) süreçlerinin sağlıklı bir şekilde işlemesi hem teknolojik altyapının yeterliliğine hem de bireylerin dijital yetkinlik düzeyine bağlıdır. Bu nedenle, dijital uçurum d-katılımın önünde önemli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada dijital uçurum kavramına yer verilmesinin temel nedeni, d-katılımın yalnızca teknik bir imkan olarak değil, aynı zamanda sosyal ve yönetsimsel bir dönüşüm süreci olarak ele alınmasıdır. Belediyeler düzeyinde dijital katılım mekanizmalarının etkin bir şekilde işleyebilmesi için vatandaşların dijital okuryazarlık seviyesinin artırılması, internet erişiminin yaygınlaştırılması ve teknolojik olanaklara erişimdeki eşitsizliklerin giderilmesi gerekmektedir. Özellikle kırsal bölgelerde ve sosyoekonomik açıdan dezavantajlı gruplar arasında görülen dijital uçurum, d-katılım modellerinin etkinliğini önemli ölçüde kısıtlayabilir.

3.1.7. Kamu Güveni

Önceki bölümde, dijital uçurumun bireylerin dijital araçlara erişimindeki eşitsizlikleri nasıl derinleştirdiği ve bu durumun dijital katılım üzerindeki olumsuz yansımaları kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Bununla birlikte, dijital altyapının güçlendirilmesi ya da dijital okuryazarlığın artırılması gibi yapısal engellerin ortadan kaldırılması, kendi başına etkili ve kalıcı bir dijital katılım ortamı oluşturmak için yeterli değildir. Vatandaşların dijital platformlar üzerinden kamu kurumlarıyla etkileşim kurabilmesi ve karar alma süreçlerine etkin biçimde dahil olabilmesi için öncelikle kamuya duyulan güvenin sağlanması gerekmektedir. Bu bölümde, dijital katılımın önemli belirleyicilerinden biri olan kamu güveni kavramsal olarak ele alınacak; söz konusu güvenin dijital süreçlerdeki işlevi, özellikle yerel yönetimler bağlamında değerlendirilmektedir.

Kamu güveni, vatandaşların devlet kurumlarına ve bu kurumların karar alma süreçlerine, uygulamalarına ve hizmet sunma biçimlerine yönelik olumlu algı ve beklentilerini yansıtan, çok katmanlı bir olgudur. Bu güven duygusu, yalnızca yöneticilerin kişisel özelliklerine ya da kurumların gösterdiği performansa bağlı değildir; aynı zamanda şeffaflık, hesap verebilirlik, adalet ve katılımcılık gibi temel demokratik ilkelerle de doğrudan bağlantılıdır. Vatandaşların devlete ve yönetime yönelik tutumlarını

şekillendiren kamu güveni, aynı zamanda devletin meşruiyetini besleyen en önemli yapı taşlarından biridir. E-devlet hizmetlerinin başarısı yalnızca teknik altyapı veya dijital okuryazarlık düzeyiyle sınırlı kalmamakta; şeffaflık, hesap verebilirlik ve adalet gibi temel değerlerle de güçlenmektedir (Welch, Hinnant & Moon, 2005; Tolbert & Mossberger, 2006). Özellikle çevrimiçi ortamlarda devlet performansının güven verici biçimde sunulması, vatandaşların sürece katılım motivasyonunu doğrudan etkilemektedir (Grimmelikhuijsen & Meijer, 2014).

Dijital katılım bağlamında ise güven kavramı daha da kritik bir rol üstlenmektedir. İnsanların çevrimiçi mecralar aracılığıyla kamu süreçlerine katılma konusundaki istek ve motivasyonları, büyük ölçüde bu güven duygusuna bağlıdır. Dijital katılımın yaygınlaştırılması için teknik altyapının geliştirilmesi kadar, güvene dayalı bir yönetim anlayışının da oluşturulması gerekmektedir. Şeffaflığın artırılması, vatandaşlar nezdinde devlet kurumlarının daha hesap verebilir ve ulaşılabilir olarak algılanmasına katkıda bulunur (Bannister ve Connolly, 2011). Bunun yanı sıra, kişisel veri güvenliğine verilen önem, dijital süreçlerin meşruiyetini ve vatandaş katılımını destekleyen kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Nam, 2012). Devletin dijital ortamdaki performansının şeffaf, kapsayıcı ve güven verici olması; kişisel verilerin korunması konusundaki duyarlılığı ve dijital katılım mekanizmalarının etkin biçimde işlemesi, bu güvenin dijital dünyadaki temellerini doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer alır. Bu nedenle dijital katılımı yaygınlaştırmaya yönelik çabalar, yalnızca teknik altyapının geliştirilmesiyle sınırlı kalmamalı; aynı zamanda güvene dayalı bir yönetim anlayışının da inşa edilmesi öncelikli bir hedef olmalıdır.

Dijital katılımı artırmaya yönelik politikalar yalnızca teknik eksikliklerin giderilmesiyle sınırlı tutulmamalıdır. Katılımcı, şeffaf ve güvene dayalı bir yönetim anlayışı geliştirmek; vatandaşların demokratik süreçlere dahil olma isteklerini ve kamu kurumlarına olan güvenlerini pekiştirmek açısından temel bir gerekliliktir. Bu yaklaşım hem demokratik meşruiyetin güçlendirilmesine hem de dijital katılım oranlarının yükselmesine katkı sağlayacaktır (Grimmelikhuijsen ve Meijer, 2014; Tolbert ve Mossberger, 2006).

3.1.8. Rıza, Bilinç ve İkna

Dijital katılım süreçleri, bireylerin yalnızca yönetsel karar alma mekanizmalarına katkı sunmalarını değil, aynı zamanda kişisel verilerinin çeşitli dijital platformlar aracılığıyla işlenmesini de beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede, veri paylaşımının gönüllülük esasına dayanması ve bireyin bilgilendirilmiş, özgür iradeye dayalı bir onam sunması, dijital demokrasinin etik temelleri açısından belirleyici bir öneme sahiptir. Ancak günümüz dijital altyapılarında rıza, çoğunlukla yalnızca bir onay kutusunun işaretlenmesine indirgenmekte; bu durum hem hukuki geçerlilik hem de bireyin mahremiyet hakkı bakımından ciddi tartışmalara yol açmaktadır.

Siyasal rıza, seçmen davranışı ile demokratik katılım arasındaki ilişkiyi anlamak için merkezi bir kavram olarak görülmektedir (Ceylan ve İspir, 2020). Dijital katılım süreçleri, bireylerin yönetsel karar mekanizmalarına çevrim içi araçlar aracılığıyla erişimini ve bu süreçlere etkin katılımını artırmayı hedeflemektedir. Ancak bu süreçlerin demokratik meşruiyet kazanabilmesi, bireylerin yalnızca teknik olarak sisteme dahil olmalarıyla değil, aynı zamanda katılımlarının bilinçli ve bilgilendirilmiş rızaya dayanmasıyla mümkündür. Literatürde bu konuda çeşitli tartışmalara rastlanmaktadır.

Margetts vd. (2015; akt. Sawyer, 2017), dijital teknolojilerin bireylerin politik süreçlere katılımını niceliksel olarak artırmakla birlikte, katılımın niteliğinde önemli değişimlere yol açtığını vurgulamaktadır. Özellikle bilgi akışının hızlanması ve sosyal medya platformlarının etkisiyle bireylerin katılım davranışlarının yüzeyselleştiği, duygusal tepkilerle yönlendiği ve çoğu zaman bilinçli karar alma süreçlerinden uzaklaştığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, demokratik katılımın yalnızca sayısal artışı değil, niteliksel derinliği de kritik bir önem taşımaktadır.

Benzer şekilde, Bimber (1999) de dijital çağda artan bilgi erişiminin bireylerin demokratik süreçlere katılımını destekleyebileceğini belirtmekte; ancak bilgi bolluğunun ve dijital ortamdaki yönlendirmelerin, bireylerin bilinçli karar alma kapasiteleri üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğine dikkat çekmektedir. Bimber'e göre, bilgiye erişim, bilinçli ve anlamlı bir katılımın vazgeçilmez ön koşuludur.

Van den Hoven (2008) ise bilinçli, bilgili bir rıza biçiminin yalnızca hukuki bir yükümlülük olarak değil, aynı zamanda demokratik katılımın temel bir unsuru olarak

değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Hoven’a göre, dijital katılımın demokratik bir nitelik taşıyabilmesi için bireylerin veri işleme süreçlerine yönelik kararlarını bilgiye dayalı ve özgür iradeleriyle verebilmeleri esastır. Aksi takdirde, dijital katılım süreçleri bireylerin iradesi dışında gelişen teknik işlemlere dönüşerek, demokratik temsil ve hesap verebilirlik ilkeleriyle çelişmektedir.

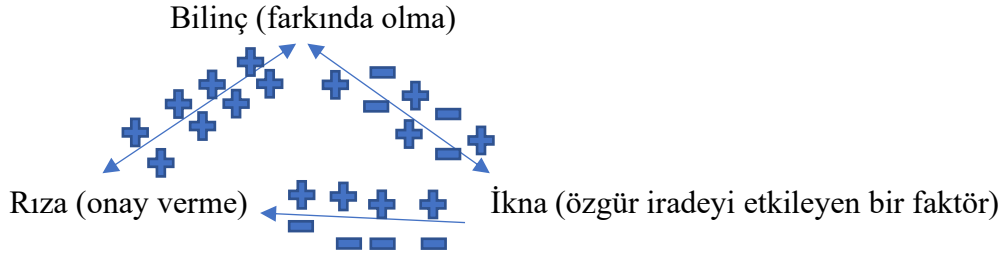
Dijital katılım bağlamında rıza kavramı ise özel bir önem arz etmektedir. Richards ve Hartzog (2019), dijital ortamlarda rızanın çoğunlukla yalnızca “kutucuk işaretleme” prosedürüne indirgenerek anlamını yitirdiğini ileri sürmektedir. Onlara göre, bireylerin veri kullanımına ilişkin gerçek bir farkındalık geliştirmeden verdikleri onaylar, demokratik bir katılımın göstergesi olarak kabul edilemez. Bu durum, bilgilendirilmiş rıza kavramının dijital ortamda yapısal bir zayıflık taşıdığını ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede, literatür genel olarak dijital katılım süreçlerinin yalnızca teknolojik altyapı sunulmasıyla değil, bireylerin bilinçli birer özne olarak bu süreçlere katılmalarıyla demokratik meşruiyet kazanabileceğini ortaya koymaktadır. Bilgilendirilmiş rıza ve katılım bilinci, dijital katılımın bir formalitenin ötesine geçerek gerçek bir yurttaşlık pratiğine dönüşmesi için temel şartlar olarak öne çıkmaktadır.

Demokratik sistemler, yurttaşların yönetsel süreçlere etkin katılımı ve bu süreçlere yönelik açık rızalarına dayanmaktadır ve katılımcıların seçimler ve diğer katılım pratikleri yoluyla sergiledikleri iradi tutum, bu rızanın somut ifadesidir. (Ektiren, 2025:215).

Akdal ve Gezgin’in (2018:102) çalışmasında da ortaya konulduğu üzere, sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen katılımın niteliği tartışmalıdır; seçmenler sıklıkla duygusal, yüzeysel ve saldırgan bir dil kullanmakta, farklı görüşlerle bilinç çerçevesinde müzakere edebilme becerisini gösterememektedir. Çalışmanın bulguları, yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu potansiyelin ancak sosyal medya kullanıcılarının bilinçli olması ve konuya hakimiyet düzeylerinin artmasıyla gerçek bir avantaja dönüşebileceğini göstermektedir. Benzer şekilde, dijital katılımın belediyeler nezdinde demokratik bir işlev kazanabilmesi, yalnızca teknolojik araçların varlığıyla değil, bireylerin katılım süreçlerinin bilincinde olmaları ve bilgilendirilmiş rıza temelinde sürece dahil olmalarıyla mümkündür. Aksi halde, dijital platformlar üzerinden sağlanan katılım, yalnızca

prosedürel bir veri üretimi süreci haline gelir ve demokratik meşruiyetin güçlenmesine değil, zayıflamasına hizmet edebilir.

Dijital katılım süreçlerinin demokratik meşruiyeti, yalnızca bireylerin teknik olarak bir sisteme dahil olmalarına değil, aynı zamanda bu katılımın bilinçli, özgür ve bilgilendirilmiş bir rızaya dayanmasına bağlıdır. Ancak dijital ortamların doğası, bireysel karar verme süreçlerinin çeşitli “*ikna*” mekanizmaları tarafından şekillendirilmesine zemin hazırlamaktadır. Aral (2020), dijital platformların sosyal etkileşimleri manipüle ederek bireylerin algılarını, davranışlarını ve dolayısıyla karar alma süreçlerini etkileyebileceğini göstermektedir. Sosyal medya ortamlarında “*sosyal kanıt*” (*social proof*) olarak adlandırılan mekanizma, bireylerin çevrelerinde gözlemledikleri davranışlara dayanarak kendi kararlarını şekillendirmelerine neden olmaktadır. Özellikle beğeniler, paylaşımlar, yorumlar ve kampanyalara verilen destek gibi görünür mikro eylemler, bireylerin belirli bir eyleme katılıp katılmama kararlarında güçlü bir belirleyici haline gelebilmektedir. Bu ikna mekanizmaları, bireyin katılım davranışını özgür bir iradeyle mi yoksa sosyal baskı ve normlara uyum motivasyonu ile mi gerçekleştirdiği sorusunu gündeme getirmektedir. Eğer birey, sosyal onay alma, dışlanmaktan kaçınma veya bir grubun normlarına uyma baskısıyla katılım sağlıyorsa, bu durumda gösterilen “rıza” ve “katılım”ın demokratik meşruiyeti tartışmalı hale gelmektedir.

Bilinç ve rıza arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Bilinç yani farkında olma düzeyi arttıkça rızanın da aynı oranda artış göstereceğini söylemek mümkündür. Yine bilinç ve ikna arasındaki ilişki de bilinç ve rızada olduğu gibi çift yönlüdür. Aral’ın kitabından da yapılan çıkarımlara göre, bilinç düzeyi ne denli düşükse ikna mekanizmalı o denli etkilidir ayrıca ikna çabası yoğunlaştıkça bilinç bulanıklaşma tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır. Üçüncü ayak olan rıza ve ikna arasındaki ilişki ise tek yönlüdür. İknadan rızaya doğru yönelmektedir. Çünkü ikna süreci doğrudan rızayı pozitif veya negatif olmak üzere etkilerken, tam tersi bir etki durumu söz konusu değildir. Rıza gösterilmesi zaten ikna olunduğunun göstergesidir. Tartışmaya ve geliştirmeye açık olmakla beraber dijital katılımın meşruiyetinin bu üç faktör arasındaki hassas dengeye bağlı olduğu söylenebilir.

Dijital katılım, günümüz belediyeçilik anlayışında vatandaşların yönetsel süreçlere ilişkin erişim ve etkileşim imkanlarını artıran temel araçlardan biri haline gelmiştir. Ancak dijital katılımın demokratik meşruiyeti yalnızca teknolojik araçların sağlanmasıyla değil, bu süreçlere katılan bireylerin bilinçli ve rızaya dayalı katılım göstermeleriyle mümkün olabilir. Katılımın anlamlı ve gerçek bir kamusal süreç sayılabilmesi için yurttaşların, hangi verilere onay verdiklerinin, nasıl bir yönetsel mekanizmaya katkı sunduklarının ve katılımlarının olası sonuçlarının farkında olmaları gerekmektedir.

Belediyelerde hizmet sunumunda kullanılan çevrim içi platformlar, mobil uygulamalar ve akıllı şehir teknolojileri çoğu zaman bireylerden çeşitli verilerin toplanmasını gerektirmektedir. Ancak uygulamada, veri paylaşımına ilişkin onay süreçleri çoğu zaman uzun, karmaşık ve prosedürel bir biçime indirgenmekte; bireyler, kutucuk işaretleyerek hızlıca ilerledikleri bu süreçlerde, veri kullanımının kapsamı hakkında yeterli bilgi sahibi olamamaktadır. Bu durum, görünüşte rıza gösterilmiş olsa da gerçekte farkındalık düzeyi düşük bir katılım biçimini doğurmaktadır.

Özellikle IoT cihazları ve duyu sensörleri gibi teknolojik yakınsama ürünlerinin kullanıldığı ortamlarda, bireylerin veri üretimi çoğu zaman pasif ve bilinç dışı gerçekleşmektedir. Bu tür durumlar, yurttaşın bilgiye dayalı iradesi dışında veri toplanmasına ve kullanılmasına yol açarak, katılımın demokratik niteliğini zayıflatmaktadır. Dolayısıyla dijital katılımın belediyeler nezdinde etkili ve meşru olabilmesi için, yalnızca teknolojik altyapının sağlanması değil, aynı zamanda bilinçli katılım ve gerçek rıza mekanizmalarının oluşturulması bir zorunluluk haline gelmektedir.

Bu bağlamda, belediyelerin dijital katılım süreçlerinde vatandaşın bilgilendirilmiş rızasını gözetmeleri ve farkındalık düzeyini artıracak uygulamalar geliştirmeleri, katılımın yalnızca niceliksel değil, niteliksel olarak da anlamlı olmasını sağlayacaktır. Aksi takdirde, dijital araçlar üzerinden toplanan veriler kamu politikalarının oluşturulmasında yanıltıcı olabilir ve katılımın demokratik işlevi zarar görme tehdidiyle karşı karşıyadır.

Bir diğer tartışma konusu da yine Aral'ın (2020) kitabından ortaya atılmaktadır. Aral, sosyal medya üzerinden temellendirdiği Furya Makinesi isimli eserinde sosyal medyanın çalışma prensibini kişiselleşme üzerinden ele almaktadır. Birey ne denli kişiselleştirilmiş içeriğe maruz kalırsa ikna olma düzeyinin arttığı iddia edilmektedir. Bu

da tez yazarının zihninde bu prensibin belediyelerde dijital katılım hususunda da geçerli olabileceği ışığını yakmaktadır. Belediyelerin kullandığı dijital araçların vatandaşın bireysel hizmet talebine cevap verdiği ölçüde vatandaş dijital katılım göstermeye ikna olabilir.

Marx'ın sınıf teorisinde “kendi başına/kendisi için değil/kendiliğinden” sınıf (*class in itself-an sich*) ve “kendisi için sınıf” (*class for itself- für sich*) kavramları, toplumsal yapıların dinamiklerini anlamak açısından temel önemdedir. Marx'a göre, bir toplumsal grup, nesnel olarak benzer ekonomik ve sosyal koşullarda bulunabilir; örneğin üretim araçlarına sahip olmayan işçiler sınıfı. Ancak bu nesnel ortaklık, bu grubun kendisini bir sınıf olarak kavraması ve kolektif bir özne haline gelmesi için yeterli değildir. Başlangıç aşamasında bu grup, yalnızca “kendiliğinden sınıf” olarak mevcuttur; yani ekonomik konumu ve çıkarları bakımından ortak bir konumda bulunsada kendi çıkarlarının bilincinde değildir ve birlikte hareket etme kapasitesi geliştirememiştir.

Sınıfın “kendisi için sınıf” aşamasına geçebilmesi için, bireylerin kendi nesnel çıkarlarının ve bu çıkarları savunma gerekliliğinin bilincine varmaları gerekir. Bu bilinçlenme süreci, sınıfın kendisini bir toplumsal ve politik özne olarak inşa etmesine, örgütlenmesine ve kolektif eylem geliştirmesine olanak tanır. Dolayısıyla, Marx için sınıfsal kimlik yalnızca ekonomik konumla değil, aynı zamanda bu konumun kolektif bilince ve politik mücadeleye dönüşmesiyle tanımlanır.

Bu yaklaşım, dijital katılım bağlamında güncellenerek yeni bir analogi (benzeşim) kurmaya imkan tanımaktadır. Dijital katılım süreçlerinde bireyler, belediyelerin dijital platformları veya çeşitli e-katılım araçları aracılığıyla hizmetlere erişmekte, veri üretmekte ve yönetsel süreçlere dahil olmaktadır. Ancak pek çok durumda, bu katılım teknik bir işlem olarak gerçekleşmekte; bireyler, katıldıkları sürecin politik anlamı, veri hakları ve yönetsel süreçlerdeki etkileri hakkında tam bir farkındalığa sahip olmamaktadırlar. Bu durum, bireylerin “kendiliğinden katılım” aşamasında olduklarını gösterir. Yani bireyler, dijital katılımın öznesi olsalar da kendi konumlarının, haklarının ve etkilerinin bilincinde değildirler.

Dijital katılımda bir üst aşamaya geçiş ise, bireylerin bilinçlenmesi ve bilgilendirilmiş rızaya dayalı bir katılım geliştirmesiyle mümkündür. Bu dönüşümde bireyler, yalnızca teknik kullanıcılar olmanın ötesine geçerek, katıldıkları süreçlerin

sonuçları, veri kullanım biçimleri ve kamusal karar alma süreçlerindeki rollerinin farkına varırlar. Böylece “kendisi için katılım” aşamasına ulaşırlar: Haklarının, etkilerinin ve sorumluluklarının bilincinde olan, gerektiğinde taleplerini dile getiren, dijital platformları sadece bir hizmet aracı olarak değil, demokratik bir hak alanı olarak gören aktif yurttaşlar haline gelirler. Bu bağlamda, bilincin gelişimi ve özgür rıza, dijital katılımın demokratik meşruiyeti açısından kritik öneme sahiptir.

Bu geçiş süreci, şu şekilde kavramsallaştırılabilir: Başlangıç aşamasında bireyler, yalnızca veri üreten ve platformları kullanan pasif aktörlerdir. Bilinçlenme süreciyle birlikte, ikna mekanizmalarının ve sosyal baskıların etkisinin farkına varırlar ve kendi özgür iradeleri doğrultusunda katılım gösterme kapasitesine ulaşırlar. Böylece dijital katılım, sadece teknik bir prosedür olmaktan çıkar, bireylerin özgür, bilinçli ve sorumlu katılımına dayalı bir demokratik pratiğe dönüşür.

3.2. İlgili Yan Kavramlar

Dijital katılım olgusu, yalnızca teknolojik araçlar ve yönetsel altyapılarla sınırlı olmayan; birey, toplum ve devlet üçgeninde yeniden şekillenen bir kamusal etkileşim biçimini ifade etmektedir. Bu bağlamda, dijital katılımı anlamlandırmak ve çok boyutlu bir perspektifle değerlendirmek adına bazı kavramsal açılımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Tezin bu bölümünde, dijital katılımın bireysel ve yönetsel boyutlarını daha derinlemesine kavrayabilmek amacıyla “dijital vatandaşlık” ve “algokrasi” kavramlarına yer verilmiştir. Dijital vatandaşlık, bireylerin dijital ortamda haklarını kullanabilme, toplumsal süreçlere katılım gösterebilme ve çevrim içi sorumluluklarını yerine getirebilme yeterliliklerine vurgu yaparak dijital katılımın bireysel zeminini ortaya koymaktadır. Diğer yandan, algokrasi kavramı, dijitalleşmeyle birlikte yönetsel süreçlerde algoritmik karar alma mekanizmalarının artan etkisini incelemekte ve dijital katılımın teknikleşen doğasına yönelik eleştirel bir bakış sunmaktadır. Bu iki kavram üzerinden, yerel yönetimlerde dijital katılımın hem yurttaşlık temelli dönüşümünü hem de algoritmalar aracılığıyla şekillenen yeni yönetim pratiklerini analiz etmek mümkün hale gelmektedir.

3.2.1. Dijital Vatandaşlık

Dijital katılımın kapsamlı bir biçimde değerlendirilebilmesi, yalnızca teknolojik araçlara ya da yönetsel düzenlemelere odaklanmakla sınırlı kalmamalıdır. Bu olgunun derinlemesine anlaşılması, bireylerin dijital dünyadaki haklarına, sorumluluklarına ve

çevrim içi davranış kalıplarına dair çok yönlü bir bakış açısını gerektirir. Bu çerçevede, “dijital vatandaşlık” kavramı; bireylerin dijital ortamdaki kamusal süreçlere etkin biçimde katılım yetkinliklerini, dijital haklarını kullanma becerilerini ve dijital etik ilkelerine uygun davranışlarını içeren çok katmanlı bir yapıyı ifade etmektedir. Bu sebeple de çalışmada yan kavram olarak verilmesi uygun görülmüştür. Yeni bir kavram olmasına rağmen literatürde dijital vatandaşlığa ilişkin pek çok tanımlama yer almaktadır.

Günümüzde geleneksel vatandaşlık tanımlamaları yerini daha küresel hatta evrensel tanımlama arayışlarına bırakmıştır. Choi (2016:568) bu konuyla ilgili olarak vatandaşlık kavramının çağın ihtiyaçlarına yanıt verebilmesi için kültürel çoğulluk, küresel sorumluluk ve dijital katılım boyutlarını içerecek biçimde genişletilmesi gerektiğini belirtmiştir. Literatürde “siber vatandaşlık”, “e-vatandaşlık” gibi farklı isimlendirmelerle de ele alınmış olan bu kavram için “dijital vatandaşlık” kavramı üzerinde mutabık olduğu (Ceray ve Aldemir, 2020) belirtilmektedir. Ayrıca yapılan taramalarda diğer iki isimlendirmeye nazaran “dijital katılım” kavramına ilişkin daha çok çalışma olması da yine iddiayı doğrulayıcı bir veri olarak kabul edilmiştir. Tez yazarına göre de siber kelimesi günümüzde daha çok siber güvenlik alanı ilişkilendirildiğinden ve son teknolojik gelişmeler sayesinde elektronikliğin (e-) çok daha ötesinde bir boyuta geçildiğinden kavramın “dijital vatandaşlık” olarak ele alınması isabetlidir.

Literatürde karşılaşılan metinlerde dijital vatandaşlık kavramına ilişkin çalışmaların çoğunlukla eğitim ve/veya dijital okur yazarlık kavramlarıyla birlikte ele alınmış olması dikkat çekici bulunmuştur. Dijital vatandaşlığın yalnızca çocuklar ve gençler ile ilişkilendirildiği çok fazla kaynak ile karşılaşılmaması kavramın hala içinin yeterince dolmadığı intibasını uyandırmıştır.

Dijital vatandaşlık, bireylerin dijital teknolojileri etik, güvenli ve sorumlu biçimde kullanarak, dijitalleşen toplumsal yaşamda etkin bir şekilde yer alabilmelerini ifade eden çok katmanlı bir kavramdır. Bu konudaki en önemli tanımlamalardan birine sahip olan Ribble ve Bailey (2004) bu kavramı teknolojiyi doğru, uygun ve sorumlu biçimde kullanmak için geliştirilen “davranış normları” olarak açıklamıştır. Mossberger vd. (2007), dijital vatandaşlığı yalnızca teknoloji kullanım becerileriyle sınırlı olmayan, aynı zamanda bireylerin çevrim içi ortamlarda sorumlu ve kurallara duyarlı şekilde hareket etmelerini içeren bütüncül bir yetkinlik olarak tanımlamıştır.

Juvonen ve Gross (2008), dijital vatandaşlık kavramının yalnızca dijital araçların teknik kullanımıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda dijital ortamlarda sorumlu davranış biçimlerini teşvik eden ve aktif katılımı önceleyen bir yapıya sahip olduğunu vurgulamıştır. Bu yapı içerisinde dijital güvenlik ve mahremiyet gibi konuların da yer aldığı belirtilmektedir. Benzer şekilde, Martens (2016), dijital vatandaşlık kavramını bireylerin dijital teknolojileri etik ilkeler çerçevesinde kullanarak topluma katkı sağlamaları ve çevrim içi ortamlarda sorumlu davranış sergilemeleriyle ilişkilendirmiştir.

Çubukçu ve Bayzan'a (2013: 149-150) göre dijital vatandaş; teknolojiyi ve teknolojik araçları etkin ve doğru biçimde kullanabilen, ihtiyaç duyduğu bilgiye kolaylıkla erişebilen, çevrim içi ortamlarda güvenlik ve sorumluluk bilinciyle hareket eden ve etik kurallar çerçevesinde davranışlarını sürdüren bireydir. Aynı zamanda dijital çağda dünyaya gelen bireylerin, henüz vatandaşlık kimliği edinmeden önce dijital vatandaşlık özelliklerini taşımaya başlamaları ve bu süreçte dijital yerli kimliğini de kazanmaları, dijitalleşmenin birey yaşamıyla ne derece iç içe geçtiğini açıkça ortaya koymaktadır (Çubukçu ve Bayzan, 2013: 150). Yine, Yalçınkaya ve Cibaroglu da (2019) çok benzer bir tanıma sahiptir.

Hintz ve Brown (2017), bu kavramı bireylerin dijital araçları toplumsal katılım amacıyla ve sorumlu bir şekilde kullanma becerisi üzerinden tanımlarken; Hollandsworth vd. (2017), dijital vatandaşlığı, kişilerin dijital haklarını gözeterek ve sorumluluklarını yerine getirerek teknolojiyi bilinçli ve etkin biçimde kullanmaları şeklinde ele almıştır. Saleem (2018) dijital ortamlarda bireylerin kontrolünün zorluğunu belirtmiş ve dijital vatandaşlığı çocukların ve gençlerin doğru yönlendirilmesi ile ilişkilendirmiştir.

Taddeo (2019), dijital vatandaşlığı, bireylerin dijital ortamlarda etik ve güvenli biçimde varlık gösterebilmelerini mümkün kılan yetkinliklerin bütünü olarak tanımlarken, dijital okuryazarlık ve dijital haklar bu yetkinliklerin temel unsurları arasında yer almaktadır. Van Deursen ve Van Dijk (2014) ise bu kavramı, bireylerin dijital dünyada bilinçli ve etkin bir biçimde yer almalarını teşvik eden, dijital hakların korunmasını ve çevrim içi güvenliğe ilişkin farkındalığın artırılmasını hedefleyen bir yapı olarak ortaya koymaktadır.

Dijital vatandaşlık sadece bireysel eylemlerle sınırlı kalmayıp, kamu yönetimi ve dijital devlet hizmetleri çerçevesinde de değerlendirilmektedir. Margetts ve Dunleavy (2013), dijital devlet olgusunu ele alırken, bu bağlamda vatandaşlık pratiklerinin yeniden

şekillendiğini belirtmektedir. Lips vd. (2009) ise, dijital hizmetlerin yurttaşlar üzerindeki etkilerine dikkat çekerek, dijital vatandaşlık yetkinliklerinin geliştirilmesi gereğine işaret etmektedir.

Baltacı vd. (2023:214), dijital vatandaşlık kavramını, bireylerin teknolojiyi bilinçli, güvenli ve sorumlu bir şekilde kullanmalarını; bu süreçte hem kendi haklarını hem de diğer bireylerle olan etkileşimlerinde başkalarının haklarını gözetmelerini içeren bir kavram olarak tanımlamaktadır.

Aldemir ve Avşar'ın (2020:149) çalışmalarında dijital vatandaşlık kavramına ilişkin “*vatandaşlığın bilgi toplumu hali*” şeklinde ve oldukça yerinde bir başlıklandırmaya rastlanmıştır. Yine aynı çalışmada Aldemir ve Avşar (2020:152), (Ribble ve Bailey 2004; Berson ve Berson, 2004; Bennett ve Fessenden, 2006; VanFossen, 2006; Nebel Jamison, ve Bennett, 2009; Blevins vd., 2013)'in çalışmalarına referans vererek dijital vatandaşlık kavramının dört ortak bileşene sahip olduğunu söylemişlerdir. Bu dört ortak bileşen ise, “etik olarak dijital vatandaşlık”, “bilgi ve medya okuryazarlığı olarak dijital vatandaşlık”, “katılım olarak dijital vatandaşlık”, “kritik direnç olarak dijital vatandaşlık”tır. Burada söz konusu tez çalışması için en dikkat çekici bileşenin katılım olarak dijital vatandaşlık olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bileşen, çevrim içi ortamlarda gerçekleşen farklı katılım biçimlerini kapsamakta; siyasal, sosyo-ekonomik ve kültürel katılım alanlarını içermektedir. Konuya ilişkin literatürde, çevrimiçi katılım genellikle iki ana eksenle ele alınmaktadır: bir yanda makro düzeydeki siyasal katılım, diğer yanda ise bireyselleşmiş, mikro düzeyde katılım türleri. Bu çerçevede, özellikle ekonomik unsurları da barındıran siyasal katılım türü, çevrim içi etkileşim biçimleri arasında en öne çıkan başlıklardan biri olarak dikkat çekmektedir. Siyaset merkezli bir perspektiften bakıldığında internet; toplumsal meselelerin tartışıldığı, fikirlerin paylaşıldığı ve karar süreçlerine etki etme potansiyelinin bulunduğu yeni bir kamusal alan olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda, seçmen davranışlarını etkileyen ve seçimlere katılımı artırmaya yönelik bir araç işlevi görmektedir. Günümüzde sosyal medya platformlarının seçim süreçlerinde etkin bir biçimde kullanılması, vatandaşlarla temsilciler arasında doğrudan iletişim kurulabilmesi gibi pratikler, dijital çağın öne çıkan siyasal dinamikleri arasında yer almaktadır (Lee, 2009). Bu bağlamda, çevrim içi dilekçe kampanyaları ya da elektronik oylama gibi e-demokrasi araçları da dijital vatandaşlığın etkin katılım biçimleri arasında değerlendirilmektedir (Bennett ve Fessenden, 2006; VanFossen, 2006).

Ribble (2015), dijital vatandaşlığın dokuz bileşeni olduğunu belirtmiştir. Bu bileşenler “dijital erişim, dijital ticaret, dijital okuryazarlık, dijital iletişim, dijital etik, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital hukuk, dijital güvenlik ve dijital sağlık”tır.

Dijital vatandaşlık kavramı, yalnızca bireylerin dijital teknolojileri kullanma becerileriyle sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda, bu bireylerin dijital ortamlarda kamusal süreçlere ne şekilde ve ne ölçüde katıldıklarıyla da yakından ilişkilidir. Bu bağlamda çevrim içi katılım, bireylerin politik, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeylerde gerçekleştirdiği çok katmanlı etkileşimleri kapsamaktadır. Önceki paragraflarda bahsedildiği üzere alanyazında, bu katılım biçimleri genellikle iki temel ekseninde sınıflandırılmaktadır: makro düzeyde (politik yönelimli) katılım ve mikro düzeyde (kişiselleşmiş) katılım.

Makro düzeydeki katılım; bireylerin çevrim içi dilekçelere imza atmaları, e-oylama sistemlerine iştirak etmeleri ya da sosyal medya aracılığıyla yerel yönetim temsilcileriyle doğrudan iletişim kurmaları gibi kamusal ve politik boyutu öne çıkan pratikleri içermektedir. Öte yandan, mikro düzeydeki katılım, daha çok bireyin gündelik yaşamına dair sorunlarını dijital araçlar üzerinden ifade etmesi ve bu sorunları yerel yönetim hizmetleriyle ilişkilendirerek çözüm talebinde bulunması gibi bireysel düzeydeki etkileşimleri kapsamaktadır.

Bu ayrım, özellikle Türkiye’deki yerel yönetimlerin dijital katılım kapasitelerinin değerlendirilmesi açısından açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Zira dijital katılım yalnızca belediye hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik geri bildirim mekanizmalarıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda yurttaşların yönetsel karar alma süreçlerine farklı düzeylerde katılımını da mümkün kılmaktadır. Örneğin, bir yurttaşın mobil bir uygulama aracılığıyla çöp toplama hizmetine ilişkin şikayetini iletmesi mikro düzeyde bir katılım biçimi olarak değerlendirilebilirken; aynı uygulama üzerinden belediye meclisinin gündemine dair görüş bildirmesi ya da çevrim içi bir yerel referanduma katılması, makro düzeyde bir politik katılım örneği olarak ele alınabilir.

Bu çerçevede dijital katılımın, hem yerel hizmetlerin etkinliğini artırmaya yönelik geri bildirim süreçlerine dayalı teknik yönü, hem de demokratik katılımın bir aracı olarak yönetsel karar alma mekanizmalarına katkı sunan politik yönü bulunmaktadır. Dolayısıyla bu tezde, dijital katılımı yerel düzeyde çok katmanlı bir olgu olarak ele almak; makro ve mikro düzeydeki katılım türleri üzerinden kavramsal bir derinlik kazandırmak,

dijital vatandaşlık ve çağdaş yönetim anlayışının günümüzdeki yansımalarını analiz etmek açısından kritik bir önem taşımaktadır.

3.2.2. Algokrasi

Dijital katılımın yaygınlaşması, yurttaşların yönetsel süreçlere erişimini kolaylaştırmakta; ancak bu gelişme, beraberinde karar alma mekanizmalarının daha teknik, veriye dayalı ve otomatikleştirilmiş bir yapıya bürünmesi gibi yeni eğilimleri de getirmektedir. Bu bağlamda “algokrasi” kavramı, özellikle algoritmaların kamu yönetimindeki artan rolünü açıklamak üzere kullanılan ve modern yönetim anlayışına eleştirel bir bakış sunan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Algokrasi, yönetsel kararların insan aklının ötesinde, algoritmalar ve veri analizleri temelinde şekillenmesini ifade etmektedir. Özellikle belediyelerin dijital platformlar aracılığıyla topladıkları verileri kullanarak politika geliştirmeleri ve hizmet sunumlarını algoritmik sistemlerle biçimlendirmeleri, bu dönüşümün somut göstergeleri arasında sayılabilir. Bu tezde algokrasi kavramına yer verilmesinin nedeni, dijital katılımın yalnızca demokratikleşme potansiyeliyle değil, aynı zamanda teknik-rasyonel denetim biçimlerine evrilebilme riskleriyle de değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktır. Bu dönüşümün yerel düzeyde nasıl tezahür ettiği ise çalışmanın önemli tartışma alanlarından birini oluşturmaktadır.

İlk olarak Aneesh (2002) tarafından ortaya atılmış olan algokrasi kavramı, bürokrasiden esinlenilerek kavramsallaştırılmıştır. Aneesh’e(2002) ile Lorenz vd.’ne (2021:72) göre algokrasi, gücün algoritmalar aracılığıyla kullanılmasıdır. Ancak; Aneesh, 2009 yılında (355), algoritmanın var olan yapının elektronik ortama olduğu gibi kopyalanması olduğu belirterek, bürokrasinin kötü şöhretini de aynı şekilde kopyaladığını ifade etmiştir.

Yeung’un (2018) tanımına göre algokrasi, yönetim ve karar alma süreçlerinin algoritmalarla çalışan bilgi sistemleri aracılığıyla yürütülmesi şeklinde açıklanmaktadır. Bu tanım, karar alma mekanizmalarında insan faktörünün yerini giderek daha fazla veri odaklı otomatik sistemlerin almasına işaret etmektedir. Bu durum, özellikle kamusal alanda şeffaflık, hesap verebilirlik ve etik denetim mekanizmalarının yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır.

Polat (2024:195), beklenilenin aksine algokrasinin daha şeffaflık anlayışını güçlendirmeyeceğini iddia etmiştir. Bu iddiasını da vatandaşlarla paylaşılan kısmın yalnızca algoritmaların sonuçları olduğuna ve süreçle ilgili ((Burrell, 2016)'in de dediği üzere, sürecin karmaşık olmasından dolayı) vatandaşlara bilgi verilmemesi üzerine temellendirmiştir.

Katzenbach ve Ulbricht'e (2019: 11) göre ise algokrasi, yalnızca algoritmik suç tahmini ve tespiti gibi güvenlik uygulamalarıyla sınırlı kalmayan; iş gücü yönetimi dahil olmak üzere toplumsal yaşamın çeşitli alanlarını düzenleyen geniş kapsamlı sosyo-teknik sistemlerin bütünüdür.

Danaher (2016: 247), *algokrasi* kavramını, bilgisayar teknolojileri tarafından programlanan algoritmalar temelinde kurgulanan ve işleyen belirli bir yönetim sistemi biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu bakış açısında, karar alma süreçleri insan muhakemesine dayalı değerlendirmelerden ziyade, algoritmik hesaplamalar temelinde şekillenmekte; böylece yönetsel otorite, yazılım altyapıları ve veri işleme yöntemleri üzerinden somutlaşmaktadır. Algokrasi modelinde yönetim, önceden programlanmış algoritmik kurallar doğrultusunda işlediğinden, klasik bürokratik sistemlerin sağladığı esneklik ile insani takdir yetkisi yerini daha mekanik ve otomasyona dayalı bir yapıya bırakmaktadır.

Neves vd. (2021) ise literatürdeki çeşitli yaklaşımlardan hareketle, algokراسiyi algoritmalar aracılığıyla yapılandırılan ve organize edilen; insan denetimi, müdahalesi ve yönetiminin yerine geçebilecek nitelikteki otomatik ya da yarı otomatik bir yönetim modeli olarak ifade etmektedir. Bu tanım, yalnızca karar destek sistemlerinden ibaret olmayan, insan müdahalesine ihtiyaç duymadan karar alabilen algoritmik mekanizmaların yönetim yapısına entegre edilmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda algokrasi, yönetsel süreçlerde insan özerkliğini geri plana iten ve yönetimin dijital kodlarla sürdürülebilir hale getirildiği yeni bir yönetim paradigmasına işaret etmektedir.

Algokrasi kavramı, örgütsel karar alma süreçlerinin önceden belirlenmiş algoritmalar aracılığıyla yürütüldüğü, dolayısıyla bireysel inisiyatifin devre dışı bırakıldığı bir yönetim anlayışına işaret etmektedir. Kurum vd.'nin (2022: 453) değerlendirmelerine göre, bu tür sistemlerde otorite, klasik anlamda bir karar vericiden ziyade, önceden programlanmış yazılımlara dayanmaktadır. Bu durum, bireyin alternatif

karar yollarına yönelme olasılığını ortadan kaldırmakta; böylece geleneksel otorite biçimlerinin sorgulanması ya da karşılaştırılması da yapısal olarak mümkün olmamaktadır. Bu yönüyle algokrasi, belediyelerde dijital platformlar aracılığıyla yürütülen hizmetlerin ve karar alma süreçlerinin demokratik denetimden uzaklaşma riskine işaret etmektedir.

Dijital katılımın güçlendirilmesi, demokratikleşme ve kamu hizmetlerinin daha şeffaf hale getirilmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilse de bu süreç aynı zamanda yeni yönetsel riskleri ve dönüşümleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle karar alma süreçlerinin veriye dayalı, teknik ve otomatikleştirilmiş sistemlerle yürütülmesi, kamu yönetiminin algoritmik denetim altına girmesine neden olmakta; bu durum, “algokrasi” olarak kavramsallaştırılmaktadır. Algokrasi, bireylerin örgütsel yapı içinde hangi adımları izlemesi gerektiğinin önceden programlandığı bir sistem yapısına işaret ederken; yurttaşların yönetsel süreçlere katılımı teknik sınırlar ve kodlanmış altyapılar çerçevesinde yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda, dijital katılımın görünürde güçleniyor olması, özünde bireyin tercih alanını daraltan bir algoritmik yönetim biçimine evrilebilme riskini de barındırmaktadır (Kurum vd., 2022: 453).

Algoritmalar dayalı sistemlerin kamusal karar alma süreçlerinde insan katılımını sınırlandırma potansiyeli, literatürde “algokrasi” sorunu olarak değerlendirilmektedir. Benzer şekilde, önceki paragraflarda da yer verilen hukukçu Danaher (2016: 249) de hukuki ve siyasi yapıların algoritmik sistemlerle bütünleşmesinin, ciddi bir “*algokrasi tehdidi*” doğurabileceğini ileri sürmektedir.

Bu bağlamda, belirli, otomatikleşmiş, takdir yetkisine yer vermeyen ve kurallara dayalı biçimde işleyen sistemlerin günümüz toplumlarında yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu tür sistemlerin, modern liberal hukuk anlayışının taşıdığı normatif temellerden yoksun olmaları nedeniyle, tam anlamıyla “yasal sistem” olarak nitelendirilemeyecekleri belirtilmektedir (Kılıç, 2021:45).

Özellikle yerel yönetimlerde, dijital hizmetlerin algoritmalar yoluyla yapılandırılması, belediyelerin veri temelli karar alma eğilimini artırmakta; böylece vatandaş geri bildirimleri algoritmalar aracılığıyla sınıflandırılmakta, yorumlanmakta ve önceden belirlenmiş yanıtlar ya da hizmet modelleri üzerinden yönlendirilmektedir. Bu durum, yurttaşların katılımını yalnızca teknik sistemlere veri sağlayan bir pozisyona

indirgerken, demokratik temsil ve tartışma zeminini zayıflatabilmektedir. Dolayısıyla dijital katılım süreçlerinin yalnızca teknolojik erişim ve hızla değil, aynı zamanda katılımın içeriği, yönü ve özgünlüğüyle de değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi halde dijital katılım, yurttaşın yönetime etkin bir biçimde katıldığı bir araçtan çok, önceden tasarlanmış sistemlerin bir parçası haline gelerek katılımın araçsallaştığı bir düzene dönüşebilir.

3.3. D-KATILIMA İLİŞKİN MODEL ÖNERİSİ

Çalışmanın bu kısmında önerilen model, dijital katılımın belediyeler düzeyinde nasıl anlamlı, sürdürülebilir ve etkili kılınabileceğine ilişkin bütüncül bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Tez kapsamında daha önce kavramsal olarak analiz edilen dijital katılım bileşenleri (2.2.3) ile bu süreci dönüştüren teknolojik, yönetsel ve sosyo-politik dinamikler (3.1), modelin kuramsal dayanaklarını oluşturmuştur. Ancak bu bileşenlerin ve dinamiklerin sahada nasıl bir yapısal modele dönüştürülebileceğini ortaya koymak, yalnızca teorik düzeyde kalmayıp uygulamaya dönük öneriler geliştirmeyi de gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, model önerisi bölümü, dijital katılımın yalnızca "ne olduğu" değil, aynı zamanda "nasıl işlemesi gerektiği" sorusuna cevap verecek biçimde yapılandırılmıştır.

Model önerisi, üç aşamalı bir yapı temelinde geliştirilmiştir. Öncelikle iki perspektiften ele alınan dijital katılım hususu üçüncü aşamada birleştirilmiş ve model önerisi haline getirilmiştir. İlk aşamada, dijital katılımın kullanıcı yani vatandaşlar perspektifinde nasıl işler hale gelebileceği ve bu süreci şekillendiren bireysel, toplumsal ve psikolojik faktörler incelenmiştir. Bu bağlamda, ilk perspektif, bireyin dijital katılım davranışını etkileyen erişim kapasitesi, dijital okuryazarlık düzeyi, katılıma dair farkındalık, güven duygusu, mahremiyet algısı ve hukuki karşılık beklentisi gibi temel unsurlar etrafında kurgulanmıştır. Kullanıcı yani vatandaş perspektifinde, yalnızca “form doldurmakla” veyahut “sosyal medyada sonuca ulaşmayacak bir fikir beyanı” ile sınırlı bir katılım anlayışını aşmayı hedeflemekte; vatandaşı pasif bir kullanıcı değil, sürece etkin şekilde katılan bir özne olarak konumlandırmaktadır.

Modeli oluşturan ikinci perspektifte, dijital katılımın belediye düzeyinde nasıl kurumsallaştığı ele alınmıştır. İkinci perspektif servis sağlayıcı yani belediye çerçevesindedir. Bu aşamada, kamu kurumlarının dijital katılım süreçlerini nasıl yönettiği ve hangi teknolojik, yönetsel ve normatif araçlardan yararlandığı sorularına

odaklanılmıştır. Perspektifin bu bölümünde; belediyelerin veri yönetimi yetkinliği, dijital platform tasarımları, yasal bağlayıcılık kapasiteleri ve hesap verebilirlik mekanizmaları temel yapı taşları olarak belirlenmiştir. Amaç, yalnızca katılımın teknik olarak mümkün kılınması değil, aynı zamanda bu katılımın kurumlar tarafından şeffaf, adil ve sürdürülebilir bir biçimde değerlendirilebilmesidir.

Bahsedilen iki perspektifin birleştirilmesiyle finalde geliştirilmiş olan model önerisi üçüncü aşamadır. Bu son aşamasında, vatandaş ile belediye arasında kurulan etkileşimsel bağ, bütüncül bir yapı içinde ele alınmıştır. Bu aşama, dijital katılımın tek yönlü bir iletim süreci olmadığını; karşılıklı güvene dayanan, etkili geri bildirim mekanizmalarıyla desteklenen ve katılımın somut sonuçlarını ortaya koyabilen döngüsel bir sistem olarak işlemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece tez, dijital katılımı hem bireysel hem de kurumsal düzeyde kuramsal bir çerçeveye oturtmakta; bu iki düzlem arasında dinamik biçimde işleyen bütünleşik bir katılım ekosistemi önermektedir.

3.3.1. Vatandaş Perspektifli Dijital Katılım

Dijital katılım süreçlerinin etkinliği, yalnızca teknolojik araçların geliştirilmesi veya idari kapasitenin artırılmasıyla sınırlı kalmamakta; vatandaşların bu süreçlere nasıl yaklaştığı, ne derece motive olduğu ve kendilerini ne kadar yetkin hissettikleriyle de doğrudan ilişkilidir. Vatandaş perspektifinden bakıldığında, dijital katılım; bireylerin kamusal karar alma süreçlerine daha şeffaf, hızlı ve doğrudan dahil olabilmelerine imkân tanıyan bir araç olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu perspektif, yalnızca bir teknik kullanım meselesi değil; aynı zamanda güven, temsil edilme duygusu ve dijital okuryazarlık gibi sosyo-psikolojik boyutları da içermektedir. Bu bağlamda, vatandaşların beklentileri ve deneyimleri, dijital katılımın başarısını şekillendiren temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, dijital katılımın sürdürülebilir ve kapsayıcı bir yapıya kavuşabilmesi için vatandaş odaklı yaklaşımların benimsenmesi büyük önem arz etmektedir.

Şekil 4: Vatandaş Perspektifinden Dijital Katılım

Sosyo-demografik duyarlılık kutucuğu, dijital katılımın yalnızca teknik altyapı meselesi olmadığı; bireylerin toplumsal konumu, kültürel aidiyeti ve yaşam koşulları çerçevesinde şekillendiği fikrine dayanmaktadır. Literatürde sıkça atıf yapılan “dijital uçurum” kavramı genellikle teknolojik erişim düzeyine indirgenirken, bu perspektifte (kullanıcı-vatandaş) dijital uçurum teknik bir yetersizlikten çok, sosyo-demografik eşitsizliklerin bir yansıması olarak ele alınmaktadır. Zira belediyelerce geliştirilen dijital katılım platformları her ne kadar yüzeyde erişilebilir görünse de bu platformlardan etkin biçimde faydalanma kapasitesi; bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir durumu, göçmenlik statüsü ve yerleşim yeri gibi değişkenlerle doğrudan ilişkilidir. Bu durumu somutlaştıran çalışmalardan biri Skill ve Kaharevic’in (2020) İsveç’teki araştırmasıdır. Yazarlar, marjinal bir mahallede yaşayan yaşlı bireylerin dijital sağlık sistemlerine karşı yüksek düzeyde güvensizlik geliştirdiğini ortaya koymuş; aynı zamanda göçmen kökenli bireylerin sürece daha istekli katılsalar da kültürel ve dilsel bariyerler nedeniyle sistemin dışında kaldıklarını vurgulamışlardır. Benzer şekilde, Pantić ve Čolić’in (2023) Sırbistan’ın dağlık bölgelerinde yürüttüğü çalışmada, coğrafi izolasyon ve altyapı eksikliği dijital araçlara erişimi belirleyen temel faktörler olarak öne çıkmıştır. Bu tür bulgular, dijital katılımın yalnızca merkezi platformlar aracılığıyla değil, yerel eşitsizlikleri dikkate alarak ve onlara duyarlı şekilde tasarlanması gerektiğini açıkça göstermektedir. Bu bağlamda, söz konusu bileşen dijital katılımı “herkes için eşit erişim”

vaadiyle değil, gerçekte herkesin aynı düzeyde katılım potansiyeline sahip olmadığı kabulüyle kurgulamaktadır. Modelin sonraki aşamalarında yer alan erişim, dijital okuryazarlık ve güven gibi unsurların işlevsel hale gelebilmesi için, bu eşitsizliklerin süreç daha başlamadan önce tespit edilmesi ve tasarım sürecine entegre edilmesi gerekmektedir. Bu yönüyle sosyo-demografik koşullar yalnızca birer veri kümesi değil, aynı zamanda dijital katılım politikalarının yönünü belirleyen temel bir değerlendirme aracı olarak modelin merkezinde konumlanmaktadır.

Erişim eşitliği ve altyapı fırsatları kutucuğu, dijital katılımın sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için temeldeki koşullardan biri, bireylerin gerekli teknolojik altyapıya erişebilmesini ifade etmektedir. Ancak erişim, yalnızca internete bağlı olmak ya da bir dijital cihaza sahip olmakla sınırlı değildir. Yalnızca bunlarla sınırlı olsa zaten elektroniklik çerçevesinde değerlendirmek yeterli gelebilirdi fakat buradaki durum bunun ötesine geçmektedir. Gerçek anlamda erişim; bireyin yaşadığı çevrede dijital hizmetlerin altyapısının mevcut olması, bu altyapının kesintisiz şekilde işleyebilmesi, kullanılan platformların kullanıcı dostu bir tasarıma sahip olması ve özellikle engelli bireyler gibi kırılgan olan tüm gruplar için erişimi kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılmasını da kapsayan çok katmanlı bir yapıyı ifade etmektedir. Bu nedenle, perspektifin bu bileşeni teknik erişimi yalnızca “mevcudiyet” üzerinden değil, aynı zamanda “kapsayıcılık” ve “işlevsellik” boyutlarıyla birlikte değerlendirilmektedir. Van Deursen, van Dijk ve ten Klooster’un (2015) çalışmaları da bu noktayı açık biçimde ortaya koymaktadır. Dijital teknolojilerin fiziksel olarak erişilebilir olması, herkesin bu teknolojilerden eşit biçimde faydalanabildiği anlamına gelmemektedir. Daha yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip bireyler, bu araçlara sadece daha kolay erişmekle kalmaz; aynı zamanda onları anlamlı ve etkin amaçlarla kullanma becerisine de daha fazla sahiptir. Bu da teknik erişim ile toplumsal eşitsizlikler arasında güçlü bir ilişki olduğunu gösterir. Benzer şekilde Pantić ve Čolić’in (2023) kırsal bölgelerde yaptığı araştırmalar, dijital hizmetlere erişimde altyapı eksikliğinin yanı sıra mekânsal dezavantajların da önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bağlamda, özellikle belediyelere ait dijital katılım platformlarının kırsal alanlara uygun şekilde tasarlanması, sabit hatlara bağlı kalmaksızın çözümler sunması ve çevrimdışı erişim senaryolarını da içermesi, erişim eşitliği açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Bu ilk perspektifte erişim, yalnızca teknik bir mesele olarak değil, aynı zamanda bir kamu hizmeti olarak ele alınmaktadır. Belediyeler, dijital katılımın sağlıklı ve kapsayıcı biçimde işlemlerini istiyorsa, öncelikle altyapıya yatırım yapmak, erişim önündeki engelleri belirlemeli ve bu engelleri ortadan kaldıracak çözümler üretmelidir. Modelin bu bileşeni, bireyin yalnızca dijital ortama dahil olabildiğini değil, aynı zamanda bu ortamda kendini güvende ve etkin hissedebileceği bir teknik temel sunmayı amaçlamaktadır. Aksi halde, geliştirilen katılım araçları yalnızca halihazırda “katılabilir” olan bireyler lehine çalışacak ve var olan eşitsizlikleri daha da derinleştirecektir.

Perspektifteki üçüncü kutucuk olan *dijital okuryazarlık ve teknik yeterlilik*, vatandaşın dijital katılım sürecinde yalnızca erişim sağlayan bir birey değil, aynı zamanda anlamlı ve etkili biçimde katkı sunabilen bir özne haline gelmesini mümkün kılan kritik bir unsurdur. Erişim imkanı olan bireylerin bu imkanı nasıl değerlendirdiği, dijital araçları ne ölçüde etkin kullandığı ve dijital platformlarla nasıl bir ilişki kurduğu, doğrudan bireyin dijital okuryazarlık düzeyiyle bağlantılıdır. Bu bağlamda katılım, yalnızca “tıklamak” ya da bir form doldurmakla sınırlı değil; bilgiyi analiz edebilmek, talep ve görüşlerini ifade edebilmek, eleştirel düşünmek ve çözüm süreçlerine katkı sunmak gibi çok boyutlu bir etkinlik olarak tanımlanmalıdır. Bu nedenle perspektif, teknik kapasiteyi yalnızca dijital ortama erişim sağlayan bir araç olarak değil, vatandaşın katılım kalitesini belirleyen temel bir yapı taşı olarak konumlandırmaktadır.

Perspektifte dijital okuryazarlık, yalnızca teknolojik araçların nasıl kullanılacağını bilmekle sınırlı olacak şekilde ele alınmamaktadır. Aynı zamanda bireyin bilgi güvenliği konusunda farkındalık sahibi olması, verileri okuyup anlamlandırabilmesi, sorun bildiriminde bulunabilmesi ve çevrimiçi hak ve sorumluluklarını bilmesi gibi çok yönlü bilişsel ve etik yeterlilikleri de içermektedir. Nordheim ve Huijts’in (2023) çalışmalarının da ne denli önemli olduğu bu noktada anlaşılmaktadır. Söz konusu çalışmaları, dijital becerileri düşük bireylerin yalnızca dijital araçlara değil, toplumsal katılım süreçlerine de yabancılaştığını ve dışlanma riski taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla dijital araçlara sahip olmak, bu araçları etkili şekilde kullanma becerisiyle birleşmediği sürece, bireyin dijital katılım sürecine aktif olarak dahil olması mümkün değildir. Bu durum, belediyelerin yalnızca altyapıya değil, aynı zamanda dijital yetkinliği geliştirmeye dönük kapsayıcı eğitim politikaları

geliştirmesini de zorunlu kılmaktadır. Aksi takdirde yine sağlıklı bir dijital katılımdan bahsetmek olanaksız olacaktır.

Perspektifte yer verilen bu bileşen, vatandaşın yalnızca bir platforma giriş yapabilmesini değil; aynı zamanda bu platformlar aracılığıyla kamusal süreçlere bilinçli, eleştirel ve yaratıcı katkılar sunabilecek düzeye ulaşmasını öngörmektedir. Bu bağlamda dijital okuryazarlık, yalnızca bireyin kendi sorumluluğu olarak değil, aynı zamanda kamusal sorumlulukla desteklenmesi gereken bir alan olarak ele alınmaktadır. Belediyeler, dijital katılımın teknik eşiklerini düşürmeye çalıştıkları kadar, katılımın niteliğini artıracak dijital yetkinlik eşiklerini yükseltmeye de odaklanmalıdır. Aksi takdirde, teknik erişim sağlansa bile, katılım edilgen ve yüzeysel kalacak; demokratik etki yaratamayacaktır. Oysa bu perspektifin hedefi, teknik kapasitenin demokratik kapasiteyle buluştuğu bir katılım zemini inşa etmektir.

Dördüncü bileşen olan *katılım bilinci ve demokratiklik algısı* dijital katılımın yalnızca teknik bilgi ve becerilerle değil; sürecin anlamı, işleyişi ve toplumsal değeri hakkında geliştirilen farkındalıkla mümkün olabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu bileşen, bireyin neden katılması gerektiğini, bu katılımın hangi yollarla etkili olabileceğini ve sürecin kendi yaşamıyla nasıl bağ kurduğunu kavrayabilmesini esas alır. Katılımın yalnızca bir hak değil, aynı zamanda bir sorumluluk ve aktif yurttaşlık pratiği olarak içselleştirilmesi, bu farkındalık düzeyinin bireyde kalıcı bir tutum haline gelmesini gerektirir. Dolayısıyla finaldeki modelin diğer tüm yapısal bileşenlerinin işleyebilmesi, bu bilinç düzeyinin gelişmişliğine doğrudan bağlıdır.

Bu noktada, tez kapsamında ayrıntılandırılan “*kendiliğinden katılım*” ile “*kendisi için katılım*” ayrımı, bu bileşenin kavramsal temelini oluşturmaktadır. Kendiliğinden katılım; bireyin belediyenin sunduğu hazır katılım kanallarına rastlantısal ya da edilgen biçimde dahil olmasını ifade ederken, *kendisi için katılım*; bireyin kendi ihtiyaç ve beklentilerini içselleştirerek, bu doğrultuda sürece bilinçli bir şekilde katılmasını ifade etmektedir. Bu fark, yalnızca bireysel davranış biçimlerini değil, aynı zamanda yerel demokrasinin niteliğini de belirleyen temel bir ayrımı oluşturmaktadır. Hem bu perspektifte hem de finaldeki modelde bu iki katılım biçimi arasındaki fark, vatandaşın yalnızca “çağrılan” değil, aynı zamanda irade koyan, katkı sunan, yani özneleşmiş bir katılımcı olarak konumlandığı bir yapıyı esas almaktadır.

Bu bakış açısını destekleyen çalışmalardan biri Gilman ve Peixoto'ya (2019) aittir. Araştırmacılar, dijital katılımın ancak sivil teknolojilerle desteklenip bir yurttaşlık alışkanlığına dönüştüğünde gerçek anlamda etkili olabileceğini savunurlar. Benzer şekilde Macintosh (2004), bireylerin yalnızca bilgiye ulaşabildiği değil, aynı zamanda görüş bildirebildiği, öneriler sunabildiği ve bu önerilerin nasıl değerlendirildiğine dair geri bildirim alabileceği ortamların katılım bilincini pekiştirdiğini vurgular. Bu çalışmalar, dijital katılımın yalnızca teknik bir süreç değil, aynı zamanda demokratik bir öğrenme alanı olduğunu ortaya koymaktadır.

Modelin ilk ayağı başka bir deyişle bir penceresi olan bu kısımdaki bileşen aynı zamanda “demokratik farkındalık” başlığı altında, vatandaşların yerel yönetimleri sadece hizmet sağlayıcı yapılar olarak değil; karar alma süreçlerine açık, karşılıklı etkileşim kurabilecekleri kurumlar olarak görebilmesini hedefler. Bu doğrultuda belediyelere düşen sorumluluk, yalnızca teknik erişimi sağlamakla sınırlı değildir. Aynı zamanda, farkındalığı artıracak bilgilendirme kampanyaları, örnek uygulamalar ve sistematik geri bildirim mekanizmalarıyla katılım bilincini beslemek de belediyelerin görevidir. Aksi halde dijital platformlar işler görünse bile, süreç yalnızca “müşteri mantığıyla katılım” gibi bir pratiğe dönüşebilir. Oysa finalde modelin önerdiği yapı ve bu model ile hedeflenen, yurttaşlık temelli, süreklilik taşıyan ve içselleştirilmiş bir katılım kültürünü teşvik etmektedir.

Beşinci bileşen olan “*güven, şeffaflık ve meşruiyet*”, dijital katılım süreçlerinin yalnızca teknik altyapı ya da yönetsel açıklıkla değil; vatandaş ile kamu kurumu arasında kurulan çok katmanlı, sürdürülebilir bir ilişki biçimiyle güçlendiği fikrine dayanmaktadır. Bu çerçevede güven, sonradan elde edilen bir sonuç değil; kurumsal pratikler, iletişim biçimleri ve karşılıklı etkileşimler yoluyla zamanla inşa edilen dinamik bir süreç olarak ele alınmaktadır. Katılımın işlerlik kazanabilmesi, vatandaşların sürecin adillğine, şeffaflığına ve meşruiyetine yönelik olumlu bir algı geliştirmesiyle mümkündür.

Bu yaklaşımı destekleyen Demirdöven vd.’nin (2020) çalışması, dijital ortamda “ilişkisel güven”in kurulabilmesi için yalnızca vatandaşın bir kamu hizmetini dijital ortamda kullanırken yaşadığı deneyimden duyduğu memnuniyetin yeterli olmadığını; kurumun geri bildirim mekanizmaları, şeffaf süreç tasarımları ve sürekli iletişim gibi unsurların güvenin duygusal boyutunu beslediğini ortaya koyar. Aynı çalışmada dijital katılım, yalnızca anlık etkileşimlerden ibaret olmayan; daha geniş anlamda bir “kamusal

ilişki rejimi” olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, güvenin hem yönetişimsel hem de duygusal boyutlarını bütüncül biçimde ele almayı zorunlu kılmaktadır. Yine Demirdöven vd.’nin (2025) sunmuş oldukları Türk Kamu Yönetimi dönüşümünü Türkiye’nin Ulusal Yapay Zeka Strateji Belgesi üzerinden ele aldıkları bildiride de “güven” konusu temele oturtulmuştur. Benzer şekilde, Scherer ve Wimmer (2021) de kamu güvenini artıran temel faktörler arasında açıklık, bilgiye erişilebilirlik ve katılımcı deneyimin sürekliliğini göstermektedir. Bu bulgular, dijital katılımın yalnızca teknik bir yapı değil; aynı zamanda bir “güven mimarisi” olarak tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Tezin kavramsal çerçeve bölümünde yer alan literatür incelemesi de güven unsurunun bireysel niyet ya da motivasyondan ibaret olmadığını, süreçleri yöneten kurumsal yapıların şeffaflık, hesap verebilirlik ve kapsayıcılık performanslarıyla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, dijital katılımın kurumsallaşabilmesi yalnızca platformların varlığıyla değil; bu platformların vatandaş gözünde ne ölçüde “meşru” ve “adil” araçlar olarak konumlandığıyla ilgilidir.

Güvenin inşası, aynı zamanda teknolojik altyapının manipülasyona kapalı, hesap verebilir ve denetlenebilir şekilde tasarlanmasını da gerektirir. Bu yönüyle modelde güven, diğer tüm katılım bileşenlerinin sağlıklı işlemlerini mümkün kılan kurucu unsurlardan biri olarak ele alınmaktadır. Ekseriyetle bu bileşen, vatandaşların sadece dijital araçlara erişimini değil; bu araçların demokratik meşruiyetine, açıklığına ve işleyişine dair algılarını da merkeze almaktadır. Güven, yalnızca teknik bir koşul değil; duygusal boyutları olan, etkileşimsel ve sürekliliğe dayalı bir ilişki biçimini ifade edecek şekilde konumlandırılmıştır. Özellikle geri bildirim döngülerinin açıklığı, sürece katılımın etkilerinin anlaşılabilirliği ve kurumsal açıklık düzeyi, vatandaşların sisteme duyduğu güveni pekiştirmektedir. Bu nedenle güven hem bireysel katılım motivasyonunun hem de kurumsal sürdürülebilirliğin temel belirleyeni olarak model için önemli bir unsurdur.

Bir sonraki bileşen olan “*Yasal bağlayıcılık (yaptırım farkındalığı)*”, dijital katılımın yalnızca ifade özgürlüğü çerçevesinde değil, aynı zamanda somut karar süreçlerine etki edebilen işlevsel bir araç olarak vatandaşlar tarafından algılanması gerektiği fikrine dayanmaktadır. Bu bağlamda, yurttaşın katılım süreçlerinde ne ölçüde etkili olduğunu bilmesi ve ilettiği görüşlerin karar alma mekanizmaları üzerinde nasıl bir karşılık bulduğuna dair açık bir farkındalık geliştirmesi, bu bileşenin temelini

oluşturmaktadır. Dijital katılımın kurumsal yapılara entegre edilmemesi ya da karar süreçleriyle ilişkilendirilmemesi halinde, katılım sembolik bir etkinlik olarak algılanmakta ve yurttaşlar açısından zamanla işlevsiz bir pratik haline dönüşmektedir.

Thoneijck ve van Dijk'in (2020) Hollanda'da yerel yönetimler üzerine yaptığı araştırmalar da bu durumu açık biçimde ortaya koymaktadır. Çalışmada, dijital katılım uygulamalarının büyük ölçüde yalnızca “görüş alma” düzeyinde kaldığı ve bu nedenle katılımcıların katkılarının kurumsal düzeyde karşılık bulmadığı vurgulanmaktadır. Özellikle katılımın karar süreçlerine ne ölçüde gömüldüğünü gösteren açık şemaların eksikliği, süreci sembolik ve etkisiz hale getirmektedir. Bu bulgular, modeldeki “yaptırım farkındalığı” bileşeninin yalnızca teknik işleyişe değil; yönetsel istikrar, kurumsal açıklık ve hukuki düzenlemelere de dayanması gerektiğini açıkça ortaya koyar.

Bu bileşen, vatandaşın yalnızca katkı sunduğu değil, katkısının sonucunu da gözlemleyebildiği bir katılım anlayışını teşvik eder. Görüşlerin alınmasının ötesinde, bu görüşlerin nasıl değerlendirildiği, hangi kararlara dönüştüğü ve uygulama sürecine nasıl yansıdığına dair şeffaf ve izlenebilir bir sistemin varlığı, katılımın meşruiyetini ve bağlayıcılık algısını pekiştirir. Aksi halde, “nasıl olsa etkisi olmayacak” düşüncesiyle gelişen ilgisizlik ve güvensizlik, katılımın sürdürülebilirliğini zedeleme riskini beraberinde getirmektedir. Modelin bu bileşeni, katılımın yalnızca bir hak değil, aynı zamanda kamu yönetimi açısından kurumsal bir yükümlülük doğurduğu anlayışını yerleştirmeyi amaçlamaktadır.¹²

Kullanıcı/vatandaş perspektifinin yedinci ve son bileşeni olan “*rıza, mahremiyet ve veri farkındalığı*”, dijital katılımın yalnızca erişim ve etkileşim düzeyinde değil; bireyin dijital izlerinin ve verilerinin nasıl işlendiğine dair bilgi sahibi olmasıyla da anlam kazandığını savunur. Bu bileşen, vatandaşın dijital katılım sürecine yalnızca teknik bir kullanıcı olarak değil, hak sahibi bir birey olarak katılmasını esas alır. Dijital ortamlarda gerçekleşen katılım pratikleri, çoğu zaman görünmeyen arka planda yoğun bir veri

¹² Dijital katılım araçları genellikle danışma ya da geri bildirim mekanizmaları olarak tasarlanmaktadır. Bu sistemler üzerinden gelen taleplerin bağlayıcılığı, yani hukuken uygulanma zorunluluğu doğrudan bulunmamaktadır. Vatandaşların bu platformlarda ifade ettiği görüşler “değerlendirilir” ama çoğu zaman “karar alma süreçlerine otomatik olarak bağlanmaz. Modelde, doğrudan “belediye her talebi uygulamak zorunda” gibi bir anlayış mevcut değildir ancak vatandaşların taleplerinin karşılık bulma potansiyelini anlaması, sürecin izlenebilir ve hesap verebilir olması gerekliliğini işaret etmektedir. Yani vatandaşların “katıldım ama ne oldu belli değil” yerine, “katıldım ve bunun bir sonucu oldu ya da neden olmadığını öğrendim” demesi beklenmektedir.

toplama ve işleme sürecini barındırır. Bu sürecin farkında olunmaması, bireyin hem mahremiyet hakkını hem de katılım kararını doğrudan etkileyebilir. Yine farkında olunmaması durumu vatandaşlardan elde edilen verilerin kullanımının dijital katılımdan sayılmamasına sebep olabilir.

Bu bağlamda model, dijital katılımın açık rıza, veri güvenliği ve bilgilendirilmiş katılım ilkeleri doğrultusunda tasarlanması gerektiğini öne sürmektedir. Bireyin hangi verilerinin toplandığı, bu verilerin kimlerle ve nasıl paylaşıldığı, hangi amaçla kullanıldığı ve ne kadar süreyle saklandığı konularında açıkça bilgilendirilmesi, katılımın gönüllülüğünü ve meşruiyetini koruması açısından temel bir gerekliliktir. Aksi halde, katılım süreçleri birey için şeffaflıktan uzak, güvensiz ve riskli bir deneyime dönüşebilir. Bu durum özellikle dijital katılım altyapılarının açık veri sistemleri veya büyük veri analizleriyle entegre çalıştığı senaryolarda daha da karmaşık bir hal alacaktır.

Türkiye’de yürürlükte olan 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) ve Avrupa Birliği’nde uygulanan Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) gibi düzenlemeler, bireylere verilerine ilişkin bilgilendirilme, düzeltme, silinme ve itiraz hakkı tanımaktadır. Bu yasal çerçeve, dijital katılım sistemlerinin yalnızca teknik değil, aynı zamanda hukuki ve etik sorumluluklarla uyumlu biçimde kurgulanmasını da zorunlu kılmaktadır.

Modelin bu bileşeni yalnızca bireyin mahremiyetinin korunmasını değil, aynı zamanda kurumun güvenilirliğinin artırılmasını da hedefler. Verisine hakim olan, haklarını bilen ve bu hakların korunduğunu gören bir birey, katılım sürecine daha bilinçli ve sürdürülebilir bir şekilde dahil olur. Öte yandan, veri koruma ilkelerine uyumlu dijital altyapılar geliştiren belediyeler, yalnızca vatandaşın güvenini kazanmakla kalmaz; aynı zamanda uzun vadede demokratik meşruiyetlerini de güçlendirir. Bu yönüyle konusu son bileşen, dijital katılımı sadece bir işlem seti değil; dijital vatandaşlık haklarının tanındığı ve hayata geçirildiği bir demokratik alan olarak yeniden tanımlamanın önünü açmaktadır.

3.3.2. Belediye Perspektifli Dijital Katılım

Bu doğrultuda, çalışmanın birinci boyutunu oluşturan vatandaş odaklı dijital katılım modelinin tamamlanmasının ardından, sürecin diğer yüzünü temsil eden ikinci aşamaya yani “belediye odaklı dijital katılım modeline” geçilmektedir. Yine bu kısımda

da e-katılım deneyimlerinden faydalanılmıştır. E-Katılımın engelleyici ve etkinleştiricilerinden yola çıkarak kazanılan öngörülerle modelin zengin ve tutarlı bir arka plana sahip olması sağlanmıştır. Dijital katılımın niteliği, yalnızca vatandaşın sürece ne ölçüde katıldığıyla değil; aynı zamanda bu katılımın hangi kurumsal yapılarda karşılandığı, hangi yönetsel reflekslerle işlendiği ve hangi teknolojik kapasitelerle anlamlı hale getirildiğiyle de doğrudan ilişkilidir.

Belediyelerin dijital katılım süreçlerinde üstlendikleri rol, sadece teknik bir hizmet sağlayıcı olmanın ötesine geçmektedir. Belediyeler, vatandaş geri bildirimlerini etkin şekilde değerlendiren, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini içselleştiren bir yönetim anlayışını hayata geçirdiklerinde, dijital katılım daha sürdürülebilir ve kapsayıcı bir nitelik kazanmaktadır. Ayrıca, belediyelerin kurumsal kapasiteleri, iç organizasyon yapıları ve dijitalleşmeye dair kurumsal vizyonları da vatandaşların katılım motivasyonunu doğrudan etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, belediye perspektifli dijital katılım modelinin geliştirilmesinde, kurum içi süreçlerin şeffaflığı, veri yönetimi politikaları ve etik standartlara uygunluk gibi çok katmanlı unsurların bir arada ele alınması büyük önem taşımaktadır.

Bu nedenle modelin ikinci eksenini, belediyelerin dijital katılım süreçlerini yönetsel, teknik ve etik/politik düzeylerde nasıl yapılandığına odaklanmaktadır. Böylece yalnızca bireysel katılım değil, bu katılımın muhatabı olan kamusal kurumun işleyişi ve sorumlulukları da sistematik biçimde çözümlenmiş olacaktır. Bu yaklaşım, dijital katılımı çift yönlü ve dinamik bir etkileşim olarak ele alarak, süreci bütüncül bir yapıya kavuşturmayı amaçlamaktadır.

Şekil 5: Belediye Perspektifinden Dijital Katılım

İlk olarak “*dijital altyapı ve erişim eşitliği*” kısmı ele alınmaktadır. Belediyelerin dijital katılım süreçlerinde etkili ve sürdürülebilir sonuçlar elde edebilmesi, öncelikle güçlü ve kapsayıcı bir dijital altyapının kurumsal düzeyde tesis edilmesine bağlanmaktadır. Bu altyapı yalnızca belediye hizmetlerinin dijital ortama taşınmasını değil; aynı zamanda yurttaşlarla kurulacak dijital etkileşim mekanizmalarının işlerliğini de doğrudan şekillendirmektedir. Katılımı dijital kanallar üzerinden artırmayı hedefleyen her yaklaşım, kullanılan platformların teknik açıdan sorunsuz, kullanıcı deneyimi açısından erişilebilir ve farklı sosyoekonomik kesimlere hitap edecek şekilde tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır. Aksi takdirde, dijital katılım, yalnızca belirli bir kullanıcı profiline hitap eden, sembolik bir araç olmanın ötesine geçemeyecek ve bu durum, yerel yönetimlerin kamusal meşruiyetine zarar verecektir. İlaveten belediyelerin zamanın ruhuna uygun davranarak dijital dünyanın gerekliliklerine uyması elzem görülmektedir.

Bu tespiti destekleyen örnekler, e-katılım uygulamalarına ilişkin literatürde açık biçimde yer almaktadır. Yapılan çalışmalar, belediyelerin dijital platformları sıklıkla donanımsal yetersizlikler, yüksek teknoloji maliyetleri, bakım ve güncelleme eksiklikleri

ya da özellikle kırsal bölgelerde karşılaşılan erişim sorunları nedeniyle etkin biçimde kullanamadığını ortaya koymaktadır (Mezzomo vd., 2018; Ertiö vd., 2016; Shahab vd., 2021). Öte yandan dijital eşitsizlik, e-katılım süreçlerini yalnızca "hazır kullanıcı" kitlesiyle sınırlı bırakmış; yaşlı bireyler, engelliler, düşük gelirli gruplar ya da teknik yeterlilikten yoksun yurttaşlar sürecin dışında kalmıştır (Chen ve Hartt, 2021; Zubaidi-Polli ve Verdezoto, 2018). Bu durum, dijital altyapı yatırımlarının yalnızca teknolojik birer gereklilik olarak değil, aynı zamanda toplumsal kapsayıcılığı güvence altına alacak biçimde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Dijital altyapı meselesi, çalışmanın üçüncü bölümünde detaylı biçimde ele alınan veri ekosistemi (3.1.1), büyük veri (3.1.3) ve dijital uçurum (3.1.6) kavramlarıyla da doğrudan ilişkilidir. Belediyelerin dijital katılım platformları üzerinden elde ettiği verileri anlamlandırabilmesi, eğilimleri analiz edebilmesi ve etkili geri bildirim mekanizmaları kurabilmesi için, sağlam ve sürdürülebilir bir dijital altyapıya gereksinimi vardır. Ancak bu veriler, dijital uçurumun derinleştiği bir bağlamda üretildiğinde, yalnızca belirli grupların görüşlerini yansıtacak ve temsil sorunu kaçınılmaz hale gelecektir. Bu nedenle dijital altyapı yatırımları, yalnızca sistemsel verimlilik sağlamakla sınırlı değil; aynı zamanda katılım verilerinin demokratik temsilini mümkün kılacak bir eşitlik zemini oluşturmak açısından da kritik önemdedir.

Dijital altyapı ve erişim eşitliği, belediyelerin yalnızca teknolojik dönüşüm hedeflerinin değil, aynı zamanda katılıma dayalı yönetim anlayışlarının da temelini oluşturur. E-katılım uygulamalarında karşılaşılan başarısızlıklar, çoğu zaman dijital araçların varlığına rağmen bu araçların sosyal eşitlik ilkeleri doğrultusunda kurgulanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, önerilen belediye odaklı dijital katılım modelinde altyapı yatırımları, hem dijital eşitsizlikleri azaltmaya dönük bir adım, hem de veriye dayalı karar alma süreçlerini destekleyen bir ön koşul olarak konumlandırılmıştır.

Dijital katılım, belediyeler açısından yalnızca teknik bir altyapı kurularak tamamlanan bir süreç değildir. Aksine, bu süreç yönetsel kararlılık, içsel sahiplenme ve kurumsal düzeyde güçlü bir irade gerektirir. Belediyelerin dijital katılımı yalnızca proje temelli ya da sembolik uygulamalarla yürütmeye çalışmaları, çoğu zaman sürdürülebilirlikten uzak, yüzeysel sonuçlar doğurmuştur. Bu nedenle önerilen belediye odaklı dijital katılım modelinde, sürecin kurum bütününde sahiplenilmesi ve belediye

teşkilatının tüm kademelerine entegre edilmesi, temel bir ön koşul olarak ele alınmaktadır.

E-katılım literatüründe en sık karşılaşılan başarısızlık nedenlerinden biri, kurum içi sahiplenmenin eksikliği, liderlik desteğinin yetersizliği ve katılım süreçlerinin idari bir zorunluluk olarak algılanmamasıdır. Pek çok belediyede dijital katılım uygulamaları, yalnızca bilişim ya da halkla ilişkiler birimlerinin teknik sorumluluğuna bırakılmış; politik ve yönetsel liderlik ise sürecin dışında kalmıştır. Bu durum, yurttaşların geri bildirimlerinin dikkate alınmaması, toplanan verilerin karar alma süreçlerine entegre edilememesi ve katılımın etkisizleşmesi gibi sonuçlar doğurmuştur (Toots, 2016; Fashoro ve Barnard, 2017; Mezzomo vd., 2018). Özellikle Güney Afrika ve Latin Amerika gibi bağlamlarda yapılan çalışmalarda, üst yönetimin ilgisizliği, kurum içi koordinasyon eksiklikleri ve liderlerin teknolojiye mesafeli yaklaşımı gibi faktörler, dijital katılım girişimlerinin başarısız olmasında önemli rol oynamıştır (Manda ve Backhouse, 2019; Shahab vd., 2021).

Bu bulgular, belediyelerin dijital altyapı sağlayıcısı olmanın ötesine geçip, süreci aktif biçimde yöneten ve sahiplenilen bir aktör olarak konumlanmasını zorunlu kılmaktadır. Başka bir deyişle, dijital katılımın belediyelerde “ikincil bir hizmet” değil, kurum kültürünün ve yönetim anlayışının ayrılmaz bir parçası olarak görülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda kurum içi koordinasyon yapılarının güçlendirilmesi, dijital katılımdan sorumlu birimlerin yetkilendirilmesi, üst düzey yöneticilerin sürece stratejik liderlik sağlaması ve elde edilen çıktılarla karar alma mekanizmaları arasında doğrudan bağ kurulması, modelin temel yapı taşları arasında yer almaktadır.

Bu bileşen, çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınan kamu güveni (3.1.7) ile rıza ve bilinç (3.1.8) kavramlarıyla da doğrudan ilişkilidir. Katılımın dijital platformlar üzerinden sağlanması tek başına yeterli değildir; yurttaşların katkılarının karar süreçlerinde karşılık bulduğunu görmesi, sürecin kurumsal düzeyde ciddi biçimde sahiplenildiğine inanması gerekir. Kurumsal bağlılığın zayıf kaldığı durumlarda, katılımın gönüllülüğe ve güvene dayalı niteliği zayıflamakta, süreç yalnızca biçimsel bir zemine sıkışmaktadır. Bu nedenle modelde, dijital katılımın belediye örgüt yapısına entegre edilmesi yalnızca teknik ya da operasyonel bir gereklilik olarak değil; aynı zamanda kurumsal meşruiyetin yeniden üretildiği bir araç olarak da değerlendirilmiştir.

Kurumsal bağıllık ve katılım yükümlülüğü, belediyelerin dijital katılımı geçici ya da deneysel bir uygulama değil, sürekli ve bütünselik bir yönetim pratiği olarak benimsemesini zorunlu kılmaktadır. E-katılım deneyimlerinde sıkça karşılaşılan başarısızlıklar, bu bileşenin yeterince kurumsallaştırılamamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle geliştirilen modelde belediyelerden beklenen, dijital katılımı yalnızca teknik bir görev olarak değil; aynı zamanda yönetsel, etik ve siyasal bir sorumluluk olarak görmeleri ve bu doğrultuda kurumsal taahhütlerini açıkça ortaya koymalarıdır.

Modeldeki “*dijital okuryazarlık ve katılım kapasitesi*” bileşeni de model açısından iskeletin dik durmasını sağlayan kemiklerdendir. Belediyelerin dijital katılım süreçlerini yalnızca dijital araçların sağlanmasıyla sınırlı tutmaları, katılımın gerçek potansiyelini ortaya çıkarma açısından yetersiz kalmaktadır. Dijital platformların teknik olarak ne denli kapsayıcı ya da işlevsel olduğundan bağımsız olarak, bu araçlara erişim sağlayan yurttaşların gerekli bilgiye, beceriye ve özgüvene sahip olmamaları durumunda süreç kendiliğinden dışlayıcı bir nitelik kazanır. Bu nedenle dijital okuryazarlık ve eğitim, bireysel kapasite geliştirme meselesi olmanın ötesinde; belediyelerin kurumsal performansını, yönetim niteliğini ve katılımın kalitesini doğrudan etkileyen kamusal bir sorumluluk alanı olarak değerlendirilmelidir.

E-Katılım deneyimlerinde bu boyut sıklıkla ihmal edilmiş; dijital araçlara erişimin sağlanmasıyla birlikte katılımın kendiliğinden gerçekleşeceği varsayılmıştır. Oysa birçok çalışmada, yurttaşlara yeterli bilgilendirme yapılmaması, e-katılım platformlarının tanıtılmaması, kullanım kılavuzlarının eksikliği, teknik dilin karmaşıklığı ve özellikle güvenlik konularında rehberlik sunulmaması gibi nedenlerle katılımın düşük seviyelerde kaldığı ortaya konmuştur (Shalini, 2009; McNutt, 2014; Royo vd., 2020). Bununla birlikte, belediyelerin halkla etkili iletişim kuramadığı durumlarda yurttaşların sisteme olan güvenlerini kaybettikleri ve katkılarının sonuç üretmeyeceğine dair bir algı geliştirdikleri gözlemlenmiştir (Chen ve Hartt, 2021).

Bu çerçevede, önerilen belediye odaklı dijital katılım modelinde dijital okuryazarlık, yalnızca bir eğitim meselesi olarak değil; katılımın rızaya, bilinçli tercihe ve aktif yurttaşlık bilincine dayanabilmesi için bir ön koşul olarak ele alınmaktadır (Bkz. 3.1.8). Belediyeler, yalnızca dijital altyapıyı kurmakla değil; aynı zamanda bu altyapının anlaşılabilirliğini ve kullanıcıya hitap eden işlevselliğini destekleyecek araçları da geliştirmekle yükümlüdür. Bu bağlamda açıklayıcı görseller, sadeleştirilmiş metinler, çok

dilli arayüzler, video destekli rehber içerikler ve yaşlı ya da dezavantajlı gruplara özel dijital eğitim programları gibi yöntemler, bu sürecin işlerliği açısından kritik araçlar arasında yer almaktadır.

Bu bileşen, çalışmanın 3.1.6 bölümünde ele alınan “dijital uçurum” ve 3.2.1’de yer alan “dijital vatandaşlık” kavramlarıyla da doğrudan ilişkilidir. Dijital vatandaşlık, yurttaşların yalnızca platformlara erişebilmesiyle değil; bu platformlarda haklarının bilincinde olarak, ifade özgürlüğü çerçevesinde ve yönetime katkı sorumluluğuyla hareket edebilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla dijital okuryazarlık, bireyin dijital sistemle olan ilişkisini güçlendirmenin ötesinde, belediyelerin katılıma dayalı karar alma süreçlerini nitelikli veri ve görüşlerle destekleyebilmesi açısından da stratejik öneme sahiptir. Dijital okuryazarlık ve eğitim, belediyeler açısından vatandaşlara sunulan bir “ek hizmet” değil; dijital yönetim sistemlerinin sürdürülebilirliği ve işlerliği için zorunlu bir kurumsal yatırım olarak görülmeli, algılanmalıdır. E-katılım örneklerinde karşılaşılan başarısızlıklar, dijital katılımın yalnızca platform temelli kurgulanmasının yeterli olmadığını; bu süreçlerin, yurttaşların dijital kapasitelerini geliştirecek sistematik müdahalelerle desteklenmesi gerektiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Dijital katılımın belediyeler düzeyinde işlevsel ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşabilmesi, yalnızca bilgi sunan platformlarla değil; aynı zamanda karşılıklı etkileşime açık, ikna temelli iletişim süreçlerine imkan tanıyan dijital ortamlarla mümkündür. Belediyelerin dijital mecraları birer “ilan tahtası” olarak değil; yurttaşla sürekli ilişki kuran, talep-toplama ve geri bildirim döngüsünü yöneten kamusal etkileşim alanları olarak tasarlamaları gerekmektedir. Bu çerçevede kullanıcı dostu arayüzler, sadeleştirilmiş ve erişilebilir dil kullanımı, çok kanallı iletişim (mobil uygulamalar, sosyal medya, belediye web portalları gibi) ve zamanında, şeffaf geri dönüşler, iletişimsel tasarımın temel bileşenleri arasında yer almalıdır.

E-katılım deneyimlerinden elde edilen bulgular, platformların çoğu zaman yalnızca bilgi verme işleviyle sınırlı kaldığını, vatandaşlardan gelen taleplerin karşılık bulmadığını ve bu nedenle yurttaşların dijital sistemle kurduğu ilişkinin zayıfladığını göstermektedir. Özellikle tek yönlü iletişime dayalı platformlar, yanıtız bırakılan yorumlar, standartlaştırılmış geri dönüşler ve belirsiz geri bildirim süreçleri; katılımın güvenilirliğini ve meşruiyetini ciddi biçimde sarsmaktadır (Royo vd., 2020; Toots, 2016; Fashoro ve Barnard, 2017). Bu örnekler, iletişimsel tasarımın yalnızca teknik bir konu

değil; siyasal güvenin üretildiği bir yönetim meselesi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda önerilen belediye odaklı dijital katılım modelinde etkileşim, yalnızca vatandaşın talebini ilettiği bir kanal olarak değil; aynı zamanda iknanın kurulduğu, ilişki ve aidiyet hissinin geliştiği bir alan olarak yeniden tanımlanmaktadır. Sosyal medya deneyimlerinden de görüldüğü üzere, insanlar hızlı geri dönüş, kişiselleştirilmiş iletişim ve anlamlı etkileşim sağlandığında verilerini paylaşmaya, taleplerini iletmeye ve karar süreçlerine aktif biçimde katılmaya çok daha istekli hale gelmektedir. Belediyelerin de benzer şekilde vatandaşla kurduğu ilişkiyi “kurumsal ikna” temelli inşa etmesi; yani yalnızca bilgilendirmekle yetinmeyip, yurttışa katkısının değerli olduğunu hissettiren bir deneyim yaratması gerekmektedir. Çünkü ancak bu şekilde katılım anlam kazanır ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşur.

Bu yaklaşım, çalışmanın 3.1.7 numaralı bölümünde ele alınan kamu güveni, 3.1.8’deki rıza ve bilinç ile 3.2.1’deki dijital vatandaşlık kavramlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Etkileşimsel ve ikna temelli tasarım anlayışı, yurttışın yalnızca “katılım hakkını” değil, bu hakkı aktif biçimde kullanmaya yönelik iradesini de güçlendirir. Geri bildirimlerinin dikkate alındığını gören, sadece anket yanıtlayan değil sürecin parçası olduğunu hisseden bir yurttış, yönetime olan güvenini ve bağlılığını da artıracaktır. Dolayısıyla belediyeler, dijital platformlarında yalnızca teknik işlevselliğe değil, anlamlı ilişki kurma kapasitesine de yatırım yapmak zorundadır. Dijital katılım, yalnızca bir bildirim süreci değil; aynı zamanda bir ikna ve ilişki kurma sürecidir. Belediyelerin bu süreci yönetecek dijital iletişim mimarilerini geliştirmesi, vatandaşla kurulan ilişkinin hem derinliğini hem de kapsayıcılığını güçlendirecektir. Bu nedenle modelin bu bileşeni, dijital araçların yalnızca bilgi aktaran değil; karşılıklı ilişki kuran, yurttış sürecin ortağı haline getiren platformlar olarak tasarlanmasını esas almaktadır.

Belediyeler düzeyinde dijital katılımın işlevsel ve sürdürülebilir bir yönetim biçimine dönüşebilmesi, yalnızca teknik altyapı ya da erişim olanaklarıyla sınırlı değildir. Katılım sürecinin aynı zamanda güvenilir, ikna edici ve meşru bir çerçevede yürütülmesi gerekir. Yurttışların dijital platformlar üzerinden taleplerini iletmeleri, görüş sunmaları ya da sorun bildiriminde bulunmaları başlı başına bir başarı göstergesi sayılmaz; asıl belirleyici olan, bu katkıların kurumsal düzeyde ciddiye alındığına, karar süreçlerine etkide bulunduğuna ve somut sonuçlara dönüştüğüne olan inançtır. Aksi takdirde katılım

yalnızca yüzeysel bir görünüm kazanır; içerik üretme, temsiliyet sağlama ve gerçek etki yaratma açısından işlevsiz hale gelir. E-katılım deneyimleri, bu sorunun birçok bağlamda tekrarlandığını göstermektedir. Literatürde sıklıkla, yurttaşların çevrimiçi platformlara katkı sunduktan sonra herhangi bir geri bildirim alamamaları, taleplerinin nasıl değerlendirildiğini görememeleri ya da muhatap oldukları birimlerin belirsizliği gibi nedenlerle sistemden uzaklaştıkları belirtilmektedir. Bu durum, zamanla siyasal güvensizlik, meşruiyet kaybı ve katılımdan geri çekilme gibi etkiler doğurmuştur (Rumbul, 2016; Chugunov vd., 2016; Vidasova vd., 2017). Öte yandan, kimlik güvenliği, veri mahremiyeti ve içeriklerin manipülasyona açık olması gibi endişeler de kullanıcıların platformlara olan güvenini aşındırmış; katılım düzeyinin düşmesine ve yapısal bir güven eksikliğine yol açmıştır (Zubaidi-Polli ve Verdezoto, 2018; Gulati vd., 2010).

Bu nedenle önerilen belediye odaklı dijital katılım modelinde güven, yalnızca teknik önlemlerle sağlanabilecek bir unsur olarak değil; belediyenin kurumsal davranış biçimleriyle inşa edilecek bir yönetim değeri olarak ele alınmaktadır. Belediyeler yalnızca dijital platformlar sunmakla yetinmemeli; bu platformlarda şeffaflık, hesap verebilirlik ve sonuç odaklılık ilkelerini işler hale getirmelidir. Yurttaşların iletmiş bir talebin hangi aşamalardan geçtiği, hangi birim tarafından değerlendirildiği gibi süreçlerin izlenebilir olması; verilen yanıtların kalıp mesajlardan ibaret olmaması ve katkılarının karar süreçlerine ne ölçüde yansıdığını gösteren örneklerin kamuoyuyla paylaşılması bu anlamda kritik adımlardır.

Bu bileşen, doğrudan çalışmanın 3.1.7 bölümünde ele alınan “kamu güveni” ve 3.1.8’deki “rıza ve bilinç” kavramlarıyla örtüşmektedir. Katılımın demokratik meşruiyeti yalnızca hukuki çerçeveden değil; sürece dahil olan bireylerin bu süreci anlamlı, etkili ve güvenilir bulmalarından beslenir. Katılımın meşruiyeti, katılımcının ikna edilmesine ve bu iknanın kurumsal olarak sürekli kılınmasına bağlıdır. Bu bağlamda belediyeler yalnızca çağrı yapan değil; aynı zamanda katılımın sonucunu üretme ve görünür kılma sorumluluğu taşıyan aktörler olarak konumlanmalıdır. Öte yandan, güven yalnızca belediye ile yurttaş arasındaki ilişkide değil; belediyenin kendi iç yapısında da inşa edilmelidir. Farklı birimler arası koordinasyon eksikliği, veri paylaşımındaki belirsizlikler ve aşırı gizlilik refleksi; yalnızca dış paydaşlarla değil, kurum içi süreçlerle de kamu güveninin zedelenmesine neden olmuştur. Bu tür aksaklıklar, e-

katılımın kurumsal bir bütünlük içinde işletilmesini engellemiştir. Bu nedenle modelde güven, belediye içi organizasyon yapısından dış kurumsal ilişkilerine kadar tüm düzeylerde kurumsal bir davranış biçimi olarak tanımlanmakta ve dijital katılımın çok katmanlı bir güven mimarisi içinde yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Belediyelerin dijital katılım süreçlerini meşru ve sürdürülebilir bir yönetim pratiğine dönüştürebilmesi, yalnızca bilgi sunmalarıyla sınırlı değildir. Bu süreçlerin anlam kazanabilmesi için, belediyelerin kendi faaliyetlerine dair kararları, harcamaları, katılım süreçlerinden elde edilen çıktıları ve kurumsal performanslarını düzenli ve erişilebilir biçimde kamuoyuyla paylaşmaları gerekir. Şeffaflık, yurttaş açısından yalnızca bilgi edinme hakkı değil; aynı zamanda dahil olduğu sürecin neyle sonuçlandığını takip edebilme imkanıdır. Katılımın etkisinin görünür olmaması, e-katılım uygulamalarında en çok eleştirilen sorunlardan biri olmuştur. Özellikle bilgiye erişimin kısıtlılığı, güncel ve gerçek zamanlı verilerin paylaşılmaması ya da katkıların yönetsel karar süreçlerine nasıl yansıdığının belirsiz kalması, sürecin meşruiyetini ciddi biçimde zayıflatmıştır (Gulati vd., 2010; Royo vd., 2020).

Bu nedenle geliştirilen belediye odaklı dijital katılım modelinde şeffaflık ve hesap verebilirlik, yalnızca etik ya da normatif ilkeler olarak değil; veri temelli yönetim anlayışının ayrılmaz bir bileşeni olarak ele alınmaktadır. Belediyelerin, dijital katılım platformları aracılığıyla hem katılım verilerini hem de bu verilerin karar alma süreçlerine nasıl entegre edildiğini açık biçimde raporlaması, yalnızca yurttaşla kurulan güven ilişkisini değil; aynı zamanda kurumsal öğrenme kapasitesini ve itibarı da güçlendirecektir (Bkz. 3.1.1 Veri Ekosistemi). Katılımcı kararların takip edilebilirliğini artırmak, belediyeyi yalnızca erişilebilir bir aktör değil; aynı zamanda hesap verebilir bir kamu kurumu haline getirir. Bu yaklaşım, dijital yönetişimin yalnızca teknoloji temelli değil, aynı zamanda sorumluluk ve açıklık ilkeleriyle bütünleşen bir anlayış olarak yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir.

Dijital katılım süreçlerinde yurttaşların güvenliğini sağlamanın en kritik koşullarından biri, kişisel verilerin nasıl işlendiği, kimlerle paylaşıldığı ve hangi amaçlarla kullanıldığına ilişkin açık, şeffaf ve güvenilir bir çerçevenin varlığıdır. E-katılım uygulamalarında sıklıkla karşılaşılan sorunlardan biri de tam olarak bu şeffaflığın sağlanamaması olmuştur. Özellikle veri güvenliği konusundaki belirsizlikler, kimlik mahremiyetine dair endişeler ve kişisel bilgilerin üçüncü taraflarla paylaşılabilmesi

yönündeki korkular, katılımın önünde ciddi bir engel oluşturmuş; özellikle kırılgan ve savunmasız grupların sürece dahil olmasını büyük ölçüde sınırlamıştır (Vidiasova vd., 2017; Zubaidi-Polli ve Verdezoto, 2018).

Bu nedenle, önerilen modelde belediyelerin yalnızca teknik güvenlik önlemleriyle yetinmemesi; aynı zamanda katılım verilerine ilişkin etik, şeffaf ve yasal temellere dayalı veri politikaları geliştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Anonim katılım seçeneklerinin sunulması, verilerin yalnızca açık rıza ile toplanması, ne tür verilerin hangi amaçlarla kullanılacağına dair açık aydınlatma metinlerinin sağlanması, bu çerçevenin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu tür düzenlemeler yalnızca kullanıcı güvenliğini artırmakla kalmaz; aynı zamanda belediyenin dijital katılım süreçlerini güven temelli, sorumlu ve kapsayıcı bir biçimde yürütebilmesini de mümkün kılar.

Bu bileşen, çalışmanın 3.1.8 numaralı bölümünde ele alınan rıza ve bilinç kavramlarıyla doğrudan ilişkilidir. Aynı zamanda algoritmik yönetimde adalet, hesap verebilirlik ve veri temelli karar süreçlerinin meşruiyeti açısından da belirleyici bir zemindir. Kısacası, veri politikaları yalnızca dijital ortamın teknik gerekliliklerini karşılamakla kalmaz; aynı zamanda belediyelerin etik sorumluluklarını nasıl tanımladığına dair güçlü bir gösterge niteliği taşır. Bu yönüyle veri mahremiyeti, dijital katılımın hem teknolojik hem de ahlaki altyapısını oluşturan kurucu bir bileşen olarak değerlendirilmelidir.

3.3.3. Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli

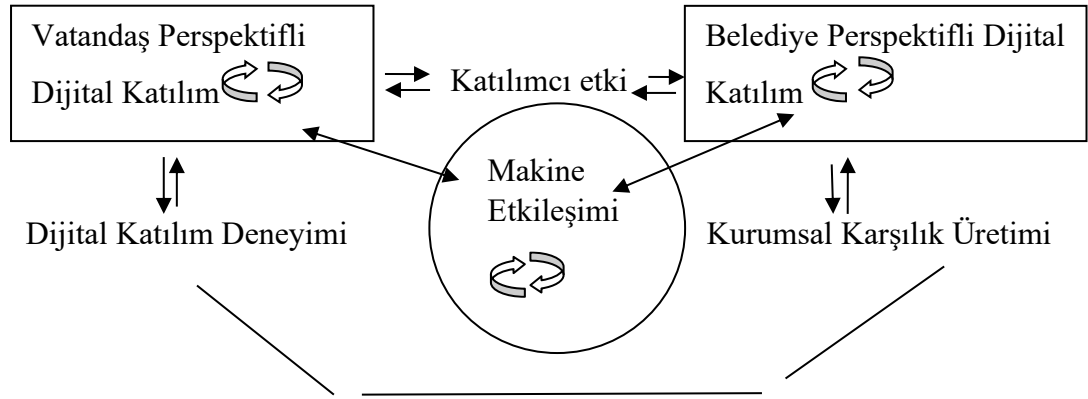
Dijital katılımın etkili ve sürdürülebilir bir şekilde uygulanabilmesi, yalnızca bireylerin sürece dâhil edilmesiyle sınırlı değildir; aynı zamanda bu katılımın yönetsel yapıların kapasitesi, teknolojik altyapıların yetkinliği ve etik ilkelerle desteklenmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda geliştirilen Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli, çalışmanın önceki bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınan vatandaş odaklı ve belediye odaklı dijital katılım yaklaşımlarını bir araya getirerek, çok boyutlu ve bütüncül bir etkileşim zemini sunmayı amaçlamaktadır. Model, dijital katılımın yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, karar alma süreçlerinde aktif ve dönüştürücü bir mekanizma olarak değerlendirilmesini öngörmektedir.

Bu yaklaşımda makine, yalnızca teknik bir araç olarak değil, karar alma süreçlerinde veri işleyen, analiz eden ve çıktı üreten bağımsız bir aktör olarak konumlandırılmaktadır.

Böylelikle makinenin epistemolojik, etik ve yönetsel katkısı, vatandaş ve belediye etkileşimlerinin ötesine taşınarak sürecin tamamlayıcı ve dönüştürücü bir bileşeni hâline gelmektedir. Bu kurgu, dijital katılımı çift yönlü ve dinamik bir etkileşim ağı olarak ele alırken, insan-makine-belediye arasındaki çok katmanlı ilişkileri de kapsayıcı bir perspektifle değerlendirmektedir. Sonuç olarak, Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli, teknolojik ve toplumsal unsurların bir arada işlediği, esnek ve sürekli gelişime açık bir katılım ekosistemi sunmaktadır.

Şekil 6: Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli

Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli

(Karşılıklı Sorumluluk ve Etkileşim Sistemi)

Bu çalışma kapsamında geliştirilen *Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli*, dijital katılımın günümüzde yalnızca bireylerin platformlar aracılığıyla yönetime ulaşmasından ibaret olmadığını; aksine çok aktörlü, çok düzlemli ve çok araçlı bir etkileşim sistemi haline geldiğini öne sürmektedir. Modelin temel varsayımı, dijital katılımın yalnızca vatandaşların yönetime veri ilettiği değil, aynı zamanda belediyelerin bu verileri anlamlandırarak geri bildirim ürettiği, arada işleyen teknolojik altyapıların süreci yapılandığı ve vatandaşların birbirleriyle yatay ilişkiler kurarak sürece kolektif anlamlar yüklediği bir etkileşim ağı olduğudur. Bu kapsamda model, sadece bir “tasarım” önerisi değil; dijital yönetim mantığının yeniden kurgulanmasına dönük teorik bir çerçeve sunmaktadır.

Model, kavramsal olarak iki ana eksen üzerine inşa edilmiştir: *Vatandaş Perspektifli Dijital Katılım* ve *Belediye Perspektifli Dijital Katılım*. Vatandaş perspektifi, bireyin dijital araçlara erişiminden dijital okuryazarlık düzeyine, katılım motivasyonlarından güven arayışına kadar uzanan çok boyutlu bir yapıyı kapsar. Bu bağlamda vatandaş, dijital ortamda yalnızca bilgi alıcısı değil; katılımcı, eleştirmen, talepkar ve denetleyici kimlikleriyle çoklu bir özne olarak konumlanır. Öte yandan belediye perspektifi, kurumun dijital katılımı nasıl yapılandığı, hangi normatif değerlerle hareket ettiği, nasıl şeffaflık ve hesap verebilirlik sağladığı ve teknolojiyi nasıl yönetim aracı olarak kullandığı sorularına odaklanır. Bu çift yönlü yapı, katılımın yalnızca bir tarafın çabasıyla değil; karşılıklı bağlılık, etkileşim ve sorumluluk ilişkisi ile anlam kazandığını ortaya koyar.

Ancak modelin özgünlüğü, bu iki perspektifi birbirine bağlamakla sınırlı değildir. Modelin merkezine yerleştirilen *makine etkileşimi* bileşeni, dijital katılım süreçlerinin yalnızca insanlar arasında değil; insanlarla makineler ve makineler arasında gerçekleşen çok katmanlı veri akışlarıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Belediyelerle vatandaşlar arasındaki dijital ilişkiler, sadece karar alma ya da talep iletiminden ibaret değildir; aynı zamanda bu ilişkinin altyapısında yer alan arayüzler, algoritmalar, otomasyon sistemleri ve yapay zeka bileşenleri tarafından da yönlendirilmekte ve dönüştürülmektedir. Bu yapı, yalnızca yukarıdan aşağıya işleyen bir yönetim değil, yatay yurttaş etkileşimlerinin ve kendi içinde veri üreten makine sistemlerinin de katılım süreçlerine etkide bulunduğu ağ tabanlı bir yönetim mantığı üretmektedir.

Modelin görselinde yer alan yeni yön okları, bu karmaşık yapının yönsüz ve çoklu etkileşimlerini temsil etmektedir. Yurttaş yalnızca belediyeye değil; diğer yurttaşlara da veri iletmekte, deneyim paylaşmakta, topluluk temelli gündemler oluşturmaktadır. Bu yatay ilişkiler, dijital katılımı bireysel değil kolektif bir kamusal deneyim alanı haline getirmektedir. Öte yandan, makineler de yalnızca teknik işlevler üstlenen yardımcıları değil; veri akışını yönlendiren, sınıflandıran, önceliklendiren ve bazen de belediye adına mikro kararlar alan özerk sistemlerdir. Örneğin bir akıllı sensörün doluluk verisi üretmesi, belediye platformunda rota değişikliğine neden olmakta; bu bilgi vatandaşla bildirim olarak dönmekte ve sürecin yeni bir talebe dönüşmesine yol açmaktadır. Bu döngü, artık dijital katılımın $C2G-G2C^{13}$ değil, $C2G-G2C \leftrightarrow C2M \leftrightarrow M2C \leftrightarrow G2M \leftrightarrow M2G \leftrightarrow C2C \leftrightarrow M2M \leftrightarrow G2G$ biçiminde çok yönlü ve kesintisiz işlediğini göstermektedir.

¹³ C2G: Citizen to Government-Vatandaşın Hükümete (Kastedilen aslında belediyedir. Municipality de M ile başladığından karmaşıklık olmaması adına “G” kullanılmıştır.)

G2C: Government to Citizen-Hükümetten Vatandaş

C2M: Citizen to Machine- Vatandaşın Makineye

M2C: Machine to Citizen-Makineden Vatandaş

G2M: Government to Machine-Hükümetten Makineye

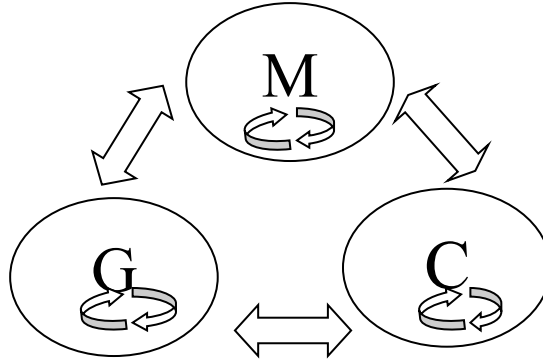
M2G: Machine to Government- Makineden Hükümete

C2C: Citizen to Citizen: Vatandaşın Vatandaş

M2M: Machine to Machine: Makineden Makineye

G2G: Government to Government: Hükümetten Hükümete

Şekil 7: Vatandaş-Belediye-Makine Döngüsü (Üç Aktörlü Döngü)

Bu bağlamda “makine etkileşimi” yalnızca teknik bir arayüz olarak değil; yönetim sürecinin epistemolojik bir parçası olarak ele alınmaktadır. Platformlarda hangi bilginin görünür olduğu, hangi vatandaşın verisinin öne çıktığı ya da hangi taleplerin hızla değerlendirildiği gibi birçok unsur, sistemin kendi algoritmik yapısıyla belirlenmektedir. Bu durum, katılımın sadece “kim katıldı” sorusuyla değil, “katılım sürecini kim, nasıl yönlendirdi?” sorusuyla birlikte düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Makine artık pasif bir araç değil; karar döngülerine etki eden, anlam üreten ve katılımın çerçevesini şekillendiren bir yönetim aktörüdür.

Modelin sunduğu kuramsal çerçeve, dijital katılım çalışmalarında sıkça karşılaşılan insan-makine ikiliğini aşarak, makineleri de toplumsal etkileşim süreçlerinin kurucu bir bileşeni olarak tanımlar. Böylece katılım yalnızca insanlar arası değil; insanlar, kurumlar ve dijital sistemler arasında kurulan çok yönlü bir etkileşim biçimi olarak yeniden tanımlanır. Bu yönüyle model, yalnızca demokrasi teknolojilerinden değil, aynı zamanda teknolojik demokrasiden de söz etmenin mümkün olduğu yeni bir düşünsel zemin önerir.

TARTIŞMA

Dijital katılım kavramının henüz literatürde net biçimde tanımlanmış olmaması ve kavramsal olarak sabitlenmemiş bir yapıda olması, bu alandaki kuramsal boşluğu daha da görünür kılmaktadır. Bu bağlamda çalışma, dijital katılımın bileşenlerini sistematik biçimde ele alarak yeniden yapılandırmayı amaçlamakta; erişim eşitliği, dijital okuryazarlık, güven, şeffaflık, katılım biçimleri, teknolojik altyapı, kurumsal bağlam ve demografik duyarlılık gibi başlıkları içeren çok katmanlı bir yapı önermektedir. Bu yapı yalnızca teknolojik araçlara değil; aynı zamanda toplumsal eşitsizliklere, bireysel yeterliliklere ve yönetişimsel ilişkilere de dikkat çekmektedir.

Bu çerçevede, dijital katılım kavramının içeriğinin henüz netleşmemiş olması, pratik uygulamalarda farklı anlamlandırmalara yol açmaktadır. Çoğu belediyede “katılım” kavramı, yalnızca geri bildirim almak ya da online şikâyet formları sunmakla sınırlı kalmakta; böylece gerçek anlamda demokratik katılımdan uzak, yüzeysel bir görünüm sergilemektedir. Bu durum, modelin kavramsal zenginliğinin sahaya yansıtılması açısından önemli bir engel teşkil etmektedir.

Bu doğrultuda dijital katılım, yalnızca teknik bir süreç değil; etik, toplumsal ve yönetişimsel boyutları olan kamusal bir eylem biçimi olarak yeniden tanımlanmıştır. Katılımın anlamlı ve sürdürülebilir olması, sadece teknik erişime değil; bu araçların bilinçli, güvenli ve etkin şekilde kullanımına bağlıdır. Bu sebeple çalışmada “bilinç”, “ikna”, “rıza”, “kamu güveni” ve “veri mahremiyeti” gibi kavramlara özel bir vurgu yapılmıştır. Özellikle bireylerin farkında olmadan veri ürettiği günümüz dijital ekosisteminde, bu etkileşimlerin ne ölçüde “katılım” olarak değerlendirilebileceği sorgulanmış; yalnızca niceliksel değil, niteliksel katılım biçimlerinin önemine dikkat çekilmiştir.

Buradaki kritik sorun, yurttaşların rızası olmadan toplanan davranışsal verilerin “katılım” sayılıp sayılamayacağıdır. Belediyeler, kişiselleştirilmiş hizmet sunumu adına topladığı verileri, çoğu zaman şeffaf bir şekilde paylaşmamakta veya yurttaşlara açıkça anlatmamaktadır. Böyle bir ortamda, demokratik temsiliyet ve etik yönetim ilkeleri ciddi biçimde zedelenmektedir.

Geleneksel katılım kuramları ile dijitalleşmenin güncel pratikleri arasında önemli bir kırılma olduğu açıktır. E-katılım ve e-devlet kavramları çoğu zaman dijital araçların hizmet sunumundaki rolüyle sınırlandırılmış; bu da katılımın toplumsal dokuyla kurduğu

ilişkiyi ve karar alma süreçlerindeki dönüştürücü potansiyelini göz ardı etmiştir. Bu tezde ise savunulan temel argüman, dijital katılımın yalnızca teknik araçlarla sınırlanamayacağı; aksine çok aktörlü, çok yönlü ve anlam üreten bir süreç olarak yeniden kavramsallaştırılması gerektiğidir. Bu bağlamda d-katılım kavramı, yalnızca terminolojik bir güncelleme değil; yurttaş-belediye-makine üçgeninde şekillenen yeni bir yönetim anlayışının temsilcisi olarak ele alınmıştır.

Bu çok aktörlü yapı, klasik katılım paradigmalarından radikal bir kopuşu ifade etmektedir. Ancak model, çok katmanlı etkileşim potansiyeline rağmen uygulamada ciddi altyapı ve kapasite sorunlarıyla karşılaşacaktır. Belediyelerin kurumsal esnekliği, insan kaynağı yetkinliği ve teknolojik yatırım düzeyleri bu dönüşümün başarısını doğrudan belirleyecektir.

Modelin en çarpıcı yönlerinden biri, katılımı yalnızca insan (organik) aktörler üzerinden değil; aynı zamanda dijital sistemlerle birlikte inşa edilen bir süreç olarak ele almasıdır. Teknolojik sistemler günümüzde yalnızca araç değil; karar alma süreçlerine etki eden, anlam üreten, bilgi kategorize eden ve yönetim reflekslerini biçimlendiren birer özne konumuna gelmiştir. Büyük veri, yapay zeka, nesnelerin interneti (IoT) ve sensör teknolojileri sayesinde yerel yönetimler, kentsel hareketlilikten çevresel izlemeye, sosyal medya analizinden hizmet değerlendirmelerine kadar pek çok süreci artık makinelerle birlikte yürütmektedir. Bu, dijital katılımın yalnızca bir eylem değil; veri temelli bir davranış örüntüsü ve kamusal karar süreçlerini etkileyen stratejik bir unsur olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Ancak makinelerin epistemolojik aktörler olarak konumlandırılması, ciddi etik ve felsefi sorunları beraberinde getirmektedir. Karar süreçlerinin algoritmik özneler tarafından şekillendirilmesi, insan yargısının ve bağlamsal sezginin geri plana itilmesine yol açmaktadır. Bunun sonucunda, yurttaşların kendilerini temsil edilmiş hissetme düzeyi giderek azalabilir; kamusal aidiyet duygusu zayıflayabilir.

Bu noktada makinelerin rolü yalnızca veri üretmek ya da toplamakla sınırlı kalmamaktadır. Daha da önemlisi, hangi verinin anlamlı olduğuna karar vermek, bu verileri sınıflandırmak ve yönetsel sistemlere sunulacak bilgiye dönüştürmek gibi bilgi işleme görevlerini üstlenmektedirler. Dolayısıyla bu çalışmada geliştirilen Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli, dijital katılımı yalnızca teknik erişime

indirgememekte; vatandaş, belediye ve teknolojik altyapılar arasında kurulan çok yönlü ve dinamik ilişkiler bütünü olarak yeniden tanımlamaktadır.

Modelin önerdiği makine-merkezli bilgi işleme düzeni, algoritmik önyargı ve şeffaflık problemleri gibi riskleri gündeme taşımaktadır. Eğer algoritmaların karar mekanizmaları şeffaf değilse, belediyelerin denetim ve hesap verebilirlik kapasiteleri erozyona uğrayabilir. Bu hem toplumsal güven kaybına hem de dijital katılımın manipülasyona açık hale gelmesine neden olabilir.

Makine aktörlerin yerel yönetim süreçlerine dâhil edilmesi, yalnızca maliyet-etkinlik yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda yeni proje türlerinin gelişmesine de olanak sağlayabilir. Bu işbirliği, belediyelerin toplumsal ihtiyaçları daha hızlı tespit edebilmesine ve veri odaklı çözümler üretebilmesine imkân tanıyacaktır.

Dijitalleşmenin sunduğu imkanlar yalnızca yönetsel verimliliği artırmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal yaşamın farklı alanlarında yeni etik ve politik soruların ve sorunların ortaya çıkmasına da neden olur. Özellikle veri temelli yönetim sistemlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, bireylerin dijital ortamdaki her hareketi izlenebilir, ölçülebilir ve anlamlandırılabilir hale gelmiştir. Bu durum bir yandan kamu hizmetlerinin kişiselleştirilmesini, kaynakların daha etkin kullanılmasını ve karar alma süreçlerinin veriye dayalı biçimde yürütülmesini mümkün kılarken; diğer yandan vatandaşların sürekli gözetim altında olduğu, davranışlarının algoritmalarla biçimlendirildiği ve kamusal ilişkilerin sayısallaşmış bir düzlemde yeniden kurgulandığı bir yapı ortaya çıkarmaktadır.

Modelin sahada uygulanabilirliğini artırmak ve özellikle kaynak dağılımında dengesizlik yaşayan belediyeler arasındaki dijital uçurumu kapatmak adına, uluslararası kuruluşlardan sağlanabilecek teknik ve mali destekler önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) kapsamında yerel yönetim ve dijital kamu hizmetlerine yönelik açtığı hibe programları, belediyelerin gerekli altyapıyı kurması ve kapasitesini geliştirmesi açısından değerli bir kaynak olabilir. Benzer şekilde, UNDP'nin katılımcı yerel yönetimi teşvik eden projeleri ile Dünya Bankası'nın dijital kamu hizmetlerine yönelik yatırım destekleri, farklı ölçeklerdeki belediyelere katkı sağlayabilecek önemli mekanizmalardır. Bu tür çok aktörlü finansman stratejileri, sadece uygulama kapasitesini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda uluslararası standartlara uygun, şeffaf ve sürdürülebilir bir dijital katılım sisteminin gelişimine de

katkı sunar. Ancak bu süreçte dikkat edilmesi gereken kritik bir nokta vardır: Fon sağlayan kuruluşların yönlendirici rolü sınırlı tutulmalı ve yerel düzeydeki ihtiyaçlar, dış müdahalelerden bağımsız bir şekilde belirlenip korunmalıdır. Böylece destekten azami ölçüde faydalanılırken, yerel önceliklerin gözetilmesi ve karar süreçlerinin yerindenliği ilkesinin zarar görmemesi sağlanabilir.

Modelin iletişim mimarisi, yalnızca tek yönlü bilgi akışlarını değil; bu akışlar arasındaki çok boyutlu geçişkenlikleri ve etkileşimsel döngüleri de kapsayacak şekilde yapılandırılmıştır. Örneğin C2M hattı üzerinden yurttaşların dijital sistemlere ilettiği veriler, M2C yoluyla geri dönmekte; bu döngü, yalnızca vatandaş-makine etkileşimini değil, aynı zamanda sistemin kullanıcı davranışlarından öğrenmesini mümkün kılmaktadır. Bu iki yönlü yapı, algoritmaların bireysel örüntülere göre kendini yeniden yapılandırmasına olanak tanırken, aynı zamanda yönetim kararlarını da şekillendirmektedir. Aynı şekilde M2G hattı ile makineler belediyelere tavsiyelerde bulunabilirken, G2M hattı üzerinden kurumsal yönlendirmeler algoritmik sistemlerin davranış biçimini değiştirebilir. C2C hattı üzerinden vatandaşlar arasında oluşan yatay ilişkiler ise, yalnızca sosyal etkileşimi değil; aynı zamanda kolektif gündemlerin oluşmasını sağlayan politik ve yönetimsel bir boyut kazanmaktadır.

Bu çok yönlü iletişim şeması hem fırsatlar hem de karmaşık riskler sunmaktadır. Yurttaşlar arası yatay ağlar, potansiyel olarak daha demokratik kolektif gündemlerin oluşmasını teşvik edebilirken, aşırı veri yoğunluğu, bilgi kirliliği ve dijital bölünme gibi sorunlar da yaratabilir. Ayrıca, M2G ve G2M hatlarının asimetrik kullanımı, belediyelerin algoritmalar üzerindeki kontrolünü yitirmesi ve karar süreçlerinin merkezileşmesi tehlikesini doğurabilir.

Bu sistemde, özellikle M2M hattı – yani makineler arası etkileşim – sistemin içsel öğrenme kapasitesini tanımlar. Örneğin bir algoritmanın yurttaş verilerini işlerken başka bir sistemin tahmin modeline başvurması, karar öncesi makineler arası bilgi alışverişini mümkün kılar. Bu yapı aynı zamanda G2G hattı aracılığıyla kurumlar arası veri uyumunu ve ortak politika üretimini de teşvik etmektedir. Tüm bu iletişim hatları, bağımsız kanallar olarak değil; birbirine sürekli referans veren, birlikte öğrenen ve birlikte karar alan etkileşimsel bir sistemin parçaları olarak işlevlik kazanmaktadır.

Makineler arası bilgi alışverişi, sistemin esnekliğini ve öngörü kapasitesini artırırken, aynı zamanda güvenlik açıkları ve veri suistimali riskini de artırmaktadır.

Ayrıca, makinelerin kendi aralarındaki etkileşimin insan denetiminden uzaklaşması, demokratik karar süreçlerinin şeffaflığına gölge düşürebilir.

Türkiye bağlamında belediyeler ile merkezi siyasal otorite arasında tam bir ayrışma olmadığından (pratikte), bu tür dijital modellerin siyasallaşma riski de göz ardı edilmemelidir. Siyasal iktidarın, yapay zekâya müdahale ederek veri setlerini manipüle etmesi ya da algoritmalarda önyargılı kalıpların dolaşıma sokulması gibi ihtimaller, dijital katılımın meşruiyetini zedeleyebilir. Bu durum, modelin etik altyapısının ne kadar sağlam kurulduğuna ve veri yönetiminin şeffaflığına doğrudan bağlıdır. Bu tür risklerin değerlendirilmesi ve uzun vadede ele alınması, gelecekte yapılacak yeni çalışmalar açısından önemli bir tartışma başlığı olacaktır. Modelin merkezîyetçi politikalara alet edilmesi hem yerel özerklik ilkesine hem de yurttaş temsiline büyük zarar verebilir. Türkiye'deki siyasal pratikler, bu riskin teorik bir olasılıktan öte, somut bir tehdit olduğunu göstermektedir.

Ancak modelin yalnızca güçlü belediyelerde uygulanması, zamanla yönetimde merkezileşmeye yol açabilir; tersine, dijital sistemlerin çok parçalı ve otonom şekilde işlemesi de belediyeler arası koordinasyonu zorlaştıran aşırı desantralize bir yapı doğurabilir. Bu yönetsimsel denge, modelin kurgulanma biçimi kadar uygulanma biçimiyle de ilgilidir.

Dijitalleşmenin sunduğu imkanlar yalnızca yönetsel verimliliği artırmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal yaşamın farklı alanlarında yeni etik ve politik soruların ve sorunların ortaya çıkmasına da neden olur. Özellikle veri temelli yönetim sistemlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, bireylerin dijital ortamdaki her hareketi izlenebilir, ölçülebilir ve anlamlandırılabilir hale gelmiştir. Bu durum bir yandan kamu hizmetlerinin kişiselleştirilmesini, kaynakların daha etkin kullanılmasını ve karar alma süreçlerinin veriye dayalı biçimde yürütülmesini mümkün kılarken; diğer yandan vatandaşların sürekli gözetim altında olduğu, davranışlarının algoritmalarla biçimlendirildiği ve kamusal ilişkilerin sayısallaşmış bir düzlemde yeniden kurgulandığı bir yapı ortaya çıkarmaktadır.

Bu gözetim temelli yönetim anlayışı, bireysel özneliliği ve özgür iradeyi sistematik olarak aşındırma riski taşımaktadır ve bu durum, katılımın demokratik ruhunu zedeleyebilir. Özellikle sosyal yardım, güvenlik ve şehir planlaması gibi alanlarda veriye

dayalı kararlar, bireylerin gerçek ihtiyaç ve taleplerini temsil etmeyebilir; aksine, geçmiş davranış kalıplarına dayalı önyargılı sınıflandırmaları pekiştirebilir.

Bu çerçevede dijital katılım, aynı anda hem bir demokratikleşme aracı hem de bir denetim mekanizması olarak işlev görebilir. Böyle bir ikili yapının içinde birey, giderek yalnızca bir karar öznesi değil; davranış örüntülerine indirgenmiş bir veri nesnesi olarak konumlanmaktadır. Bu durum özellikle yerel yönetimler düzeyinde, "kişiselleştirilmiş hizmet" anlayışıyla daha da görünür hale gelmektedir. Yurttaşların tercihleri, alışkanlıkları, dijital izleri kamu hizmetlerinin önceliklendirilmesinde temel veri kaynağına dönüşmekte; böylece karar süreçleri yalnızca ifade edilen talepler üzerinden değil, dijital davranışların anlamlandırılması yoluyla da şekillenmektedir. Ancak bu yaklaşım, yurttaşları normlara hapseden, onları sabit veri kümeleriyle tanımlayan ve geçmiş davranışlarına göre kategorilere ayıran bir yönetim biçimini de beraberinde getirebilir.

Bu bağlamda, teknolojinin sunduğu fırsatların yurttaş odaklı, etik ve çoğulcu bir katılım anlayışına hizmet edecek şekilde yeniden kurgulanması gerekmektedir. Aksi halde, teknolojik altyapı demokratikleşmenin aracı olmaktan çıkarak, normatif ve denetleyici bir araç haline gelebilir.

Dolayısıyla, dijital katılımın demokratikleştirici potansiyeli ile bireyin öznelliğini aşındıran yönleri arasında dikkatli bir denge kurulmalıdır. Bu denge, teknolojinin karar süreçlerinde insan duygularını, bağlam bilgisini ve etik sorumluluğu dışlamadan; tersine bu unsurları kapsayacak biçimde tasarlanmasıyla mümkündür. Dijital katılım yalnızca sayılara dökülebilen bir eylemler bütünü değil; aynı zamanda hissedilen, temsil edilen ve anlam yüklenen bir kamusal deneyim alanıdır. Bu kapsamlı yaklaşım, modelin hem teorik hem de uygulamalı başarısı için kritik bir gerekliliktir. Yurttaşların katılımını yalnızca veri düzeyinde değil; aynı zamanda duygu, değer ve toplumsal bağ kurma düzeyinde de içeren bir tasarım, modelin en büyük vaadidir. Bu bütüncül vizyon, Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli'ni yalnızca teorik bir öneri olmaktan çıkararak, yerel yönetimde dönüşümün anahtarı haline getirmektedir.

SONUÇ

21.Yüzyılın başından itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı ve çok boyutlu gelişmeler, kamu yönetimi alanında yalnızca teknik değil, aynı zamanda yapısal ve düşünsel düzeyde köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Dijitalleşme, artık yalnızca bir teknolojik ilerleme biçimi değil; toplumsal ilişkilerden yönetim modellerine, yurttaş-devlet etkileşiminden hizmet sunum pratiklerine kadar pek çok alanda bir paradigma değişimi temsil etmektedir. Bu dönüşümün en görünür olduğu alanların başında ise yerel yönetimler gelmektedir. Özellikle belediyeler, dijital teknolojileri yalnızca hizmet sunumunda değil, yurttaşla kurdukları ilişkinin doğasını yeniden tanımlamakta da etkin biçimde kullanmak durumunda kalmışlardır. Ancak dijitalleşme üzerine yapılan çalışmalarda hala baskın olan yaklaşım, bu süreci büyük oranda elektronik hizmet sunumuna indirgemekte; dijital katılımın çok aktörlü ve çok katmanlı doğasını görmezden gelmektedir.

İşte bu çalışma, söz konusu kuramsal eksikliğin merkezinde konumlanmaktadır. Dijital katılımı yalnızca teknik araçların kullanımına indirgememekte; aksine, bireylerin, kurumların ve teknolojik sistemlerin birlikte bilgi ürettiği, karar alma süreçlerine yön verdiği, yurttaş-devlet etkileşiminin yapısını dönüştürdüğü ve katılımın anlamını yeniden tanımladığı bir etkileşim süreci olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu yönüyle, alana bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişim, özellikle de yapay zeka temelli dijital sistemlerin ivme kazanması, “katılım” kavramının içeriğini yeniden düşünmeyi zorunlu hale getirmiştir. Katılımın yalnızca dijital araçlara erişimle tanımlanması, bu kavramın demokratik potansiyelini sınırlandıran indirgemeci bir yaklaşıma işaret etmektedir. Oysa katılım, teknik altyapının ötesine uzanan; çok katmanlı yapısı ancak farkındalık, bilinç ve güven ekseninde anlam kazanan bir olgudur. Katılımın gerçek anlamda etkili olabilmesi için, yurttaşların sürece yalnızca teknik olarak değil, farkındalık, bilinç ve güven temelinde dahil olmaları gerekmektedir.

Çalışmanın temel amacı, dijital katılımı kuramsal düzlemde yeniden inşa etmek ve yerel yönetimler özelinde uygulanabilir bir model önerisi sunmaktır. Nitelikli bir teori inşası hedeflendiğinden, çalışma ampirik veri kullanımından çok, kavramsal derinlik ve kuramsal bütünlük üzerine odaklanmıştır. Bu bağlamda model, mevcut literatürdeki kavramsal dağınıklığı sistematik bir yapıya kavuşturmayı; katılımın bileşenleri arasındaki

ilişkileri tanımlamayı ve dijital yönetimdeki dönüşümü anlaşılır kılmayı amaçlamaktadır.

Ne var ki modelin uygulanabilirliği, belediyelerin dijital kapasitesi, altyapı yatırımları, insan kaynağı niteliği ve kurumsal esnekliği gibi pek çok dışsal etmene bağlıdır. Bu modelin yalnızca yerel yönetimlerle sınırlı kalmayıp, merkezi yönetim aracılığıyla ulusal ölçekte yaygınlaştırılması da mümkündür. Türkiye’de belediye hizmetlerinin büyük bir kısmı, zaten ulusal strateji belgeleri ve bakanlık projeleriyle uyum içinde yürütülmektedir. Bu nedenle, dijital katılım konusunda merkezi düzeyde bir çerçeve oluşturulması, çeşitli açılardan avantaj sağlayabilir. Özellikle dijital altyapı kurmakta zorlanan küçük ve orta ölçekli belediyeler için merkezi yönetimin sağlayacağı altyapı yatırımları, teknik eğitimler ve yazılım desteği, yerel kapasitelerin güçlenmesine önemli katkılar sunabilir.

Bu nedenle, merkezi destek mekanizmaları devreye girse bile, karar alma süreçlerinin yerel düzeyde kalması ve verinin kontrolünün belediyelerde olması, sağlıklı bir yönetim dengesi açısından son derece önemlidir. Modelin yaygınlaştırılmadan önce belirli pilot belediyelerde denenmesi hem uygulama süreçlerinin gözlemlenmesini hem de ortaya çıkabilecek teknik ve kurumsal uyum sorunlarının önceden tespit edilmesini mümkün kılabilir. İlk etapta il belediyeleri gibi orta ölçekli ama belli bir kurumsal yapıya sahip yerel yönetimlerin tercih edilmesi, sürecin yönetilebilirliği açısından daha sağlıklı olabilir. Model, bazı durumlarda altyapı yatırımları ve dijital dönüşüm maliyetleri nedeniyle başlangıçta harcamaları artırabilir; ancak uzun vadede veri temelli karar alma mekanizmaları sayesinde hizmetlerin etkinliğini ve verimliliğini artırarak maliyetleri azaltma potansiyeline de sahiptir.

Makine aktörlerin yerel yönetim süreçlerine dâhil edilmesi, yalnızca maliyet-etkinlik yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda yeni proje türlerinin gelişmesine de olanak sağlayabilir. Bu işbirliği, belediyelerin toplumsal ihtiyaçları daha hızlı tespit edebilmesine ve veri odaklı çözümler üretebilmesine imkân tanıyacaktır.

Bu çalışma kapsamında geliştirilen Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli, literatürdeki mevcut dijital katılım yaklaşımlarından ayrılarak, çok aktörlü ve çok katmanlı bir yapı önermektedir. Model, yalnızca teknik erişim veya dijital platform kullanımı ile sınırlı bir katılım anlayışını reddetmekte; birey, kamu kurumu ve makine aktörleri arasında kurulan dinamik ve sürekli etkileşimleri merkeze almaktadır. Bu

bağlamda model, katılım kavramını hem teorik hem de pratik düzlemde yeniden tanımlayarak literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Mevcut çalışmalarda dijital katılım çoğu zaman e-katılım veya e-devlet çerçevesinde, daha çok teknik araçlara dayalı bir veri akışı olarak değerlendirilmektedir. Oysa bu model, katılımı salt bilgi iletimi değil; bilgi üretimi, öğrenme ve karar alma süreçlerinin bir bütün olarak tasarlanması şeklinde kurgulamaktadır. Böylece model, yurttaşların yalnızca hizmet alıcısı değil; aynı zamanda yönetim süreçlerinin epistemolojik bir aktörü olmasını savunmaktadır.

Modelin sunduğu en çarpıcı yeniliklerden biri, "makine aktörlüğü" kavramını karar destek sistemlerinin merkezine yerleştirmesidir. Günümüzde makineler yalnızca veri işleyen pasif araçlar olarak değil; bilgiyi anlamlandıran, davranış örüntülerini analiz eden ve öneriler geliştiren aktif birer karar ortağı olarak konumlandırılmaktadır. Bu yaklaşım, klasik kamu yönetimi literatüründe henüz yeterince işlenmemiş bir açılıma işaret etmekte ve insan-makine etkileşimini kamusal alanda yeni bir boyuta taşımaktadır.

Dijital katılım modellerinin çoğunda teknoloji, genellikle destekleyici veya yardımcı bir unsur olarak tanımlanır. Ancak bu model, teknolojiyi yönetsimsel süreçlerin özerk ve öğrenen bir parçası olarak ele alarak, literatürdeki "teknoloji merkezli" tartışmaları yeni bir eksene oturtmaktadır. Böylece model, katılımın yalnızca insan iradesine değil; aynı zamanda yapay zekâ temelli öngörüler ve önerilere de dayanan hibrit bir karar mekanizmasına dönüşmesini sağlamaktadır.

Literatüre sunulan bir diğer önemli katkı, modelin iletişim hatlarını detaylı ve bütüncül bir şekilde kurgulamasıdır. C2M (Citizen to Machine), M2C (Machine to Citizen), G2M (Government to Machine) ve M2G (Machine to Government) gibi kavramsal hatlar; veri akışının yönünü, içeriğini ve geri besleme mekanizmalarını açıklıkla ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, dijital katılım literatüründe sıklıkla göz ardı edilen "karşılıklı öğrenme" ve "etkileşim döngüsü" kavramlarını teorik bir çerçeveye oturtmaktadır.

Çoğu dijital katılım modelinde veri akışı tek yönlü veya çok sınırlı tanımlanırken, bu modelde etkileşimsel ve döngüsel süreçler temel alınmaktadır. Böylece model, vatandaşların katılım deneyimlerini hem mikro (bireysel etkileşim), hem de makro (kurumsal karar süreçleri) düzeyde bütünleştirmektedir. Bu bütünleşme, katılımın

anlamını sadece teknik katkıdan çıkarıp, demokratik bir değer üretim sürecine dönüştürmektedir.

Modelin teorik katkılarından biri de dijital katılım süreçlerinde "öznellik" ve "temsil" kavramlarının yeniden tanımlanmasına olanak tanınmasıdır. Yurttaşlar, yalnızca veri sağlayıcı değil; aynı zamanda sistemin öğrenme sürecine katkı sunan, algoritmaların önerilerini şekillendiren ve karar mekanizmalarını dönüştüren aktif aktörler olarak konumlandırılmıştır. Bu yaklaşım, temsil kavramının salt politik bir ilişki olmaktan çıkıp, dijital ortamda sürekli yeniden inşa edilen bir süreç haline gelmesini sağlamaktadır.

Bu kuramsal açılım, literatürdeki çoğu modelin atladığı "katılımın nitel boyutu" tartışmasına doğrudan katkıda bulunur. Özellikle Türkiye bağlamında yurttaşların katılım konusundaki tarihsel çekinceleri ve güven sorunları düşünüldüğünde, bu yeni temsil ve öznellik yaklaşımı, katılım süreçlerinin meşruiyetini güçlendiren kritik bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli'nin literatüre sunduğu katkı, yalnızca teorik değil; aynı zamanda uygulama odaklıdır. Model, belediyelere ve diğer yerel yönetim birimlerine, katılımın nasıl daha şeffaf, esnek ve veri temelli biçimde tasarlanabileceğine dair yol gösterici bir çerçeve sunmaktadır. Bu açıdan model, literatürde sıkça dile getirilen "uygulanabilirlik" eleştirilerini karşılayan nadir örneklerden biridir.

Yerel yönetimlerin özellikle belediye düzeyinde, yurttaşlarla en yakın temas noktası olmaları, dijital katılım modelinin sahadaki uygulanabilirliğini benzersiz kılmaktadır. Belediyeler, doğrudan günlük yaşamı etkileyen kararlar almakta ve hizmet üretmektedir. Bu bağlamda geliştirilen Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli, belediye hizmetlerinde hem katılımı derinleştirmek hem de hizmet kalitesini artırmak adına hatırı sayılır bir potansiyele sahiptir.

Afet ve kriz yönetimi, modelin belediye düzeyinde en kritik kullanılabileceği alanlardan biridir. C2M hattı üzerinden yurttaşların anlık afet bildirimleri, tehlike sinyalleri veya riskli bölge fotoğrafları doğrudan sistemlere aktarılabilir. M2C hattı sayesinde belediyeler, yurttaşlara kişiselleştirilmiş uyarılar, tahliye bilgileri veya toplanma alanlarına dair yönlendirmeler gönderebilir. M2G hattı üzerinden toplanan veri analizleri, belediye karar vericilerine afet anındaki kaynak dağılımı, ekip yönlendirmesi

ve acil durum lojistiği hakkında öneriler sunar. Böylece afet süreçleri yalnızca merkezi planlamaya değil, dinamik ve veri temelli yerel müdahalelere dayanır.

Sosyal yardımlar ve risk gruplarının tespiti, modelin etik ve toplumsal fayda odaklı kullanımının bir diğer örneğidir. Yurttaşların sosyal medya paylaşımları, başvuruları, toplu veri hareketleri ve bireysel ihtiyaç bildirimleri C2M hattı aracılığıyla sisteme entegre edilebilir. Modelin önerdiği M2C mekanizması, özellikle yaşlı, engelli veya ekonomik dezavantajlı gruplara proaktif destek mesajları, randevu bilgilendirmeleri ve sosyal destek çağrıları gönderebilir. Böylece klasik başvuru temelli yardım süreçlerinden çıkılarak, ihtiyaç odaklı ve öngörücü bir sosyal yardım sistemi kurulabilir. Bu yaklaşım, belediyelerin yalnızca reaktif değil, aynı zamanda proaktif sosyal politika üretmesine olanak tanır.

Çevre yönetimi ve atık toplama süreçlerinde de modelin çok yönlü katkıları bulunur. Örneğin sensör donanımlı akıllı konteynerler üzerinden (M2M hattı) atık doluluk verileri sürekli paylaşılır. Belediyeler, G2M hattı ile bu konteynerlerin toplama planlarını optimize ederken; C2M üzerinden yurttaşlar geri dönüşüm şikayetlerini, önerilerini veya yanlış uygulamalara dair fotoğraflarını gönderebilir. M2C hattı sayesinde yurttaşlara toplama saatleri, geri dönüşüm teşvikleri ve çevresel farkındalık kampanyaları hakkında bilgilendirmeler yapılabilir. Böylece katılım yalnızca şikâyet bildirmekten öteye geçer, çevre politikalarının tasarımında aktif bir rol üstlenir.

Ulaşım ve kentsel mobilité, veri temelli karar alma kapasitesinin belki de en belirginleştiği hizmet alanıdır. Model kapsamında yurttaşların toplu taşıma kullanımı, güzergah tercihleri ve günlük hareketlilik verileri C2M hattı üzerinden sisteme taşınabilir. Bu veriler M2G hattında analiz edilerek trafik akışı düzenlemeleri, yeni hat planlamaları veya bisiklet yolu önerileri oluşturulabilir. M2C hattı ile yurttaşlara anlık yoğunluk bilgileri, alternatif güzergah önerileri veya planlı bakım duyuruları gönderilebilir. Böylece ulaşım hizmetleri yalnızca yönetici perspektifiyle değil, toplu veri temelli kullanıcı deneyimi ekseninde yeniden tasarlanmış olur.

Şikâyet yönetimi ve geri bildirim mekanizmaları, belediyelerin en fazla yurttaş teması kurduğu alanlardan biridir. Geleneksel sistemlerde geri bildirimler çoğu zaman form bazlı ve hantal süreçler üzerinden alınırken, modelde C2M hattı sayesinde anlık sesli, görsel veya metin tabanlı bildirimler alınabilir. M2C hattı ile otomatik ama kişiselleştirilmiş cevaplar verilerek şeffaflık ve güven duygusu artırılır. M2G hattı

üzerinden ise bu şikayetlerden çıkarılan ortak temalar, öncelikli sorun alanlarının tespit edilmesini ve stratejik planlamaya dönüştürülmesini sağlar. Böylece şikayet yönetimi salt sorun çözme aracı değil, aynı zamanda veri temelli karar alma ve politik öncelik belirleme mekanizmasına dönüşür.

Katılımcı bütçeleme ve şehir planlaması alanlarında da model güçlü bir potansiyele sahiptir. Yurttaşlar, C2M hattı üzerinden bütçe önceliklerine dair öneri, oy veya fikir gönderebilirken; M2C hattı ile plan süreçlerine dair düzenli bilgi alabilir. M2G hattı, hangi yatırımların hangi bölgelerde önceliklendirileceğine dair veri odaklı analizler sunarken; G2M hattı, yönetim birimlerinin makine sistemlerini bütçe simülasyonları, maliyet fayda analizleri veya sosyal etki tahminleri için yönlendirmesini sağlar. Böylece klasik katılımcı bütçeleme süreçleri, gerçek zamanlı veri ve öngörüye dayalı yeni bir düzleme taşınır.

Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli, belediye hizmetlerinin neredeyse tüm temel alanlarında kullanılabilecek esnek, ölçeklenebilir ve bütüncül bir yapı sunmaktadır. Model, yalnızca teknik bir sistem önerisi değil; yurttaşların kendilerini temsil edilmiş hissettikleri, şeffaf ve etik bir yönetim deneyimi yaşamalarını mümkün kılan kapsayıcı bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Ne var ki modelin uygulanabilirliği, belediyelerin dijital kapasitesi, altyapı yatırımları, insan kaynağı niteliği ve kurumsal esnekliği gibi pek çok dışsal etmene bağlıdır. Bu modelin yalnızca yerel yönetimlerle sınırlı kalmayıp, merkezi yönetim aracılığıyla ulusal ölçekte yaygınlaştırılması da mümkündür. Türkiye’de belediye hizmetlerinin büyük bir kısmı, zaten ulusal strateji belgeleri ve bakanlık projeleriyle uyum içinde yürütülmektedir. Bu nedenle, dijital katılım konusunda merkezi düzeyde bir çerçeve oluşturulması, çeşitli açılardan avantaj sağlayabilir. Özellikle dijital altyapı kurmakta zorlanan küçük ve orta ölçekli belediyeler için merkezi yönetimin sağlayacağı altyapı yatırımları, teknik eğitimler ve yazılım desteği, yerel kapasitelerin güçlenmesine önemli katkılar sunabilir. Öte yandan, bu yaklaşımın dikkatle ele alınması gereken bazı yönleri de vardır. Karar alma süreçlerinin merkezileşmesi, belediyelerin özerk hareket etme kabiliyetini sınırlayabilir. Katılıma dair verilerin merkezi düzeyde toplanması ya da yönetilmesi, yereldeki demokratik temsil ilişkilerini zayıflatma riski taşır.

Bu nedenle, merkezi destek mekanizmaları devreye girse bile, karar alma süreçlerinin yerel düzeyde kalması ve verinin kontrolünün belediyelerde olması, sağlıklı

bir yönetim dengesi açısından son derece önemlidir. Modelin yaygınlaştırılmadan önce belirli pilot belediyelerde denenmesi hem uygulama süreçlerinin gözlemlenmesini hem de ortaya çıkabilecek teknik ve kurumsal uyum sorunlarının önceden tespit edilmesini mümkün kılabilir. İlk etapta il belediyeleri gibi orta ölçekli ama belli bir kurumsal yapıya sahip yerel yönetimlerin tercih edilmesi, sürecin yönetilebilirliği açısından daha sağlıklı olabilir. Model, bazı durumlarda altyapı yatırımları ve dijital dönüşüm maliyetleri nedeniyle başlangıçta harcamaları artırabilir; ancak uzun vadede veri temelli karar alma mekanizmaları sayesinde hizmetlerin etkinliğini ve verimliliğini artırarak maliyetleri azaltma potansiyeline de sahiptir.

Gelecekteki araştırmalar, Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli'nin farklı kültürel ve kurumsal bağlamlarda nasıl işlediğini inceleyerek modelin genel geçerliliğini ve adaptasyon kapasitesini test edebilir. Özellikle Türkiye dışındaki yerel yönetimlerde, farklı sosyoekonomik yapılar, yönetim gelenekleri ve yurttaş katılım pratikleri göz önünde bulundurularak modelin farklı varyantları geliştirilebilir. Bu karşılaştırmalı çalışmalar, hem teorik katkıların evrensel düzeyde güçlenmesini hem de modelin pratik uygulanabilirliğinin küresel ölçekte değerlendirilebilmesini sağlayacaktır.

Bir diğer önemli araştırma yönü, modelde yer alan makine aktörlüğü kavramının daha derinlemesine incelenmesi ve toplumsal algısının ölçülmesidir. Yurttaşların, karar süreçlerinde algoritmik önerilere ve makine temelli çıktılara duydukları güven, modelin başarısı için kritik bir değişkendir. Gelecekte yapılacak ampirik çalışmalar, yurttaş güveninin hangi faktörlerle güçlendirilebileceğini ve bu faktörlerin katılım motivasyonları üzerindeki etkilerini ortaya koyabilir. Ayrıca etik ve hukuki sınırların da daha net bir biçimde tanımlanması, bu kavramın demokratik yönetimle uyumlu hale gelmesi açısından son derece önemlidir.

Modelin teknolojik alt bileşenlerinin geliştirilmesi ve pilot uygulamaları, ileri araştırmalar için zengin bir zemin sunmaktadır. Gerçek zamanlı veri analizi, yapay zekâ temelli tahmin sistemleri ve dijital geri bildirim mekanizmalarının entegre edilmesi, belediyelerin karar alma süreçlerini nasıl dönüştürdüğünü somut olarak gösterebilir. Bu bağlamda, küçük ölçekli pilot uygulamalarla başlayarak modelin teknik yeterliliği, operasyonel sürdürülebilirliği ve maliyet etkinliği gibi performans ölçütleri değerlendirilebilir. Elde edilecek bulgular, modelin optimize edilmesine ve daha geniş ölçekli yaygınlaştırma stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Son olarak, gelecekteki çalışmaların toplumsal etki analizlerine odaklanması da büyük önem taşımaktadır. Dijital katılımın uzun vadede yurttaş-devlet ilişkilerine, yerel demokrasinin kalitesine ve toplumsal güven düzeyine olan etkileri henüz tam olarak bilinmemektedir. Bu tür etki analizleri, modelin yalnızca yönetim düzeyindeki katkılarını değil; aynı zamanda sosyal sermayenin güçlenmesine, yurttaş öznelliğinin korunmasına ve kamusal alandaki katılım kültürünün yaygınlaşmasına olan katkılarını da görünür kılacaktır. Böylelikle model, yalnızca bir yönetim aracı olarak değil; aynı zamanda daha kapsayıcı, etik ve dirençli toplumların inşasına hizmet eden bir vizyon olarak değerlendirilecektir.

Dijitalleşme, yalnızca teknolojik araçların yaygınlaşmasını değil; aynı zamanda toplumsal değerlerin, katılım biçimlerinin ve yönetim anlayışlarının da yeniden şekillenmesini beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda geliştirilen Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli, sadece bir katılım aracı sunmakla kalmayıp, aynı zamanda geleceğin yönetim sistemlerine dair yenilikçi bir perspektif ortaya koymaktadır. Model, hem teorik derinliği hem de pratik uygulanabilirliği ile literatüre ve yerel yönetim pratiğine çok boyutlu katkılar sağlamaktadır. Özellikle insan-makine etkileşimini karar süreçlerinin merkezine alan yaklaşımı, yerel yönetimlerin veri odaklı ve katılımcı hizmet tasarımı vizyonuna yeni bir soluk getirmektedir.

Modelin önerdiği çok yönlü iletişim hatları, yurttaşların yalnızca geri bildirim veren pasif aktörler olmaktan çıkarılıp, karar süreçlerine aktif katılım sağlayan özneler olarak konumlandırılmasına imkân tanımaktadır. Böylelikle katılım, teknik bir zorunluluktan ziyade toplumsal bir aidiyet ve temsil alanına dönüşmektedir. Belediyeler, bu yaklaşım sayesinde hizmetlerini daha şeffaf, daha kapsayıcı ve daha adil bir biçimde tasarlayabilir. Özellikle Türkiye gibi yerel yönetimlerin kurumsal kapasitelerinin çeşitlilik gösterdiği bir bağlamda, modelin sağladığı esneklik ve ölçeklenebilirlik, büyük bir avantaj sunmaktadır.

Entegre Etkileşimsel Dijital Katılım Modeli'nin ortaya koyduğu vizyon, yalnızca mevcut belediye hizmetlerini dönüştürmekle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda yeni toplumsal etkileşim biçimlerini teşvik etmektedir. Yurttaşların veriye dayalı karar süreçlerine katılımı, yönetimi daha kapsayıcı hale getirirken, aynı zamanda demokratik değerlerin güçlenmesine de katkıda bulunmaktadır. Bu model, uzun vadede hem yönetiminde hem de toplumsal dokuda daha dirençli, öğrenen ve duyarlı sistemlerin inşasına zemin hazırlayacak potansiyele sahiptir.

Sonuç olarak, bu çalışma, dijital katılım kavramına yeni bir çerçeve kazandırmanın ötesine geçerek, belediyeler için dönüştürücü bir yol haritası sunmaktadır. Tez kapsamında geliştirilen model, yalnızca bugünün değil, geleceğin belediyeçilik anlayışına da ışık tutmaktadır. Böylece katılım, yalnızca bir hak değil; aynı zamanda ortak aklın, birlikte üretmenin ve ortak geleceği şekillendirmenin en güçlü araçlarından biri olarak konumlandırılmaktadır. Bu perspektif, yerel demokrasinin derinleşmesini sağlarken, aynı zamanda daha etik, şeffaf ve yenilikçi bir yönetim kültürünün gelişmesine ilham vermektedir.

KAYNAKÇA

- Acolin, A., & Kim, A. M. (2024). Teaching Data Justice: Algorithmic Bias and Critical Spatial Analysis in Urban Planning Education. *Journal of Planning Education and Research*, 44(3), 991-1000.
- Adom, D., Hussein, E. K. ve Agyem, J. A. (2018). Theoretical and Conceptual Framework: Mandatory Ingredients of a Quality Research. *International Journal of Scientific Research*, 7(1), 438-441.
- Agbozo, E. (2019). "The Private Sector as an e-Government Enabler", *Proceedings of the 12th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance* (pp. 508-509).
- Ağlargo , O. (2016). "Sormak ya da Sormamak": Yönetim ve Organizasyon Alanında İlgin  Kuramsal Katkı Arayışı ve Araştırma Sorusunun Rolü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(2), 517-541.
- Akdal, T. ve Gezg n, S. (2018). Dijital Siyaset ile Siyasal Katılımın Değişen Kimliği ve Dili. *Political Communication in Theory and Practice: Non-Western approaches*, 89-103. PICS2018. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Akıncı, A. N. (2019). Büyük Veri Uygulamalarında Kişisel Veri Mahremiyeti, Sektörler ve Kamu Yatırımları Genel Müdürlüğü, Yayın No: 0001.
- Aksoy, B., Bayrakçı, H. C., Bayrakçı, E., & Uğuz, S. (2017). Büyük Verinin Kurumlarda Kullanımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (Kayfor 15  zel Sayısı), 1915-1920.
- Aksoy K r , S. (2021). Meta-Analiz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42( zel sayı 1), 215 229. <https://doi.org/10.30794/kausbed.803061>
- Aktan, E. (2018). Büyük Veri: Uygulama Alanları, Analitiği ve Güvenlik Boyutu. *Bilgi Yönetimi*, 1(1), 1-22.
- Alav, O. (2019). Birbirleri ile Konu an Makinalar: Bilginin Açık Veri Destekli Açık Eri ime Doğru Evrilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (59), 151-167.
- Aldemir, C., ve Av ar, M. N. (2020). Pandemi Döneminde Dijital Vatandaşlık Uygulamaları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 148-169.
- Aletdinova A. and Elamiryan R. (2019). The Level of Readiness for Electronic "Governance: Comparative Analysis of Armenian and Russian Societies" A. Chugunov et al. (Eds.): EGOSE 2018, CCIS 947, 208 220.
- Altun, T.,  ahin, F., ve  zta , N. (2017). Kamu Politikalarının Belirlenmesi ve Uygulanmasında Büyük Veri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Kayfor 15  zel Sayısı), 2021-2044.
- Aneesh, A. (2002). Technologically Coded Authority: The Post-Industrial Decline in Bureaucratic Hierarchies. *7th International Summer Academy on Technology Studies, Deutschlandsberg, Austria*, 27-51.
- Aneesh, A. (2009). Global Labor: Algocratic Modes of Organization. *Sociological Theory*, 27(4), 347-370. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1467-9558.2009.01352.x>

- Al-Dalou', R. and Abu-Shanab, E. (2013). E-participation levels and technologies. *The 6th International Conference on Information Technology (ICIT 2013)*, Amman, Jordan, 8-10 May 2013.
- Al Zubaidi-Polli A. M.ve Nervo Verdezoto, (2018). "Learning from Appropriation Practices Towards the Next Generation of e-Participation Environments Enabling Collaborative Writing in-situ and ex-situ", *International Journal of Pervasive Computing and Communications*, 14/1, 49-72, Emerald Publishing Limited.
- Aral, S. (2022). *Furya Makinesi: Sosyal Medya Seçimlerimizi, Ekonomimizi ve Sağlığımızı Nasıl Bozuyor?* (B. Gönülşen, Çev.). Tellekt.
- Archana, J. ve Anita, E. A. M. (2015). A Survey of Big Data Analytics in Healthcare and Government. *Procedia Computer Science*, 50, 408-413.
- Arthur, C. (2017). Dijital Savaşlar: Apple, Google, Microsoft ve İnternet Savaşı. (A. Önsan, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atalay, M. ve Çelik, E. (2017). Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 155-172.
- Atan A., Yağdıran B., Ezer H. Ve Akbay M. (2020) "Elektrik -Elektronik Esasları", 1.Baskı, MEB Yayınları, Ankara.
- Atenstaedt R. (2012). "Word Cloud Analysis of the BJGP", *Br J Gen Pract*, 62(596), 148.
- Atmaca, K. (2009). e-Devletten Olgun Devlete ya da e-Devletin Olgunlaştırılması. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, T.C Dışişleri Bakanlığı*, 33.
- Aurini, J. D., Heath, M. and Howells, S. (2016). *The How to of Qualitative Research*, Sage, London, UK.
- Avaner, T. ve Çelik, M. (2021). Türkiye'de Dijital Dönüşüm Ofisi ve Yapay Zeka Yönetimi: Büyük Veri ve Yapay Zeka Daire Başkanlığı'nın Geleceği Üzerine. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1-18.
- Aytun, C. (2007). *Enformasyon Toplumunda Dijital Bölünme Kavramının Anlamı ve Önemi*. 11. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara.
- Azzone G. (2018). Big Data and Public Policies: Opportunities and Challenges, *Statistics and Probability Letters*, 136, 116–120.
- Åström, J., Hinsberg, H., Jonsson, M. and Karlsson, M. (2013). Crisis, Innovation, and e-participation: Towards a framework for comparative research. In M. A. Wimmer, E. Tambouris, & A. Macintosh (Eds.), *Electronic Participation – LNCS 8075*, 26-36. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-40346-0_3
- Bagchi, K. (2005). Factors Contributing to Global Digital Divide: Some Empirical Results. *Journal of Global Information Technology Management*, 8(3), 47-65. <https://doi.org/10.1080/1097198X.2005.10856402>
- Baldwin, J. N., Gauld, R. and Goldfinch, S. (2012). What Public Servants Really Think of e-Government. *Public Management Review*, 14(1), 105-127.
- Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.

- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Baltacı, S., Coşkun, B. ve Sırvermez, U. (2023). Dijital Vatandaşlık Öğretim Materyallerinin Sistemik Analizi [Systematic analysis of instructional materials for digital citizenship].
- Bannister, F. and Connolly, R. (2011). The Trouble with Transparency: A Critical Review of Ppenness in e-Government. *Policy & Internet*, 3(1), 1–30. <https://doi.org/10.2202/1944-2866.1076>
- Bateman S., Gutwin C. and Nacenta M. (2008). Seeing things in the clouds: the effect of visual features on tag cloud selections. In *Proc. 19th ACM Conf. Hypertext and Hypermedia*, pages 193–202. ACM, 2008.
- Benli B. (2018). “Akıllı Şehirlere Dönüşüm”, Akıllı Belediyecilik Zirvesi 2018 Bildiriler Kitabı (Ed. Yunus Demiryürek ve Kerem Ulusoy), Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul, ss.20-25.
- Bennett, L. and Fessenden, J. (2006). Citizenship through Online Communication. *Social Education*, 70, 144–146.
- Berente, N. and Seidel, S. (2022). Digital Technologies: Carrier or Trigger for Institutional Change in Digital Transformation?. In *Digital Transformation and Institutional Theory*. Emerald Publishing Limited. 197-209.
- Berson, M. J. and Berson, I. R. (2004). Developing Thoughtful “Cybercitizens”. *Social Studies and the Young Learner*, 16(4), 5–8.
- Bimber, B. 1999. “The Internet and Citizen Communication with Government: Does the Medium Matter?” *Political Communication* 16 (4): 409–28. <https://doi.org/10.1080/105846099198569>
- Bishop, C. M. (2006). *Pattern Recognition and Machine Learning*. Springer. doi:10.1117/1.2819119
- Blevins, B., LeCompte, K. and Wells, S. (2013). Citizenship Education Goes Digital. *The Journal of Social Studies Research*, 38, 33–44. doi:10.1016/j.jssr.2013.12.003.
- Bogers, M., Chesbrough, H., Heaton, S. and Teece, D. J. (2019). Strategic Management of Open Innovation: A Dynamic Capabilities Perspective. *California Management Review*, 62(1), 77-94.
- Borés, C., Saurina, C. and Torres, R. (2001). Technological Convergence: A Strategic Perspective (Working Paper No. 2). Department of Economics, University of Girona
- Boudjelida, A., Mellouli, S. and Lee, J. (2016). Electronic Citizens Participation: Systematic Review. In *Proceedings of the 9th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance*, 31-39.
- Boyd, D. and Crawford, K. (2012). Critical Questions for Big Data. *Information, Communication & Society*, 15(5), 662-679.
- Bright, J. and Margetts, H. (2016). Big Data and Public Policy: Can It Succeed Where E-Participation Has Failed?. *Policy & Internet*, 8(3), 218-224.

- Brynjolfsson, E. and McAfee, A. (2015). *The Second Machine Age*. (L. Göktem, Çev.) İstanbul: Türk Hava Yolları Yayınları.
- Burch M., Lohmann S., Pompe D. and Weiskopf D. (2013). Prefix Tag Clouds. In *Proc. 17th Int. Conf. Information Visualisation, IV '13*, pages 45–50. IEEE, 2013.
- Burkhardt D., Nazemi K. and Ginters E. (2015). “Best-Practice Piloting Based on an Integrated Social Media Analysis and Visualization for E-Participation Simulation in Cities”, *Procedia Computer Science* 75, 66-74.
- Burrell, J. (2016). How the Machine ‘Thinks’: Understanding Opacity in Machine Learning Algorithms. *Big Data & Society*, 3(1), 1-12. <https://doi.org/10.1177/2053951715622512>.
- Čakovská B., Mária Bihuňová, Preben Hansen, Ernesto Marcheggiani and Andrea Galli, (2019). Methodological Approaches to Reflect on the Relationships Between People, Spaces, Technologies C. Smaniotto Costa et al. (Eds.): *CyberParks*, LNCS 11380, pp. 251–261, 2019.
- Campbell, R., Pound, P., Pope, C., Britten, N., Pill, R., Morgan, M. and Donovan, J. (2003). Evaluating meta-ethnography: A synthesis of qualitative research on lay experiences of diabetes and diabetes care. *Social Science & Medicine*, 56(4), 671–684. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(02\)00064-3](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00064-3).
- Ceylan, F. ve İspir, N. (2020). Siyasal Rıza Ölçeği [Political Consent Scale]. *Journal of Graduate School of Social Sciences*, 4, 1962.
- Chen X. and Hartt M. (2021). “Planning for an Older and Digital Future: Opportunities and Challenges of Age-Friendly E-Participation in China”, *Planning Theory & Practice*, 1-20.
- Choi, M. (2016). *A Concept Analysis of Digital Citizenship for Democratic Citizenship Education in the Internet Age. Theory & Research in Social Education*, 44(4), 565-607.
- Chugunov, A. V., Kabanov, Y. and Zenchenkova, K. (2016). Russian e-Petitions Portal: Exploring Regional Variance in Use. In *International Conference on Electronic Participation*, 109-122. Springer, Cham.
- Compaine, B. M. (2001). *The Digital Divide: Facing a Crisis or Creating a Myth?* MIT Press.
- Conroy, M. M. and Evans-Cowley, J. (2006). E-Participation in Planning: an Analysis of Cities Adopting On-Line Citizen Participation Tools. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 24(3), 371-384.
- Cordasco, G., De Donato, R., Malandrino, D., Palmieri, G., Petta, A., Pirozzi, D., ... and Vicidomini, L. (2017). Engaging Citizens with a Social Platform for Open Data. In *Proceedings of the 18th Annual International Conference on Digital Government Research*, 242-249.
- Costopoulou, C., Ntaliani, M. and Ntalianis, F. (2021). Evolution of e-Participation in Greek Local Government. *Information Polity*, (Preprint), 1-15.
- Cox, M. and Ellsworth, D. (1997). Application-Controlled Demand Paging for Out-of-core Visualization. *Proceedings of the 8th Conference on Visualization'97*, Phoenix, AZ, U.S.A., 235- 244.

- Crowther, S., Ironside, P., Spence, D. and Smythe, L. (2010). Crafting Stories in Hermeneutic Phenomenology Research: A Methodological Device. *Qualitative Health Research*, 20(6), 829-840. <https://doi.org/10.1177/1049732310364621>
- Curran, C.-S. and Leker, J. (2011). Patent Indicators for Monitoring Convergence – Examples from NFF and ICT. *Technological Forecasting and Social Change*, 78(2):256–273.
- Çapar, F. ve Vural, Ö. F. (2013). E-Devletleşme Önündeki Engel: Dijital Eşitsizlik [Obstacle to e-Government: Digital division]. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 1674–1692.
- Çepni, S. (2021). Proje, Tez ve Araştırma Makalelerinin Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi Nasıl Yapılandırılmalı?. *Fen Matematik Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi*, 4(3), 203-216.
- Çınar, N. (2021). İyi Bir Sistematik Derleme Nasıl Yazılmalı? *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 310-314.
- Çubukçu A. ve Bayzan Ş. (2013). Türkiye’de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı ile Artırma Yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.
- Danaher, J. (2016). The Threat of Algocracy: Reality, Resistance and Accommodation. *Philosophy & Technology*, 29(3), 245-268. <https://doi.org/10.1007/s13347-015-0211-1>
- Dasgupta, S., Lall, S. V. and Wheeler, D. (2001). Policy Reform, Economic Growth, and the Digital Divide: An Econometric Analysis. *World Bank Policy Research Working Paper Series*, No. 2567. World Bank.
- Davenport, T. (2014). *Big Data @ Work*. (M. Çavdar, Çev.) İstanbul: Türk Hava Yolları Yayınları.
- Davis, K. and Patterson, D. (2012). *Ethics of Big Data: Balancing Risk and Innovation*. United States of America: O'Reilly.
- De Waal, G. A., Maritz, A., Scheepers, H., McLoughlin, S. and Hempel, B. (2014). A Conceptual Framework for Guiding Business Transformation and Organizational Change in Innovative ICT projects. *International Journal of Organizational Innovation (Online)*, 7(2), 6.
- Değirmen, G. C., Vural, B. C. ve Özbükerci, İ. (2016). Bilgi Toplum ve Dijital Uçurum Unsurlarının Ülkelerin Gayri Safi Milli Hasılasına Göre Yorumlanması: Bir Durum Saptaması. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF e-Dergi)*, 1(2), 102-118.
- Demirdöven, B., Zeren, H. E., ve Yüceyılmaz, H. (2025). *Yapay zekâ ve Türk kamu yönetiminde dönüşüm: Türkiye’nin Ulusal Yapay Zekâ Strateji Belgesi ışığında değerlendirme*. II. Uluslararası İktisadi ve İdari Çalışmalar Kongresi, 13.
- Demirdöven B., Sevinç Çubuk E.B. and Karkın N. (2020). Establishing Relational Trust in e-Participation: a Systematic Literature Review to Propose a Model. ICEGOV '20: Proceedings of the 13th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance, 341-348. <https://doi.org/10.1145/3428502.3428549>.
- Depaolo, C. and Wilkinson, K. (2014). “Get Your Head into the Clouds: Using Word Clouds for Analyzing Qualitative Assessment Data”, *TechTrends*. 58, 38-44.

- Dias, G. P. (2020). Global e-Government Development: Besides the Relative Wealth of Countries, Do Policies Matter?. *Transforming Government: People, Process and Policy*.
- Diebold, F. X. (2013). 'Big Data' Dynamic Factor Models for Macroeconomic Measurement and Forecasting. M. Dewatripont, L. P. Hansen ve S. J. Turnovsky (Ed.), *Advances in Economics and Econometrics, Theory and Applications, Eighth World Congress of the Econometric Society, Volume III* (115-122) içinde. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Ding, L., Lebo, T., Erickson, J. S., Difranzo, D., Williams, G. T., Li, X., Michaelis, J., Graves, A., Zheng, J. G., Shangguan, Z. and others. (2011). TWC LOGD: a Portal for Linked Open Government Data Ecosystems. *Web Semantics: Science, Services and Agents on the World Wide Web*, 9(3), 325–333.
- Dirin, B. (2014). *Big Data Nedir?*, <https://netvent.com/big-data-nedir>,
- Dobrolyubova, E. I. (2022). Evaluating Digital Government Performance Using Surveys: International Literature Review and Prospects for the Future Research. *Public Administration Issues*, 5, 152-181.
- Docherty, S. and Emden, C. (1997). Interpretive approaches to meta-analysis. *International Journal of Nursing Practice*, 3(2), 77–83. <https://doi.org/10.1111/j.1440-172X.1997.tb00083.x>
- Doğan, K. ve Arslantekin, S. (2016). Büyük Veri: Önemi, Yapısı ve Günümüzdeki Durum. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 56(1), 15-36.
- Durna, U. Ve Özel, M. (2008). Bilgi çağında bir yönetsel dönüşüm yaklaşımı: e-(yerel) yönetim. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 1-32.
- Eastin, M. S., Cicchirillo, V. and Mabry, A. (2015). Extending the Digital Divide Conversation: Examining the Knowledge Gap Through Media Expectancies. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 59(3), 416-437. <https://doi.org/10.1080/08838151.2015.1054994>
- Ektiren, M. T. (2025). Popülist Tutum Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama Çalışması. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 219–242. <https://doi.org/10.26745/ahbvuidf.1518396>
- Epstein, D., Newhart, M.J. and Vernon, R. (2012). "Not by Technology Alone: The "Analog" Aspects of Online Public Engagement in Policymaking", *Cornell e-Rulemaking Initiative Publications*. Paper 18.
- Epstein, D., Nisbet, E. C. and Gillespie, T. (2011). Who's Responsible for the Digital Divide? Public Perceptions and Policy Implications. *Information Society*, 27(2), 92–104. <https://doi.org/10.1080/01972243.2011.548695>
- Erkek, S. (2024). Kanıttan Politikalara: Etkin Kamu Politikası Tasarımında Büyük Veri. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences (JOSHAS)*, 6(22), 146-159.
- Eroğlu, Ş. (2022) Açık Veri Nedir: Açık Verinin Gücü. <https://polen.itu.edu.tr/items/2ca145d5-c9b9-46c6-896e-50876ee9a673> Erişim Tarihi: 18.02.2025

- Ertiö T.P., Sampo Ruoppila and Sarah-Kristin Thiel, (2016). “Motivations to Use a Mobile Participation Application”, *IFIP International Federation for Information Processing 2016*. Springer International Publishing. E. Tambouris et al. (Eds.): ePart 2016, LNCS 9821, Switzerland, 138–150.
- European Data Portal. (2015). Creating Value Through Open Data: Study on the Impact of Re-use of Public Data Resources, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Evans, M. (2007). Recent Research (2000 – 2006) into Applied Linguistics and Language Teaching with Specific Reference to L2 French. *Language Teaching*, 40: 211 -230.
- Falanga, R. (2024). Youth Participation in Environmental Sustainability: Insights from the Lisbon Participatory Budget. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 36(1), 20-39.
- Fashoro, I. and Barnard, L. (2017). Challenges to the Successful Implementation of Social Media in a South African Municipality. In *Proceedings of the South African Institute of Computer Scientists and Information Technologists*, 1-9.
- Fathullah, A. and Willis, K. S. (2018). Engaging the Senses: The Potential of Emotional Data for Participation in Urban Planning. *Urban Science*, 2(4), 98.
- Feeney, M. K. and Welch, E. W. (2012). Electronic Participation Technologies and Perceived Outcomes for Local Government Managers. *Public Management Review*, 14(6), 815-833. <https://doi.org/10.1080/14719037.2011.64262>
- Fessler, F., Reinwald, F., Weichselbaumer, R., Jana, W. and Gebetsroither-Geringer, E. (2024). Digitally Supported Participation Processes and Tools to Promote Gender-Responsive Public Spaces. *International Journal of E-Planning Research (IJEPR)*, 13(1), 1-25.
- Finfgeld-Connett, D. L. (2003). Metasynthesis: The State of the Art-So Far. *Qualitative Health Research*, 13(7), 893–904. <https://doi.org/10.1177/1049732303253462>
- Fisher, D., Deline, R., Czerwinski, M. and Drucker, S. (2012). Interactions With Big Data Analytics. *Interactions*. 19(3), 50-59.
- Barcellini F., De'tienne F. and Burkhardt J.M. (2009). “Participation in Online Interaction Spaces: Design-Use Mediation in an Open-Source Software Community”. *International Journal of Industrial Ergonomics* 39, 533-540.
- Gahi, Y., Guennoun, M. and Mouftah, H. T. (2016). Big Data Analytics: Security and Privacy Challenges. *2016 IEEE Symposium on Computers and Communication (ISCC)*, Messina, Italy, 952-957.
- Gartner Inc. (2017). Gartner IT Glossary. <https://www.gartner.com/it-glossary/big-data>. Erişim Tarihi: 20.09.2019
- Gibson, R. and Cantijoch, M. (2013). Conceptualizing and Measuring Participation in the Age of the Internet: Is Online Political Engagement Really Different to Offline?. *The Journal of Politics*, 75(3), 701-716.
- Gilman, H. R., and Peixoto, T. C. (2019). Digital Participation. In *Handbook of Democratic Innovation and Governance* (pp. 105-118). Edward Elgar Publishing.
- Göçoğlu, V. (2020). “Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Dijital Dönüşüm: Nesnelerin İnterneti Üzerine Bir İnceleme”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), s. 615-628.

- Goes, P. B. (2014). Big Data and IS Research. *MIS Quarterly*, 38(3), iii-viii.
- Gökalp, Ö. M. (2021). Makine Öğrenmesi. Gazi Üniversitesi, Adli Bilişim Bölümü.
- Goodwin, M., Susar, D., Nietzio, A., Snaprud, M. and Jensen, C. S. (2011). Global Web Accessibility Analysis of National Government Portals and Ministry Web Sites. *Journal of Information Technology & Politics*, 8(1), 41-67.
- Gower, A., Hotker, M. and Grodach, C. (2023). Digital Participation Models as Public Engagement Tools in Planning: A Concept Exploration. *Planning Theory & Practice*, 24(5), 663-678.
- Grimmelikhuijsen, S. G., ve Meijer, A. J. (2014). Effects of Transparency on the Perceived Trustworthiness of a Government Organization: Evidence from an Online Experiment. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 24(1), 137-157. <https://doi.org/10.1093/jopart/mus048>
- Grönlund, Å., Hatakka, M. and Ask, A. (2007). Inclusion in the e-Service Society– Investigating Administrative Literacy Requirements for Using e-Services. In *International Conference on Electronic Government* (pp. 216-227). Springer, Berlin, Heidelberg.
- Gulati, J., Yates, D. J. and Tawileh, A. (2010). Towards e-Participation in the Middle East and Northern Europe. In *Comparative E-government* (pp. 71-90). Springer, New York, NY.
- Gutierrez, M. A. (2004). Latin America and the Digital Economy Challenge. *Foresight*, 6(3), 163-172. <https://doi.org/10.1108/14636680410539638>
- Gül, H. (2018). “Dijitalleşmenin Kamu Yönetimi ve Politikaları ile Bu Alanlardaki Araştırmalara Etkileri”. *Yasama Dergisi*, 1(36), s. 5-26.
- Gül, Y. E. (2023). Sosyal Bilimlerde Araştırma Süreci ve Aşamalarına Kuramsal Bir Bakış. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 22-38.
- Hawkins, B.L. and Oblinger, D.G. (2006). The Myth about the Digital Divide. *EDUCAUSE Review*, 41(4), 12–13.
- He G., Ingrid Boas Arthur P. J. Mol and Yonglong Lu, (2016). E-Participation for Environmental Sustainability in Transitional Urban China”, *Sustainability and Digitalization: A Game-Changer? Possibilities, Perils, Pathways*, Sustain Sci (2017) 12:187-202.
- Helbig, N. C., Gil-García, J. R. and Ferro, E. (2009). Understanding the Complexity of Electronic Government: Implications from the Digital Divide Literature. *Government Information Quarterly*, 26(1), 89-97. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2008.08.003>.
- Hellmeier, S. (2016). The Dictator’s Digital Toolkit: Explaining Variation in Internet Filtering in Authoritarian Regimes. *Politics & Policy*, 44(6), 1158-1191.
- Hintz, A. and Brown, I. (2017). Enabling digital citizenship? The Reshaping of Surveillance Policy After Snowden. *International Journal of Communication*, 11, 782-801. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2951847>
- Holmes, D. E. (2017). Big Data: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press.

- Hollandsworth, R., Donovan, J. and Welch, M. (2017). Digital Citizenship: You Can't Go Home Again. *TechTrends*, 61(6), 524-530.
- Homburg, V. (2022). Institutional Trust and Social Media Use in Citizen-State Relations: Results from an International Cross Country Vignette Study. In *DG. O 2022: The 23rd Annual International Conference on Digital Government Research*, 118-128.
- Hussain H. (2019). "Barriers and Drivers of Using Social Media in e-Governance: A Global Case Study," *IEEE International Symposium on Signal Processing and Information Technology (ISSPIT)*, 2019, 1-6.
- Imenda, S. (2014). Is There a Conceptual Difference Between Theoretical and Conceptual Frameworks? *Journal of Social Sciences*, 38(2), 185-195.
- Ingrams, A. and Schachter, H. L. (2019). E-Participation Opportunities and the Ambiguous Role of Corruption: A Model of Municipal Responsiveness to Sociopolitical Factors. *Public Administration Review*, 79(4), 601-611.
- James, J. (2007). From Origins to Implications: Key Aspects in the Debate Over the Digital Divide. *Journal of Information Technology*, 22(3), 201-212. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jit.2000097>
- Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture*. New York: New York University Press.
- Jennings, B. M., Loan, L. A. and Hong, S. Y. (2008). Concept Analysis: Methods and Applications to Nursing Research. In P. L. Munhall (Ed.), *Nursing Research: A Qualitative Perspective* (4th ed.), 271–284. Jones & Bartlett Publishers.
- Jesson, J. K., Matheson, L. and Lacey, F. M. (2011). *Doing Your Literature Review: Traditional and systematic techniques* (1st ed.). SAGE Publications.
- Jordan, M. I. and Mitchell, T. M. (2015). Machine Learning: Trends, Perspectives, and Prospects. *Science*, 349(6245), 255-260.
- Jungherr, A. and Jürgens, P. (2010). The Political Click: Political Participation through E-Petitions in Germany. *Policy & Internet*, 2(4), 131-165.
- Juvonen, J. and Gross, E. F. (2008). Extending the School Grounds? Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health*, 78(9), 496-505.
- Kamioka, T. and Tapanainen, T. (2014). Organizational Use of Big Data and Competitive Advantage – Exploration of Antecedents. *PACIS 2014 Proceedings*, 372-388.
- Karaca, Y. ve Öztürk, N. K. (2019). Yeni Nesil Belediyecilik: Dijital Belediye Uygulamaları. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(3), 528-537.
- Karaca, Y. ve Özsalmanlı, A. Y. (2022). Kamu Yönetiminde Açık Veri Yönetimi ve Şeffaflık: ABD ve İngiltere Uygulamaları. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 121-140.
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik Derleme Metodolojisi: Sistematik Derleme, Meta-Analiz ve Meta-Sentez. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 16(1), 68-75.
- Karkın, N. (2012). E-Katılım Kavramı ve Süreci: Kamu Siyasa Oluşum Sürecine Vatandaş Katkısının Olabilirliği. *Sosyo-Ekonomi*, 17(17).
- Karkın, N. (2014). "Barriers for Sustainable e-Participation Process: The Case of Turkey", L. G. Anthopoulos and C. G. Reddick (eds.), *Government e-Strategic Planning and Management, Public Administration and Information Technology 3*, Springer Science+ Business Media New York, 227-243.

- Karkın, N. (2021). Elektronik Vatandaş Katılımına (E-Katılım) İlişkin Teorik Çerçeve. *Kamu Yönetiminde Elektronik Vatandaş Katılımı*, 1-19.
- Kassen M. (2018). “E-Participation Actors: Understanding Roles, Connections, Partnerships”, *Knowledge Management Research & Practice*, 1-22.
- Katz, J. and Halpern, D. (2013). Political and Developmental Correlates of Social Media Participation in Government: A Global Survey of National Leadership Websites. *International Journal of Public Administration*, 36(1), 1-15.
- Katzenbach C. and Ulbricht L. (2019). Algorithmic Governance. *Internet Policy Review*, 8(4), 1-18. doi:10.14763/2019.4.1424
- Kaya, Ş., Okul, T., & Şimşek, G. (2020). Açık Veri İdeolojisi ile Turizm X. 0 Stratejilerinin Değerlendirilmesi. *Journal of New Tourism Trends*, 1(1), 1-13.
- Kaypak, Ş., Yılmaz, V. ve Bimay, M. (2017). Dijital Çağda Yerel Yönetimler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(KAYFOR 15 Özel Sayısı), 1798-1813.
- Kılıç, Ç. (2011). Küreselleşen Dünyada Dijital Bölünme Sorunu. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 81-91.
- Kılıç, M. (2021). Hukuksal Aklın Transhümanistik Temsilleri ve Onto-Robotik Varoluş Formları. *Adalet Dergisi*, (66), 15-54.
- Kim, S. and Lee, J. (2012). E-participation, Transparency, and Trust in Local Government. *Public Administration Review*, 72(6), 819-828.
- Kim, E., Cho, Y. and Kim, W. (2013). Dynamic Patterns of Technological Convergence in Printed Electronics Technologies: Patent Citation Network. *Scientometrics*, 98(2): 975-998.
- Kneuer, M. and Harnisch, S. (2016). Diffusion of e-Government and e-Participation in Democracies and Autocracies. *Global Policy*, 7(4), 548-556.
- Kraus, S., Breier, M. and Dasí-Rodríguez, S. (2020). *The Art of Crafting a Systematic Literature Review in Entrepreneurship Research*. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 16(4), 1025–1052. <https://doi.org/10.1007/s11365-020-00635-4>
- Kubicek, H. and Aichholzer, G. (2016). Closing the Evaluation Gap in e-Participation Research and Practice. *Evaluating e-Participation: Frameworks, Practice, Evidence*, 11-45.
- Kubitschko, S. (2015). The Role of Hackers in Countering Surveillance and Promoting Democracy. *Media and Communication*, 3(2), 77-87.
- Kulkarni A. and Shivananda A. (2019). Natural Language Processing Recipes, Unlocking Text Data with Machine Learning and Deep Learning using Python.
- Kurum M., Bilgiç A. ve Çardak B. (2022). Siber Alanda Radikalleşme ve İnternetin Panoptik Gözetimi, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 11(2), 441-470. doi:10.28956/gbd.1092120.
- Le Blanc, D. (2020). *E-participation: A Quick Overview of Recent Qualitative Trends* (Working Papers No. 163). United Nations Department of Economic and Social Affairs.

- Lee, J. and Kim, S. (2018). Citizens' e-Participation on Agenda Setting in Local Governance: Do Individual Social Capital and e-Participation Management Matter?. *Public Management Review*, 20(6), 873-895, DOI: 10.1080/14719037.2017.1340507
- Linde, J. and Karlsson, M. (2013). The Dictator's New Clothes: The Relationship Between e-Participation and Quality of Government in non-Democratic Regimes. *International Journal of Public Administration*, 36(4), 269-281.
- Lindner, R. and Riehm, U. (2011). Broadening Participation through e-Petitions? An Empirical Study of Petitions to the German Parliament. *Policy & Internet*, 3(1), 1-23.
- Lips, M., Eppel, E., Cunningham, M. and Hopkins-Burns, V. (2009). Public Attitudes to e-Government. *Social Science Computer Review*, 27(4), 499-508. <https://doi.org/10.1177/0894439309335212>
- Lokke, E. (2018). Mahremiyet: Dijital Toplumda Özel Hayat. (D. Başak, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Lorenz, L., Meijer, A. and Schuppan, T. (2021). The Algocracy as a New Ideal Type for Government Organizations: Predictive Policing in Berlin as an Empirical Case. *Information Polity*, 26, 71-86. <https://doi.org/10.3233/IP-200279>
- Loukis E., Xenakis A. and Tseperli N. (2009) Using Argument Visualization to Enhance e-Participation in the Legislation Formation Process. In: Macintosh A., Tambouris E. (eds) Electronic Participation. ePart 2009. Lecture Notes in Computer Science, vol 5694., 125-138. Springer, Berlin, Heidelberg.
- Loukis E. and Wimmer M., (2012). "A Multi-Method Evaluation of Different Models of Structured Electronic Consultation on Government Policies", *Information Systems Management*, 29:4, 284-294
- Ma, L. and Zheng, Y. (2018). Does e-Government Performance Actually Boost Citizen Use? Evidence from European Countries. *Public Management Review*, 20(10), 1513-1532.
- Ma, L. and Zheng, Y. (2019). National e-Government Performance and Citizen Satisfaction: a Multilevel Analysis Across European Countries. *International Review of Administrative Sciences*, 85(3), 506-526.
- Mabić, M. and Gašpar, D. (2018). "Open Government, Social Media and Western Balkan Countries". *Central European Public Administration Review*, 16(2), 23-44.
- Machine Learning Trends. (2020). Machine Learning: Trends, Perspective, and Prospects. Rajasthan Technical University.
- Maciejewski, M. (2017). "To Do More, Better, Faster and More Cheaply: Using Big Data in Public Administration". *International Review of Administrative Sciences*, 83(1), s.120-135.
- Macintosh, A. (2004). "Characterizing E-Participation in Policy – Making", Proceedings of the 37th Annual Hawaii International Conference on System Sciences, 3, IEEE, 2-10.
- Macintosh, A. (2007). Challenges and Barriers of e-Participation in Europe. from <http://www.regeringen.se/content/1/c6/08/49/42/9d411e53.pdf>

- Macintosh, A. and Whyte A. (2008). "Towards an Evaluation Framework for Eparticipation." *Transforming Government: People, Process & Policy* 2 (1): 16–30. Doi:10.1108/17506160810862928.
- Macintosh, A., Gordon, T. F. and Renton, A. (2009). Providing Argument Support for e-Participation. *Journal of Information Technology & Politics*, 6(1), 43-59.
- Manda, M. I. and Backhouse, J. (2019). Smart Governance for Inclusive Socio-Economic Transformation in South Africa: Are We There Yet?. *E-participation in smart cities: Technologies and models of governance for citizen engagement*, p.179-201.
- Mangas-Vega, A., Sanz-Cabañes, H. and Gómez-Mármol, A. (2018). Systematic Review and Meta-Synthesis of Qualitative Studies: an Approach to Understanding the Complexity of Education. *Journal of New Approaches in Educational Research*, 7(2), 141-156. <https://doi.org/10.7821/naer.2018.7.305>
- Manyika, J., Chui, M., Brown, B., Bughin, J., Dobbs, R., Roxburgh, C. and Byers, A. H. (2011), "Big Data: The Next Frontier for Innovation", Competition, and Productivity. (Erişim tarihi: 13.07.2021).
- Margetts, H. (2003). Electronic Government: a Revolution in Public Administration. *Handbook of Public Administration*, 366-376.
- Margetts, H., John, P., Hale, S. and Yasseri, T. (2015). *Political Turbulence: How Social Media Shape Collective Action*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400885020>
- Martens, H. (2016). Evaluating Media Literacy Education: Concepts, Theories and Future Directions. *Journal of Media Literacy Education*, 8(1), 1-22.
- Martins, J. and Nielsen, M. M. (2020). ICT Development in the Public Sector and the Small Island States Context-Evidence from across the World. In *2020 Seventh International Conference on e-Democracy & eGovernment (ICEDEG)*, IEEE, p. 67-73.
- Marzouki, A., Lafrance, F., Daniel, S., & Mellouli, S. (2017, June). The Relevance of Geovisualization in Citizen Participation Processes. In *Proceedings of the 18th Annual International Conference on Digital Government Research*, 397-406).
- Mauro, A. D., Greco, M. and Grimaldi, M. (2015). What is Big Data? A Consensual Definition and a Review of Key Research Topics. *AIP Conference Proceedings* (s. 97- 104). AIP Publishing.
- Maxwell, J. (2004). *Qualitative Research Design*. Sage.
- Mayer-Schönberger, V. and Cukier, K. (2013). "Big Data: A Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think". Houghton Mifflin Harcourt.
- McNutt, K. (2014). Public Engagement in the Web 2.0 Era: Social Collaborative Technologies in a Public Sector Context. *Canadian Public Administration*, 57(1), 49-70.
- Medaglia, R. (2012). eParticipation Research: Moving characterization forward (2006-2011). *Government Information Quarterly*, 29(3), 346-360. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2012.02.010>
- Meijer, A. J., Curtin, D. and Hillebrandt, M. (2012). *Open Government: Connecting Vision and Voice*. *International Review of Administrative Sciences*, 78(1), 10–29. doi:10.1177/0020852311429533.

- Mendi, A. F. (2023). Açık Veri ve Blokzincir. *Black Sea Journal of Engineering and Science*, 6(3), 253-264.
- Menou, M. J. (2001). The Global Digital Divide; Beyond hICTeria. *Aslib Proceedings*, 53(4), 112-114. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000007045>
- Merriam, S. B. (2001). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education* (2nd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
- Mezzomo E., Luciano G. Costa Wiedenhöft and Fabio Pinheiro dos Santos, (2018). "Promoting Social Participation through Digital Governance: Identifying barriers in the Brazilian Public Administration", dg.o '18, May 30-June 1, 2018, Delft, Netherlands.
- Miah, S. J., Vu, H. Q., Gammack, J. and McGrath, M. (2017). A Big Data Analytics Method for Tourist Behaviour Analysis. *Information and Management*, 54(6), 771-785.
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sources Book* 2nd ed. Sage. Morocco, Fez, 1-6.
- Moody, R. (2007). Assessing the Role of GIS in e-Government: A Tale of e-Participation in Two Cities. In *Electronic Government: 6th International Conference, EGOV 2007, Regensburg, Germany, September 3-7, 2007. Proceedings 6* (pp. 354-365). Springer Berlin Heidelberg.
- Mossberger, K., Tolbert, C.J. and McNeal, R.S., (2007), Digital Citizenship: The Internet Society and Participation, The MIT Press: Cambridge, UK.
- Mutula, S. M. (2005). Peculiarities of the Digital Divide in sub-Saharan Africa. *Electronic Library and Information Systems*, 39(2), 122-138.
- Naik, K. and Joshi, A. (2017). Role of Big Data in Various Sectors. *2017 International Conference on I-SMAC (IoT in Social, Mobile, Analytics and Cloud)*, Tirupur, India, 117-122.
- Nam, T. (2012). Suggesting Frameworks of Citizen-Sourcing via Government 2.0. *Government Information Quarterly*, 29(1), 12–20. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2011.07.005>
- Nebel, M., Jamison, B. and Bennett, L. (2009). Students as Digital Citizens on Web 2.0. *Social Studies and the Young Learner*, 21(4), 5–7.
- Ndiege, J. R. A. (2020). Promoting e-Participation in County Governments: A Case of a County Government in a Developing Country. In *2020 Seventh International Conference on e-Democracy & e-Government (ICEDEG)*. IEEE. p. 275-278.
- Neves, I. B. S., Vianna, F. R. P. M. and Sutil, B. d. N. (2021). Algocracy: A Critical Analysis on Management Mediated by Algorithms. *Contextus – Revista Contemporânea de Economia e Gestão*, 19(0), 246-256. <https://doi.org/10.19094/contextus.2021.67949>.
- Noah, P. D. Jr. (2017). A Systematic Approach to the Qualitative Meta-Synthesis. *Issues in Information Systems*, 18(2), 196–205. https://doi.org/10.48009/2_iis_2017_196-205
- Noblit, G. W. and Hare, R. D. (1988). *Meta-Ethnography: Synthesizing Qualitative Studies*. SAGE Publications.

- Nordheim, O. and Huijts, T. (2023). Social Functioning and Personal Development among Individuals with Low Literacy Skills; the Role of Active Labour Market Policy. *Journal of Social Policy*, 1-27.
- Nummi, P., Prilenska, V., Grisakov, K., Fabritius, H., Ilves, L., Kangassalo, P., ... and Tan, X. (2022). Narrowing the Implementation Gap: User-Centered Design of New E-Planning Tools. *International Journal of E-Planning Research (IJEPR)*, 11(1), 1-22.
- Nye, E., Melendez-Torres, G. J., & Bonell, C. (2016). Origins, methods and advances in qualitative meta-synthesis. *Review of Education*, 4(1), 57–79. <https://doi.org/10.1002/rev3.3065>
- Okcu, M. (2024). Yerel Yönetimler ve Vatandaş İletişiminde Dijitalleşme. SETA.
- Öcal, D. (2019). Teknolojik Yeniliklerin Yönetimi ve Tüketen Bireyin Dönüşümü. *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi*, 97-115.
- Ojo, A., Curry, E. and Ahmadi, Z. (2015). A Tale of Open Data Innovations in Five Smart Cities, *48th Hawaii International Conference on System Sciences*, Hawaii.
- Öktem, M. K. ve Aydın, M. D. (2005). Bilgi Teknolojileri ve Türk Kamu Yönetiminde Dönüşüm. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 257-282.
- Oliveira, M. I. S. and Lóscio, B. F. (2018). What is a Data Ecosystem? In *Proceedings of the 19th Annual International Conference on Digital Government Research: Governance in the Data Age (dg.o '18)* (Article 74, pp. 1–9). Association for Computing Machinery. <https://doi.org/10.1145/3209281.3209335>
- Oxford English Dictionary -OED, (t.y.) oed.com, erişim: 27.07.2024
- Öktem, M. K. ve Aydın, M. D. (2005). Bilgi teknolojileri ve Türk kamu yönetiminde dönüşüm. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 257-282.
- Örselli, E., Bayrakçı, E. ve Karabulut, N. (2018). E-Demokrasiyi E-Katılım Üzerinden Okumak: Kavramsal Bir Analiz. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(14), 108-127.
- Özcan, A. (2021). Büyük Veri: Fırsatlar ve Tehditler. *Trt Akademi*, 6(11), 10-31.
- Padgett, D. K. (2016). *Qualitative Methods in Social Work Research* (3rd ed.). Sage Publications.
- Pantić, M. and Čolić, N. (2023). Digital Participation Framework for Mountain Areas in Serbia. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 19(68), 78-95.
- Pappa, D. and Stergioulas, L. K. (2006). G2C AND C2G: Emerging Principles and Architectures in E-government and E-participation'. In *e-Government Workshop '06 (eGOV06) Brunel University, West London* (Vol. 11).
- Park, S., Choi, Y. T. and Bok, H. S. (2013). Does Better e-Readiness Induce More Use of e-Government? Evidence from the Korean Central e-Government. *International Review of Administrative Sciences*, 79(4), 767-789.
- Park, S. R., Choi, D. Y. and Hong, P. (2015). Club Convergence and Factors of Digital Divide Across Countries. *Technological Forecasting and Social Change*, 96, 92-100. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2015.02.011>

- Paterson, B. L., Thorne, S. E., Canam, C. and Jillings, C. (2001). *Meta-study of qualitative health research: A practical guide to meta-analysis and meta-synthesis*. Sage Publications.
- Paul, J. and Criado, A. R. (2020). The Art of Writing Literature Review: What Do We Know and What Do We Need to Know? *International Business Review*, 29(4), 101717. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2020.101717>
- Pearce, K. E. and Rice, R. E. (2013). Digital Divides from Access to Activities: Comparing Mobile and Personal Computer Internet Users. *Journal of Communication*, 63(4), 721-744. <https://doi.org/10.1111/jcom.12045>
- Pektaş, E. K. (2011). Belediye Hizmetlerinde Bilgi-İletişim Teknolojilerinin Kullanımı ve E-Belediye Uygulamalarındaki Son Gelişmeler: Bir Literatür Taraması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 65-88.
- Pick, J. B. and Nishida, T. (2015). Digital Divides in the World and Its Regions: A Spatial and Multivariate Analysis of Technological Utilization. *Technological Forecasting and Social Change*, 91, 1–17. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2013.12.026>
- Pietilä, I., Kallio, J., Varsaluoma, J. and Väänänen, K. (2021). Youths' Digital Participation in the Early Phases of COVID-19 Lockdown. In *Electronic Participation: 13th IFIP WG 8.5 International Conference, ePart 2021, Granada, Spain, September 7–9, 2021, Proceedings 13* (pp. 3-14). Springer International Publishing.
- Pina, V., Torres, L. and Royo, S. (2017). Comparing Online with Offline Citizen Engagement for Climate Change: Findings from Austria, Germany, and Spain. *Government Information Quarterly*, 34(1), 26-36.
- Polat, M. (2024). Kamu Yönetiminde Algoritmaların Egemenliği: Algokrasi ve Tehditleri.. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 194-219.
- Pollock R. (2011) Building the (Open) Data Ecosystem. <https://blog.okfn.org/2011/03/31/buildingthe-open-data-ecosystem>. Erişim Tarihi: 17.02.2025.
- Potts, R., Riddle, J., Hollander, J. B. and Hartt, M. (2024). The Online Conversion Framework: Understanding Antagonism, Planning Theory, and Social Media. *Planning Theory*, 14730952241249799.
- Ribble, M., Bailey, G. and Ross, T.W. (2004). Addressing Appropriate Technology Behavior. *Learning & Leading with Technology*. 32(1), 6-12.
- Ribble, M. (2015). *Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know* (3rd ed.). International Society for Technology in Education.
- Richards, N. M. and Hartzog, W. (2019). The Pathologies of Digital Consent. *Washington University Law Review*, 96, 1461–1502. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3370433>
- Rivadeneira A.W., Gruen D. M., Muller, M. J. and Millen D. R. (2007). Getting Our Head in the Clouds: Toward Evaluation Studies of Tagclouds. In *Proc. SIGCHI Conf. Human Factors in Computing Systems*, CHI '07, pages 995–998, ACM.
- Robertson, S. P., Vatrappu, R. K. and Medina, R. (2010). Online Video “Friends” Social Networking: Overlapping Online Public Spheres in the 2008 US Presidential Election. *Journal of Information Technology & Politics*, 7(2-3), 182-201.

- Rocco, T. S. and Plakhotnik, M. S. (2009). Literature Reviews, Conceptual Frameworks, and Theoretical Frameworks: Terms, Functions, and Distinctions. *Human Resource Development Review*, 8(1), 120-130.
- Rodríguez Bolívar, M. P., Alcaide Muñoz, L., Manda, M. I. and Backhouse, J. (2019). Smart Governance for Inclusive Socio-Economic Transformation in South Africa: Are We There Yet?. *E-Participation in Smart Cities: Technologies and Models of Governance for Citizen Engagement*, 179-201.
- Rogers, E. M. (2001). The Digital Divide. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 7(4), 96-109. <https://doi.org/10.1177/135485650100700406>
- Rossmann, G.B. and Rallis, S.F. (2011). *Learning in the Field: An Introduction to Qualitative Research*, Sage, London.
- Royo, S., Pina, V. and Garcia-Rayado, J. (2020). Decide Madrid: A Critical Analysis of an Award-Winning e-Participation Initiative. *Sustainability*, 12(4), 1674.
- Royo, S., Yetano, A. and Acerete, B. (2014). E-Participation and Environmental Protection: Are Local Governments Really Committed?. *Public Administration Review*, 74(1), 87-98.
- Ruijter, E., Grimmelikhuijsen, S. and Meijer, A. (2017). Open Data for Democracy: Developing a Theoretical Framework for Open Data Use. *Government Information Quarterly*, 34(1), 45-52.
- Rumbul, R. (2016). Tools for Transparency? Institutional Barriers to Effective Civic Technology in Latin America. In *2016 Conference for E-Democracy and Open Government (CeDEM)*, 147-155. IEEE.
- Sæbø, Ø., Rose, J. and Flak, L. S. (2008). The shape of e-Participation: Characterizing an emerging research area. *Government Information Quarterly*, 25(3), 400–428.
- Saglie, J. and S. I. Vabo. 2009. "Size and e-Democracy: Online Participation in Norwegian Local Politics." *Scandinavian Political Studies* 32 (4): 382–401.
- Saini, M. and Shlonsky, A. (2012). *Systematic Synthesis of Qualitative Research*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195387216.001.0001>
- Saleem, T.A. (2018). Digital Citizenship and Its Activation Means in Educational Institutions. In *International Forum of Teaching and Studies*. 14, 2, pp. 39-53.
- Salvio, K. B. V. (2020). Extending the Evaluation on Philippine E-Government Services on its Accessibility for Disabled Person. In *2020 Fourth World Conference on Smart Trends in Systems, Security and Sustainability (WorldS4)*, 428-434. IEEE.
- Sánchez-Tortolero, R., Márquez-González, J. and Vénaez-Hernández, G. (2019). Participation and Citizen Empowerment Platform for e-Governance: Communal Integration System (SINCO). In *Proceedings of the 12th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance*, 212-219.
- Sandelowski, M., Docherty, S., & Emden, C. (1997). Qualitative metasynthesis: Issues and techniques. *Research in Nursing & Health*, 20(4), 365–371. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-240X\(199708\)20:4](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-240X(199708)20:4)
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2002). Finding the Findings in Qualitative Studies. *Journal of Nursing Scholarship*, 34(3), 213–219. <https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.2002.00213.x>

- Sanford, C. and Rose, J. (2007). "Characterizing e-Participation", *International Journal of Information Management*, 27, p. 406-421.
- Sæbø Ø, Flak L.S. and Sein Maung K. (2011). "Understanding the dynamics in e-Participation initiatives: Looking through the Genre and Stakeholder Lenses". *Government Information Quarterly* 28 (2011) 416-425.
- Seçkin, Z. (2010). Dijital Bölünme ve Dijital Bölünmenin Azaltılmasında Eğitimin Rolü. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1120-1135.
- Schneider, R. D. (2012). *Hadoop for Dummies*. (Special Edition). Mississauga, Canada: John Wiley & Sons.
- Schreiber, R., Crooks, D. and Stern, P. N. (1997). *Qualitative Meta-Synthesis: Issues and Techniques*. In J. M. Morse (Ed.), *Completing a qualitative project: Details and dialogue*. 179-192. SAGE Publications.
- Science-ML. (2015). Machine Learning and Artificial Intelligence Applications.
- Seferoğlu, S. S., Avcı, Ü. ve Kalaycı, E. (2008). *Sayısal Uçurum: Türkiye'deki Durum ve Mücadelede Uygulanabilecek Politikalar*. 25. Ulusal Bilişim Kurultayı (BTIE-2008) Bildiriler Kitabı, Ankara: Türkiye Bilişim Derneği, 17-21.
- Serdült, U., Hofmann, G. and Vayenas, C. (2022). Introducing the DigiPart-Index: Mapping and Explaining Digital Political Participation on the Subnational Level in Switzerland. In *Proceedings of the 15th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance* (pp. 229-236).
- Sevimli Deniz S. (2022). Görsel Veri Madenciliği. *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Güncel Araştırmalar-II*, 91-105.
- Sevinç Çubuk, E. B., Zeren, H. E., and Demirdöven, B. (2023). The Role of Data Governance in Cybersecurity for e-Municipal Services: Implications from the Case of Turkey. In *Handbook of Research on Cybersecurity Issues and Challenges for Business and FinTech Applications* (pp. 410-425). IGI Global.
- Shahab, S., Bagheri, B. and Potts, R. (2021). Barriers to Employing e-Participation in the Iranian Planning System. *Cities*, 116, 103281.
- Shalini R. T. (2009). "Are Mauritians Ready for e-Government Services?". *Government Information Quarterly* 26, 536–539.
- Shapiro, A. F. (2021). Machine Learning: What is it and What are its Components? Penn State University, Smeal College of Business.
- Sheng, J., Amankwah-Amoah, J. and Wang, X. (2017). A multidisciplinary perspective of big data in management research. *International Journal of Production Economics*, 191, 97-113. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2017.05.015>
- Shim, D. C. and Eom, T. H. (2008). E-Government and Anti-Corruption: Empirical Analysis of International Data. *Intl Journal of Public Administration*, 31(3), 298-316.
- Shim, D. C. and Eom, T. H. (2009). Anticorruption Effects of Information Communication and Technology (ICT) and Social Capital. *International review of administrative sciences*, 75(1), 99-116.
- Sinclair J. ve Cardew-Hall M. (2008). The Folksonomy Tag Cloud: When is it Useful? *Journal of Information Sciences*, 34(1):15–29.

- Skill, K. and Kaharevic, A. (2020). eHealth in the Hood: Exploring Digital Participation in a Swedish Suburb. In *Electronic Participation: 12th IFIP WG 8.5 International Conference, ePart 2020, Linköping, Sweden, August 31–September 2, 2020, Proceedings 12* (pp. 121-132). Springer International Publishing.
- Smith, S. (2008). Local Issues Discussion Forums in Comparative Perspective: Whose Voices are Heard?. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 21(4), 371-387.
- Snyder, H. (2019). Literature Review as a Research Methodology: An Overview and Guidelines. *Journal of Business Research*, 104(C), 333–339. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>
- Staiou, E. R. and Gouscos, D. (2010). Socializing E-governance: A Parallel Study of Participatory E-Governance and Emerging Social Media. In *Comparative E-Government* (pp. 543-559). Springer, New York, NY.).
- Steinbach, M., Sieweke, J. and Süß, S. (2019). The Diffusion of e-Participation in Public Administrations: A Systematic Literature Review. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 29(2), 61-95.
- Stevenson, B. (2009). *The Internet and job search*. In *Labor Market Intermediation*, 67-86. University of Chicago Press.
- Studinka, J. and Guenduez, A. A. (2018). The Use of Big Data in the Public Policy Process: Paving the Way for Evidence-Based Governance. Smart Government Lab. *Institute for Public Management and Governance, University of St. Gallen, St. Gallen, Switzerland*.
- Sun, F. and Cai, G. (2017). Community Issue Review: Crystallizing Knowledge for Encouraging Civic Engagement. In *Proceedings of the 18th Annual International Conference on Digital Government Research* (pp. 260-269).
- Taddeo, M. (2019). The Ethics of Digital Citizenship. *Philosophy & Technology*, 32(1), 77-81.
- Tai, K. T., Porumbescu, G. and Shon, J. (2020). Can e-Participation Stimulate Offline Citizen Participation: an Empirical Test with Practical Implications. *Public Management Review*, 22(2), 278-296.
- Tanrıverdi, A. A. (2021). Yapay Zekânın Kamu Hizmetinin Sunumuna Etkileri. *Adalet Dergisi*, (66), 293-314.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (t.y.). *Sıkça sorulan sorular*. <https://www.turkiye.gov.tr/bilgilendirme?konu=sikcaSorulanlar> erişim: 22.08 2024
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (2023). <https://cbddo.gov.tr/dijital-devlet-stratejisi/> Erişim:22.08.2024.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, (t.y.), *e-Devlet İstatistikleri*, , Erişim tarihi: 06.12.202. <https://www.cbddo.gov.tr>
- Thoneick, R. (2021). Integrating Online and Onsite Participation in Urban Planning: Assessment of a Digital Participation System. *International Journal of E-Planning Research (IJEPR)*, 10(1), 1-20.
- Thorne, S., Jensen, L., Kearney, M. H., Noblit, G. and Sandelowski, M. (2004). Qualitative Metasynthesis: Reflections on Methodological Orientation and

- Ideological Agenda. *Qualitative Health Research*, 14(10), 1342–1365. <https://doi.org/10.1177/1049732304269888>
- Timulak, L. (2014). Qualitative meta-analysis. In U. Flick (Ed.), *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*, 481-495. SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781446282243.n30>
- Toker, A. (2022). Sosyal Bilimlerde Nitel Veri Analizi için Bir Kılavuz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 319-345.
- Tolbert, C. J. and Mossberger, K. (2006). The Effects of e-Government on Trust and Confidence in Government. *Public Administration Review*, 66(3), 354-369. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00594.x>
- Toots M. (2016) ICT-Driven Co-Creation in the Public Sector: Drivers, Barriers and Success Strategies, Electronic Government and Electronic Participation H.J. Scholl et al. (Eds.). Doctoral Research.
- Torraco, R. J. (2016). Writing Integrative Reviews of the Literature: Methods and Purposes. *International Journal of Adult Vocational Education and Technology*, 7(3), 62-70. <https://doi.org/10.4018/IJAVET.2016070106>
- Toy, B. Y. ve Tosunoğlu, N. G. (2007). Sosyal Bilimler Alanındaki Araştırmalarda Bilimsel Araştırma Süreci, İstatistiksel Teknikler ve Yapılan Hatalar. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 1-20.
- Tranfield, D., Denyer, D. and Smart, P. (2003). Towards a Methodology for Developing Evidence-Informed Management Knowledge by Means of Systematic Review. *British Journal of Management*, 14(3), 207–222. <https://doi.org/10.1111/1467-8551.00375>
- Traunmüller, R. and Leitner, C. (2008). E-government: State and Perspectives. In *Proceedings of the 2nd international conference on Theory and practice of electronic governance*, p. 4-7.
- TÜBİTAK. (2022). *TÜBİTAK açık bilim politikası*. https://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/tubitak_acik_bilim_politikasi-tr.pdf
- Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr> Erişim tarihi: 27.07.2024
- Ubalđi, B. (2013). Open Government Data: Towards Empirical Analysis of Open Government Data Initiatives. OECD Working Papers on Public Governance (No.22).
- Uçkan, Ö. (2011). Türkiye’de Gençlik Örgütlenmelerinin Yasal Düzenlemelere Katkısı, Katılımın “E-Hali” Gençlerin Sanal Alemi. *AT Aydemir (Der.)*, *Alternatif Bilişim Derneği Yayınları içinde (ss. 105-140)*. *Alternatif Bilişim*.
- Uluk, M. (2018). Hakikat Sonrası Çağda Yeni Medya & Yalan Haber. Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- United Nations, (2020). E-Government Survey 2020, Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development With addendum on COVID-19 Response, New York.
- United Nations, (2020). World Economic Situation Prospects, New York.
- Ünal, F. (2015). Büyük Veri ve Semantik. İstanbul: Abaküs Kitap.

- Van Den Hoven, J. (2008). Information Technology, Privacy, and the Protection of Personal Data. In M. J. van den Hoven and J. Weckert (Eds.), *Information Technology and Moral Philosophy*, 301-322. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511498725.016>
- Van Deursen, A. J. and van Dijk, J. A. (2014). The Digital Divide Shifts to Differences in Usage. *New Media & Society*, 16(3), 507-526.
- van Deursen, A. J., van Dijk, J. A. G. M., and ten Klooster, P. M. (2015). Increasing Inequalities in What We Do Online: A Longitudinal Cross-Sectional Analysis of Internet Activities Among the Dutch Population (2010–2013). *Telematics and Informatics*, 32(2), 259-272. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2014.09.003>
- Van Dijk, J. A. (2006). “Digital Divide Research, Achievements and Shortcomings.” *Poetics* 34: 221–35.
- Van Dijk, J. A. (2020). *The Digital Divide*. Polity Press.
- Van Fossen, P. J. (2006). The Electronic Republic? Evidence on the Impact of the Internet on Citizenship and Civic Engagement in the US. *International Journal of Social Education*, 21(1), 18–43.
- Van Wart, M., Roman, A., Wang, X. and Liu, C. (2019). Operationalizing the Definition of e-Leadership: Identifying the Elements of e-Leadership. *International Review of Administrative Sciences*, 85(1), 80-97.
- Vidasova, L., and Tensina, Y. (2017). Measuring Progress in E-Participation in Russia: The Results of a Multi-method Case Study. In *International Conference on Digital Transformation and Global Society* (pp. 219-230). Springer, Cham.
- Vidasova, L., Trutnev D. and Vidasov, E. (2017). “E-Participation Development Factors: the Results of an Expert Survey”, dg.o '17, Haziran 07-09, 2017, Staten Island, NY, USA.
- Vidasova, L., Trutnev, D. and Vidasov, E. (2017). Revealing the Factors Influencing e-Participation Development in Russia. In *International Conference on Electronic Participation* (pp. 65-74). Springer, Cham.
- Wagner S.A., Vogt S. and Kabst R. (2016). “The Future of Public Participation: Empirical Analysis from the Viewpoint of Policy-makers”. *Technological Forecasting & Social Change* 106 (2016) 65–73.
- Wang, J.-Y., Bennett, K. J. and Probst, J. C. (2011). Subdividing the digital divide: Differences in internet access and use among rural residents with medical limitations. *Journal of Medical Internet Research*, 13(1), e25. <https://doi.org/10.2196/jmir.1534>
- Warf, B. (2014). Asian Geographies of e-Government. *Eurasian Geography and Economics*, 55(1), 94-110.
- Welch, E. W., Hinnant, C. C. and Moon, M. J. (2005). Linking Citizen Satisfaction with e-Government and Trust in Government. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 15(3), 371–391. <https://doi.org/10.1093/jopart/mui021>
- Wirtz, B. W., Daiser, P. and Binkowska, B. (2018). E-participation: A Strategic Framework. *International Journal of Public Administration*, 41(1), 1-12.

- Wolcott, P. (1999). The diffusion of the Internet in the Republic of Turkey. University of Nebraska at.
- World Bank Group. (2015). *Open Data Sustainable Development*, Policy Note ICT01.
- Yadav, D. (2020). Machine Learning: Trends, Perspective, and Prospects.
- Yalçınkaya, B. ve Cibaroğlu, M. O. (2019). Dijital Vatandaşlık Algısının İncelenmesi: Ampirik Bir Değerlendirme. *Business & Management Studies: An International Journal*, 7(4), 1188-1208.
- Yavuz, N. (2022). Sosyal Bilimlerde Sistemik Literatür Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (51), 347-360. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1134606>
- Yetano, A. and Royo, S. (2015). Keeping Citizens Engaged: A Comparison Between Online and Offline Participants. *Administration & Society*, 49(3), 394-422.
- Yeşildal, A. (2019). Sosyal medya, yerel yönetimler ve katılımcı yönetim: Bilgi çağında belediyeler için yeni stratejiler. *İnsan ve İnsan Dergisi*, 6(22), 883-902. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.507609>
- Yeung, K. (2018). Algorithmic Regulation: A Critical Interrogation. *Regulation & Governance*, 12(4), 505-523. <https://doi.org/10.1111/rego.12158>.
- Yıldırım, U. ve Öner, Ş. (2004). Bilgi toplumu sürecinde yerel yönetimlerde eğitim-bilişim teknolojilerinden yararlanma: Türkiye’de e-belediye uygulamaları. *The Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET)*, 3(1), 39-51.
- Yıldız, A., Yazıcı, S. ve Demir, S. (2021). Nitel Meta-Sentez: Kavramsal Çerçeve, Süreç ve Uygulama. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(5), 144-163.
- Yulu, A. ve Kapan, K. (2020). The Role of Tourism in Urban Conservation: The Case of Manila, The Philippines. *Coğrafya Dergisi*. Advance Online publication. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2020-0011>.
- Zadrozny, P. and Kodali, R. (2013). Big Data Analytics Using Splunk. Berkeley: Apress.
- Zainal, N. Z., Hussin, H. and Nazri, M. N. M. (2016, 22-24 Kasım). Big Data Initiatives by Governments- Issues and Challenges: A Review. *2016 6th International Conference on Information and Communication Technology for The Muslim World (ICT4M)*, Jakarta, Indonesia, 304-309.
- Zainon, N., Hashim, R., Ismail, M. F. and Anuar, M. (2017). “Gauging e-Political Participation among University Students”, *Advanced Science Letters*, 23(1), p. 308-312.
- Zakzak, L. (2019). Citizen-centric Smart City Development: The Case of Smart Dubai's “Happiness Agenda”. In *Proceedings of the 20th Annual International Conference on Digital Government Research* (pp. 141-147).
- Zepic R., Dapp M. and Krcmar H. (2017). “Participatory Budgeting without Participants: Identifying Barriers on Accessibility and Usage of German Participatory Budgeting”. *2017 International Conference for E-Democracy and Open Government*, 26-35.
- Zheng, Y. (2015). Explaining Citizens’ e-Participation Usage: Functionality of e-Participation Applications. *Administration & Society*, 49(3), 423-442.

- Zillien, N. and Hargittai, E. (2009). Digital distinction: Status-specific types of internet usage. *Social Science Quarterly*, 90(2), 274-291.
- Zubcoff, J., Vaquer Gregori, L., Mazón, J. N., Maciá Pérez, F., Garrigós, I., Fuster-Guilló, A. And Cárcel Alcover, J. V. (2016). The University as an Open Data Ecosystem. *International Journal of Design & Nature and Ecodynamics*, 11(3):250–257, 2016.
- Zuiderwijk, A., Janssen, M., Van De Kaa, G. and Poulis, K. (2016). The Wicked Problem of Commercial Value Creation in Open Data Ecosystems: Policy Guidelines for Governments. *Information Polity*, 21(3), 223-236.

